



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
และชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

Management of food security facet in economic and social for household and
community in the area muang songkhla and Sadao in Songkhla province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ

กุมภาพันธ์ 2559

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
และชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

Management of food security facet in economic and social for household and
community in the area muang songkhla and Sadao in Songkhla province

คณะผู้วิจัย	สังกัด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ จุสปาโล	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุจิตราภรณ์ จุสปาโล	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
นายสุริยา ยีขุน	เทศบาลตำบลปริก
นางสาวอุดมพร ผลไกรเพชร	องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งหวัง

ชุดโครงการ “การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ภาคใต้ตอนกลาง”

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์วิจัยและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ได้จากสำรวจสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารสัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่มย่อย 2) เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน เก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย การประชุมระดมความคิดเห็น นำชาวบ้านในพื้นที่วิจัยเรียนรู้การจัดการความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านโกงน้ำ จังหวัดพัทลุง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน รวบรวมข้อมูลโดยการเก็บแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม และ 4) เพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนทนากลุ่ม ประชุมระดมความคิดเห็น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

สามารถสรุปผลการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเริ่มต้นจากการให้ความหมายของชุมชนในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารเพียงพอ และสามารถผลิตได้ด้วยตนเองและรวมไปถึงการมีรายได้เพียงพอที่จะนำมาซื้ออาหารได้ สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมชุมชนบ้านอ่างทองและบ้านคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาเป็นชุมชนเกษตรมีการทำนาและการทำเกษตรรายย่อย มีความแตกต่างกับชุมชนตลาดใต้-บ้านกลางและชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก ซึ่งเป็นชุมชนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพสวนยางเป็นหลัก เหตุผลในการเลือกพื้นที่ในสองตำบลนี้เพราะบริบทชุมชนสะท้อนความเป็นชุมชนของชาวบ้านในจังหวัดสงขลาที่มีการทำการเกษตรและทำสวนยางพารา ส่วนผลการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านอ่างทองและบ้านคลองโหนด มีสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับที่ค่อนข้างดีเนื่องจากชุมชนมีความสามารถในการปลูกข้าว สามารถเลี้ยงสัตว์และปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนที่เหลือก็นำไปขายในตลาดนัดของชุมชนในช่วงเย็น แต่อย่างไรก็ตามพบว่า บริบทเชิงนิเวศของพื้นที่มีแนวโน้มที่จะกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากพื้นที่ปลูกข้าวลดลง ชาวบ้านนำยางพารามาปลูกแทน ส่วนความมั่นคงในมิติเชิงเศรษฐกิจพบว่า ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและบางส่วนมีการรับจ้างนอกบ้านมี

รายได้เพียงพอต่อการซื้ออาหาร ในเชิงสังคมในพื้นที่ยังคงมีความเป็นชนบท ชาวบ้านเป็นเครือญาติมีความเอื้อเฟื้อเพื่อการแลกเปลี่ยนอาหารในหมู่เครือญาติ

ส่วนสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตลาดใต้-บ้านกลางและชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง หัวใจสำคัญที่เป็นตัวสะท้อนสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารคือรายได้จากสวนยางพารา เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพทำสวนยางเป็นหลัก มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศกล่าวคือ ชุมชนมีพื้นที่ทำการเกษตรค่อนข้างน้อย และสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับรายได้ เน้นการซื้ออาหารจากตลาดในชุมชน ส่วนสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงสังคม พบว่าชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดี มีความเอื้อเฟื้อ มีการแลกเปลี่ยนอาหารในหมู่เครือญาติ

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า พื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตอาหารได้รับผลกระทบเนื่องจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เมื่อรายได้จากสวนยางพาราลดลงก็จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร จากการประเมินการจัดการความความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม พบว่า ชุมชนบ้านอ่างทองและบ้านคลองโหนด ตำบลทุ่งหวาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีอาหารเพียงพอ แต่การเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง มีการแบ่งปันอาหารในเครือญาติและสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้จากตลาดนัดชุมชนซึ่งมีทุกวัน การใช้ประโยชน์จากอาหารทั้งครัวเรือนและชุมชนมีความสมบูรณ์เป็นไปตามหลักโภชนาการ มีน้ำดื่มเพียงพอ ส่วนเสถียรภาพด้านอาหารมีปริมาณอาหารเพียงพอทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ และเสถียรภาพด้านอาหารขึ้นอยู่กับรายได้ของครอบครัวเป็นหลัก

ส่วนการประเมินการจัดการความความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตลาดใต้-บ้านกลางและชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก จังหวัดสงขลา มีอาหารเพียงพอ แม้ว่าในพื้นที่ผลิตอาหารได้น้อย การเข้าถึงอาหารได้จากตลาดนัดชุมชนหรือร้านค้าในชุมชน การใช้ประโยชน์จากอาหารของครัวเรือนและชุมชนมีการรับประทานอาหารร่วมกันบ้างในบางมื้อและได้รับอาหารครบถ้วนทั้ง 3 มื้อ มีน้ำที่สะอาดไว้ดื่มอย่างเพียงพอ ส่วนเสถียรภาพด้านอาหารเน้นไปที่ความต่อเนื่องในการซื้อขายอาหารขึ้นอยู่กับรายได้ของครัวเรือน ซึ่งขณะนี้ราคายางพาราต่ำทำให้ส่งผลต่อเสถียรภาพด้านอาหาร

ปัจจัยที่เป็นความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม มีรายละเอียดดังนี้ คือ 1) การผลิตอาหารอย่างไม่ยั่งยืน เนื่องจากขาดแคลนพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ การขาดองค์ความรู้ในการผลิตอาหารและเลี้ยงสัตว์ 2) ทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรม หมายถึง

พื้นที่ดินและแหล่งน้ำของชุมชนไม่สมบูรณ์ 3) แหล่งอาหารตามธรรมชาติได้สูญหายไปจากชุมชน และคนในชุมชนก็ไม่นิยมหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ 4) บทบาทของบรรษัทอาหารและการเปิดการค้าเสรี มีอาหารสำเร็จรูปมาจำหน่ายมากขึ้น 5) สภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อการผลิตอาหาร 6) วิถีชีวิตและพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง คนทำงานนอกบ้านมากขึ้น เน้นความสะดวกในการเข้าถึงอาหารและการบริโภค 7) ความปลอดภัยของอาหาร หมายถึง แหล่งผลิตที่มาของอาหารมีแนวโน้มไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพผู้บริโภค 8) ภาวะผู้สูงอายุของเกษตรกรพบว่า ผู้ผลิตอาหารส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ 9) เยาวชนขาดความสนใจในอาชีพการเกษตร และ 10) การขยายตัวของเมืองใหญ่ทำให้ขาดแคลนแรงงานด้านการเกษตร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 400 ครัวเรือน พบว่า หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการรับประทานอาหารมื้อเย็นพร้อมกัน แหล่งอาหารส่วนใหญ่มาจากตลาดนัดชุมชน ครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับอาหารและโภชนาการดี ส่วนปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.59 อยู่ในระดับน้อย แสดงว่าเรื่องนี้ยังมีความเสี่ยงไม่สูง เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีรายได้เพียงพอต่อการซื้ออาหารบริโภคในครัวเรือน แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ราคาอาหารสูงขึ้น ส่วนปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.26 อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยเสี่ยงต่อความเพียงพอมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.97 อยู่ในระดับน้อย แสดงว่าชาวบ้านยังไม่มีความเสี่ยงในเรื่องมีอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีการดำเนินการดังนี้ 1) การนำชาวบ้านไปศึกษาการจัดการความมั่นคงทางอาหารที่บ้านโงกน้ำ จังหวัดพัทลุง 2) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกด้านความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม 3) ประมวลผลวิจัยที่เกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารและสภาพปัจจุบันในการจัดการความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร 4) นำข้อมูลทั้งหมดมาจัดประชุมเพื่อสร้างแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนทั้ง 2 ตำบล โดยแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านโงกน้ำ มีจุดเด่นในการจัดการความมั่นคงทางอาหารทั้งระดับครัวเรือนและชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ามาเป็นกลไกหลักในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในการผลิตพืชและสัตว์ ขณะเดียวกันผลผลิตจากครัวเรือนที่เหลือจากการบริโภคสามารถนำไปจำหน่ายภายนอกชุมชนเพื่อสร้างรายได้ ชุมชนบ้านโงกน้ำเป็นสังคมที่น่าอยู่ มีความสงบสุข ทุกครัวเรือนมีเงินออม

มีกลุ่มออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็ง มีผลประกอบการที่เป็นกำไรมากกว่า 2 ล้านบาทต่อปี สามารถนำเงินเหล่านี้มาจัดสวัสดิการชุมชน และส่วนใหญ่สมาชิกจะกู้เงินไปลงทุนทำให้เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนและสังคม ดังนั้นหลักการและแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของบ้านโงกน้ำ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนทั้งสองตำบลได้ แม้ว่าพื้นฐานบริบทด้านพื้นที่ที่ศึกษามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชุมชนในตำบลทุ่งหวังมีลักษณะใกล้เคียงกับบ้านโงกน้ำมากกว่าตำบลปริก แต่อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านที่ทุ่งหวังยังขาดองค์ความรู้ด้านการผลิตพืชและสัตว์ใหม่ๆ ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตรในหน้าแล้ง จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคนิคการผลิตทางการเกษตร การลดต้นทุนและพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร และสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน สำหรับการประยุกต์แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของบ้านโงกน้ำมาประยุกต์ในพื้นที่ตำบลปริก จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำสวนยาง องค์ความรู้เรื่องการเกษตรในการผลิตอาหารทั้งพืชและสัตว์มีค่อนข้างน้อย ดังนั้นในขั้นตอนแรกควรสร้างการรับรู้ถึงความสำคัญและผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชน ควรมีนักวิชาการมาถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตอาหารทั้งพืชและสัตว์ ควรนำหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ในการแบ่งส่วนที่ดินเพื่อการทำกินเพราะราคายางพาราที่มีความไม่แน่นอน โดยหัวใจที่สำคัญของการประยุกต์คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครัวเรือน หากชุมชนทั้งสองตำบลได้ประยุกต์ความรู้ บนพื้นฐานและหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงและการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีการผลิตอาหารทั้งพืชและสัตว์ มีการแปรรูปอาหาร มีการรวมกลุ่มระดมทุนจากการออม สร้างระบบตลาดอาหารที่มาจากชุมชน แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารนี้สามารถช่วยพัฒนาระดับความมั่นคงทางอาหารให้ชุมชนทั้งสองตำบลมีอาหารเพียงพอ สามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่ผลิตได้อย่างปลอดภัยและลดรายจ่ายในครัวเรือนเพื่อนำมาสู่สุขภาวะที่ดี สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนได้

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน 2) เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน และ 4) เพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการศึกษาจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อยกับแกนนำชุมชน การประชุมระดมความคิดเห็นจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน คนในพื้นที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สถานการณ์ด้านอาหารยังมีพอ แต่พื้นที่ทางการผลิตอาหารชุมชนลดลง และชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญการผลิตอาหารบริโภค

ผลประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนพบว่าชุมชน มีการจัดการค่อนข้างน้อย ในเรื่องการมีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร เสถียรภาพด้านอาหาร และยังพบว่าการจัดการยังไม่เป็นระบบ

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนมีหลายปัจจัย การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน ทรัพยากรเสื่อมโทรม แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหาร ความไม่ปลอดภัยอาหาร ภาวะสูงอายุของเกษตรกร เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร และการขยายตัวของเมืองใหญ่

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะเกี่ยวข้องกับ กลุ่มเกษตรกร การเรียนรู้ของชุมชน การผลิตอาหารทุนของชุมชน กลุ่มแปรรูป ระบบตลาดชุมชน กลุ่มผู้บริโภค ชาวบ้านควรรวมกลุ่มกันทำงาน ชาวบ้านควรมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวทางเศรษฐกิจ

พอเพียง เพื่อให้มีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร เสถียรภาพด้านอาหาร ผู้บริโภคจะได้อาหารปลอดภัย และราคาไม่แพง ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารทั้งระดับครัวและระดับชุมชน

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร การจัดการความมั่นคงทางอาหาร

Abstract

This study focuses on the guidelines of management of food security in economic and social conditions for households and communities in Amphoe Muang and Amphoe Sadao in Songkhla province. The purposes of this study is 1) to study the situation of food security, economic and social conditions of families and communities, 2) to evaluate management, food security, economic and social conditions of households and communities, 3) to study the factors that affect the risk of food insecurity on economic and social status of households and communities, and 4) to find ways to manage food security on economic and social participation of communities. The structured interview and group discussions were conducted with local residents, community leaders, and government agencies. In addition, brainstorming was conducted with community participation and relevant government agencies.

The results showed a deficiency for food security in economic and social development of communities and households. There is an absence of knowledge and understanding in the local communities. By this, communities have sufficient food supplies whereas production is on the decrease and do not meet consumption priorities.

The evaluation of management of food security in economic and social conditions for households and communities found that the communities slightly managed in sufficient food, food access, the use of food, and stability of food aspect. Additionally, the management had not been systematic.

Many factors that affect the risk or food insecurity in economic and social conditions for households and communities found; unsustainable of food production, the degradation of resources, inexistent of natural food resources, the roles of food national corporation and the free trade, climate change, the change of lifestyles and consumer behaviors, food insecurity, conditions of elderly farmers, disinterest of adolescence in agriculture and expansion of large cities.

Finally, the guidelines of management of food security in economic and social conditions for households and communities following the process of involvement of the communities are related in agricultures, learning of communities, food production,

funding of communities, the group of food processing and community marketing system. By this, the communities ought to work as a group, and know the new agricultural theory and sufficiency economic guidelines in order to produce sufficient food, accessibility of food and advantage of using food, food stability, security of food for consumers, and inexpensive. These guidelines brought the security of food both household and community level.

Key Words : Food security, Management of food security.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่าน คณะผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณและขอกล่าวอ้างดังนี้

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการด้านยุทธศาสตร์วิจัยเชิงพื้นที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้ความกรุณา และให้ข้อเสนอแนะ สำหรับโครงการวิจัยนี้ตั้งแต่พิจารณาโครงร่างการวิจัย ให้ข้อเสนอ กิจกรรมที่เหมาะสมกับกระบวนการวิจัย และข้อเสนอแนะในการเขียนผลการวิจัยเพื่อให้ผลงานมีความสมบูรณ์มากขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์เทพ สุธีรัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิประจำโครงการวิจัย ท่านได้ให้ความกรุณาแนะนำ ที่เป็นประโยชน์กับโครงการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งนำผลการวิจัยใช้ประโยชน์ในพื้นที่และการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยสำนักงานประสานงานชุดโครงการ “การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ภาคใต้ตอนกลาง” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยวรรณ วัฒนจันทร์ ที่ให้ข้อเสนอแนะสำหรับโครงการวิจัย เจ้าหน้าที่บริหารโครงการวิจัย และคณะทำงานทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและความสะดวกในการปฏิบัติงานในครั้งนี้

ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน และชาวบ้าน ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา นายกเทศมนตรีและคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลปริก นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งหวัง

ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ

กุมภาพันธ์ 2559

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
Abstract	ข
สารบัญ	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญตาราง	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารและวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความหมายความมั่นคงทางอาหาร	6
2.2 ความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน	12
2.3 ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร	14
2.4 ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน	20
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	21
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
3.1 คำถามการวิจัยข้อที่ 1. สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็น อย่างไร	32

3.2	คำถามการวิจัยข้อที่ 2. ผลการประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร	32
3.3	คำถามการวิจัยข้อที่ 3. ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร	33
3.4	คำถามการวิจัยข้อที่ 4. แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ควรเป็นอย่างไร	33
3.5	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	34
บทที่ 4 ผลการวิจัย		
4.1	สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	36
4.2	ผลประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	55
4.3	ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	132
4.4	แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	152
		166
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย		
5.1	สรุปผลการวิจัย	166
5.2	ข้อเสนอแนะ	175
		178
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
		182

สารบัญภาพ

ภาพที่ 2.1	องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร	7
ภาพที่ 2.2	แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร	10
ภาพที่ 2.3	อุปทานโซ่อาหาร จากการผลิตไปถึงการ	11
ภาพที่ 2.4	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	23
ภาพที่ 2.5	กรอบแนวคิดการวิจัย	31
ภาพที่ 4.1	แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในตำบลทุ่งหวัง	41
ภาพที่ 4.2	แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของตำบลทุ่งหวัง	42
ภาพที่ 4.3	แผนที่แสดงเขตการปกครอง	46
ภาพที่ 4.4	แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลปรึก	47
ภาพที่ 4.5	แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชน ตำบลปรึก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	49
ภาพที่ 4.6	ตลาดนัดชุมชน	52
ภาพที่ 4.7	สินค้าอาหารพืชผัก จากภายนอกชุมชน	53
ภาพที่ 4.8	สินค้าอาหารประเภทปลา	53
ภาพที่ 4.9	สินค้าอาหารพืชผักจากภายในชุมชน	54
ภาพที่ 4.10	อาคารชุมชนบ้านอ่างทอง	55
ภาพที่ 4.11	วัฒนธรรมการแบ่งปันอาหาร	58
ภาพที่ 4.12	วัฒนธรรมการปรุงอาหาร	59
ภาพที่ 4.13	วัฒนธรรมแบ่งปันอาหาร	60
ภาพที่ 4.14	การปลูกยางในพื้นที่นา	61
ภาพที่ 4.15	สวนยางพารา	66
ภาพที่ 4.16	ระดมความเห็นเรื่องความมั่นคงทางอาหาร	68
ภาพที่ 4.17	พันธุ์พืชผักสวนครัว	69
ภาพที่ 4.18	น้ำท่วม ในพื้นที่ ต.ปรึก	70
ภาพที่ 4.19	คณะดูงานบ้านโกงน้ำ	74
ภาพที่ 4.20	การทำเกษตรผสมผสาน	79

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 4.21	แหล่งน้ำในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน	81
ภาพที่ 4.22	การศึกษาดูงาน	82
ภาพที่ 4.23	การถ่ายทอดความรู้	83
ภาพที่ 4.24	การเลี้ยงไก่	85
ภาพที่ 4.25	การเลี้ยงปลาดุก	85
ภาพที่ 4.26	อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง เล่าประสบการณ์เรื่องความมั่นคงทางอาหาร	86
ภาพที่ 4.27	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บ้าน อ.เฉลิม เรื่องเพ็ง	87
ภาพที่ 4.28	แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร	90
ภาพที่ 4.29	การปลูกถั่วลิสง	91
ภาพที่ 4.30	ไร้โพดบ้านโงกน้ำ	91
ภาพที่ 4.31	สำรวจทรัพยากรอาหารที่ปลูก ณ บ้านโงกน้ำ	92
ภาพที่ 4.32	โรงเรือนเลี้ยงไก่	93
ภาพที่ 4.33	การคัดแยกไข่ไก่	93
ภาพที่ 4.34	การเลี้ยงเป็ด	94
ภาพที่ 4.35	การเลี้ยงหมู	95
ภาพที่ 4.36	การเลี้ยงปลาดุก	96
ภาพที่ 4.37	โรงสีข้าวชุมชน	97
ภาพที่ 4.38	การเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์	97
ภาพที่ 4.39	การเลี้ยงวัว	98
ภาพที่ 4.40	การทำปลาดุกร้า	99
ภาพที่ 4.41	โรงงานอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบเรือนกระจก	99
ภาพที่ 4.42	ผลิตภัณฑ์ปลาดุกร้า	100
ภาพที่ 4.43	โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ	101
ภาพที่ 4.44	ไข่เค็มดองเกลือ	102

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 4.45	เมืองหาดใหญ่	135
ภาพที่ 4.46	เมืองสงขลา	136
ภาพที่ 4.47	เมืองสะเดา (ด้านนอก)	136
ภาพที่ 4.48	ระดับของความเสีย	137
ภาพที่ 4.49	การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร	138
ภาพที่ 4.50	ต้นแบบเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน	159
ภาพที่ 4.51	แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน	165

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1	วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลางและชุมชนทุ่งออก	65
ตารางที่ 4.2	ร้อยละตำบลและหมู่บ้านของผู้ตอบแบบสอบถาม	106
ตารางที่ 4.3	ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม	107
ตารางที่ 4.4	ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม	108
ตารางที่ 4.5	ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน	109
ตารางที่ 4.6	การบริโภคอาหารของครอบครัวที่ปฏิบัติเป็นประจำ	112
ตารางที่ 4.7	ลักษณะการรับประทานอาหารภายในครอบครัว	112
ตารางที่ 4.8	แหล่งอาหารของครอบครัว	113
ตารางที่ 4.9	ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ	114
ตารางที่ 4.10	ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการมีอาหารเพียงพอ	115
ตารางที่ 4.11	ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน	116
	ด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร	
ตารางที่ 4.12	ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการเข้าถึงอาหาร	117
ตารางที่ 4.13	ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร	118
ตารางที่ 4.14	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงเศรษฐกิจ (รายได้)	119
ตารางที่ 4.15	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงสังคม	120
ตารางที่ 4.16	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร	121
ตารางที่ 4.17	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร	130
ตารางที่ 4.18	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการพึ่งตนเอง	125
ตารางที่ 4.19	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการสนับสนุนทางสังคม	127

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 4.20	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทาง การสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ความเข้าใจภายในครอบครัว	128
ตารางที่ 4.21	ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทาง การสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการหา อาชีพเสริม	129
ตารางที่ 4.22	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปรับตัวต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร	130
ตารางที่ 4.23	กรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการบริโภคของครัวเรือนท่านมีวิธีการปรับตัว อย่างไร	131
ตารางที่ 4.24	ปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารของพื้นที่ศึกษา	132
ตารางที่ 4.25	การวิเคราะห์ TOWS matrix ของชุมชนตลาดใต้-ทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	146
ตารางที่ 4.26	การวิเคราะห์ TOWS matrix ของชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชน คลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง จังหวัดสงขลา	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากความสูญเสียพื้นที่ทางการเกษตรที่เป็นแหล่งผลิตอาหารเกิดขึ้นทุกภูมิภาคทั่วโลก คนทั่วไปมักทำให้ถูกเชื่อว่า อาหารที่บริโภคอยู่มาจากอุตสาหกรรมการผลิตอาหารขนาดใหญ่ แต่ความจริงพบว่ากว่าร้อยละ 80 เป็นการผลิตอาหารโดยเกษตรกรรายย่อย ที่อยู่ในระดับครัวเรือนหรือชุมชน เมื่อภาพผู้ผลิตรายใหญ่ชัดเจนกว่า ทำให้เกษตรกรรายย่อยถูกละเลยและไม่มีมาตรการสนับสนุนที่ชัดเจน นอกจากนี้ ความหลากหลายของพันธุ์พืช โดยปัจจุบันพบว่าพันธุ์พืชมีมากกว่า 30,000 ชนิด แต่คนทั่วไปรู้จักเพียง 105 ชนิดเท่านั้น และยังมีการนำพันธุ์พืชไปแปรเป็นพลังงานจนเกิดการผลิตที่ไม่สมดุล

ความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญและพยายามหาทางเพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว เพื่อความอยู่รอดของประชากรในแต่ละประเทศและประชากรโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลจากสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกิดวิกฤตด้านพลังงาน การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความสำคัญของการผลิตพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภค รวมไปถึงทรัพยากรสัตว์น้ำมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจนทำให้ราคาอาหารมีมูลค่าสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อการซื้ออาหารในราคาที่สูงขึ้นตามไปด้วย ส่วนประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักก็ไม่สามารถเข้าถึงอาหารที่คุณภาพเพื่อการบริโภคได้

ในอดีตที่ผ่านมาความพยายามที่จะพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ส่งผลให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริโภค การทำเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มีรายการพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ของท้องถิ่นในหลายพื้นที่ได้สูญหายไป โดยเฉพาะผักพื้นบ้านนานาชนิดอันเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน (กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล, 2555)

จากที่กล่าวมาข้างต้นความมั่นคงทางอาหารเป็นเรื่องความสำคัญมากขึ้น เมื่อประชาชนต้องเผชิญภาวะการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวไปแล้วข้างต้น วิกฤตอาหารที่เกิดขึ้นจากพื้นที่และแนวโน้มปัญหา มีมากขึ้นในอนาคต ตามที่องค์กรอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้คาดการณ์ไว้ วิกฤตอาหาร ที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบโดยรวมต่อประชาชน และทำให้สัดส่วนคนจนเพิ่มมากขึ้น มีการวิเคราะห์สาเหตุของวิกฤตอาหารที่จะเกิดขึ้นว่ามาจากปัจจัยหลายประการตั้งแต่การหดตัวของภาคเกษตร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการขยายตัวเมือง การผันเอาที่ดินไปปลูกพืชเพื่อทำเชื้อเพลิงแทนน้ำมัน

รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคนในสังคม การเก็งกำไรในตลาดสินค้าเกษตร จนถึง การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่มีผลกระทบต่อปริมาณผลิตผลที่ได้ อย่างไรก็ตามประเด็นปัญหาอาจมีความซับซ้อนมากกว่าการมองไปที่ตัวเลขการผลิตอาหารที่สะท้อนความสามารถในการผลิตอาหารของประเทศ เพราะแม้ว่าประเทศไทยของเราจะผลิตอาหารในปริมาณที่มากขึ้น โดยส่วนใหญ่การวิเคราะห์ความมั่นคงทางอาหาร ในสังคมไทย มักวิเคราะห์ในระดับประเทศ โดยใช้กรอบตัวชี้วัดในระดับภาพรวม (Vijay, 2005) ส่วนในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนซึ่งเป็นหน่วยผลิตอาหารที่สำคัญ ถูกละเลย ทำให้การแก้ไขปัญหา และการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้มีความสำคัญในระดับนโยบายโดยเน้นที่การเพิ่มผลผลิต แต่มีมิติการสร้างเสริมความเข้มแข็งของครัวเรือนและชุมชนในด้านความมั่นคงทางอาหารยังขาดความชัดเจน ในขณะที่มิติของความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน มีความสำคัญมาก (Kathleen, 2012) เพราะมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีความเกี่ยวเนื่องกัน และที่สำคัญในเรื่องดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหารก็มีมุมมองที่หลากหลาย (Frankenber, 1992)

ในพื้นที่ ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ในอดีตพื้นที่นี้เป็นชุมชนเกษตร ปัญหาปัจจุบันของชุมชนเกี่ยวข้องกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม คนส่วนใหญ่ หันไปทำงานนอกบ้านทำให้คนพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการผลิตอาหาร ส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร ส่วนชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา สภาพพื้นที่เดิมเป็นเรือกสวนไร่นา แต่ปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้แปรเปลี่ยนเป็นสวนยางเกือบทั้งหมดทำให้คนในชุมชนพึ่งพาระบบเศรษฐกิจที่อาศัยรายได้จากสวนยางเป็นหลัก และปัจจุบันพบว่าราคายางพาราตกต่ำ ส่งผลทำให้ประสบปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ส่งผลต่อปัญหาความมั่นคงทางอาหาร เฉกเช่นเดียวกันกับที่กล่าวไปข้างต้น และประกอบกับทั้งสองอำเภอมีความเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในภาพรวมส่งผลให้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ที่เป็นแหล่งอาหารสำหรับครัวเรือน และสำหรับคนในชุมชน ถูกนำไปเปลี่ยน เป็นที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงการปลูกยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมัน ส่งผลทำให้ปริมาณการผลิตอาหารขาดแคลน

ทั้งมุมมองที่เชื่อมโยงการบริโภคอาหารกับสุขภาพหรือโภชนาการ มุมมองที่เชื่อมโยงการบริโภคอาหารกับระบบนิเวศที่เป็นแหล่งทรัพยากร และมุมมองที่เชื่อมโยงการบริโภคอาหารกับเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการเลือกใช้ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในครั้งนี้คำนึงถึงพื้นที่และสภาพเศรษฐกิจ สังคมของพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสะเดา ซึ่งการจัดการฐานทรัพยากรอาหารที่ครัวเรือนและชุมชนต้องพึ่งพา เป็นการจัดการเพื่อให้ได้มาเพื่อความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร การดำรงอยู่ของทรัพยากร การได้ใช้ประโยชน์ และรักษาดูแลให้มีทรัพยากรอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ตามมิติทั้ง 4 ขององค์การ FAO โดยเฉพาะการผลิตอาหารให้เพียงพอต่อการบริโภคได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี หากมีการพัฒนารูปแบบในการจัดการความมั่นคงทางอาหารที่อยู่บนพื้นฐานของชุมชน ที่มีความหลากหลายทาง

ชีวภาพผ่านการกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องใช้ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนได้นั้นก็จะสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นจากปัญหาและความเป็นมาทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ต้องการที่จะศึกษาสถานการณ์การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารและความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ตามมิติทั้ง 4 ขององค์การ FAO ได้แก่ การเข้าถึง ความเพียงพอ การใช้ประโยชน์ และความมีเสถียรภาพ เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของระดับครัวเรือนและชุมชน ในการพึ่งพาตนเองทำให้ผู้คนที่อยู่ในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงด้านอาหาร ผลการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะได้ความรู้เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของชุมชนในพื้นที่ต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1. สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร
2. การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร
3. ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร
4. แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
2. เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
4. เพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึง ความเพียงพอ การใช้ประโยชน์ และความมีเสถียรภาพ ด้านอาหารของระดับครัวเรือนและชุมชน

การจัดการความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง แนวทางทางที่จะทำให้สภาวะการณ์ทางด้านอาหารของครัวเรือน และชุมชน มีการวางแผน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการเข้าถึงอาหาร ความเพียงพอ การใช้ประโยชน์ และความมีเสถียรภาพ

เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน หมายถึง การประกอบอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน และรวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มทางสังคม การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ปัจจัยความเสี่ยงต่อมั่นคงทางอาหาร หมายถึง สิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึง ความเพียงพอ การใช้ประโยชน์ และความมีเสถียรภาพ ด้านอาหารของระดับครัวเรือนและชุมชน

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่

- ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป้าหมายสุดท้ายของการวิจัยนี้เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของระดับครัวเรือนและชุมชน ผู้วิจัยเชื่อมโยง 7 องค์ประกอบตามกรอบแนวคิด เริ่มต้นจากค้นหาความหมายเรื่องความมั่นคงอาหารในมุมมองของชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา รวมถึงคณะผู้วิจัยให้สังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงอาหาร ต่อมาศึกษาสภาพปัจจุบันความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยเสี่ยง และได้ร่วมกันชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาได้วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ร่วมกันเพื่อเอาไปพัฒนาเป็นต้นแบบและกำหนดกลยุทธ์ และเสนอแนวทางเพื่อจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนต่อไป

ประชากรกลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรกลุ่มเป้าหมายสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณอยู่ในระดับครัวเรือน

ประชากรใน ตำบลปริกตามสถิติการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 30 เมษายน 2553 มีจำนวนประชากร 6,114 คน ชาย 3,055 คน หญิง 3,059 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,412 ครัวเรือน

ประชากรใน ตำบลทุ่งหวังตามสถิติการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 30 เมษายน 2557 มีจำนวนประชากร 10,388 คน ชาย 4,910 คน หญิง 5,473 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 3,131 ครัวเรือน

ดังนั้นทั้ง 2 ตำบล มีประชากรที่เป็นครัวเรือน 4,543 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างของ YAMANE (1973) ที่ความเชื่อมั่น 95% ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างตามวิธีการเบื้องต้นตำบลละ 200 ครัวเรือน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ครัวเรือน

ประชากรกลุ่มเป้าหมายเชิงคุณภาพ

การเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายเชิงคุณภาพใช้วิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีรายละเอียดกลุ่มเป้าหมายดังนี้

1. นักวิจัยชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการชุมชนหรือตำบลละ 1 คน
2. กลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อบต. หรือเทศบาล พัฒนาชุมชน สถานีอนามัย โรงเรียน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มต่าง ๆ และชาวบ้าน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
2. ได้ผลประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
3. ได้องค์ความรู้ที่เป็นประสบการณ์การจัดการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนบ้านโกลน้ำ จังหวัดพัทลุง
4. ได้ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
5. ได้แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
6. หน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษาจะมีข้อมูลและแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยเรื่อง ความหมายความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการจัดการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

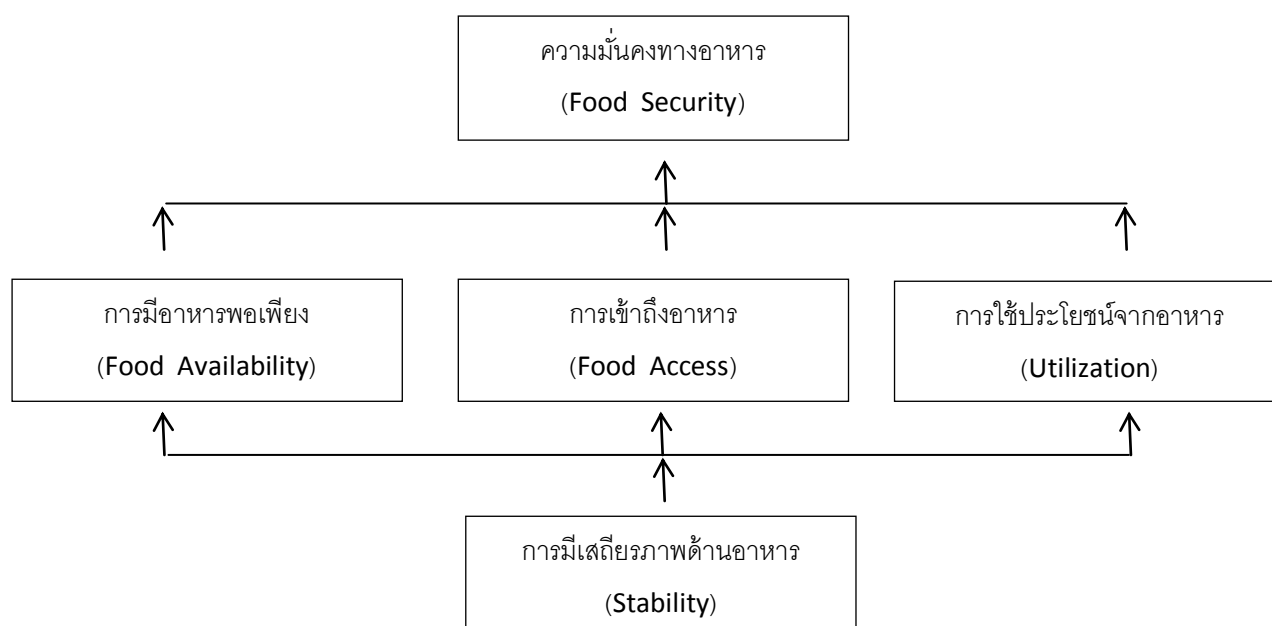
2.1 ความหมายความมั่นคงทางอาหาร

การใช้คำว่าความมั่นคงทางอาหาร เกิดขึ้นครั้งแรกจากการประชุมอาหารโลกปี พ.ศ.2517 โดยที่ประชุมมองความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาที่เกิดมาจากความ “ไม่พอเพียงทางด้านอุปทาน” ของประเทศหรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ (FAO, 2006) อย่างไรก็ตาม แนวคิดความมั่นคงทางอาหารไม่ได้หยุดนิ่งอยู่เพียงแค่นั้น แต่ถูกพัฒนาให้มีมิติที่ซับซ้อนขึ้นตามพลวัตความเข้าใจของผู้คนในเรื่องบทบาทอาหาร ดังนั้น การขาดแคลนอาหารไม่ได้เกิดจากอาหารไม่เพียงพอหรือขาดหลักประกันทางกฎหมายเท่านั้น แต่เกิดจากการเข้าถึงสิทธิด้านอาหารในทางการเมือง มีอิทธิพลอย่างมากต่อการขยายแนวคิดความมั่นคงทางอาหารไม่ให้ผู้ติดอยู่กับความพอเพียงของอุปทานอาหารในระดับมหภาคเท่านั้นอีกต่อไป แต่ต้องพิจารณาถึงมิติ “การเข้าถึง” และ “เสถียรภาพ” ในระดับบุคคลและครัวเรือนด้วย (McKeown, 2006)

ด้วยเหตุที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผู้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นจำนวนมาก มีนิยามมากถึง 200 ความหมาย และยังมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารไว้มากถึง 450 ดัชนี (Hoddinott, 1999) อย่างไรก็ตาม นิยามที่เป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุด มาจากการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ในปี พ.ศ.2539 ซึ่งระบุว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้มีชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ

ส่วนการประชุมสุดยอดว่าด้วยความมั่นคงอาหารโลก (1996) ได้ให้คำจำกัดความของความมั่นคงทางอาหาร (Food security) ไว้ว่า ความมั่นคงด้านอาหาร จะคงอยู่เมื่อประชาชนทุกคน มีการเข้าถึงด้านกายภาพและด้านเศรษฐกิจตลอดเวลาเพื่อให้มีสารอาหารที่เพียงพอและปลอดภัยสำหรับสุขภาพที่ดีของชีวิต และเช่นเดียวกันตามความหมายขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FOA, 2002) นั้นระบุว่า ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) หมายถึง การที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารพื้นฐานได้ทั้งกายภาพและเศรษฐกิจตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง โดยมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภค

ภายในครอบครัว ชุมชน และประเทศ อย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณภาพ เพื่อการมีชีวิตที่ดีและการมีสุขภาพที่แข็งแรง



ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร

ที่มา : ปรับจาก Food and agricultural Organization, "Food Security," Policy Brief Issue 2 (June 2006)

จากความหมายข้างต้น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย (FAO, 2006) ดังภาพที่ 2.1 ได้แก่ **การมีอาหารพอเพียง** ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร **การเข้าถึงอาหาร** การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน) **การใช้ประโยชน์จากอาหาร** การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย และ **การมีเสถียรภาพด้านอาหาร** เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้น

อย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียง และการเข้าถึงอาหาร

ส่วนสภาวะที่ตรงข้ามกับความมั่นคงทางอาหาร คือ ความไม่มั่นคงทางอาหาร สามารถแบ่งออกได้ เป็น 2 ประเภทตามระยะเวลาของความไม่มั่นคง คือ ความไม่มั่นคงทางอาหารเรื้อรัง (chronic) และความไม่มั่นคงทางอาหารแบบชั่วคราว (transitory)

นอกจากนี้นักวิชาการได้ขยายนิยามความมั่นคงทางอาหารไปสู่มิติคุณภาพของอาหาร และความสามารถในการใช้ประโยชน์อาหารทั้งในเชิงร่างกาย แม้ว่าความมั่นคงทางอาหารในแบบฉบับของ FAO จะเป็นที่ยอมรับและอ้างถึงมากที่สุด แต่ก็ยังมีจุดอ่อนที่สำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงที่มาของอาหาร กระบวนการผลิตอาหารและบริบทแวดล้อมอื่นๆ ของความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษามิติอื่นๆ ของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องของอาหารโดยตรง แต่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เช่น แหล่งผลิตหรือที่มาของอาหาร สถานการณ์ความเสี่ยง ความเปราะบาง ประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน

จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น FAO ได้ให้คำนิยามความมั่นคงทางอาหาร จากการทบทวนวรรณพบว่า แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารยังมีพลวัต อยู่อย่างต่อเนื่อง และแนวคิดที่สำคัญอีกด้านหนึ่งซึ่ง อนาคต ยาวา เช่นได้เสนอ คือ แนวคิดในเรื่องการทรงสิทธิ์ด้านอาหาร (Food Entitlement) โดยเน้นความสำคัญไปที่เรื่องสิทธิการเข้าถึงอาหารและเสถียรภาพของอาหารในระดับบุคคลและครัวเรือน แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากกรอบความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความหมายในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร โนม์เอียงไปสู่เรื่องสิทธิด้านอาหาร ซึ่งประกอบด้วย การเข้าถึงอย่างเพียงพอต่อความต้องการทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพ ที่ตรงกับวัฒนธรรมการกินของครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ และการมีอาหารอย่างยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการของคนรุ่นนี้และรุ่นต่อไปในภายภาคหน้า รวมถึงการจัดการให้มีอาหารอย่างเพียงพอ กล่าวคือ สามารถเลี้ยงตนเองได้โดยตรงจากทรัพยากรธรรมชาติทางการเกษตร หรือจัดให้มีอาหารเพียงพอ โดยอาจมาจากระบบการแจกจ่าย การแปรรูปอาหาร และระบบตลาดที่สอดคล้องกับบริบทของครัวเรือนหรือชุมชนที่เหมาะสม แนวคิดในเรื่องการทรงสิทธิ์ด้านอาหาร สอดคล้องกับความหมายในเรื่องการทรงสิทธิ์ทางอาหารของคณะกรรมการสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ว่า สิทธิของผู้ชาย ผู้หญิงและเด็ก ไม่ว่าจะอยู่โดยลำพังหรือไม่ก็ตาม ในประเด็นในการเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ หรือมีวิธีการสำหรับจัดซื้อหาอาหารที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ตลอดเวลาทั้งในทางกายภาพและในทางเศรษฐกิจ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความมั่นคงทางอาหาร มีนัยยะที่เชื่อมโยงไปถึงเรื่องความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการคำนึงถึงท้องถิ่น แม้ในการความช่วยเหลือด้านอาหารยาม ฉุกเฉิน ก็ต้องหลีกเลี่ยงผลกระทบต่อผู้ผลิต

และตลาดท้องถิ่น คำนึงถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและไม่ขัดกับวัฒนธรรมของผู้รับ ซึ่งถือเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่สำคัญ (ทศพล ทรรศนกุลพันธุ์, 2549)

ส่วนการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร มีพัฒนาการควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม วัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงภายใต้โลกาภิวัตน์ ซึ่งทำให้การโลกการค้าเสรีเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจ และสังคมโลก อาหารได้กลายเป็นสินค้าที่มีการซื้อขาย มีบริษัทผู้ผลิตอาหารเกิดขึ้นมากมาย ในหลายประเทศ เพื่อผลิตสินค้าประเภทอาหาร เพื่อการจำหน่าย ก่อให้เกิดการผลิตอาหารลักษณะที่ผลิตเป็นจำนวนมากๆ เพื่อให้เกิดการประหยัดจากขนาดการผลิต รวมทั้งการแข่งขันการค้า ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ที่ไม่สามารถบริหารจัดการ การทำการผลิต การขาย สู้กับการผลิตของบริษัทขนาดใหญ่ได้ ส่งผลกระทบการผลิต และการที่บริษัทขนาดใหญ่เริ่มผลิตสินค้าอาหารไม่จำเป็นพืช และเนื้อสัตว์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนในวิถีชีวิตการบริโภคตามไปด้วย โดยเฉพาะคนในสังคมเมือง ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบทบางพื้นที่ ที่อาชีพการทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หันไปทำอาชีพรับจ้างแล้วนำเงินค่าจ้างไปซื้ออาหาร

ส่วนแนวคิดเรื่องความเปราะบางหรือความเสี่ยง เป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงอยู่เหมือนกันในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งความเปราะบาง เน้นไปเรื่องความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือน การพยากรณ์แนวโน้มในอนาคตในเรื่องของโอกาสที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร และศักยภาพในการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร

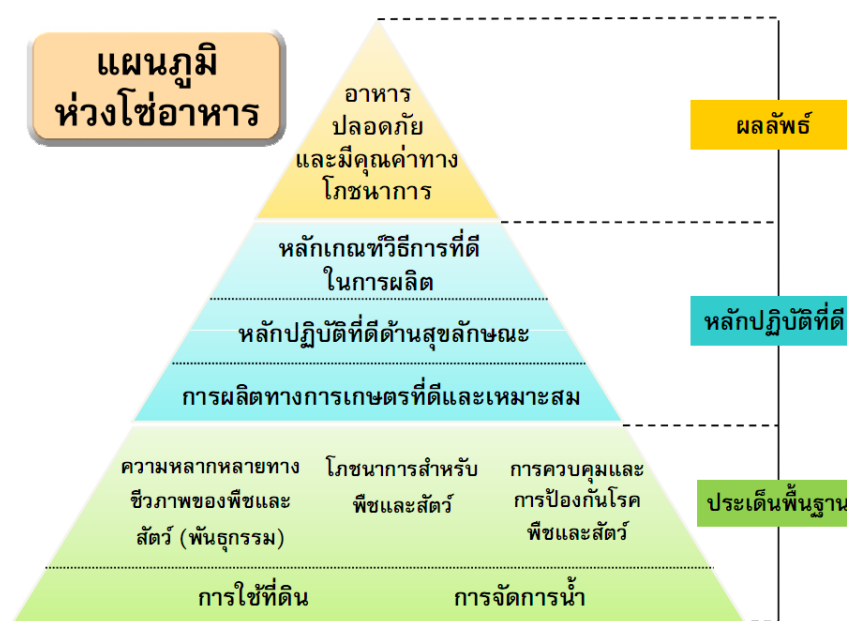
ส่วนความความมั่นคงทางอาหารในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรที่เป็นแหล่งผลิตอาหารรวมถึงวิถีชีวิตของคน หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ สอดคล้องกับเรื่องจิตวิทยาและสังคม (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552) ที่จะเชื่อมโยงไปถึง เรื่องระบบการกระจายอาหาร การพึ่งตนเองด้านอาหาร ความเที่ยงธรรม เพื่อสร้างหลักประกันในการเข้าถึงอาหาร รวมถึงความยั่งยืน ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ใช้ทรัพยากรอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งต้องการคำนึงสภาพความเป็นอยู่เรื่องอาหารที่จะเกิดขึ้นอนาคต ที่มีไว้รองรับกับลูกหลานที่จะตามมาในอนาคต

การให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้กรอบความคิดและตัวชี้วัดตามแนวทางที่ FAO ได้เสนอไว้ ซึ่งใช้ในการประเมินความมั่นคงทางอาหาร

นอกจากนี้ การให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ.2551 ดังนี้ ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการตามวัยเพื่อการมีสุขภาพที่ดี รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิด ภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้าย

ดังนั้นได้ว่า ความหมายของความมั่นคงทางอาหารตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 นี้ สอดคล้องกับความหมายของ FAO และได้เพิ่มเติมให้ครอบคลุมถึงระบบการผลิตที่สมดุลและความคงอยู่ของทรัพยากรอาหารด้วย หากพิจารณาความหมายของความมั่นคงทางอาหารทั้ง 2 คำนิยามแล้ว จะเห็นว่ามีความหมายแตกต่างกับการพึ่งพาตนเอง (Self – sufficiency) ซึ่งหมายถึงการผลิตด้วยตนเองเท่านั้น หากเป็นระดับครัวเรือนจะหมายถึงการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้เพียงพอ ไม่ต้องซื้อจาก ภายนอก แต่หากเป็นระดับประเทศก็หมายถึงการผลิตในประเทศได้เพียงพอไม่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ

ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์ (2554) นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารระดับนานาชาติและระดับชาติ ได้อธิบายเรื่องแผนภูมิห่วงโซ่อาหารที่จะทำให้เห็นภาพเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เรื่องความมั่นคงทางอาหารซึ่งประกอบด้วยประเด็นพื้นฐาน เพื่อสร้างอาหาร ได้แก่ การใช้ที่ดิน การจัดการน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ (พันธุกรรม) โภชนาการสำหรับพืชและสัตว์ การควบคุมและการป้องกันโรคพืชและสัตว์ ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้เป็นต้นน้ำที่ต้องได้รับดูแลและการจัดการ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่หลักปฏิบัติ ที่ดีเกี่ยวข้องกับ การผลิตทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม หลักปฏิบัติที่ดีด้านสุขลักษณะ หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีนั้น คือ การได้อาหารปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการดังภาพที่ 2.2 แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร



ภาพที่ 2.2 แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร

ที่มา: ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์

ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์ กล่าวเพิ่มว่า อาหารที่ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ มาจากการผลิตอาหาร 2 แหล่งที่เป็นแหล่งอุปทานหลักได้แก่ การผลิตภายในประเทศ และการนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งทั้งสองส่วน ผู้ผลิตอาหารก็จะประกอบไปด้วยเกษตรกรรายย่อย และบรรษัทขนาดใหญ่ เพื่อที่จะนำอาหารเข้าสู่การบริการให้กับผู้บริโภค อาหารมีหลากหลายแบบไม่ว่าจะเป็นอาหารพร้อมรับประทานหรืออาหารที่เป็นวัตถุดิบที่จะนำไปปรุงเป็นอาหารต่อไป โดยผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่สำคัญเช่น ตลาดสด ร้านค้าปลีกขายตรงไปยังครัวเรือน โรงเรียน รถเข็นหรือหาบเร่ ร้านอาหาร ภัตตาคาร เป็นต้น เพื่อให้ผู้บริโภคแต่ละกลุ่มสามารถเข้าถึงอาหาร เพื่อที่นำอาหารเหล่านั้นไปบริโภคต่อไป หากมีอาหารที่ปลอดภัยมาจากต้นน้ำในระบบห่วงโซ่อาหารที่กล่าวมาข้างต้นก็จะทำให้เกิดโภชนาการและสุขภาพที่ดีต่อผู้บริโภค ดังรูปที่ 2.3



ภาพที่ 2.3 อุปทานโซ่อาหาร จากการผลิตไปถึงการบริโภค

ที่มา: ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์

ความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะในภาวะที่โลกอยู่ในสถานการณ์ที่ขาดเสถียรภาพในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ หรือด้านนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมถอยของสังคมมนุษย์

ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่กว้างและครอบคลุมทั้งประเด็นด้านลักษณะธรรมชาติ คุณภาพและความมั่นคงของการจัดอาหาร ตลอดจนเข้าถึงอาหาร ในขณะที่โลกกำลังเผชิญกับข้อขัดแย้งและความผิดปกติ เกี่ยวข้องกับความไม่มั่นคงทางอาหารและการขาดแคลนอาหาร การเพิ่มปริมาณอาหารไม่ได้ทำให้ยกระดับการเข้าถึงอาหารของกลุ่มผู้ยากจนและขาดแคลนในสังคม ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่พูดถึงทั้งในระดับครอบครัว ภูมิภาคและประเทศ

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างสรุปได้ ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอ เพื่อให้ได้อาหารมีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ ตามวัย เพื่อก่อให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับการบริโภคของคนในชุมชน

2.2 ความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน มีนักวิชาการ ได้ศึกษาค้นคว้า ให้ความหมายรวมถึงพัฒนาทั้งแนวคิด หลักการ และวิธีการวัดประเมินความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน Hamm และ Bellows (2003) ได้ให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน หมายถึง สภาพที่คนในชุมชนนั้น ๆ ทุกคนได้อาหารที่ปลอดภัย มีภาวะโภชนาการที่ดี และเป็นยอมรับในทางวัฒนธรรม ได้อย่างเพียงพอ ผ่านระบบอาหารที่ยั่งยืน ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างเป็นความธรรมทางสังคมและส่งเสริมการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย ซึ่งเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจึงมีมิติในเรื่องของระบบอาหารของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ระบบการผลิตและการบริโภค ที่ดูว่าในท้องถิ่นนั้นจะมีความยั่งยืนหรือไม่ ความเป็นธรรมในระบบอาหารทั้งด้านรายได้ ด้านค่าแรง เป็นต้น ความเป็นประชาธิปไตยในการมีสิทธิมีเสียงที่จะกำหนดนโยบาย และการปฏิบัติรวมทั้งการติดตามควบคุมดูแลในระบบอาหาร

แต่อย่างไรก็ตามพบว่า แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เป็นเรื่องใหม่ ที่ได้รับความสนใจในแถบทวีปอเมริกา (Winne and Fisher, 1997) กล่าวว่าพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเกิดจากการขยายตัวของแนวคิดความมั่นคงทางอาหารเดิมให้ครอบคลุมถึงระดับชุมชน โดยความมั่นคงทางอาหารของชุมชนมีความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ในแต่ละชุมชน ที่จะส่งผลต่อปริมาณ คุณภาพ และราคาของสินค้าอาหารภายในชุมชน กล่าวได้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและทรัพยากรภายใต้บริบทของชุมชนในระยะยาว (McCuillim et al., 2005; Lutz et al., 2007) สำหรับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนประกอบด้วย 6 หลักการ ได้แก่ 1) ความต้องการอาหารของกลุ่มคนยากจน แนวคิดความมั่นคงทางอาหารชุมชนให้ความสำคัญกับความต้องการทางด้านอาหารของกลุ่มคนยากจน เน้นลดภาวะการฉ้อโกงและส่งเสริมสุขภาพของสมาชิกในชุมชน 2) เป้าหมายรวม แนวคิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ให้ความสำคัญกับการบรรลุเป้าหมายรวมในการแก้ปัญหาของระบบอาหารในปัจจุบันที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน อาทิ ปัญหาความยากจน และการขยายตัวของเมือง เป็นต้น 3) จุดเน้นแนวคิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทรัพยากรอาหารของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านอาหาร 4) ระบบเกษตรท้องถิ่น ส่งเสริมระบบเกษตรท้องถิ่น และความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยผู้บริโภคมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาของอาหาร 5) มิติเชิงระบบ การส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารชุมชนเป็นสหวิทยาการและเชื่อมโยงกับภาคีการพัฒนาที่หลากหลาย

ปัจจุบันแนวคิดความมั่นคงอาหารของชุมชนได้รับความสนใจจากภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร และมีการนำไปขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความมั่นคงอาหารของชุมชนทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยเน้นการพัฒนาระบบอาหารท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาของระบบอาหารทั้งระบบซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการโต้ตอบกระแสการครอบงำของระบบอาหารโลกและบริษัทข้ามชาติทางด้านอาหารและวิถีของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามการขยายตัวของเขตเมือง (McMichael, 2003)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเป็นเรื่องใหม่ เน้นไปที่ความมั่นคงทางอาหารในชุมชน มีกรอบแนวคิดหลักที่เชื่อว่าความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคลและครัวเรือนมีส่วนสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งมีบริบทที่แวดล้อมทั้งทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม ความมั่นคงทางอาหารไม่ได้เน้นเฉพาะระบบอาหารที่ยั่งยืนเท่านั้น แต่ได้ขยายแนวคิดไปที่ความเป็นธรรมทางสังคม การพึ่งตนเองด้านอาหาร การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และรวมไปถึงการสร้างองค์กรของชุมชนและความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในระบบอาหารท้องถิ่นและภูมิภาค โดยเห็นว่าชุมชนที่มีศักยภาพในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทั้งในการพึ่งพาตนเองและการจัดการด้านอาหารซึ่งจะส่งผลให้ความสามารถในการแก้ปัญหา ความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่หลากหลาย แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงอาหารของชุมชนมีพัฒนาการเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1994 เป็นต้นมา (Fisher, 1997) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการเพื่อพัฒนาระบบอาหารท้องถิ่นและภาวะโภชนาการของชุมชน (Kantor, 2001) สำหรับความมั่นคงอาหารชุมชนแม้ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นแต่ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของค่านิยมและขอบเขตการศึกษา ดังนั้นการพัฒนารอบแนวคิดความมั่นคงอาหารชุมชนในมิติทางทฤษฎีจึงมีความสำคัญต่อการสร้างความชัดเจนในการวิเคราะห์ความมั่นคงอาหารในระดับต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นตลอดจนสามารถเชื่อมโยงแนวทางการพัฒนาระหว่างการลดภาวะหิวโหย การเกษตรกรรมยั่งยืนและการพัฒนาชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร (Thanthida, 2010; Inter Pares, 2004)

ส่วนประเทศไทยพบว่าองค์ความรู้เรื่องความมั่นคงอาหารของชุมชนยังมีการศึกษาค้นคว้าจำกัด การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความไม่มั่นคงอาหารในระดับประเทศ ภูมิภาค หรือในระดับครัวเรือน อาทิ การศึกษาของ สมพร อิศวิลานนท์ (2551) ที่บทวนสถานการณ์ความมั่นคงอาหารของครัวเรือนไทยในชนบท พบว่าความมั่นคงอาหารไม่อาจมองเฉพาะมิติมหภาค แล้วด่วนสรุปว่าประเทศมีความมั่นคงอาหาร แต่ต้องสนใจและหาข้อเท็จจริงว่าทำไมคนชนบทหรือเกษตรกรขนาดเล็กยังขาดความมั่นคงอาหาร รวมถึงการหามาตรการเพื่อให้คนไทยทั้งคนรวย คนจนมีความมั่นคงอาหารและเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย นอกจากนี้ยังการศึกษาของ สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ (2548) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานภาคการเกษตรของภาคเหนือตอนบนที่คนรุ่นใหม่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งปัญหาการขาดแคลนแรงงานส่งผลกระทบต่อ

กระบวนการผลิตในภาคการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิถีชีวิตของชาวนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์โดยการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตทางการเกษตรสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ 1) มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกที่ต้องใช้เงินทุนมากขึ้น 2) กระบวนการผลิตมีลักษณะเป็นธุรกิจที่เน้นกำไร และ 3) มีการบริหารจัดการแบบจ้างทำ (Outsourcing) และที่สำคัญชาวนาภาคกลางมีความเชื่อว่ามีโอกาสน้อยที่ลูกหลานของตนจะรับช่วงอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักต่อไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างหลักประกันทางด้านอาหารอย่างยั่งยืนให้กับประชาชนของประเทศ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญสุริยนต์ วิทยกิจจานุกิจ และคณะ, 2552)

2.3 ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร

ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ชุดของปัจจัยที่ใช้วัดมิติใดมิติหนึ่งหรือหลายมิติของความมั่นคงทางอาหาร ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่เป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือผลลัพธ์ที่ได้จากมาตรการแทรกแซง (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552)

พัฒนาการที่สำคัญของการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารที่ผ่านมา มี 3 ลักษณะได้แก่

1) จากความพอเพียงของอาหาร สู่ประเด็นการเข้าถึงอาหาร

เนื่องจากในระยะแรกที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกมองว่าเป็นปัญหาของการขาดแคลนอุปทานดัชนีที่ใช้เป็นหลักจะอยู่ในรูปของส่วนต่างระหว่างปริมาณผลผลิตอาหารและความต้องการอาหารของประชากรในระดับภูมิภาคหรือประเทศ หรือที่เรียกว่าตารางสมดุลอาหาร (food balance sheet) ส่วนในระดับย่อยลงไป คือระดับครัวเรือนและปัจเจกจะใช้ภาวะโภชนาการเป็นดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากความเชื่อที่ว่า การขาดแคลนอาหารในระดับมหภาคจะส่งผลกระทบให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้น มาเกิดการเฝ้าระวังโภชนาการอย่างแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา โดยจะรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ทางโภชนาการของประชากรโดยใช้ข้อมูลสภาวะโภชนาการในเด็กเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงประเด็นการเข้าถึงอาหาร ในเวลาต่อมาดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจึงได้รับความสำคัญมากขึ้น แต่เนื่องด้วยการพัฒนาดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจำเป็นต้องลงทุนทั้งเวลา ทรัพยากรเพื่อทำความเข้าใจกับบริบทของแต่ละชุมชนเป้าหมาย ทำให้จนถึงปัจจุบันมีระบบการติดตามความมั่นคงทางอาหารจำนวนน้อยที่สามารถผนวก รวมทั้งข้อมูลด้านอุปทานและการเข้าถึงไว้ด้วยกัน

2) จากการวัดภววิสัย (objective) สู่อัตวิสัย (subjective)

พัฒนาการในส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากงานศึกษาเรื่องความยากจน ซึ่งได้หันมาให้ความสำคัญกับการพึงประสบการณ์ของคนจน แทนที่จะวัดจากมูลค่าที่เป็นตัวเงินแบบเดิม ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยอัตวิสัยคือ ดัชนีที่อยู่บนฐานของความรู้สึกหรือการรับรู้หรือประสบการณ์ของครัวเรือนหรือปัจเจก ซึ่งยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณค่าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางอาหาร

3) จากการใช้ดัชนีตัวแทน (proxy) สู่ดัชนีพื้นฐาน (fundamental)

การวัดความมั่นคงทางอาหารในงานจำนวนมากมักใช้ดัชนีตัวแทน เช่น ระดับรายได้ ปริมาณแคลอรีข้อมูลการบริโภค หรือทรัพย์สินที่มี เป็นต้น ซึ่งดัชนีเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์พื้นฐานกับระดับความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่ถือว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระดับความมั่นคงทางอาหาร ข้อจำกัดของการใช้ดัชนีตัวแทน คือ ในบางบริบทอาจจะไม่สามารถบอกความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ระดับรายได้ในการวัดความมั่นคงทางอาหารจะไม่สามารถให้ผลที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ครัวเรือนปลูกพืชอาหารกินเอง นอกจากนี้ ดัชนีตัวแทนอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของความไม่มั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย เช่น ในสหรัฐฯ ความรู้สึกกังวลว่าอาหารจะไม่เพียงพอมีผลกระทบทางกายได้ทั้งๆที่ครัวเรือนอาจจะยังไม่ได้ประสบกับการขาดแคลนอาหารจริงๆ ด้วยซ้ำ ดังนั้น งานศึกษาในช่วงหลังจึงได้พยายามจะไปที่การศึกษาเชิงคุณภาพ และพัฒนาดัชนีพื้นฐานมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว แม้ว่าดัชนีจะมีพัฒนาการไปใน 3 ทิศทางข้างต้นที่สามารถสะท้อนความมั่นคงทางอาหารได้ดียิ่งขึ้น ถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่มีดัชนีตัวใดที่สมบูรณ์แบบซึ่งสามารถครอบคลุมมิติของความมั่นคงทางอาหารได้อย่างครบถ้วนในทางปฏิบัติ จึงอาจพบว่าหลายหน่วยงานหรือองค์กรอาจเลือกใช้ดัชนีเพียงตัวใดตัวหนึ่งหรือหลายตัวประกอบกันขึ้นอยู่กับแนวคิดความมั่นคงทางอาหารที่ใช้ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และเงื่อนไขทางทรัพยากรของแต่ละหน่วยงาน หน้าที่ของดัชนีอาจแบ่งออกได้เป็น 4 อย่าง คือ การคาดการณ์หรือเฝ้าระวังวิกฤตด้านอาหาร การค้นหาสาเหตุการไม่เข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อจัดสรรทรัพยากร การติดตามประเมินผลกระทบจากโครงการความช่วยเหลือหรือการแทรกแซงต่างๆ

วิธีการพัฒนาตัวชี้วัด

จากการทบทวนวรรณพบว่าในการพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารมีหลากหลายวิธีการดังนี้
วิธีการชาติพันธุ์วรรณา วิธีนี้คือ ผู้ศึกษาจะเข้าไปอยู่ร่วมกับชุมชนหรือครัวเรือนที่ต้องการศึกษาเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์อาหารและ/หรือ การให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับอาหารโดยคนในท้องถิ่น การศึกษาชาติพันธุ์วรรณามักทำโดยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก

การประเมินชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) และการประเมินชนบทอย่างมีส่วนร่วม (PRA) RRA เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา เข้ามาเก็บข้อมูลพร้อมกันในห้องประชุมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการทำสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group) และนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกันในตอนเย็น ข้อดีของ RRA คือ ใช้เวลาน้อย แต่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม ภายหลังจึงมีการปรับปรุงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์โดยวิธีการ PRA เครื่องมือที่สามารถใช้ใน RRA และ PRA

การสำรวจครัวเรือนโดยแบบสอบถาม เริ่มจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านอาหารและการให้นิยามหรือความหมายของผู้คนในท้องถิ่น หรือการศึกษาจากเอกสารหรือประสบการณ์ท้องถิ่นที่มีการบันทึกมาก่อนหน้านี้ หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นคำถามแล้วทำการทดสอบโดยการสัมภาษณ์เดี่ยวหรือกลุ่ม เมื่อได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ขึ้นแล้วก็นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

วิธีเศรษฐกิจอาหาร (Food-economy approach) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและ RRA โดย ประการแรกนำมาสร้างรูปประโยคตำแหน่งที่ตั้งของครัวเรือนและวิธีการได้มาซึ่งรายได้ อาหาร และรายจ่าย ในช่วงภาวะปกติ โดยแสดงให้เห็นความแตกต่างของสถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในพื้นที่นั้นๆ ข้อมูลส่วนรายได้และแหล่งที่มาอาหารจะอยู่ในรูปของกราฟวงกลม ประการที่สอง ระบุปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขหรือบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารเช่น สภาพดินฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตร ระบบเศรษฐกิจ และประการสุดท้ายนำข้อมูลทั้งสองชุดนี้มาวิเคราะห์ร่วมกันถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่จะมีต่อความมั่นคงทางอาหารและความสามารถของครัวเรือนในการแก้ไขปัญหา โดยใช้โปรแกรมซอฟต์แวร์ที่เรียกว่า “แผนที่ความเสี่ยง” (Risk map) (Boidreau, 1998)

การรายงานประสบการณ์ตรง เป็นวิธีการที่มีแนวทางต้นแบบมาจากสหรัฐฯ ที่ให้ครัวเรือนรายงานประสบการณ์ความรู้สึกโดยตรงที่มีต่อสถานการณ์อาหารของตน วิธีการทำได้หลายรูปแบบ เช่น เริ่มจากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก การทำ RRA หรือร่วมกับการทำแบบสอบถาม เพื่อจำแนกครัวเรือนที่ท้องถิ่นคิดว่ามีความมั่นคงและไม่มั่นคงทางอาหาร รวมถึงทำความเข้าใจบริบทที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ร่วมกับครัวเรือนเพื่อหาดัชนีที่เหมาะสมในการติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงทางอาหาร

หลักเกณฑ์ในการเลือกดัชนีที่เหมาะสม

เนื่องจากดัชนีความมั่นคงทางอาหารมีจำนวนมาก การเลือกดัชนีที่เหมาะสมจึงขึ้นอยู่กับแบบจำลองทางความคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ใช้ในการศึกษา Barrett ได้ให้หลักคิด 4 ข้อในการประยุกต์ใช้แนวคิด (Maxwell, 1999)

ความมั่นคงทางอาหารในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย 1) คำนึงถึงความต้องการทางกายภาพของบุคคล (ได้แก่ ความต้องการทางโภชนาการและระดับการใช้พลังงาน) 2) คำนึงถึงการเลือกและการเติมเต็มกันระหว่างความมั่นคงทางอาหารกับความมั่นคงอื่นๆ เช่น ทางการศึกษา สุขภาพ ที่อยู่อาศัย 3) คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การรับรู้ของผู้คนถึงการเปลี่ยนแปลงและการตอบสนองที่เปลี่ยนแปลงไป 4) สะท้อนความไม่แน่นอนและความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาคัดเลือกดัชนีความมั่นคงทางอาหาร มีดังต่อไปนี้

1) กลุ่มผู้ใช้ข้อมูล

โดยทั่วไป หากรัฐบาลเป็นผู้ใช้ข้อมูล ดัชนีความมั่นคงทางอาหารที่ต้องการก็มักมีจำนวนไม่มาก แต่จะเป็นข้อมูลสถิติทางมหภาคที่สามารถนำมาใช้ในการเปรียบเทียบแต่ละภูมิภาคได้ ทำให้ข้อมูลด้าน

ความเพียงพอของอาหารเป็นที่นิยม แต่หากจะต้องการเจาะลึกไปถึงเพื่อบริการกลุ่มเสี่ยงหรือแสวงหา
มาตรการแทรกแซงที่เหมาะสมแล้ว ก็ควรจะต้องเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2) วัตถุประสงค์การใช้

ดัชนีและการเก็บข้อมูลมีความแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ในการใช้ เช่น ใช้ในการประเมินความ
มั่นคงทางอาหาร การระบุกลุ่มเป้าหมาย การติดตามหรือประเมินผลโครงการความช่วยเหลือ

3) ทรัพยากรที่มีอยู่

ทรัพยากรในที่นี้รวมถึงทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และเวลาที่มีในการพัฒนาและเก็บรวบรวม
ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัดที่ต้องการ

4) ความสัมพันธ์และความถูกต้องของดัชนี

ดัชนีที่ดีนั้นต้องสามารถสะท้อนถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง และต้อง
อ่อนไหวกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขหรือบริบทภายในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุดอาจ
ทำให้มีต้นทุนในการเก็บสูงเกินความจำเป็น ดังนั้น จึงต้องเลือกจุดสมดุลระหว่างระดับความถูกต้อง
แม่นยำของข้อมูลกับต้นทุนในการเก็บข้อมูล

5) ความทันทั่วทั้งในการนำไปใช้งาน ดัชนีที่เหมาะสมควรมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้อง
และทันทั่วทั้งกับการนำไปใช้เพื่อตัดสินใจเชิงนโยบายหรือมาตรการ

ดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ชุดของปัจจัยที่ใช้วัดมิติหนึ่งหรือหลายมิติของความ
มั่นคงทางอาหาร ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่เป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือผลลัพธ์ที่ได้รับจาก
มาตรการแทรกแซง โดยประโยชน์หรือหน้าที่ดัชนีดังกล่าว ได้แก่ การคาดการณ์หรือเฝ้าระวังวิกฤติด้าน
อาหาร (early warning) การค้นหาสาเหตุการเข้าไม่ถึงอาหารเพียงพอ (assessment) การกำหนด
กลุ่มเป้าหมายเพื่อการจัดสรรทรัพยากร (targeting) ตลอดจน การติดต่อประเมินผลกระทบจากโครงการ
ความช่วยเหลือหรือการแทรกแซงต่างๆ (monitoring or evaluation)

ทั้งนี้หากพิจารณาถึงพัฒนาการของพัฒนาดัชนีชี้วัดชี้วัดความมั่นคงของอาหาร มีด้วยกัน 3
ลักษณะ ได้แก่ 1) จากความพอเพียงของอาหาร สู่อุปสรรคการเข้าถึงอาหาร เนื่องจากในระยะแรกมีการ
มองว่า ความมั่นคงทางอาหารเกิดจากปัญหาของการขาดแคลนอุปทาน ดัชนีที่ใช้เป็นหลัก จะอยู่ในรูปของ
ส่วนที่ต่างปริมาณผลผลิตอาหารความต้องการอาหารของประชากรในระดับภูมิภาคหรือประเทศ ที่เรียกว่า
ตารางสมดุลอาหาร ส่วนในระดับจุลภาคที่เป็นครัวเรือนและปัจเจก ใช้ภาวะโภชนาการเป็นดัชนีวัดความ
มั่นคงทางอาหาร เพราะเชื่อว่าการขาดแคลนอาหารในระดับมหภาค จะส่งผลให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ
จึงเกิดการเฝ้าระวังโภชนาการอย่างแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็ก หรือ
2) จากการวัดภววิสัย (objective) สู่อัตวิสัย (subjective) และ 3) จากการใช้ดัชนีตัวแทน (Proxy)
สู่อัตวิสัยพื้นฐาน (fundamental) (ศจินทร์ ประชาสันติ, 2552)

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552) ได้จำแนกตามประเภทดัชนี ลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญได้ดังนี้ ดัชนีกระบวนการ แสดงความมั่นคงทางอาหารในมิติของอุปทานอาหารและการเข้าถึงในพื้นที่หนึ่ง ๆ ประกอบ ด้วยดัชนีที่แสดงปัจจัยทางสภาพอากาศ ตลอดจนปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และมี 1) สถานการณ์อุปทานอาหาร มีดัชนีแสดงหลายตัว อาทิ สภาพดินฟ้าอากาศ (เช่น ปริมาณฝน) สภาพการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม สถานการณ์การผลิตทางการเกษตร สมดุลอาหาร (food balance sheet) การจัดการแมลงและศัตรูพืช โครงสร้างตลาด (เช่น จำนวนตลาดหรือร้านค้าในท้องถิ่น ระยะทางใกล้-ไกลจากแหล่งอาหาร) การสนับสนุนเชิงสถาบัน (เช่น สภาพถนนหนทาง การเข้าถึงโครงการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ) ความขัดแย้งในพื้นที่ และสงคราม 2) ดัชนีรายได้ เป็นตัวสะท้อนการเข้าถึงอาหาร โดยเฉพาะคนที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้เอง ต้องซื้อกินเป็นหลัก การดูจากรายได้โดยตรง มักลงทุนมากและได้ข้อมูลต่ำกว่าความเป็นจริง จึงใช้วิธีวัดทางอ้อมหรือใช้ตัวแปรแทน เช่น การเป็นเจ้าของทรัพย์สินสำคัญ เช่น ที่ดิน สิ้นค้าฟุ่มเฟือย ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน แหล่งที่มาของรายได้ จำนวนคนที่อยู่ในวัยทำงานของครัวเรือน ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของครัวเรือน เป็นต้น 3) ยุทธศาสตร์การปรับตัวของครัวเรือน ดัชนีในกลุ่มนี้อยู่บนพื้นฐานแนวคิดความไม่มั่นคงทางอาหารโดยให้ความสำคัญกับความเปราะบางและความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นของครัวเรือนทั้งนี้ความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนพิจารณาจากการแก้ไขปัญหของครัวเรือน/ปัจเจกในแต่ละช่วงเวลาเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือมีปัจจัยความเสี่ยงต่าง ๆ ที่นำมาสู่ความไม่มั่นคงทางอาหาร

ดัชนีเชิงผลลัพธ์จากการบริโภค แสดงผลได้จากการบริโภคเป็นตัวแปรแทนในการวัดความมั่นคงทางอาหารของ ครัวเรือน/ ปัจเจก 1) การรับรู้ของครัวเรือน การสอบถามครัวเรือนเรื่องความมั่นคงทางอาหารสามารถเปิดเผยให้เห็นถึงแง่มุมการยอมรับทางวัฒนธรรมในอาหารที่ครัวเรือนบริโภค ถึงปัญหาการขาดแคลนและการเข้าถึงอาหารในบางช่วงเวลาของปี 2) รายจ่ายหรืองบประมาณด้านอาหารของครัวเรือนซึ่งสามารถบอกถึงความสามารถและความเสี่ยงในทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในการดูแลความมั่นคงทางอาหารของตนเอง/ ครัวเรือนได้ ครัวเรือนที่มีรายจ่ายด้านอาหารคิดเป็นสัดส่วนต่อรายจ่ายทั้งหมดจำนวนมาก ย่อมมีความเสี่ยงหรือเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร 3) ปริมาณพลังงานจากอาหารสามารถวัดได้ทั้งจากอาหารที่ปัจเจกบุคคลบริโภคและอาหารที่เตรียมเพื่อบริโภคในครัวเรือนในระดับปัจเจกบุคคลวัดจากประเภทและปริมาณอาหารที่บริโภคเข้าไปในแต่ละวัน เป็นระยะ เวลาประมาณ 7 วันติดต่อกัน โดยการสังเกตหรือสัมภาษณ์จากความทรงจำ ปริมาณพลังงานแคลอรีตามสูตรการคำนวณ ซึ่งจะนำมาเทียบกับค่าตัวเลขความต้องการอาหารมาตรฐานขั้นต่ำ ส่วนระดับครัวเรือนวัดพลังงานจากปริมาณอาหารที่ผ่านการปรุงหรือแปรรูปซึ่งครัวเรือนเตรียมไว้สำหรับบริโภคภายในระยะเวลาหนึ่งๆ เช่น 1-2 สัปดาห์โดยมีการแยกชัดเจนระหว่างปริมาณอาหารที่ซื้อปริมาณอาหารที่เตรียมเพื่อการบริโภคและปริมาณอาหารที่บริโภคจริง 4) ความหลากหลายของอาหารพิจารณาจากจำนวนประเภทอาหารหรือกลุ่มอาหารที่ครัวเรือนรับประทานภายในช่วงระยะเวลาหนึ่งดัชนีนี้มีการรองรับค่อนข้างมากและพบว่ามีสัมพันธ์กับปริมาณ

แคลอรีการบริโภคต่อหัวและปริมาณแคลอรีที่ครัวเรือนมีไว้สำหรับบริโภคสามารถใช้เป็นตัวแปรแทนของ
คุณภาพอาหารที่ครัวเรือนบริโภคได้ ความหลากหลายของอาหารในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ยังสัมพันธ์กับระดับรายได้ที่
เพิ่มขึ้นหรือลดลง และเป็นการส่งสัญญาณถึงความเปราะบางทางด้านอาหาร เมื่อความหลากหลายของ
อาหารที่บริโภคเริ่มลดลง 5) ความถี่ในการบริโภคอาหารเป็นการวัดความถี่ในการบริโภคอาหารจำนวน
หนึ่งที่เป็นส่วนสำคัญในอาหารแต่ละมื้อในช่วง 24 ชั่วโมง เช่นจำนวนมื้ออาหารที่บริโภคต่อวัน จำนวนมื้อ
อาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ เป็นต้น 6) ปริมาณการสำรองอาหาร หมายถึง การสำรองอาหารในช่วงปีที่
ผ่านมาหรือช่วงเวลาในเวลาหนึ่งที่ครัวเรือนอาจมีความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารเป็นพิเศษ
เช่น ช่วงก่อนการเก็บเกี่ยว

ดัชนีเชิงโครงสร้าง แสดงถึงโครงสร้างทางสถาบันหรือกฎหมายต่างๆ ที่ดำรงอยู่ซึ่งให้หลักประกัน
กับความมั่นคงทางอาหารไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายในประเทศ กรอบนโยบายและการดำรงอยู่
ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการติดตามตรวจสอบการดำเนินการตามตรวจสอบการดำเนินการตามพันธกรณีของรัฐใน
เรื่องสิทธิการเข้าถึงอาหารซึ่งส่วนใหญ่จะพิจารณาเพียง “มี” หรือ “ไม่มี” เท่านั้น แต่บางครั้งก็อาจไม่
เพียงพอ จำเป็นต้องสอบถามคุณภาพของสถาบันและกฎหมายที่มีอยู่ด้วย 1)กฎหมายว่าด้วยสิทธิที่จะมี
อาหารอย่างเพียงพอ 2)สถาบันที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางอาหาร 3)สถาบันด้านตุลาการที่จะให้การเยียวยา
อย่างทันท่วงที 4)กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและอาหารปลอดภัย 5)นโยบายแห่งชาติว่าด้วยการผลิตทาง
การเกษตร 6)การคุ้มครองการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการผลิต 7)โครงการความช่วยเหลือทาง
สังคม เป็นต้น

ศจินทร์ ประชาสันต์(2552) ได้สรุปให้เห็นขั้นตอนการพัฒนาดัชนีความมั่นคงทางอาหาร
ประกอบด้วยขั้นตอนอย่างน้อย 3 ขั้นตอน ได้แก่

(1) ค้นหาแนวคิดความมั่นคงทางอาหารที่เหมาะสม สำหรับใช้เป็นกรอบในการศึกษาพัฒนา
เพราะแม้ว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหารของเอฟเอโอจะได้รับอ้างอิงกันโดยทั่วไปแต่ก็มีจุดบกพร่องซึ่ง
สามารถเติมเต็มแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมได้โดยการนำแนวคิดอื่นๆ เข้ามาผนวกรวม เช่น บริบททางชุมชน
แนวคิดความเปราะบางและอธิปไตยทางอาหาร เป็นต้น ดังที่ได้รับประมวลแนวคิดที่สะท้อนความมั่นคง
ทางอาหารในระดับบุคคลหรือครัวเรือนในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งจำแนกเป็น 5 มิติ คือ แ่ง
ความพอเพียงการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ เสถียรภาพ และมิติจิตวิทยาและสังคม โดยที่ความมั่นคงทาง
อาหารไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน ซึ่งมีประเด็นพิจารณาที่
สำคัญ คือ อธิปไตยทางอาหารหรือการที่ชุมชนมีสิทธิที่จะตัดสินใจวิธีการได้มาซึ่งอาหารด้วยตนเอง และ
บริบททางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ซึ่งหมายถึงพิธีกรรม ความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา รวมถึง
โครงสร้างทางสถาบัน และกฎหมายต่างๆ ที่มีเพื่อปกป้องรักษาและสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรม
เหล่านี้

(2) กระบวนการกำหนดและพัฒนาดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร เช่น ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงาน

ต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลอยู่แล้ว เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมโดยตรงหรือพัฒนาตัวชี้วัดที่ซับซ้อนขึ้นเพิ่มเติมโดยศึกษาจากคู่มือการพัฒนาดัชนีมีผู้พัฒนาวิธีการมาแล้วก่อนหน้านี้ ซึ่งภายในประเด็นหนึ่ง ๆ อาจมีดัชนีชี้วัดที่เป็นไปได้จำนวนมากจึงต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ประกอบในการตัดสินใจ เช่น ต้นทุนการเก็บข้อมูล ทักษะของผู้วิจัย ความน่าเชื่อถือของข้อมูล เป็นต้น

(3) เมื่อตัดสินใจได้แล้วว่าจะใช้ดัชนีตัวใดในการวัดความมั่นคงทางอาหารประเด็น

คำถามที่สำคัญประการหนึ่ง คือ จุดที่แบ่งแยกระหว่างความมั่นคงทางอาหารและความไม่มั่นคงทางอาหารที่มีจุดใดซึ่งวิธีการนำไปใช้ในหลายงานศึกษา คือ การคัดเลือกเป้าหมายเป็นผู้ประเมินเองว่าครัวเรือนของตนหรือชุมชน มีความมั่นคงทางอาหารหรือไม่ในระดับใดโดยประเมินรวมจากผลการตอบเกี่ยวกับความรู้สึก หรือ บางกรณีใช้ระบบผู้เชี่ยวชาญในการประเมิน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริงอาจใช้หลายระบบร่วมกัน

2.4 ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

ดัชนีความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนมีนัยสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารระดับประเทศ สามารถใช้เป็นเครื่องมือประเมินสถานการณ์การพึ่งพิงตนเองด้านอาหารของชุมชนหรือชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน แต่เดิมมา สถานทรัพยากรอาหารที่กระจายตัวตามลักษณะภูมิโนเวศที่มีอยู่เดิม เช่น เขตป่า เขตลุ่มน้ำ เขตท้องทุ่ง เขตภูเขา สามารถรองรับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้ แต่ปัจจุบันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจำเป็นต้องให้ความสนใจสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนไทยในชนบทและหาข้อเท็จจริงว่าทำไมคนชนบทหรือเกษตรกรขนาดเล็กจึงยังคงเข้าไม่ถึงอาหารอย่างเพียงพอ และได้โภชนาการในงานศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน โดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) และเครือข่าย เป็นงานศึกษาระดับชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ในช่วงปี พ.ศ. 2553 ดำเนินการในพื้นที่รวมทั้งสิ้น 26 ชุมชนโดยมีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา ได้แก่ 1) ศึกษานิยามความหมาย “ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน” โดยการให้ความหมายจากครัวเรือนเกษตรกรและกลุ่มต่างๆ 2) ศึกษาแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนและชุมชน 3) ศึกษาการพึ่งพาตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชน ตลอดจนสถานะการพึ่งพาตนเองด้านอาหารโดยพิจารณาจากฐานทรัพยากรอาหารของครัวเรือนและชุมชนและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยเสี่ยง ความเปราะบางและศักยภาพของชุมชนเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มความมั่นคงทางอาหารในอนาคต และ 5) ศึกษาสถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนตามตัวชี้วัดในระดับชุมชน

การศึกษาค้นคว้า พบว่า บริบทที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน มีหลากหลายมิติ การให้ความหมายมั่นคงทางอาหารของชุมชน มิได้มีเพียงความหมายในด้านการมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอเท่านั้น แต่ได้เกี่ยวพันในประเด็นด้านสิทธิ และการเข้าถึงฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน การ

เข้าถึงระบบอาหารทั้งในท้องถิ่น และในระบบห่วงโซ่อาหารของสังคม รวมทั้งมีมิติของควมมีเสถียรภาพ และความยั่งยืนของระบบอาหาร เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของครัวเรือนและชุมชนในปัจจุบันและอนาคต

การวัดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนนั้น นอกจากจะมีตัวชี้วัดในด้านภาวะโภชนาการ หรือสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนดังที่ปรากฏในตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารของประเทศที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องการมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีเป็นพื้นฐาน ได้นั้นไปที่ การพึ่งตนเองด้านอาหารทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชน การให้ความสำคัญกับมิติในด้านสิทธิและการเข้าถึงระบบ อาหาร ซึ่งประกอบด้วยสิทธิและการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชายฝั่งและทะเล สิทธิและการเข้าถึงปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุกรรมพืชและสัตว์ สิทธิในทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงระบบการค้าอาหาร ซึ่งมีมิติที่หลากหลายทั้งมิติเศรษฐกิจครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเอง ที่เน้นการกระจายผลผลิตอาหารของชุมชน และระบบการกระจายอาหารของสังคมเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดอาหาร มิติด้านรายได้ของครัวเรือนเพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาดโดยเน้นที่จะให้มีแหล่งที่มาของรายได้ที่หลากหลาย นอกจากรายได้จากภาคการเกษตร รวมทั้งการเข้าถึงคุณภาพอาหาร ที่มีมิติทั้งด้านความปลอดภัยด้านอาหาร คุณภาพทางโภชนาการ ซึ่งมีได้วัดภาวะโภชนาการเพียงอย่างเดียว แต่วัดจากกระบวนการผลิตของครัวเรือน และชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายด้านการตลาด และมาตรฐานอาหารของสินค้าที่ขายในท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างความรู้ในระบบอาหารท้องถิ่นของชุมชน และภาวะสุขภาพของคนในครัวเรือนและชุมชน และสิทธิในทางวัฒนธรรมและการพัฒนาที่ดำรงระบบอาหารของชุมชน การสำรองอาหาร และการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารครัวเรือนและชุมชน

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราชนุญาตให้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลก ระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

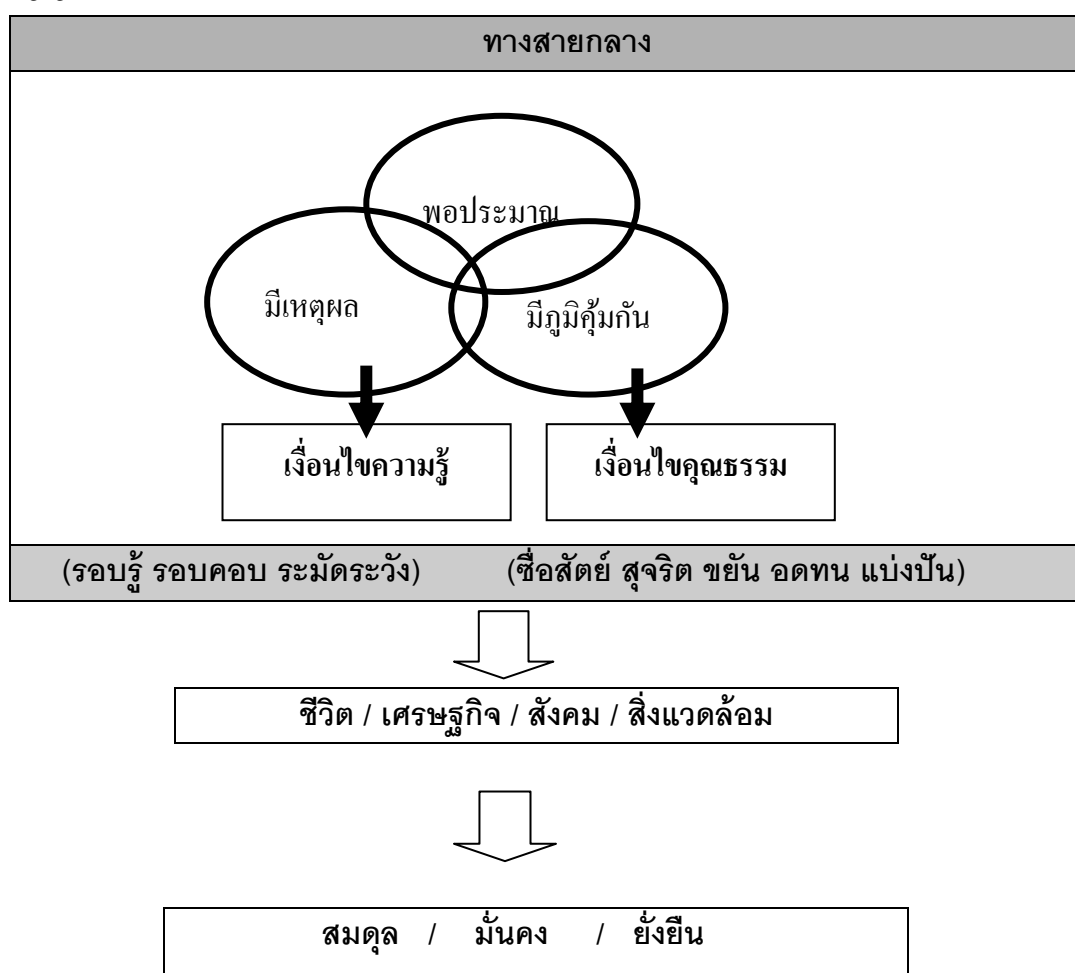
2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน คือ ความพอประมาณ (Moderation) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (Self-immunity) ถ้าขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งไปก็จะเป็นความพอเพียงได้แก่ 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่มากเกินไป น้อยเกินไป ในมิติต่าง ๆ ของการกระทำ 5 ประการ คือ 1) ด้านจิตใจ คือ เริ่มต้นจากตนเองต้องตั้งสติ มีปัญญา มีจิตสำนึกที่ดี มีเมตตา เอื้ออาทร มีความเข้าใจและประนีประนอม คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ 2) ด้านสังคม คือ การสร้างความพอดีในทุกระดับของสังคม โดยเริ่มจากครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักผนึกกำลัง และที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง 3) ด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องอยู่อย่างพอดี พอมีพอกิน ไม่หิวหยา พุ่มเพื่อย 4) ด้านเทคโนโลยี คือ ควรเหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะและความต้องการของประเทศและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเรา 5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ใช้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพตลอดจนรณรงค์รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ซื่อตรงและไม่โลภอย่างมาก

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในอนาคต ทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ 1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและการใช้ความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ 2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต



ภาพที่ 2.4 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ นักวิชาการได้แสดงทัศนะและตีความหมายเศรษฐกิจพอเพียงอย่างน่าสนใจหลายท่าน ดังนี้

ประเวศ วะสี (2542) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้หมายความว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่นไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค เศรษฐกิจพอเพียงจึงหมายถึง เศรษฐกิจสมดุล เป็นการกลับสู่สมดุลของสังคม เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความพอเพียง 7 ด้าน คือครอบครัวพอเพียง จิตใจพอเพียง สิ่งแวดล้อมพอเพียง ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ปัญญาพอเพียง ฐานวัฒนธรรมพอเพียง และมีความมั่นคงพอเพียง

ทั้งนี้ นายแพทย์ประเวศ วะสี ยังได้นำ นามธรรมเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ “เศรษฐกิจพื้นฐาน” ซึ่งพื้นฐานที่มีอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยก็คือ “ชุมชน” โดยเศรษฐกิจพื้นฐานประกอบด้วย 5 ลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) เป็นเศรษฐกิจของคนทั้งมวล 2) มีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ 3) มีความเป็นบูรณาการเข้มแข็งไปพร้อมๆ กันหมด ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม 4) เติบโตบนพื้นฐานที่เข้มแข็งของเราเอง เช่น ด้านการเกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรมเกษตร สมุนไพร อาหาร การท่องเที่ยว เป็นต้น และ 5) มีการจัดการที่ดีเป็นพื้นฐาน ส่งเสริมการเกิดนวัตกรรมต่างๆ ให้สามารถนำมาใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง ใน มุ ม ม อ ง ข อ ง นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้น้ำหนักของเศรษฐกิจพอเพียงที่ “ความเข้มแข็งของชุมชน” ซึ่งในบางชุมชนอาจมีความพร้อมและทรัพยากร (ทุน-บุคลากร-องค์กร) สนับสนุนไม่เพียงพอ โดยกรอบที่เล็กที่สุดแต่ครอบคลุมทรัพยากรอย่างเพียงพอก็คือกรอบแนวคิดระดับตำบล ดังนั้นยุทธศาสตร์สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงจึงอยู่ที่ “ประชาคมตำบล”

อภิชัย พันธเสน(2549) ได้แสดงทัศนะไว้ใน “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์” เศรษฐกิจพอเพียงนั้นก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ที่เน้นทางสายกลางคือทางที่ไม่ข้องแวะกับกิเลสและความทุกข์ทรมานซึ่งไม่ช่วยให้เกิดสติปัญญา ในแง่มุมของพุทธเศรษฐศาสตร์และปัญญา

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับหลักการพึ่งตนเอง สรุปได้ดังนี้ พึ่งตนเองทางจิตใจ หมายถึง คนที่มีจิตใจเข้มแข็ง ต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริตธรรมแม้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต แต่ก็มิได้ท้อแท้ พึ่งตนเองทางสังคม หมายถึง การสร้างชุมชนหรือสังคมด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุกคนทำหน้าที่อย่างเต็มที่เพื่อให้งานรุดหน้าพร้อมเพียงกัน พึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การส่งเสริมความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นในการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี หมายถึง การส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลอง และทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม และพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น แม้ไม่มีเงินก็ยัง

มีทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ข้าว ผัก ปลา และผลไม้เพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

หากพิจารณานิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิตในลักษณะพหุนิยมที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน ซึ่งนับเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยเชื่อมโยงทุกมิติของวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน อย่างเป็นองค์รวม ตลอดจนเป็นปรัชญาที่มองสถานการณ์โลกในเชิงระบบที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ผู้นำไปปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพที่เหมาะสมกับเวลาและสถานะของตน ประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และรัฐ เป็นแนวทางในการวางแผนและพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

2.6 แนวทางการจัดการ

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2554) กล่าวว่า องค์การจำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการที่เหมาะสม เพื่อดำเนินบรรลุเป้าหมาย กระบวนการจัดการ โดยทั่วไปประกอบด้วยขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และการควบคุมกลยุทธ์ (Schendel and Hofer, 1979; Wheelen and Hunger, 2004)

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis) หรือเรียกว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร (SWOT Analysis) ช่วยให้ทราบถึงโอกาส ภัยคุกคาม รวมถึงศักยภาพ ความพร้อมและข้อด้อยขององค์กร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรจะพิจารณาเกี่ยวกับโอกาส (Opportunity) และภัยคุกคาม (Threat) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดง SWOT Analysis

SWOT Analysis		
สภาพแวดล้อม ภายใน	Strength (S) จุดแข็ง จุดเด่น ข้อได้เปรียบ	Weakness (W) จุดอ่อน ข้อเสียเปรียบ
สภาพแวดล้อม ภายนอก	Opportunity (O) โอกาส สิ่งเกื้อกูล ที่จะดำเนินกิจกรรม	Threats(T) อุปสรรคที่จะทำให้ ดำเนินกิจกรรมไม่สำเร็จ

ประโยชน์ของ SWOT 1) นำ SWOT ไปจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กร 2) การทำ SWOT จะช่วยให้หัวหน้าหน่วยงานการณ และมีการเตรียมความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม บางครั้งเมื่อโอกาสมาถึง องค์กรจะได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้ทันและเต็มที่ หรือ ถ้าเรารู้ว่าแนวโน้มจะมีปัญหา อุปสรรคอะไรเกิดขึ้นกับองค์กร เราจะได้มีการเตรียมตัวรับมือ ฝ่าฟันสถานการณ์ที่เลวร้ายให้บรรเทาลงได้

2. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) จากการวิเคราะห์ SWOT ที่ละด้านแล้ว ยังมีวิธีการ SWOT อีกแบบที่น่าสนใจ บางครั้งเราอาจจับคู่ทำการวิเคราะห์แบบนี้ได้ เรียกว่า TOWS Matrix ให้จัดประเภทดูว่า เป็น SO, ST, WO, WT อย่างละกี่รายการ และจัดลำดับความสำคัญว่าควรปรับปรุงและแก้ไขรายการใดก่อน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดง TOWS Matrix

TOWS Matrix	จุดแข็งที่สำคัญ	จุดอ่อนที่สำคัญ
โอกาสที่สำคัญ	S-O Strategies นำจุดแข็งไปเพิ่มโอกาส	W-O Strategies นำโอกาสไปลดจุดอ่อน
อุปสรรคที่สำคัญ	S-T Strategies นำจุดแข็งไปลดอุปสรรค	W-T Strategies ปิดจุดอ่อนเพื่อลดอุปสรรค

SO วิเคราะห์พร้อมกันเลยว่า เรามีจุดแข็งอะไรและมีโอกาสอะไรที่สนับสนุนจุดแข็งนั้น
ST วิเคราะห์ว่าเรามีอุปสรรคอะไรบ้าง และเราจะสามารถใช้จุดแข็งแก้ไขอุปสรรคนั้นได้อย่างไร
WO วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เอื้อโอกาสให้เราแล้ว แต่ถ้าเรายังมีจุดอ่อน อะไรที่จะทำให้เราฉกฉวยโอกาสนั้นไม่ได้ WT วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคกับเรา และยังกระทบกับจุดอ่อนของเราโดยตรงด้วย

กลยุทธ์ที่คิดขึ้นมาแต่ละข้อสามารถเชื่อมและเสริมกันได้ เช่น กลยุทธ์ในช่อง WT สามารถแปลงให้เป็นโอกาสทางธุรกิจและนำไปเชื่อมและสร้างกลยุทธ์ในช่อง SO ได้ ซึ่งจะเห็นว่าเมื่อเอามาจับคู่กันแล้วก็จะเข้าใจองค์กรและปัญหาที่เกิดขึ้น มองภาพรวมออก และสามารถวางกลยุทธ์ขององค์กรได้อย่างถูกต้องและถูกทิศทาง

การกำหนดแผนกลยุทธ์จากการวิเคราะห์ TOWS Matrix มีหลากหลายกลยุทธ์ ประกอบ 1) กลยุทธ์ WT รับผิดชอบต่อจุดอ่อน และหลีกเลี่ยง อุปสรรค 2) กลยุทธ์ WO เลี่ยงจุดอ่อน นำความสามารถเฉพาะอย่างมาใช้ให้ได้เปรียบในส่วนที่มีโอกาสสูง 3) กลยุทธ์ ST เอาจุดแข็งสูงสุดไปข่มอุปสรรค เช่น ใช้ จุดแข็ง ทางเทคโนโลยี การจัดการเพื่อจัดการอุปสรรคที่มีคู่แข่งมาก 4) กลยุทธ์ SO เป็นสถานการณ์ที่บริษัทต้องการมากที่สุดโดยใช้จุดแข็งและโอกาสที่ดี สร้างแผนรุก เพื่อนำเป้าหมายขององค์กรและข้อมูลที่ได้จากการ

วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ มากำหนดทิศทาง แนวทาง แผนการและวิธีในการปฏิบัติงานเพื่อให้องค์การสามารถนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากการนำแผนที่กำหนดไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ โดยการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้น จะต้องมีการพิจารณา และเตรียมการอย่างรอบคอบเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มีผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวของกลยุทธ์ซึ่งรวมถึงการจัดสรรทรัพยากร การกำหนดระยะเวลาในการดำเนินงาน ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมและรวมถึงการใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่ได้เลือกกลยุทธ์ที่มีความเหมาะสมกับองค์การ ก็นำแนวทางต่าง ๆ ไปปฏิบัติหรือการดำเนินงาน (สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ,2554)

กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่นำไปปฏิบัติ ที่เน้นกระบวนการทำงานภายในองค์การตามกิจกรรมในโซ่อุปทาน ทำให้องค์การมีกระบวนการทำงานภายในองค์การที่เป็นระบบ มีการประสานงานในทุกกิจกรรมตลอดทั่วทั้งองค์การ ปัจจุบันองค์การธุรกิจได้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ คู่ค้า ตัวแทนจำหน่าย และลูกค้า เพื่อเกิดการประสานงานกันโซ่อุปทานขององค์การธุรกิจในเรื่องการวางแผน การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต และการส่งมอบสินค้าหรือบริการไปยังลูกค้า โดยนำกลยุทธ์ธุรกิจไปปฏิบัติต่อคู่ค้า ตัวแทนจำหน่าย และลูกค้า และเพื่อสร้างได้เปรียบในการแข่งขันจากคู่แข่ง

4. การควบคุมกลยุทธ์ (Strategy Control) เป็นการกำหนดเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อเป็นแนวทางในการวัดและเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน กับมาตรฐานที่กำหนดไว้ การควบคุม ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลว่าเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการหรือไม่ หากแผนกลยุทธ์ไม่สอดคล้อง กับความเป็นจริงอาจต้องทำการพัฒนารับกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน (สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ,2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้ ประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก ประเมินสภาพแวดล้อมภายใน การกำหนดกลยุทธ์ รวมถึงการกำหนดเป้าหมาย มีแนวทางการนำกลยุทธ์ไปดำเนินงานใช้งาน

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรัชย์ รักษาชาติ (2545) ได้ศึกษา ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ : รูปแบบการบริโภค และแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยง ภาคตะวันออก ประเทศไทย วิธีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กับกลุ่มแม่บ้าน หัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าชุมชน พบว่าชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเพื่อการบริการบริโภคตลอดปี รวมถึงการทำเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ดินมีความเสื่อมโทรม ปัญหาเศรษฐกิจตามมากล่าวคือ ได้เงินมาแต่ต้องนำไปซื้ออาหารอย่างอื่น ๆ ก่อให้เกิดหนี้สิน ส่งผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้น เพื่อเพาะปลูกข้าว ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่าเป็นประเด็นเรื่องความ

มั่นคงทางอาหารนั้นชาวบ้านที่อยู่ตามชายขอบมีความเชื่อมโยงโดยตรงต่อฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า และ แรงงาน) ควรที่นำแนวทางการทำการเกษตรทางเลือก มาใช้ในพื้นที่เพื่อการฟื้นฟูดิน ในพื้นที่ ที่ทำการเกษตร รวมถึงการหาแนวทางในการกำจัดการตรูพืชที่เหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ (2555) ศึกษา โครงการจัดการความมั่นคงทางอาหาร โดยชุมชน : การวิเคราะห์การจัดการป่าปงทามภาคอีสานและป่าเบญจพรรณ-ดิบแล้งภาคตะวันตกด้วยกรอบ Driver-Pressure-State-Impact-Response Model งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชนตามกรอบ Driver-Pressure-State-Impact-Response Model เพื่อสร้างระบบติดตามความมั่นคงทางอาหารอย่างมีส่วนร่วมแก่ชุมชนพบว่า พื้นที่ศึกษามีแหล่งอาหารของชุมชน ประกอบด้วยระบบนิเวศธรรมชาติ ระบบนิเวศเกษตร ตลาด และการแลกเปลี่ยนแบ่งปันอาหารระหว่างครัวเรือน และพบว่าความสำคัญเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร 8 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพึ่งตนเองด้านอาหาร 2) ด้านความปลอดภัยอาหาร 3)ด้านความเพียงพอของอาหาร 4) ด้านเศรษฐกิจครัวเรือน 5) ด้านสิทธิในการเข้าถึงและการจัดการอาหาร 6) ด้านการสื่อสารต่อองค์ความรู้ด้านอาหาร 7) ด้านสังคมมั่นคง ดำรงวัฒนธรรม แบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูล และ 8) ด้านนิเวศมั่นคงจากการผลิตและเก็บหาอาหารที่เกื้อกูลกับระบบนิเวศ

จากการประเมินด้วยโมเดล DPSIP พบว่าปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนช่วยจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน ได้แก่ 1) รูปแบบการทำการเกษตรที่มีลักษณะการปลูกที่หลากหลาย 2) ความหลากหลายของแหล่งอาหาร 3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชน 4) การถ่ายทอดองค์ความรู้ 5) ความหลากหลายของตลาด 6) การทำการเกษตรปลอดภัยเคมี 7) การได้รับข้อมูลแหล่งที่มาของอาหาร และ 8) การแบ่งปันอาหาร การให้ความช่วยเหลือเรื่องอาหาร

อภิชาติ ชุมภูษ และคณะ (2555) ได้ศึกษาโครงการประเมินความมั่นคงอาหารในระบบเกษตรชลประทานภาคเหนือ เขตลุ่มน้ำแม่ขานและลุ่มน้ำแม่ว่าง เป็นการศึกษาเพื่อประเมินความมั่นคงทางอาหารของระบบเกษตรชลประทานชุมชนภาคเหนือเขตลุ่มน้ำแม่ขานและลุ่มน้ำแม่ว่างโดยพิจารณาบริบทการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ผลการวิจัยพบว่าบริบทการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการทำการเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร ส่งผลการทำนาในพื้นที่ ลดลง เกษตรกรที่มีอายุสูงขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร ส่วนสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ชาวบ้านสามารถผลิตอาหารหลัก คือข้าวได้เอง และอาหารอื่น ๆ ส่วนการเข้าถึงอาหารมาจาก การผลิตเองและการซื้อทั้งในและนอกชุมชนบางส่วนสามารถหาได้จากแหล่งธรรมชาติ คนส่วนใหญ่สามารถผลิตอาหารเองได้พอกับครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่ยากจนจะหาอาหารจากธรรมชาติ นอกจากนี้ยังการพึ่งพาอาหารจากญาติ ด้านการใช้ประโยชน์จากอาหารชุมชนมีโรงสีเพื่อแปรรูป

ข้าว มีการใช้สารเคมีในการปลูกพืชผักด้วยเช่นกัน ในเรื่องการระบบชลประทานในพื้นที่ เป็นเรื่องสำคัญมีการประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดการใช้น้ำในระบบชลประทานอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การพัฒนาทรัพยากรน้ำ การอนุรักษ์แหล่งอาหารตามธรรมชาติ

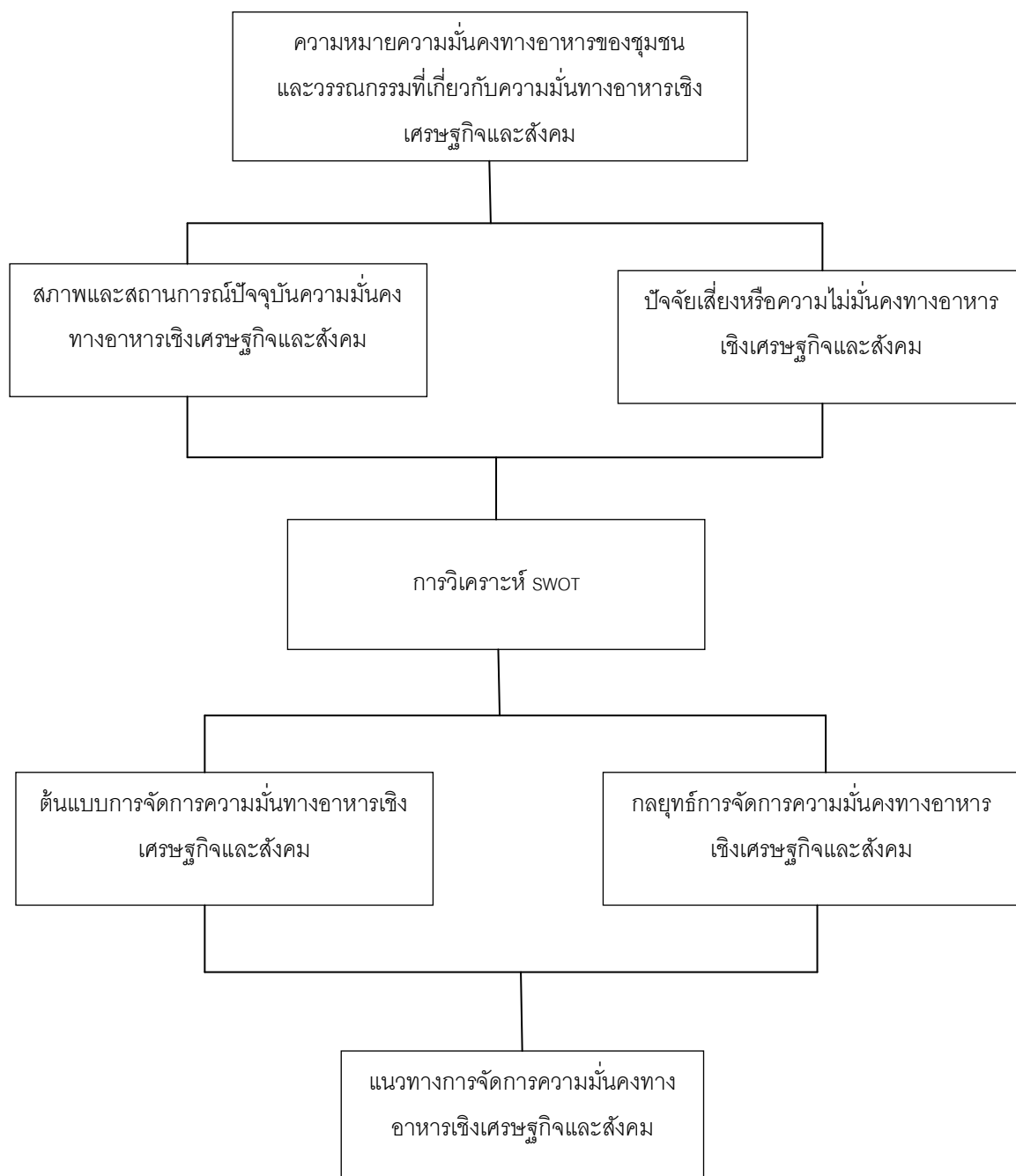
พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ และคณะ (2553) ศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย จังหวัดเชียงใหม่ โดยรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารและแนวทางระวังเตือนภัยวิกฤติทางอาหารในระดับชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เน้นความมั่นคงทางอาหาร เรื่องการเข้าถึงอาหาร และการการมีอาหารสม่ำเสมอ กล่าวคือในครัวเรือนต้อง ปลา ผัก ข้าว บริโภคตลอดทั้งปี ส่วนลำดับต่อมา เห็นว่าเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหาร ซึ่งจะเน้นไปที่การมีอาหารเพียงพอ รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการเตรียมอาหาร และอาหารนั้นต้องไม่มีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ส่วนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร แบ่งเป็น 4 ตัวชี้วัด 1) ตัวชี้วัดด้านความพอเพียง ประกอบด้วยเรื่อง การมีอยู่ของทรัพยากรอาหารในพื้นที่ที่ศึกษา สิทธิในการเข้าทรัพยากรอาหาร การเข้าถึงร้านค้าและตลาด การแลกเปลี่ยนและการแบ่งปันอาหารในชุมชน 2) ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารมิติด้านจิตใจ ประกอบด้วยเรื่อง ความมั่นใจว่ามีอาหารเพียงพอ ความอุ่นใจว่ามีอาหารเพียงพอ องค์ความรู้เกี่ยวกับอาหาร กระบวนการผลิตอาหาร ภัยจากสารพิษตกค้างในอาหาร 3) ตัวชี้วัดศักยภาพ ประกอบด้วยเรื่อง หน่วยงานเสริมจากในท้องถิ่น การรณรงค์บริโภคอาหารปลอดภัย องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการผลิตอาหารท้องถิ่น 4) ตัวชี้วัดด้านความเสี่ยงและการปรับตัว ประกอบด้วยเรื่อง ความเสี่ยงด้านราคาของพืชเกษตร ความเสี่ยงที่เกิดจาก ฝนแล้ง น้ำท่วม ดินถล่ม ที่มีโอกาสเกิดผลเสียหายต่อพืชผลทางเกษตร ความเสี่ยงด้านตลาดสินค้าเกษตร มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารกร เช่นการประกันราคาพืชผลทางการเกษตร ความเสี่ยงจากการเป็นหนี้ในระบบ และเรื่องสุดท้ายคือการที่เกษตรกรไม่มีพื้นที่ทำกิน

ศิริจิต พุ่งหว่า และคณะ (2551) ศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมการปฏิบัติงานในสวนยางพารา ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร อ.สะเดา จ.สงขลา เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาหลายประเด็นแต่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้พบว่า การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมี ในการกำจัดวัชพืช ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมในดิน น้ำ อากาศ และส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวสวนยางเอง การกรีดยางในเวลากลางคืน ทำให้เกิดความเมื่อยล้า แต่ชาวสวนยางก็ภูมิใจในอาชีพ และมีรายได้ที่มั่นคงกว่า การอาชีพเกษตรกรรมชนิดอื่น ๆ ทำให้ชาวสวนยางส่วน ยึดการประกอบทำสวนเป็นหลักไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปลูกพืชผัก หรือผลผลิตที่เป็นอาหารมากนัก เพราะเหตุผลหลักจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณของศิริจิต พุ่งหว่า และคณะ พบว่าตัวแปรที่ส่งผลด้านเศรษฐกิจและสังคมมาจากการรายได้จากการขายผลิตผลจากยางพารา และนำรายได้ไปเป็นรายจ่ายของครัวเรือนที่รวมค่าอาหารอยู่ในนั้นด้วย

Iram and Butt (2004) ได้ทำการศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีอาหาร (food availability) ของประชาชนในประเทศปากีสถาน องค์ประกอบหลักในความมั่นคงทางอาหารเกี่ยวกับ

ราคาอาหาร การใช้จ่าย สถิติประชากรครัวเรือน รสนิยมและความพึงพอใจของ ครัวเรือน ผลการศึกษา พบว่าร้อยละ 70 ของประชากรศึกษามีครัวเรือนขนาดใหญ่ (เฉลี่ย เท่ากับ 9 คน) อายุของมารดานั้นมีผล ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อปริมาณเฉลี่ยของการได้รับแคลอรีต่อหัวใน ระดับครัวเรือน ทั้งนี้เมื่อ เปรียบเทียบกับมารดาที่มีอายุน้อยกว่าแล้วนั้นมารดาที่มีอายุมากกว่านั้นมี ประสิทธิภาพมากกว่าจึง สามารถจัดการและเข้าใจถึงปริมาณสารอาหารจำเป็นที่ต้องการและคุณภาพ ของอาหารได้ดีกว่า และผล การศึกษายังชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของรายได้ของครัวเรือน ต่อการได้รับแคลอรีต่อหัวอย่างเท่าเทียมกัน ของครัวเรือน นั้นเป็นเพราะว่ากลุ่มที่มีระดับรายได้ครัวเรือนที่สูงกว่ามี โอกาสในการเข้าถึงและสามารถ จัดซื้ออาหารที่มีคุณภาพได้มากกว่ากลุ่มที่มีรายได้ครัวเรือนต่ำโดยในพื้นที่ศึกษามีเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่ อยู่ในกลุ่มที่มีระดับรายได้ครัวเรือนสูง ร้อยละ 51 อยู่ในกลุ่ม รายได้ครัวเรือนระดับปานกลาง แต่ถึงอย่างไร ก็ตามความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนยังขึ้นอยู่กับ ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การเข้าถึงแหล่งน้ำ ปลอดภัย การมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในบ้านที่จะสามารถสนับสนุนการได้รับแคลอรีต่อหัวที่ เพิ่มขึ้น จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 37 ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการกำจัดสิ่งปฏิกูลของเสียรวมถึง ห้องน้ำ (สุขาภิบาล) และร้อยละ 47 เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำปลอดภัยเพื่อการอุปโภคบริโภคได้ ภายครัวเรือน นั้นชี้ให้เห็นถึงว่า การที่เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนโดยการยกระดับ การได้รับการมีอาหาร (food intake availability) เพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการพัฒนา สุขภาพที่ดีได้ ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมก็ต้องได้รับการยกระดับในการเข้าถึงด้วยเช่นกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้พัฒนากรอบความคิดการวิจัยดังนี้



ภาพที่ 2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นไปที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดระเบียบวิธีการวิจัยแยกตามคำถาม 4 ข้อ การออกแบบวิธีการดำเนินการวิจัยตามข้อคำถามการวิจัยดังนี้

คำถามการวิจัยข้อที่ 1. สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

1. ศึกษาเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อนำมาใช้วางกรอบประเด็นในการสำรวจและศึกษาต่อไป

2. สำรวจสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ตัวอย่างเช่น การมีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร

3. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประชาชนในท้องถิ่น แกนนำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งหวัง และเทศบาลตำบลปริก จังหวัดสงขลา

4. สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้องตามประเด็นลักษณะสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

5. วิเคราะห์ผลการศึกษาเชิงเนื้อหา

6. สรุปผลการศึกษา

คำถามการวิจัยข้อที่ 2. ผลการประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร

1. สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมกับชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็น ของระดับครัวเรือน และชุมชนในตำบลทุ่งหวัง และตำบลปริก จังหวัดสงขลา

2. ประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาความมั่นคงทางอาหารเพื่อสะท้อนให้เห็น 4 มิติ ของระดับครัวเรือน และชุมชนในตำบลทุ่งหวังและตำบลปริก จังหวัดสงขลา

3. เรียนรู้ประสบการณ์การจัดการที่นำไปสู่การสร้างความปลอดภัยทางอาหาร (Responses) ชุมชนบ้านโกลน้ำ จังหวัดพัทลุง

4. วิเคราะห์เชิงเนื้อหา

5. สรุปผลการศึกษา

คำถามการวิจัยข้อที่ 3. ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

1. จัดเก็บแบบสอบถามเพื่อประเมินปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
2. การสนทนากลุ่ม เพื่อสรุปผลการประเมินปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
3. วิเคราะห์ผลทางสถิติและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา
4. สรุปผลการศึกษา

คำถามการวิจัยข้อที่ 4. แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ควรเป็นอย่างไร

1. การสนทนากลุ่ม เพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมระดับครัวเรือนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
2. ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา
3. วิเคราะห์เชิงเนื้อหาสรุป
4. สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยตามคำถามการวิจัย ดังนี้

คำถามการวิจัยข้อที่ 1. สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มชุมชน 3 กลุ่มคือ

1. ผู้นำชุมชน พื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน
2. ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
พื้นที่ละ 100 คน รวมจำนวน 400 คน
3. องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 คน

คำถามการวิจัยข้อที่ 2. ผลการประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มชุมชน 3 กลุ่มคือ

1. ผู้นำชุมชน พื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน
2. ประชาชนในท้องถิ่น พื้นที่ละ 30 คน รวมจำนวน 120 คน
3. องค์การบริหารส่วนตำบล พื้นที่ละ 5 คน รวมจำนวน 20 คน

4. วิทยาการในชุมชนบ้านโงกน้ำ จังหวัดพัทลุง ถ่ายทอดประสบการณ์การจัดการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมจำนวน 10 คน

คำถามการวิจัยข้อที่ 3. ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 400 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มชุมชน 3 กลุ่มคือ

1. ผู้นำชุมชน พื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน
2. ประชาชนในท้องถิ่น พื้นที่ละ 30 คน รวมจำนวน 120 คน
3. องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 คน

คำถามการวิจัยข้อที่ 4. แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ควรเป็นอย่างไร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มชุมชน 3 กลุ่มคือ

1. ผู้นำชุมชน พื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน
2. ประชาชนในท้องถิ่น พื้นที่ละ 30 คน รวมจำนวน 120 คน
3. องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล พื้นที่ละจำนวน 10 คน รวมจำนวน 20 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสำรวจเพื่อสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยกรอบเนื้อหาหลักต่อไปนี้

1.1 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประชาชนในท้องถิ่น แกนนำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลท่งหวัง และเทศบาลตำบลปริก จังหวัดสงขลา

1.2 สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้องตามประเด็นในพื้นที่ศึกษา

2. การสนทนากลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพความมั่นคงทางอาหารและเข้าใจความหมาย ความมั่นคงทางอาหารของชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็น ของระดับครัวเรือนและชุมชนในตำบลท่งหวังและตำบลปริก จังหวัดสงขลา

2.1 ประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเพื่อสะท้อนให้เห็น 4 มิติ ของระดับครัวเรือน และชุมชนในตำบลท่งหวังและตำบลปริก จังหวัดสงขลา

3. การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

4. การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

5. เรียนรู้ประสบการณ์การจัดการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านโงกน้ำ จังหวัดพัทลุง

6. วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอแบบพรรณนาในประเด็นการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยนำเสนอผลการศึกษาลำดับต่อไปนี้ สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ผลการประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน และแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

4.1 สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

การให้ความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

การให้ความหมาย เรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จากการลงพื้นที่ทั้งการจัดประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชาชนในพื้นที่ทั้งสองตำบล พบว่าชุมชนได้นิยามความหมายของความมั่นคงทางอาหารในหลายมุมมองที่น่าสนใจ โดยสะท้อนจากสภาพจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่มีความแตกต่างและความเหมือนกันในบางเรื่อง เช่น สภาพเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ระบบนิเวศของพื้นที่

การให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร ในนิยามของชุมชนก็จะเกี่ยวข้องกับสภาพพื้นที่หรือระบบนิเวศ และสภาพเศรษฐกิจ และสภาพทางสังคม ที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในชุมชน และการให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของการใช้เงินตราในระบบเศรษฐกิจที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทอาหาร ควบคู่กับวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจาก ความก้าวหน้าในการคมนาคม ความก้าวหน้าในการติดต่อสาร รวมไปถึงระบบการผลิตของบรรษัทผู้ผลิตสินค้าอาหารที่มีความสามารถในการผลิตเพื่อการค้า มีอำนาจและความเข้มแข็งมากขึ้น และกลุ่มบรรษัทเหล่านี้มีอิทธิพลระบบการค้าการจัดจำหน่ายสินค้าประเภทอาหาร ถึงมือผู้บริโภค ทำให้มีผลการเปลี่ยนแปลงของสังคมในภาพรวมด้วยเช่นกัน

ประเด็นความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่ชุมชนได้นิยามไว้นั้น ชุมชนได้นิยามว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารเพียงพอในการบริโภคภายในครัวเรือน มีสามารถในการผลิตอาหารเอง รวมไปถึงการประกอบอาชีพก่อให้เกิดรายได้เพื่อนำเงินไปหาซื้ออาหาร การมีอาหารปลอดภัย

เพื่อการบริโภค และระบบตลาดนัดชุมชนที่เป็นแหล่งการไหลเวียนอาหารที่ผลิตได้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ดังนั้น การให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารของชุมชนแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ด้านการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร นิยามความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ให้ความหมายด้านการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร หมายถึง ความสามารถในการผลิตเอง ในครัวเรือนไม่จำเป็นการปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงไก่ และพบว่าในพื้นที่วิจัย สภาพปัจจุบันการผลิตอาหารของครัวเรือนหรือระบบอาหารของชุมชนที่มาจากแหล่งธรรมชาติมีน้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามพบว่าในพื้นที่บ้านทุ่งหวัง ยังมีการปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก แต่จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านมีการปลูกข้าวน้อยลง ส่วนพืช ผัก บางอย่างก็สามารถเพาะปลูกได้เช่นกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับชุมชนในพื้นที่อำเภอสะเดา พบว่าการพึ่งพาตนเองด้านอาหารต้องพึ่งพาอาหารจากนอกชุมชนเป็นหลัก เพราะอาหารหลักคือข้าว ในพื้นที่ศึกษาไม่มีการทำนาหรือปลูกข้าว ส่วนปลา เนื้อสัตว์ ไข่ ต้องพึ่งตลาด รวมไปถึงเครื่องปรุงอาหาร กะปิ เกลือ น้ำปลา หอม กระเทียม ก็ไม่สามารถผลิตเองได้เช่นกันต้องพึ่งระบบตลาดชุมชนทั้งสิ้น

2. ด้านอาชีพและรายได้ ความมั่นคงทางอาหารมีความหมายรวมถึง ความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ พบว่า ชุมชนในอำเภอสะเดามีรายได้หลักจากยางพาราไม่ได้คิดเรื่องการผลิตอาหารเพื่อกินเอง ในครอบครัว ทำให้ต้องพึ่งพิงการซื้ออาหารมาจากตลาดนัดของชุมชน ซึ่งมีความเหมือนกับชุมชนบ้านคลองโหนดและบ้านอ่างทองที่พึ่งพิงการซื้ออาหารจากตลาดนัดของชุมชน เช่น มื้อเช้า ซื้อน้ำชา ข้าวเหนียวไก่ทอด ช่วงมือกลางวัน ชาวบ้านประกอบอาหารรับประทานภายในครอบครัว ส่วนอาหารมื้อเย็นไปตลาดนัดชุมชนเพื่อซื้อกับข้าว และเป็นแบบนี้เกือบทุกวัน

ดังนั้นทั้งสอง 2 อำเภอใน 4 ชุมชน กล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ความมั่นคงทางอาหารขึ้นกับความมั่นคงทางรายได้ กล่าวคือ สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไหนที่มีรายได้ดีและมั่นคงจะทำให้มีเงินสามารถซื้อหาปัจจัยสี่ได้ โดยเฉพาะอาหารที่มีคุณภาพ มีความสะอาด และปลอดภัยมาให้คนในครอบครัวได้รับประทานอย่างสม่ำเสมอ แสดงให้เห็นว่าความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนขึ้นอยู่กับรายได้

3. ด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค พื้นที่ศึกษาได้ให้คำนิยาม ความมั่นคงทางอาหารในด้านการมีอาหารบริโภคเพียงพอสำหรับครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการให้ความหมายในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร หากแต่นิยามของชุมชนนี้ไม่ได้เน้นเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีความหลากหลายของชนิดอาหาร โดยให้ความสำคัญกับการมีข้าว พืชผัก ไข่ และเนื้อสัตว์ มีรับประทานอย่างเพียงพอ รวมถึงการมีน้ำดื่มที่สะอาด และชาวบ้านให้ความหมายเพิ่มเติม ในด้านความเพียงพอของอาหารรวมถึง อาหารสามารถทำได้ หาได้ แลกได้ ปลูกกินเองได้ ซื้อได้อย่างพอเพียง

ดังนั้น สรุปได้ว่าด้านความเพียงพอของอาหาร ในมุมมองของชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับการมีอาหารเพียงพอ พอกินอยู่พอกิน หรือพึ่งพาตนเองได้ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ดังนั้น เรื่องนี้จึงมีความสัมพันธ์กับการพึ่งพาตนเอง ด้านอาหารและความหลากหลายของอาหารที่บริโภค ที่สัมพันธ์กับระบบ

นิเวศที่เป็นแหล่งอาหาร และสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในด้านอาชีพที่เป็นที่มาของเงินที่นำไปซื้ออาหารให้มีความเพียงพอกับสมาชิกในครอบครัว

4. ด้านความปลอดภัย การบริโภคอาหารที่ปลอดภัยเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะส่งผลต่อสุขภาพทำให้ผู้บริโภคได้รับสารอาหารที่ปลอดภัยเข้าสู่ร่างกาย และการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจะทำให้โอกาสต่อการโรคร้ายไข้เจ็บน้อยลง ชุมชนในพื้นที่ ได้นิยามความมั่นคงทางอาหารในด้านความปลอดภัย โดยเริ่มให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี หรือหากต้องการใช้เกษตรกรผู้ผลิตต้องทำให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และมั่นใจว่าบริโภคไปแล้วจะไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และอาหารเหล่านั้น ยังให้สารอาหารครบตามชนิดของอาหารนั้น ๆ นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังให้ข้อมูลสนับสนุนในด้านความปลอดภัยว่าควรคำนึงถึงเรื่องเครื่องปรุง หรือส่วนประกอบที่จะนำมาปรุงอาหาร ต้องปราศจากสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ไม่มีสารพิษตกค้าง มีคุณค่าทางโภชนาการ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริโภค รวมถึงการมีน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เพื่อสุขภาพที่ดีของสมาชิกในครัวเรือน

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารจะเกี่ยวข้องกับเรื่องความปลอดภัยของวัตถุดิบในส่วนที่จะนำประกอบเป็นอาหารพร้อมรับประทาน เพื่อให้ได้อาหารที่มีคุณภาพ มีความหลากหลายอาหาร และมีคุณค่าทางโภชนาการที่จะได้รับ

5. ด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณี ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้สะท้อนให้เห็นด้านนี้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือการมีอาหารต่อเนื่องไม่ขาดแคลน เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือ แบ่งปันกันของแต่ละครัวเรือนในชุมชน หรือกรณีมีงานทำบุญของชุมชน ชาวบ้านที่มีชนิดของอาหารที่แตกต่างกันก็จะนำอาหารมามอบให้เพื่อช่วยจัดงาน เช่น บ้านใครมีมะพร้าว มีหยวกกล้วย แตงกวา พริก ตะไคร้ หรือพืชผักที่กินได้ แต่ละคนก็อาสาไปเก็บเกี่ยวมาเป็นของส่วนกลางเพื่อทำอาหาร เลี้ยงคนที่มาร่วมงานบุญ งานประเพณีของหมู่บ้าน แต่ประเด็นเรื่องนี้แม้ว่าในอดีต จะเป็นเรื่องสำคัญของชุมชน แต่ละบ้านจะกระตือรือร้นและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แม้ว่าจะไม่มีผลผลิตที่เป็นอาหาร ก็มีความยินดีและเต็มใจให้ใช้แรงงานของคนในครอบครัวมาร่วมทำอาหาร และร่วมจัดงานบุญของชุมชน ปัจจุบันพบว่า การมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ลดลงไปบ้างอาจเนื่องจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ เปลี่ยนไป

ส่วนมิติย่อยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จะมีความหมายไปถึงวิธีการกินอาหารและการถนอมอาหารของคนชุมชน เช่น การกินอาหารสดที่ปรุงโดยตรง โดยไม่นิยมอาหารที่ผ่านการแช่แข็ง แม้ว่าอาหารจะได้ถูกผลิตจากทุกครัวเรือน แต่อาหารก็ยังไม่ขาดแคลน สามารถซื้อ ข้าว ปลา เนื้อ ไข่ และเครื่องปรุงจากระบบตลาดของชุมชน ส่วนที่เหลือก็จะถนอมอาหาร เช่น การทำปลาแห้ง เนื้อแห้ง การดอง เพื่อแปรรูปอาหารตามฤดูที่มีราคาไม่แพง เพื่อให้สามารถมีอาหารชนิดนั้น ๆ ไว้กินในยามขาดแคลนหรือมีราคาแพง เป็นการแปรรูปอาหารที่เหลือไว้ใช้ในยามที่จำเป็น

จากการให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่กล่าวมา ชุมชนได้สะท้อนความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารในหลายด้าน ตามระบบนิเวศของชุมชน เช่น ชุมชนมุ่งหวังเป็นชุมชนเกษตรที่

สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้หลากหลาย บางส่วนก็ยังทำนา มีการปลูกพืชผัก มีการเลี้ยงสัตว์ และส่วนหนึ่งก็ทำสวนยางพารา ชุมชนนี้ได้สะท้อนความมั่นคงทางอาหารว่า ปัจจุบันชุมชนยังมีความสามารถในการผลิตอาหารในระดับครัวเรือนได้ แม้ว่าจำนวนเกษตรกรจะลดลงจากอดีต มีระบบการแบ่งปันอาหารในหมู่เครือญาติ ส่วนชุมชนปริก ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกรรายย่อยเกินร้อยละ 70 ส่วนที่เหลือค้าขาย เป็นลูกจ้าง และรับราชการ ชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษาได้สะท้อนความมั่นคงทางอาหารขึ้นกับรายได้จากสวนยาง ถ้าราคายางพาราดี จะมีความมั่นคงทางอาหารสูง ในทางกลับกันหากราคายางพาราลดต่ำ จะทำให้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนลดลงได้ แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองชุมชนได้ความเห็นที่ตรงกันว่า อาหารหลักคือข้าว อาหารรองคือกับข้าว และพืชผัก ผลไม้ และให้ความสำคัญกับระบบตลาดนัดชุมชน เป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหาร เนื่องจากระบบนิเวศฐานทรัพยากรที่จะผลิตอาหารของทั้งสองตำบล ได้เปลี่ยนไปเป็นสวนยางเพิ่มมากขึ้น ทำให้ฐานทรัพยากรอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ลำคลอง ป่าเขา ปัจจุบันชาวบ้านไม่นิยมหาอาหารจากแหล่งเหล่านี้แล้ว

กล่าวโดยสรุปจากการให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อที่จะสังเคราะห์ข้อมูลไปสู่การสร้างแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ในตอนท้ายสุดของงานวิจัยนี้ ประเด็นด้านการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร ด้านอาชีพและรายได้ ความเพียงพอในการบริโภคอาหาร ทั้ง 3 ประเด็นนี้จะจัดเข้ากลุ่มความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจ ส่วนประเด็นความมั่นคงทางอาหารด้านสังคม วัฒนธรรม และประเพณี จะจัดเข้ากลุ่มความมั่นคงทางอาหารเชิงสังคมต่อไป

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา

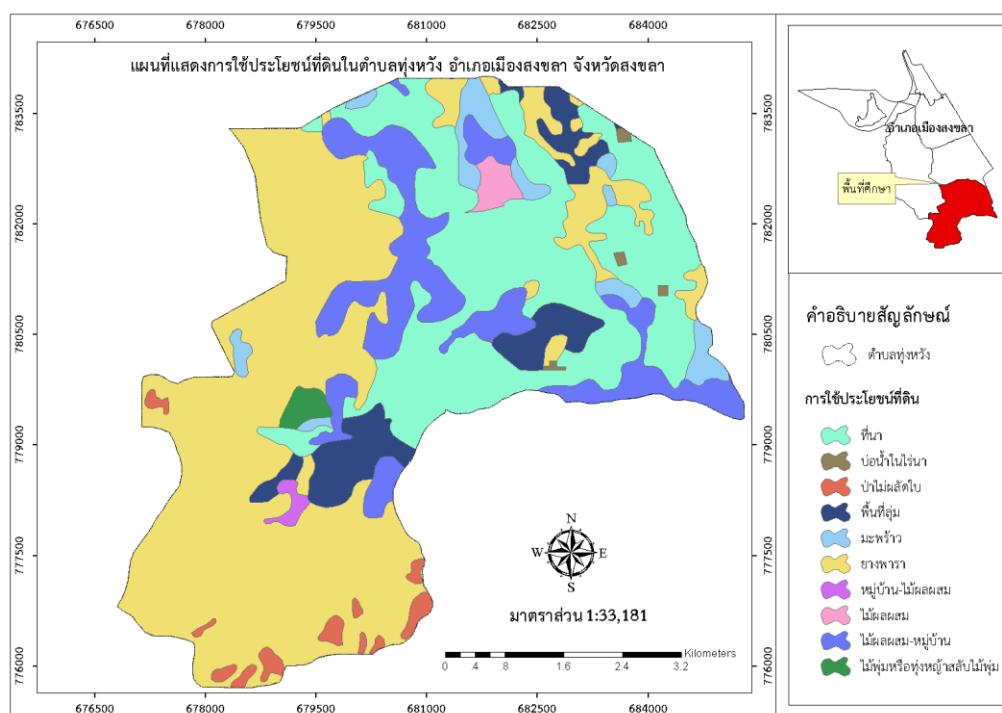
4.1.1 ผลการสำรวจสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่บ้านอ่างทองและบ้านคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

บริบทพื้นที่ศึกษาคือ ตำบลทุ่งหวัง หรือบ้านทุ่งหวัง ถือว่าเป็นการเรียกคนชื่อ นายหวัง เป็นมุสลิม ที่อพยพหนีทัพมาจากการยกทัพของเจ้าเมืองปัตตานีมาตีเมืองสงขลา พอเสร็จศึก มุสลิมกลุ่มหนึ่งอพยพหนีทัพมาทำกินในบริเวณบ้านสวนใต้ (หมู่ที่ 2 ในปัจจุบัน) และอพยพต่อไปบริเวณเขาวัง ตำบลทุ่งหวัง ประกอบด้วย บ้านอ่างทอง บ้านสวนใต้ บ้านแขวง บ้านชายควน บ้านปลักหอม บ้านไร่ บ้านทรายขาว บ้านไทรครอบ บ้านยางงาม บ้านคลองโหนด บ้านท่าเนียบ บ้านตกวัด บ้านตึนนา บ้านหวนอน บ้านออก บ้านตก บ้านกลางและนอกจากนี้ตำบลทุ่งหวังยังแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 10 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านอ่างทอง หมู่ที่ 2 บ้านสวนใต้ หมู่ที่ 3 บ้านแขวง หมู่ที่ 4 บ้านชายควน หมู่ที่ 5 บ้านปลักหอม หมู่ที่ 6 บ้านไร่ หมู่ที่ 7 บ้านทรายขาว หมู่ที่ 8 บ้านไทรครอบ หมู่ที่ 9 บ้านยางงาม หมู่ที่ 10 บ้านคลองโหนด

ปัจจุบันขนาดพื้นที่ ส่วนตำบลทุ่งหวัง มีพื้นที่ 36,406.25 ไร่หรือประมาณ 58.25 ตารางกิโลเมตร ที่ตั้งและอาณาเขต องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งหวัง จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดกลาง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 4 บ้านชายควน ถนนทุ่งหวัง - ทรายขาว (ทางหลวงชนบท สาย 3005) ห่างจากอำเภอเมืองสงขลาไปทางทิศใต้ประมาณ 17 กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯตามทางหลวงแผ่นดิน 408 ระยะทาง 958 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือจด อบต. เกาะแก้วอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา ทิศใต้ จด อบต.จะโหนดอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทิศตะวันออกจด อบต.นาทับอำเภอจะนะจังหวัดสงขลา ทิศตะวันตกจด อบต.ท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่จังหวัดสงขลา

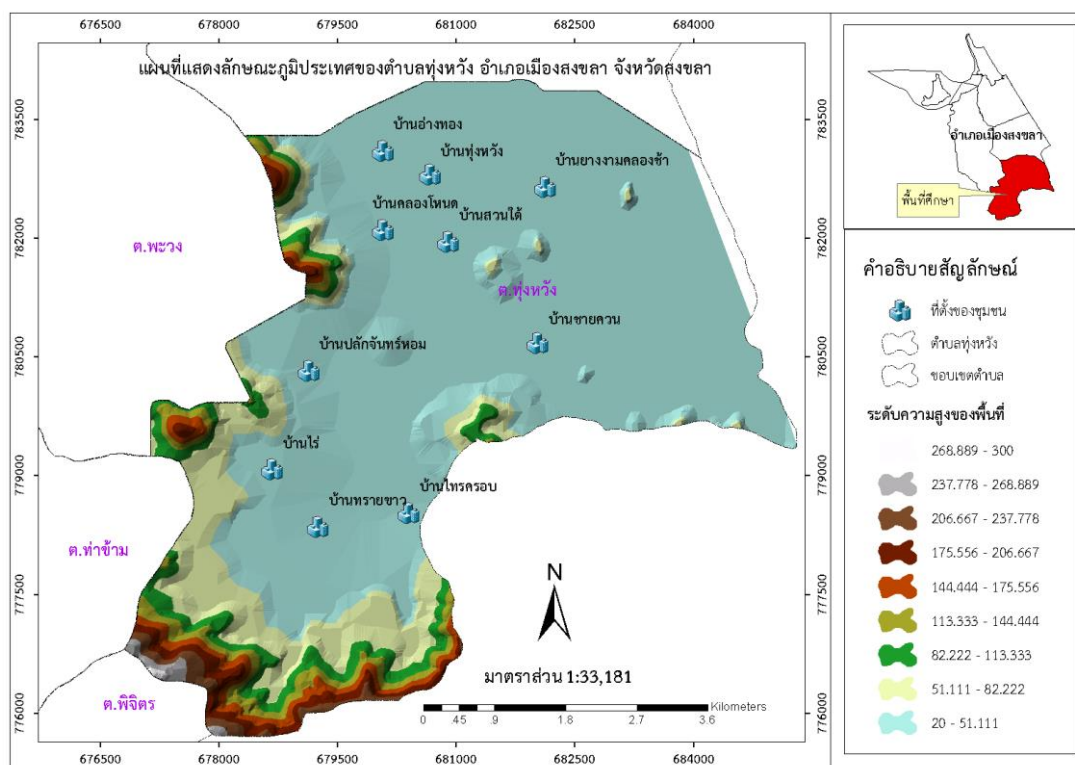
ลักษณะพิเศษเฉพาะตำบลทุ่งหวังที่โดดเด่น คือ เป็นที่ราบแนวเขา น้ำไม่ท่วมแต่มีน้ำใต้ดินที่สามารถขุดเป็นบ่อ เจาะน้ำจืดมาใช้โดยสะดวก พื้นที่เช่นนี้จึงเป็นที่ตั้งชุมชนถาวรมาแต่โบราณ มีความสำคัญเหมาะแก่การตั้งชุมชน ตั้งบ้านเรือน ปัจจุบันก็ยังมีชุมชน มีวัฒนธรรมต่อเนื่องสืบสานจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ผู้คนได้อาศัยข้าวและการปลูกพืชผัก รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ จากที่ราบลุ่มของชุมชนเป็นแหล่งอาหาร โครงการวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด

ทรัพยากรการเกษตรของพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย ข้าว ยางพารา ผลไม้คือ มะพร้าว ลองกอง แตงโม ทุเรียน มังคุด ลำสาดี และอื่น ๆ การที่มีทรัพยากรหลากหลายนี้ ทำให้มีเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร อาหารและปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตมีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ แต่จากการทำการเกษตรมาอย่างยาวนานในบางจุดทำให้พื้นที่ขาดความสมบูรณ์ของดิน จนเสื่อมสภาพและหมดความสมบูรณ์ตามธรรมชาติไปอย่างมาก ป่าไม้ถูกถางเพื่อปลูกยางพาราและพืชผล



ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในตำบลทุ่งหวัง

จากภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในตำบลทุ่งหวังเป็นแผนที่แสดงให้ถึงการ
ใช้ประโยชน์ที่ดินในตำบลทุ่งหวัง การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ แบ่งเป็นการใช้พื้นที่เพื่อปลูกยาง และพื้นที่เพื่อทำนา
อย่างละครึ่ง ส่วนที่เหลือชุมชน ใช้ประโยชน์เพื่อปลูก ผลไม้ เช่นมะพร้าว และไม้ผลแบบผสม รวมไปถึงการ
ปลูกพืชผักสวนเพื่อการบริโภค



ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของตำบลทุ่งหวัง

จากภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของตำบลทุ่งหวัง เป็นแผนที่แสดงระบบนิเวศของตำบลทุ่งหวัง พบว่าระบบนิเวศของพื้นที่เป็นส่วนใหญ่แล้วมีพื้นที่เป็นราบลุ่ม ชาวบ้านให้ข้อมูลจากสัมภาษณ์ และการประชุม พบว่าพื้นที่เดิมของทุ่งหวัง เป็นพื้นที่ราบลุ่มชายเขา ในอดีตประมาณ 40-50 ปีที่ผ่านมา การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวสายพันธุ์พื้นเมือง และรวมถึงการทำเกษตรแบบผสม รวมไปถึงการปลูกพืชผักสวนเพื่อการบริโภค

ในอดีตเป็นชุมชนเกษตรดั้งเดิม ปัญหาปัจจุบันของชุมชนเกี่ยวข้องการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่เติบโตขึ้นในเขตอำเภอเมืองสงขลา ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง หันไปทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้คนพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการผลิตอาหารมากเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ทำให้เกิดแนวโน้มของปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน เริ่มเห็นภาพชัดมากขึ้น

ในการสำรวจครั้งนี้คำนึงถึงฐานนิเวศของชุมชน ลักษณะการผลิตของครัวเรือนเกษตร และชุมชนลักษณะพื้นที่ การผลิตตามระบบนิเวศของชุมชน อาชีพของครัวเรือนในชุมชน และสภาพสังคมของชุมชน

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเป็นครัวเรือนในชุมชนในพื้นที่ ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่าส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรายย่อย มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ควบคู่กับการรับจ้างและบางส่วนก็มีอาชีพค้าขายและรับราชการ ระบบการผลิตในพื้นที่ยังต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำบาดาลได้ดิน เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าเกษตรและสินค้าอาหารเพื่อการบริโภค

ลักษณะการผลิต ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย ปลูกพืช เช่น มะพร้าว พืช ผักสวนครัว มีการนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดตอนเย็นของชุมชน ซึ่งเปิดบริการทุกวัน ทำควบคู่กับการผลิตเพื่อการบริโภค ระบบการผลิตของแต่ละครัวมีความแตกต่างกันกันความชำนาญของพืชที่ปลูก และสัตว์ที่เลี้ยง ผลผลิตหลายอย่างนำกลับไปเป็นอาหารของครัวเรือนและส่วนหนึ่งขายผ่านระบบตลาดของชุมชน และบางส่วนนำไปการแลกเปลี่ยนกันเองในหมู่บ้านท้องถิ่น และหากมีอาหารจำนวนมาก บางครัวเรือนก็จะนำออกไปจำหน่ายนอกชุมชน การดำรงชีพของชาวบ้านชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ในอดีตชุมชนอาจแบ่งการดำรงชีพด้วยการผลิต 2 ลักษณะ คือ การทำนา การทำสวน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของครัวเรือน

เนื่องจากตามลักษณะพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด และด้วยเหตุผลทางกายภาพทำให้ชาวบ้านจึงนิยมทำนาหว่าน เพราะพื้นที่จำกัด การทำนาจะเริ่มในช่วงเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงมรสุมมีฝนตกชุก เริ่มต้นจ้างรถไถนาเพื่อเตรียมพื้นที่ทำนา และอุปกรณ์ที่ใช้คือจอบขุดดินขึ้นมาวางบนคันนา แต่งขอบคันนาให้เสมอกันเพื่อกักเก็บน้ำ หลังจากนั้นจะไถ 2-3 ครั้ง แล้วคราดให้ดินแตกร่วนเป็นโคลนตม หรือบางครั้งไม่ไถเลย เหยียบย่ำให้วัชพืชจมลงไปในดิน เรียก ทำเทือก (ดินโคลนที่ละเอียด) คือเมื่อได้ที่ทำหน้าดินให้เสมอกัน เสร็จแล้วจึงนำต้นกล้ามาปลูก หรือบางครัวเรือนใช้วิธีการหว่าน ต้นข้าวจะเจริญเติบโตด้วยน้ำฝนเมื่อข้าวสุกได้ที่ชาวนาจะใช้กะ เก็บที่ละรวงแล้วนำมามัดเป็นเลียง เลียงละ 2-3 กิโลกรัม หาบหรือ บรรทุก ไปเก็บในยุ้งใกล้กับบริเวณบ้าน เพื่อสะดวกในการเบิกมาสีเป็นข้าวสารเพื่อนำมาบริโภคต่อไป นอกเหนือจากนั้น ชุมชนมีการทำสวนอยู่เป็นชายเขาหรือเชิงเขา เกิดจากการขยายพื้นที่ทำกิน เข้าไปในเขตป่าเขา มีปลูกพริก กัญญา พักเขียว และพักทอง สะตอ มังคุด เนียง ลางสาด ทุเรียน หมากพลู มะพร้าว ปลูกแบบสวนป่า คือมีหลายชนิดหลายพันธุ์ในพื้นที่เดียวกัน

ความสัมพันธ์ในการผลิต ครัวเรือนในชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด มีลักษณะเป็นทั้งหน่วยสังคมและหน่วยการผลิตแรงงานในการผลิตก็คือสมาชิกในครอบครัว ปลูกต้นกล้า หว่านข้าว จนถึงเก็บเกี่ยว ถากสวน เก็บหมากพลู เก็บสะตอด้วยกัน ช่วยกันดำนา เก็บเกี่ยว และหีบข้าว ซึ่งชาวบ้านเรียกการช่วยเหลือลักษณะนี้ว่า “ออกปาก” การกระทำลักษณะนี้หมายถึง การขอให้เพื่อนบ้านมาช่วยลงแรงทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้งานลุล่วงทันการ โดยผู้ที่มาช่วยไม่คิดค่าแรง ถือเป็นประเพณีที่ผู้ออกปากจะเลี้ยงอาหารผู้มาลงแรง ส่วนผู้ร่วมลงแรงจะนำเครื่องมือไปเอง

ในอดีตชาวบ้านมีความภูมิใจพอใจที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์หรือเงินตรา การจ้างมีน้อยมากและถือว่าการรับจ้างเป็นการเสียเกียรติ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนนี้จะเห็นในการแบ่งปันผลผลิตด้วย เช่น เมื่อหาปลา หากุ้ง หรือเก็บผลไม้มาได้ก็จะนำมาแจกญาติพี่น้องเป็นประจำ หรือตามความจำเป็น เช่น คนแก่ คนเจ็บ หรือเอาไปแลกผลผลิตที่เรือนอื่น แต่จากสัมภาษณ์เชิงลึกและการลงพื้นที่พบว่า ชาวบ้านที่ทำงานรับจ้างภายนอกบ้าน มีการแบ่งปัน และช่วยเหลือกันน้อยลง เนื่องจากมีเวลารับเร่ง ไปตามภาวะการทำงานและภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนตนเอง ซึ่งปัจจุบันหลายครอบครัวไม่สนใจงานทางด้านการเกษตรกรรมเพราะเข้าใจว่าผลิตผล ไม่สามารถเลี้ยงครอบครัวให้รอดได้ เนื่องจาก

ราคาพืชผลมีความผันผวน ไม่สามารถควบคุมได้แน่นอน จึงเลือกที่จะไปประกอบอาชีพรับจ้างภายนอกชุมชนซึ่งมีค่าจ้างและเงินเดือนที่แน่นอนกว่า ทำให้การช่วยเหลือกันภายในชุมชนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน

การวัดความมั่นคงทางอาหารในมิติทางเศรษฐกิจและสิทธิในระบบอาหารจากชุมชนอ่างทองและคลองโหนดพบว่า การกระจายผลผลิตจากไร่นาของครัวเรือนและชุมชน หรือวัดจากรายจ่ายค่าอาหารของครัวเรือน โดยพิจารณาจากสัดส่วนค่าใช้จ่ายประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือน ส่วนรายได้ของครัวเรือนเป็นการวัดความมั่นคงทางอาหารจากฐานรายได้ และการเข้าถึงอาหารของครัวเรือนเกษตรและชุมชนรายละเอียดพบว่า การวัดภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน ยังมีความสมดุลทางเศรษฐกิจ รายได้ รายจ่ายหนี้สิน และการออม ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีแหล่งที่มาของรายได้ที่อย่างน้อย 2 ทางคือรายได้หลักกับรายได้เสริม เพื่อสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิตของครัวเรือน ครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้างควบคู่กับการทำการเกษตร และพบว่า การเข้าถึงอาหารในระบบตลาดโดยพิจารณาจากการมีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่หลากหลาย มีระบบการกระจายอาหารที่หลากหลาย ผ่านระบบตลาดที่เป็นธรรมและเกื้อกูลกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค มีระบบตลาดของชุมชนที่ครัวเรือนและชุมชนสามารถกำหนดมาตรฐานเองได้

ส่วนสถานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสิทธิในระบบการค้าอาหาร พบว่า การกระจายผลผลิตในไร่นาของครัวเรือนเกษตรกรและชุมชน เศรษฐกิจของครัวเรือนที่อยู่บนฐานการผลิตใน 2 ลักษณะ คือ การผลิตเพื่อการบริโภค และการผลิตเชิงการค้า ทำให้ครัวเรือนและชุมชนมีความหลากหลายของพืชอาหารในการบริโภคมากขึ้น และทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้น การกระจายผลผลิตของครัวเรือนในชุมชน พบว่า มีการกระจายผลผลิตของพืชที่ครัวเรือนเพาะปลูกร้อยละ 60-70 จากครัวเรือนทั้งหมด ได้มีการจัดการผลผลิตโดยการเก็บไว้กินเองและส่วนหนึ่งนำไปจำหน่าย และอาหารบางส่วนก็ได้นำไปแปรรูป โดยมีพืชที่ผลิตประมาณ 3 ชนิด ข้าว ผลไม้ พืชผักสวนครัว

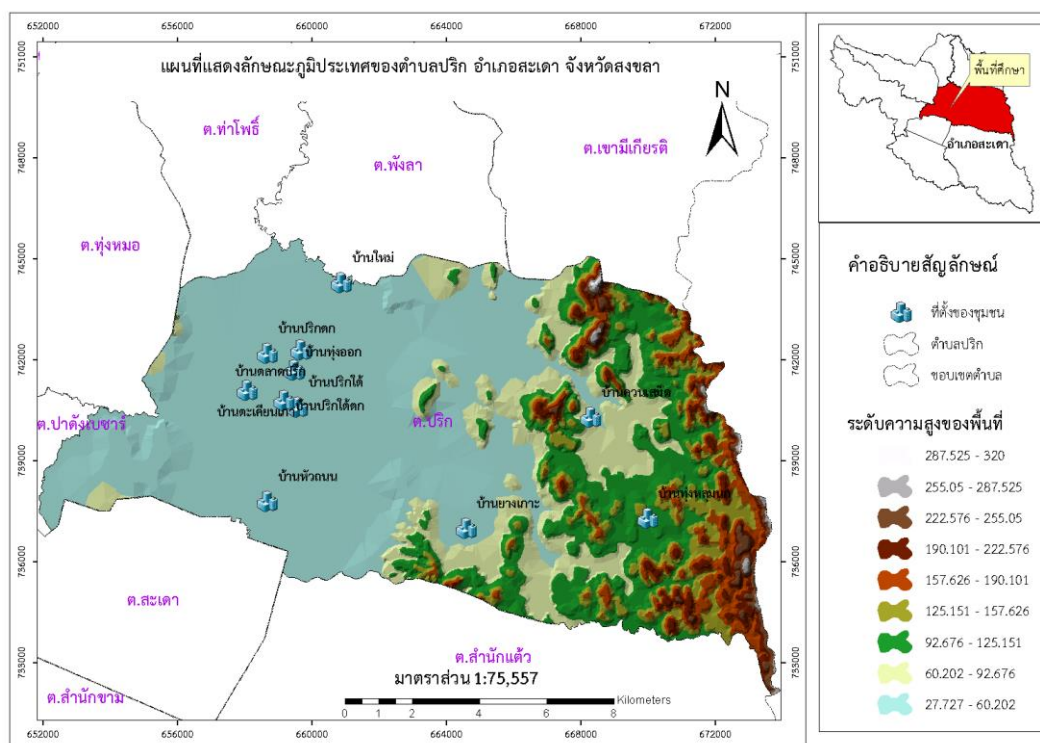
ลักษณะการผลิตเช่นนี้เกิดขึ้นในทั้งสองหมู่บ้านในตำบลทุ่งหวัง กล่าวคือมีการทำสวนหลังบ้านกรณีบ้านอ่างทอง และบ้านคลองโหนด เริ่มฟื้นฟูการทำสวนหลังบ้านให้เป็นแหล่งอาหาร โดยเน้นการปลูกทั้งพืชอายุสั้นและยาว ที่ขาดไม่ได้คือ พริก กะเพรา โหระพา และมะเขือ และพืชอื่น ๆ แต่พืชอาหารเหล่านี้ชาวบ้านไม่ได้ปลูกทุกบ้าน เพราะชอบกันกินได้ หากมีมาก ๆ ก็มักจะเก็บแบ่งกันโดยไม่ต้องขอ เพราะถ้าปล่อยให้สุกก็เน่าเสีย ส่วนตะไคร้มีทุกบ้าน เพราะปลูกง่ายไม่ต้องดูแลรักษามากนัก หากพิจารณาพืชอาหารในสวนเหล่านี้ ก็เพียงพอการบริโภคในครัวเรือน และแบ่งปันเพื่อนบ้าน แต่หากต้องการสร้างรายได้ก็อาจจะต้องเพิ่มปริมาณการปลูก อย่างไรก็ตามพืชสวนหลังบ้านเหล่านี้ ชาวบ้านไม่ค่อยได้ขายให้คนในหมู่บ้าน ส่วนมากขอไปกินก็ให้ แต่ถ้าขอไปขายก็ไม่ขาย โดยให้เหตุผลว่า “มีน้อย เอาไว้กิน” เช่นเดียวกับการปลูกผักทั้งในสวนหลังบ้าน และหัวไร่ปลายนาของ ก็เช่นกัน ครัวเรือนร้อยละ 60-70 ของชุมชนที่มีการปลูกพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน

การปลูกผักกินเอง กลายเป็นวิธีการเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในชุมชนอ่างทองและคลองโหนด เมื่อรายจ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ครัวเรือนในชุมชน ทั้งครอบครัวแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน ครอบครัวเกษตรกร ครอบครัวกึ่งเกษตรกรทั้งรับจ้าง ครอบครัวมีฐานะดี หลายครัวเรือนล้วนแต่ปลูกผักสวนครัวไว้เพื่อบริโภค ทั้งนี้เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งยังมีผักที่ปลอดสารพิษไว้เพื่อบริโภค วิธี การผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเช่นนี้ แม้จะไม่ได้มีอาหารมากนัก แต่ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารของ ครอบครัวไปได้บ้าง

สำหรับสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหาร การเก็บข้อมูลคลองโหนดและอ่างทอง ครอบครัวส่วนใหญ่มี รายได้ 10,000-15,000 บาทพบว่า ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นเงินถึง ประมาณ 6,000-8,000 บาท ต่อเดือน ในขณะที่บางครั้งครัวเรือนอาศัยอาหารจากนา และสวนหลังบ้าน มาลดค่าใช้จ่ายครัวเรือนไปบ้าง ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารจึงต้องคำนึงถึงการมีรายได้และจากระบบการผลิตในภาคเกษตรกรรมที่เพียงพอ

4.2.2 ผลการสำรวจสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและ ชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ใกล้เคียง ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

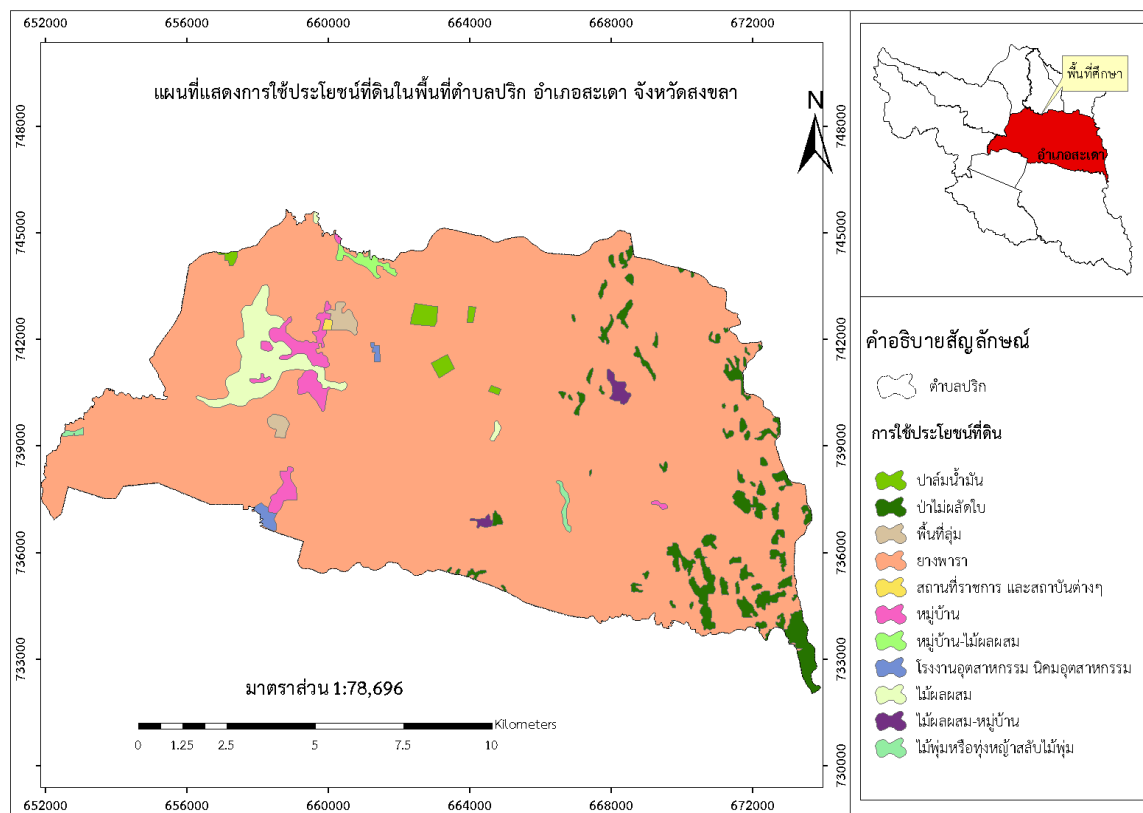
บริบทพื้นที่ศึกษาตำบลปริก จังหวัดสงขลา สภาพทั่วไป ลักษณะที่ตั้ง ที่ตั้ง ของเทศบาลตำบล ปริก ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ดังแสดงในภาพที่ 4.3 ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของ จังหวัดสงขลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอสะเดา ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 63 กิโลเมตร พื้นที่ ทั้งหมด เป็นพื้นที่เดิมของสุขาภิบาลปริก ประมาณ 4.8 ตาราง กิโลเมตร อาณาเขต ด้านเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 3,6 องค์การบริหารส่วนตำบลปริก ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 2,3,5 องค์การบริหารส่วนตำบลปริก ด้านทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 5,7 องค์การบริหารส่วน ตำบลปริก ด้านตะวันตก ติดต่อกับ คลองอู่ตะเภา



ภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงเขตการปกครอง

ประชากร ตามสถิติการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2557 มีจำนวนประชากร 6,415 คน ชาย 3,124 คน หญิง 3,291 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,814 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 0.0013 คนต่อ 1 ตารางเมตร

ลักษณะการใช้ที่ดิน ลักษณะการใช้ที่ดินประเภทต่างๆในเขตพื้นที่และขนาดพื้นที่โดยประมาณ
ดังนี้



ภาพที่ 4.4 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลสิริก

พื้นที่พักอาศัย 0.4352 ตารางกิโลเมตร (หรือคิดเป็นร้อยละ 9.07) พื้นที่ทำกิน 4.0248 ตารางกิโลเมตร (หรือคิดเป็นร้อยละ 83.85) พื้นที่รกร้างว่างเปล่าหรือไม่ได้ทำประโยชน์ 0.34 ตารางกิโลเมตร (หรือคิดเป็นร้อยละ 7.08)

ด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของประชาชนอาชีพหลักของประชาชนในเขตเทศบาล ทำสวนยางพารา ร้อยละ 85 ทำสวนผลไม้ ร้อยละ 10 รับจ้าง ร้อยละ 3 ค้าขาย ร้อยละ 1 อื่นๆ ร้อยละ 1

การเกษตรกรรม ลักษณะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเขตเทศบาลตำบลสิริก ทำสวนยางพารา และปลูกไม้ผล ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ลองกอง ซึ่งเกษตรกรนิยมปลูกกันมากขึ้นและมีการรวมกลุ่มตลาดผลไม้ (ชมรมชาวสวนผลไม้เทศบาลตำบลสิริก) ยางพารา และผลไม้อื่นๆ เช่น ส้มโชกุน เงาะ มังคุด มะพร้าวอ่อน กัลยาร ส้มโอ

การปศุสัตว์ ลักษณะการประกอบการปศุสัตว์ในเขตเทศบาลตำบลปริก เป็นการเลี้ยงในครอบครัว เช่น โค ไก่ แพะ เป็นต้น

ด้านสังคม ชุมชน มีชุมชน จำนวน 7 แห่ง จำนวนบ้าน 1,814 หลังคาเรือน จำนวนประชากรในชุมชน รวม 6,415 คน (ชาย 3,124 คน หญิง 3,291คน) ข้อมูลประจำเดือน กรกฎาคม 2557 ชุมชนตลาดปริก ชุมชนสวนหม่อม ชุมชนตลาดใต้ – บ้านกลาง ชุมชนร้านโน้ ชุมชนปริกใต้ ชุมชนปริกตก ชุมชนทุ่งออก

ศาสนา ผู้นำถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 90 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาล มีมัสยิดจำนวน 7 แห่ง คือ มัสยิดกลาง (ชุมชมทุ่งออก) มัสยิดตลาดใต้ (ชุมชมตลาดใต้-บ้านกลาง) มัสยิดดาหฺรอนอาหมัน (ชุมชมร้านโน้) มัสยิดมุฮิบบีน (ชุมชมสวนหม่อม) มัสยิดบ้านปริกตก (ชุมชมปริกตก) มัสยิดนูริลสุด้า (ชุมชมปริกตก) บาลายปริกใต้ (ชุมชมสวนหม่อม) ผู้นำถือศาสนาพุทธร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาลมีศาลเจ้ายังไม่จดทะเบียน 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าจินตงโจ้วซือ (ชุมชมตลาดปริก) และศาลเจ้าฮกเต็ก (ชุมชมตลาดปริก) ศูนย์ฝึกธรรมะ 1 แห่ง ไม่มีวัด

วัฒนธรรม

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ประเพณีวัฒนธรรมไทยพุทธ มีงานทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ (เดือน มกราคม) ประเพณีสงกรานต์ (เดือน เมษายน) งานสมโภชและถวายเทียนพรรษา (เดือน กรกฎาคม)

ประเพณีวัฒนธรรมไทยมุสลิมมีงานวันเมาลิดิลนบี (ประมาณเดือน มิถุนายน) การถือศีลอดวันอิดิลฟิตรี - อิดิลอฎฮา การเข้าสุนัตหมู

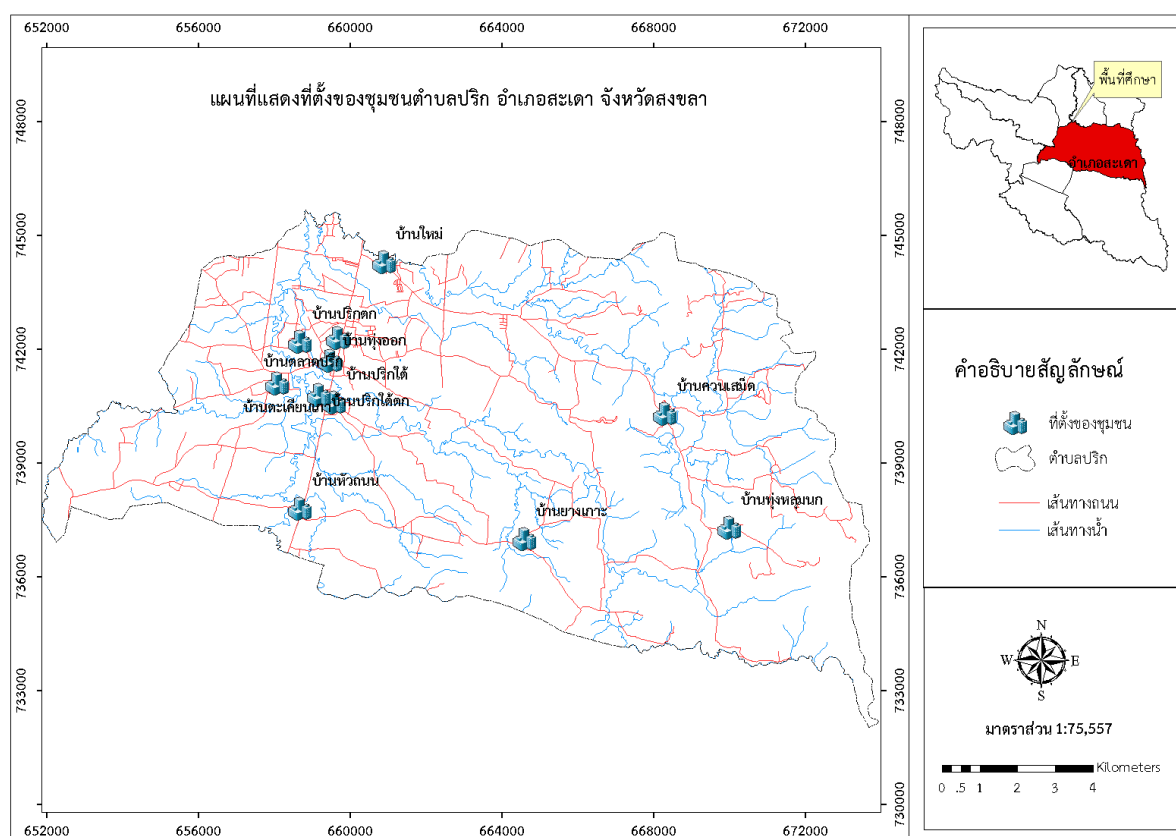
ประเพณีวัฒนธรรมเชื้อสายจีน มีวันสารทจีน วันตรุษจีน วันไหว้พระจันทร์

การศึกษา

ในเขตเทศบาลตำบลปริก มีสถานศึกษา 6 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านปริก โรงเรียนบ้านปริกใต้ โรงเรียนพัฒนาสตรีมูลนิธิ โรงเรียนเทศบาลตำบลปริก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มัสยิดดาหฺรอนอาหมัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มัสยิดมุฮิบบีน

แหล่งน้ำ

มี คลอง 3 สาย คือ คลองอุตะเกา เป็นแนวกันระหว่างชุมชนร้านโน้กับองค์การบริหารส่วนตำบลปริก คลองปริก มีความยาวประมาณ 6 กิโลเมตร และคลองต้นขนุน



ภาพที่ 4.5 แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชน ตำบลปริก อำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา

การพึ่งพาตนเองของชุมชนตำบลปริก จังหวัดสงขลา พบว่า สัดส่วนการพึ่งพาตนเองด้านอาหารซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร ในภาพรวมของพื้นที่ได้น้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะซื้อรับประทาน เนื่องจากการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อปลูกยางพาราเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีพืชในที่สามารถนำมารับประทานเป็นอาหารได้น้อยมาก โดยเฉพาะในอดีตที่ผ่านมาเมื่อ 5-6 ปีที่แล้ว ราคายางพารามีมูลค่าสูง ทำให้ชาวสวนยางจะใช้เวลากับการจัดการในสวนยาง การพึ่งพาอาหารของครัวเรือนในชุมชน จึงมีอัตราส่วนเฉลี่ยน้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งอาหารที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ข้าว ครัวเรือนในพื้นที่ทั้งหมดต้องซื้อข้าวสาร แม้ว่าในอดีตเมื่อ 30 กว่าปีที่ผ่านมาในพื้นที่จะมีการปลูกข้าวแต่ปัจจุบันไม่พบว่ามีชาวบ้านคนใดปลูกข้าวอีกแล้ว และพื้นที่ทั้งหมดส่วนใหญ่จะแปลงสภาพเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด ส่วนอาหารที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ปลา ในพื้นที่ไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ส่วนอาหาร ประเภทเนื้อสัตว์ ไม่ว่าจะเป็น ไช้เปิด ไช้ไก่ และรวมถึงเนื้อสัตว์ปีก เป็ด ไก่ บางครัวเรือนสามารถผลิตได้เองแต่น้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามจากลงพื้นที่สำรวจพบว่า มีจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ที่ทัศนคติการผลิตอาหารกลุ่มนี้เปลี่ยนไปจากอดีต ที่เคยเลี้ยงไว้กินในครอบครัว พบได้น้อยมาก ส่งผลให้ต้องซื้อ ไช้เปิด ไช้ไก่ และรวมถึงเนื้อสัตว์ปีก

จากวิถีชีวิตและการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในชุมชนตำบลปริก ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของระดับครัวเรือน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า บางครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในอาหารบางประเภท เช่น พืชผักสวนครัว ที่ส่วนประกอบในการปรุงอาหาร หรือผลไม้ เช่น ลองกอง เงาะทุเรียน พบว่าหลายครอบครัวต้องซื้อ ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เลย กล่าวโดยสรุป จำนวนครัวเรือนส่วนใหญ่ต้องซื้ออาหาร ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนขึ้นอยู่กับรายได้หรือเศรษฐกิจในครัวเรือน

มิติทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและสิทธิในระบบการค้าอาหาร ครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่บ้านชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ปัจจุบันทั้งสองหมู่บ้านมีความเปลี่ยนแปลงมาก มีรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย ผู้คนในชุมชนมีการประกอบอาชีพสวนยาง ทั้งสองชุมชนแม้จะไม่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติสำหรับการผลิตอาหาร เช่น นาข้าว แต่เรายังสามารถพบเห็นการปลูกพืชผัก วิถีชีวิตของคนในชุมชน ครัวเรือนในชุมชนมีทั้งที่เป็นเกษตรกร เป็นกึ่งเกษตรกรทั้งรับจ้างหรือเป็นแรงงานรับจ้าง ความมั่นคงทางอาหารขึ้นอยู่กับฐานรายได้ของครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งมาจากสวนยางพารา

ความมั่นคงทางอาหารจึงมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงจากมิติทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน การมีรายได้เพื่อซื้ออาหารกลายเป็นความจำเป็นพื้นฐาน การเข้าถึงอาหารของครัวเรือนและชุมชนจึงต้องพึ่งพิงระบบตลาดทั้งในและนอกชุมชนเป็นหลัก ตลาดการค้าอาหารเข้ามาบทบาทอย่างสูงในวิถีชีวิตชุมชน ควบคู่กับการขยายตัวของการค้า และห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ หรือร้านสะดวกซื้อต่างๆ การซื้ออาหารเพื่อบริโภคมีสูงมาก พบว่า ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นเงินที่ค่อนข้างสูง

การวัดความมั่นคงทางอาหารในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนตลาดใต้บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก ไม่พบว่ามีผลกระทบจากโร่นาของครัวเรือนและชุมชน เพราะในพื้นที่ชุมชนไม่มีที่นา แต่จะพิจารณาจากรายจ่ายค่าอาหารของครัวเรือน โดยดูจากสัดส่วนค่าใช้จ่ายอาหารมีประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือน ส่วนรายได้ของครัวเรือน เป็นการวัดความมั่นคงทางอาหารจากฐานรายได้ และการเข้าถึงอาหารของครัวเรือนเกษตรกรสวนยาง พบว่า ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน ยังมีความสมดุลในฐานทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในเรื่อง รายได้ รายจ่ายหนี้สิน และการออม ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีแหล่งที่มาของรายได้อย่างน้อย 2 ทางคือรายได้หลักเพียงอย่างเดียว ยกเว้น บางครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง ควบคู่กับการทำการเกษตร และพบว่าการเข้าถึงอาหารในระบบตลาดโดยพิจารณาจากการมีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชน มีระบบการกระจายอาหารที่หลากหลาย ผ่านระบบตลาดที่เป็นธรรมและเกื้อกูลกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค มีระบบตลาดของชุมชนที่ครัวเรือนและชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตามคนในชุมชนก็ไม่สามารถกำหนดมาตรฐานสินค้าอาหารและราคาสินค้าเองได้

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์เชิงลึก พบว่ามีผลผลิตเพียงอย่างเดียว คือการผลิตยางพาราโดยเฉพาะการขายน้ำยางสดเชิงการค้า การทำงานของคนในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ทำให้

ครัวเรือนและชุมชนไม่มีความหลากหลายของพืชอาหารในการบริโภค แต่อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนมีความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้นถ้าราคาอาหารเพิ่มค่าต่ออีกโลกรัมมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และพบว่า ในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก ไม่มีการกระจายผลผลิตของพืชที่ครัวเรือนเพาะปลูกออกไประบบตลาดของชุมชนมากนัก ยกเว้นแต่ อาหารจำพวกผลไม้ตามฤดูกาลเท่านั้น เช่น ลองกอง ทุเรียน มังคุด เป็นต้น

ส่วนการผลิตพืชที่เป็นอาหาร และการเลี้ยงสัตว์ ลักษณะการผลิตเช่นนี้ไม่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมทั้งชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก แต่อาจพบบางครัวเรือนมีการทำสวนหลังบ้าน และเริ่มมีการรณรงค์แนวคิดเรื่องการผลิตอาหารในครัวเรือนเองเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่มากนัก เริ่มฟื้นฟูการทำสวนหลังบ้านให้เป็นแหล่งอาหาร โดยเน้นการปลูกทั้งพืชอายุสั้น ที่ขาดไม่ได้คือ ตะไคร้ พริก กะเพรา โหระพา และมะเขือ และพืชอื่น ๆ แต่พืชอาหารเหล่านี้ชาวบ้านไม่ได้ปลูกทุกบ้าน หากมีมาก ๆ ก็มักจะมีการแบ่งปันกัน

สำหรับสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหาร การเก็บข้อมูลชุมชนตลาดใต้บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้ 10,000-18,000 บาทพบว่า ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นเงินถึงประมาณ 8,000-10,000 บาท ต่อเดือน และว่าในบางครัวเรือนอาศัยพืชสวนครัวและเลี้ยงเป็ด ไก่ และสวนทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายครัวเรือนลงไปได้บ้าง ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารขึ้นกับการมีรายได้ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจากระบบการผลิตยางพาราเป็นหลัก

ตลาดนัดชุมชนกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ในการนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในเรื่องตลาดนัดชุมชนและการค้าอาหารกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนทั้ง 2 อำเภอในพื้นที่ศึกษา กล่าวคือการเข้าถึงตลาดนัดชุมชนเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน โดยการเข้าถึงตลาดนัดชุมชนและการค้าขายอาหารในพื้นที่ของแต่ละชุมชน เป็นการเข้าถึงอาหารทางอ้อม สำหรับคนในชุมชนบางครัวเรือนที่ไม่สามารถหาหรือผลิตอาหารเองได้ โดยเฉพาะชุมชนเกษตรกรที่ทำอาชีพสวนยางพารา ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า การได้มาซึ่งอาหารส่วนใหญ่ของครัวเรือนมาจากการพึ่งพิงระบบตลาดเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นตลาดนัดชุมชน ตลาดสด ร้านอาหาร ร้านค้าที่มีอยู่ในละแวกชุมชน และในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงช่องทางของการเข้าถึงอาหารที่พบได้แก่ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีเพิ่มมากขึ้นทั้งในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอสะเดา

วิถีชีวิตที่เร่งรีบของผู้คนในพื้นที่ศึกษาเริ่มเห็นชัดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตมีความแตกต่างไปจากอดีตหลายอย่าง ทั้งการประกอบอาชีพ รูปแบบการพักผ่อน นันทนาการ รวมทั้งอาหารการกิน หากเรามองย้อนกลับไปในอดีตเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมานี้ จะพบว่าสังคมในพื้นที่สงขลาส่วนใหญ่ยังมีรูปแบบเป็นลักษณะครอบครัวขนาดใหญ่ มีกลุ่มคนหลายอายุ หลายรุ่นอาศัยอยู่ในครอบครัว

เดียวกัน ทั้งพ่อ แม่ ลูก หลาน พี่ ป้า น้าอา ปู่ย่า หรือตา ยาย ดังนั้นการจัดการเรื่องความมั่นคงทางอาหารในครอบครัวก็เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหารการกิน ผู้คนส่วนใหญ่มักจะประกอบอาหารเพื่อรับประทาน ภายในครอบครัว ทั้งนี้สถานที่ ที่ถือได้ว่าเปรียบเสมือนเป็นตู้เสบียงอาหารขนาดใหญ่ของผู้คนในยุคนี้หรือแม้กระทั่งในยุคปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับการประกอบอาหารคือ “ตลาดนัด”



ภาพที่ 4.6 ตลาดนัดชุมชน

ในตลาดนัดมีสินค้าประเภทอาหารมากมาย จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านในพื้นที่ทั้งอำเภอเมืองสงขลาและอำเภอสะเดา พบว่าชาวบ้าน มาที่ตลาดนัดเพื่อไปซื้อสินค้าประเภทอาหารหรือวัตถุดิบไปใช้ในการประกอบอาหารหรือแม้กระทั่งเพื่อนำมาประกอบอาหารสำเร็จรูป เพื่อค้าขายในหมู่บ้านหรือตลาดนัด ชาวบ้านบ้านอ่างทองและคลองโหนด นิยมไปตลาดนัดเย็นในช่วงเวลาประมาณ 4-5 โมงเย็น เพื่อซื้ออาหารสดจากตลาดนัดมารับประทานในช่วงมื้อค่ำ



ภาพที่ 4.7 สินค้าอาหารพืชผัก จากภายนอกชุมชน



ภาพที่ 4.8 สินค้าอาหารประเภทปลา

สินค้าที่จำหน่ายในตลาดนัดพื้นที่ทั้งอำเภอเมืองสงขลาและอำเภอสะเดา ส่วนใหญ่จะไม่แตกต่างกันมากนักและมีราคาใกล้เคียงกัน เช่น ปลา กุ้ง หอย ไก่สด เนื้อ ไข่ พืชผัก ผลไม้ ขนมพื้นบ้าน หรืออาหารแห้ง เป็นต้น ตลาดนัดจะมีสินค้าเกือบทุกประเภทจำหน่าย รวมทั้งพ่อค้าที่จำหน่ายสมุนไพรพื้นบ้าน

ต่าง ๆ และ สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสี่สัณวัฒนธรรมของตลาดนัดในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดสงขลา ซึ่งมีคุณค่าและความสวยงามมากกว่าการจำหน่ายสินค้า แต่ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย และแบ่งปันของผู้คนในพื้นที่

จากที่สำรวจพื้นที่ทั้ง 2 อำเภอ ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ พบว่าองค์ประกอบของ ความมั่นคงทางอาหาร ด้านการเข้าถึงอาหารผ่านระบบตลาดชุมชนและการค้าอาหาร ประกอบไปด้วย 5 เรื่องหลัก คือ 1) การมีรายได้ของครัวเรือน 2) การมีเงินพอสำหรับการซื้ออาหารบริโภคภายในครัวเรือน 3) การมีแหล่งซื้ออาหารสดและอาหารสำเร็จรูป 4) การมีตลาดที่สะอาดถูกสุขลักษณะ และ 5) การมีตลาดที่มีความหลากหลายของอาหารและวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหาร



ภาพที่ 4.9 สินค้าอาหารพืชผักจากภายในชุมชน

พบว่าชุมชนทั้งสองอำเภอ ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวของตนเองมีรายได้ประจำมาจากอาชีพ เกษตรกรรม เช่น สวนยาง ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง ทำให้ครัวเรือนมีเงินพอสำหรับซื้ออาหารเพื่อการ บริโภคของสมาชิกในครอบครัว ส่วนด้านแหล่งที่ซื้ออาหารในพื้นที่บ้านอ่างทอง และบ้านคลองโหนด อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีตลาดนัดชุมชนตอนเย็นทุกวัน ส่วนชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่ง ออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา มีตลาดนัดวันศุกร์ และตลาดนัดคลองแงะในวันเสาร์ ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน ที่มีตลาดและร้านค้าของชุมชนมีระยะทาง 2-3 กิโลเมตรจากบ้านพักอาศัย

4.2 ผลประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ในส่วนนี้จะนำเสนอผลการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนใน โดยจะนำเสนอ 2 พื้นที่คืออำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

โดยจะนำเสนอข้อมูลของพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา



ภาพที่ 4.10 อาคารชุมชนบ้านอ่างทอง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่ม ได้แก่ข้อมูลการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม การใช้ประโยชน์ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ นำมาจัดกลุ่มเพื่อการนำเสนอให้สัมพันธ์กับกรอบการศึกษาที่ได้นำเสนอ สามารถจำแนกข้อมูลได้เป็น **สภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ** ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม **ตัวขับเคลื่อนที่มาจาก** ปัจจัยภายใน และปัจจัยปัจจัยภายนอก **การปรับตัวของครัวเรือนและชุมชน** การปรับตัว การจัดพื้นที่เกษตรกรรม **กิจกรรมและการใช้ประโยชน์** ความหลากหลายทรัพยากรอาหาร ปริมาณอาหารที่ไหลเข้าออก ความสามารถในการผลิตอาหารและการใช้ประโยชน์ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ความต่อเนื่องในการมีทรัพยากรอาหาร **ความมั่นคงทางอาหาร** การเข้าถึงแหล่งอาหาร การใช้ประโยชน์อาหาร ความเพียงพอทรัพยากรอาหาร ความต่อเนื่องในการมีทรัพยากรอาหาร เพื่อที่จะเชื่อมโยงให้เห็น **แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและชุมชน** ต่อไป

4.2.1 การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด แต่เดิมชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว แต่ปัจจุบันชาวบ้านหลายครัวเรือนทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดี และบางครัวเรือนก็ยังคงทำนาเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน ข้าวที่เหลือบางส่วนก็นำไปขายเป็นรายได้เสริม นอกจากอาชีพเพาะปลูกแล้ว ยังมีการเลี้ยงโค ซึ่งผลผลิตที่ได้จะเป็นทั้งอาหารของคนในครัวเรือนเป็นการลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้านอ่างทอง และคลองโหนด โดยทั่วไปสภาพสังคมมีความสงบ เรียบง่ายและมีความสุข ทั้งนี้เป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และความขยันขันแข็งอันเป็นลักษณะของชาวบ้านอ่างทอง และคลองโหนด โดยคำนึงถึง การพึ่งตนเองเบื้องต้น ใช้หลักเหตุผลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและกระทำต่าง ๆ ไม่ทำอะไรที่เสี่ยงจนเกินไป จนให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ใช้ความรู้และความสามารถ ความระมัดระวัง มีความซื่อสัตย์ไม่โลภ รู้จักพอและขยันหมั่นเพียรที่สำคัญ คือ รู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือกันและกัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีที่สอดคล้องกับหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านความพอประมาณ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันไปในตัว โดยจะเห็นได้จากระบบเกษตรที่แต่ละครอบครัวทำซึ่งจะเน้นให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนก่อน ขณะเดียวกันนอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังปลูกพืชอื่น ๆ รวมทั้งเลี้ยงสัตว์ซึ่งถือเป็นการกระจายความเสี่ยงในการประกอบอาชีพ สะท้อนถึงความรอบคอบและมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และในพื้นที่ในหมู่บ้านมีความสงบสุข ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสุขที่เกิดจากการใช้ชีวิตอย่างพอดีและรู้จักความพอเพียงนำไปสู่การประกอบสัมมาชีพเลี้ยงตนอย่างถูกต้อง ไม่ให้อดยากจนเบียดเบียนตนเอง หรือไม่เกิดความโลภจนเบียดเบียนผู้อื่น จึงไม่ค่อยจะมีปัญหาหากการลักขโมยไม่มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ราษฎรในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมทั้งดงามมีความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอด วัฒนธรรมประเพณี เช่น วันสารทเดือนสิบ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น มีวัฒนธรรมการแต่งกาย การดำรงชีวิตที่เรียบง่าย มีการช่วยเหลือพึ่งพากันในการประกอบอาชีพ มีการรวบรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ กองทุนฉุกเฉิน กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มปลูกผัก กลุ่มผลิตจิ้วรพระ กลุ่มส่งเสริมอาชีพ ประชาชนในหมู่บ้าน มีการตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด มีกิจกรรมวันพัฒนาเป็นประจำทุกปี ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการสร้างความรักความสามัคคีให้กับคนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเองเมื่อมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยกันคนละไม้ละมือ เป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนชาวบ้านอ่างทอง และคลองโหนดมาเป็นระยะเวลาหลายปีแล้ว ในแต่ละครอบครัวจะอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง พ่อแม่จะเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต

การครองตน ครองคน ครองงาน ไม่ปล่อยให้ครอบครวั ถูกครอบงำโดยลัทธิวัตถุนิยมจนเกินไป การรู้จักตนเอง และใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล พอประมาณเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้เข้มแข็ง พร้อมรับมือกับการรุกเข้ามาของลัทธิวัตถุนิยมและกระแสสังคมแบบใหม่ ด้านการศึกษาจะส่งเสียบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาขั้นสูงสุดเท่าที่ความสามารถของบุตรหลานจะมี นอกจากการให้เกียรติกันในครอบครัวแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเคารพสิทธิของผู้อื่น โดยจะเห็นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องใช้มติในที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ เมื่อได้ข้อยุติแล้วทุกคนยึดถือและปฏิบัติตาม ในการเลือกตั้งที่ผ่านมาราษฎรมาใช้สิทธิร้อยละ 80 ของผู้มีสิทธิชาวบ้านจะรับบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี ตลอดจนรู้หน้าที่ในการเคารพกฎกติกาของชุมชน และรับบทบาทในการร่วมกันบริหารจัดการชุมชน แสดงให้เห็นถึงการมีเหตุผลในการอยู่ร่วมกันในชุมชนและเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในการป้องกันปัญหาความยุ่งยากที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ด้านการบริหารจัดการชุมชนในหมู่บ้านอ่างทอง และคลองโหนดจะมีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนของประชาชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พอเพียง และใช้หลักความพอเพียงเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็ง

ในทางปฏิบัติจุดเริ่มต้นของการพัฒนากลุ่มส่งเสริมอาชีพคือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น โดยการผลิตจิวรพระ น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ส่วนการทำเกษตรกรรมยั่งยืนก็มิให้เห็นในชุมชน แต่อย่างก็ตามพบว่าที่บ้านอ่างทองและคลองโหนด มีพื้นฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ของชุมชน ทำให้อยู่ได้ไม่เดือดร้อน มีสิ่งจำเป็นที่ทำได้โดยตัวเองไม่ต้องแข่งขันกับใคร และมีเหลือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่มี อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชน และขยายไปจนสามารถที่จะเป็นสินค้าทางการเกษตรบางรายการเช่น มะพร้าว น้ำหอม สามารถส่งขายภายนอกชุมชน นำรายได้สู่ชุมชนและครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านอ่างทอง และคลองโหนด มีความคิดและการกระทำที่เห็น “คุณค่า” จะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ พร้อมทั้งประมาณการณ์รายได้ที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคได้ระดับหนึ่ง ไม่ทำให้เกิดการสูญเสีย ในการบริโภคที่ฉลาดจะช่วยป้องกันการขาดแคลนและสามารถจะฟื้นตัวได้เร็วกว่า โดยไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป ให้พึ่งตนเองก่อนจะไปพึ่งใคร หรือคอยพึ่งจากรัฐอย่างเดียว เพราะฉะนั้นความพอมีพอกินจะสามารถอุ้มชูตัวได้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ทำให้เกิดความเข้มแข็งที่สำคัญคือ การบริโภคนั้นจะทำให้เกิดความรู้ที่จะอยู่ร่วมกับระบบธรรมชาติ เกิดความรักความอบอุ่นในครอบครัว ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพราะไม่ต้องทิ้งถิ่นไปหางานทำเพื่อหารายได้

ด้านเศรษฐกิจ เดิมชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าว แต่ปัจจุบันการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเป็นแบบผสมผสาน กล่าวคือส่วนใหญ่ยังคงเป็นเกษตรกร โดยแบ่งพื้นที่ให้เป็นพื้นที่เพื่อปลูกยางพารากันมากขึ้น เนื่องจากเมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมาราคายางพารามีมูลค่าสูง และมีการปลูกพืชผักอย่าง

อื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อเสริมรายได้ โดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงในพื้นที่ คือ มะพร้าว น้ำหอม บางครัวเรือนก็เลี้ยงไก่บ้าง วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยทั่วไปมีความสงบเรียบร้อยดี

ด้านสังคม พบว่าในพื้นที่ยังคงเป็นชุมชนชนบท คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิม การย้ายเข้ามาของคนนอกมีไม่มากนัก อาจเป็นลูกเขย หรือลูกสะใภ้ที่แต่งงานแล้วเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็รู้จักกัน เป็นแบบสังคมเครือญาติ จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้ง 2 หมู่บ้านจึงมีความสงบสุข แต่ละครัวเรือนก็รับผิดชอบสมาชิกในครัวเรือน และคนส่วนใหญ่มีจิตสำนึกในเรื่องการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงนำไปสู่การประกอบสัมมาอาชีพในการหาเลี้ยงครอบครัวอย่างถูกต้อง จึงไม่มีปัญหาเรื่องการลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีปัญหาเรื่องความรุนแรงในหมู่บ้าน อาจจะมาจากพื้นฐานที่เป็นเครือญาติกัน และส่วนหนึ่งนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดอ่างทอง เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งสองหมู่บ้าน

นอกจากนี้คนทั้งสองหมู่บ้าน ยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นวันสารทเดือนสิบ วันว่างเดือนห้า และวันหยุดตามประเพณีไทย เช่น วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ของวัดประจำหมู่บ้าน ต่างคนจะช่วยกันคนไม่คนละมือ ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงไปสู่ความมั่นคงในระดับหมู่บ้าน หากมีงานของชุมชนจะมีการประชุมโดยมีผู้ใหญ่เป็นแกนนำ ในการประสานงานเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องอาหารที่นำเลี้ยงแขกในงานประเพณี ปัจจุบันยังคงมีให้เห็นอย่างชัดเจน คือ การแบ่งปันถ้าครัวเรือนไหน มีอาหารชนิดใดที่เหลือมากก็จะไม่นิ่งดูตายพร้อมที่จะนำพืช ผัก ผลไม้มาร่วมบริจาคให้กับหมู่บ้านเพื่อนำไปเป็นอาหารไว้คอยเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานบุญ เช่น บ้านใครมีมะพร้าว กล้วย ผักพื้นบ้าน ก็จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร



ภาพที่ 4.11 วัฒนธรรมการแบ่งปันอาหาร



ภาพที่ 4.12 วัฒนธรรมการปรุงอาหาร

ตัวขับเคลื่อนที่มาจาก ปัจจัยภายใน ตัวขับเคลื่อนที่เป็นปัจจัยภายในชุมชน จะเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจ สังคมในระดับครัวเรือนนั้นๆ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอาหารอย่างไร มีพฤติกรรมบริโภคอย่างไร

จากประชุมกลุ่มพบว่าครัวเรือนในชุมชนอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ส่วนใหญ่แล้วในพื้นที่ทั้งสองแห่งมีการตั้งถิ่นฐานมานานเกิน 100 ปี หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ลักษณะครอบครัวเป็น ครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิก 2- 6 คน ครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิก ประมาณ 4 คน การศึกษาส่วนใหญ่ของคนในชุมชนจบระดับมัธยม รายได้ส่วนใหญ่ อยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท และมีรายจ่าย ประมาณร้อยละ 80 ของรายได้ส่วนที่เหลือเป็นเงินออม รายจ่ายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ ค่าใช้จ่ายในศึกษา ของบุตรหลาน และส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร ส่วนเรื่องการออมโดยส่วนใหญ่ก็มีการออมทรัพย์ผ่าน ระบบออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ส่วนเรื่องหนี้สินของครัวเรือนพบว่าจำนวนครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่มีหนี้สิน ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินก็มีไม่มากนัก

แต่ละครัวเรือนมีการถือครองที่ดินไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่ไม่เกิน 5 ไร่ ระยะทางจากครัวเรือนไปถึงแห่งที่ทำการเกษตรไม่ไกลจากที่พัก ส่วนใหญ่ก็จะอยู่บริเวณในหมู่บ้าน ไม่ 3 กิโลเมตร อาชีพของคนในชุมชนพบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง

ส่วนเรื่องพฤติกรรมบริโภคนั้นพบว่าส่วนใหญ่ทั้งสองชุมชนมีการบริโภคที่เหมือนกัน คือ ส่วนใหญ่จะประกอบอาหารรับประทานที่บ้าน โดยการซื้อหาอาหารจากร้านค้าในชุมชนหรือตลาดนัดเย็นของชุมชน



ภาพที่ 4.13 วัฒนธรรมแบ่งปันอาหาร

วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมการบริโภคอาหารทางภาคใต้ เนื่องจากพื้นที่ทุ่งหวังอยู่ใกล้กับทะเลอ่าวไทย ผู้คนได้อาศัยพืชผักในชุมชนและอาหารจำพวกปลา กุ้ง ปูจากทะเลเป็นแหล่งอาหารและอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องสัมพันธ์กัน ชาวบ้านนิยมปลูกพืชผักสวนครัวเนื่องจากบ้านอ่างทอง และบ้านคลองโหนดเป็นชุมชนเกษตรมาแต่กาลก่อน นอกจากนี้ชาวบ้านที่นิยมรับประทานผักสดมาก ผักที่รับประทานประจำเป็นพืชผักท้องถิ่นที่มีอยู่ทั่วไปในละแวกชุมชน ในด้านโภชนาการชาวบ้านจะได้คุณค่าและสารอาหารครบ คือ คาร์โบไฮเดรตจากข้าว โปรตีนจากปลาและสัตว์อื่น ๆ เกลือแร่และวิตามินจากผัก ผลไม้ รวมทั้งได้เส้นใยด้วย อาหารของชาวบ้านในพื้นที่บ้านอ่างทอง และบ้านคลองโหนดใช้สมุนไพรเป็นส่วนประกอบในการทำอาหารเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา และจากที่ลงพื้นที่ประกอบการจัดประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ชาวบ้านที่นี่ไม่เป็นโรคขาดสารอาหาร

ปัญหาการเพิ่มพื้นที่ปลูกยางในนาข้าว

จากลงพื้นที่สำรวจและสนทนากลุ่ม พบว่า พื้นนาเดิมของชุมชนอ่างทองและคลองโหนดบางส่วนมีการเปลี่ยนทุ่งนาเป็นสวนยางมากขึ้น เพราะรายได้จากยางพาราให้ผลตอบแทนมากกว่าการปลูกพืชอาหารเมื่ออายุ 7 ปีขึ้นไป เกษตรกรก็สามารถกรีดยางได้น้ำยางหรือนำน้ำยางมาแปรรูปทำเป็นยางแผ่นสามารถนำไปขายได้ทุกวัน มีรายได้ทำให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น



ภาพที่ 4.14 การปลูกยางในพื้นที่นา

สรุปได้ว่าความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนบ้านคลองโหนด

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารจะเป็นอย่างไร มีสาเหตุมาจากตัวขับเคลื่อนและกิจกรรมการใช้ประโยชน์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การพึ่งพาทรัพยากรอาหาร ทั้งที่ผลิตเองได้และพึ่งพาจากระบบตลาด การแลกเปลี่ยน หรือสัดส่วนการนำไปใช้ประโยชน์ หรือแบ่งขายเป็นอย่างไร ซึ่งสะท้อนต่อสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ในด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร ความพอเพียง การใช้ประโยชน์ และความต่อเนื่องของทรัพยากรอาหาร สามารถวิเคราะห์การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจ และสังคม สรุปผลได้ดังนี้

การมีอาหารพอเพียง

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการมีอาหารพอเพียง พบว่าแต่ละครัวเรือน มีอาหารพอเพียงอันเนื่องมาจากในพื้นที่เองเป็นแหล่งผลิตอาหารได้ คือข้าว และประกอบกับที่ตั้งของชุมชน อยู่ติดเส้นทางคมนาคมสายหลักที่เดินทางระหว่างอำเภอเมืองสงขลากับอำเภอจะนะ

ที่ใช้เป็นเส้นทางไปยัง 3 จังหวัดภาคใต้ ทำให้การเคลื่อนย้ายสินค้าประเภทอาหารไม่ว่าจะเป็นอาหารทะเล อาหารสด และเครื่องปรุงอาหารเช่น เกลือ น้ำปลา กระเทียม น้ำมันพืช ผ่านเข้าออกชุมชนได้สะดวก

การเข้าถึงอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการเข้าถึงอาหาร ชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้น้อยมากเนื่องจากระบบนิเวศของพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตมากทำให้ไม่เอื้ออำนวยหรือไม่สามารถเข้าเก็บของป่า หรือการหาปลาในลำคลอง หรือแปลงนาเหมือนสมัยก่อน แต่อย่างไรก็ตามพบว่าคนในชุมชนมีการปรับตัว โดยส่วนใหญ่การเข้าถึงแหล่งอาหารจากการผลิตของตนเองและการแบ่งปันของเครือญาติ เช่น การทำนา และการทำเกษตรปลูกผักสวนครัว รวมถึงการเข้าถึงแหล่งอาหารจากระบบตลาด โดยเฉพาะตลาดนัดตอนเย็นของชุมชน

การใช้ประโยชน์จากอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหาร ชุมชน เกี่ยวข้องการบริโภคในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่รูปแบบการบริโภคของชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน อาหารมื้อเช้าจะเป็นของจัดเตรียมโดยง่าย เช่น น้ำชา กาแฟ ขนม ส่วนอาหารมื้อกลางวันก็จะเป็น ข้าวแกง อาหารมื้อเย็น ส่วนใหญ่ สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตา จึงทำอาหารหลากหลาย เพื่อให้สมาชิกได้กินโดยส่วนใหญ่ การบริโภคของชาวบ้านค่อนข้างจะครบถ้วนตามหลักโภชนาการ ชาวบ้านมีความมั่นใจอาหารที่บริโภค เพราะเกือบทั้งหมดเป็นผู้ปรุงเอง รวมถึงมั่นใจในตัววัตถุดิบที่จะนำมาปรุงเป็นอาหาร เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านที่นี้ใช้วัตถุดิบอาหารจากในท้องถิ่น ส่วนน้ำดื่มชาวบ้านนิยมบริโภคน้ำถึงที่มีการผลิตที่ได้มาตรฐาน

เสถียรภาพด้านอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องเสถียรภาพด้านอาหารมีความเชื่อมโยงกันกับเรื่องความปลอดภัยของอาหาร ความสามารถในการเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอาหาร พบว่าในพื้นที่นี้มีอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพที่ต่อเนื่องมีเสถียรภาพไม่ขาดตอนในการบริโภค ปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนให้ว่าชุมชนบ้านบ้านอ่างทอง และคลองโหนด มีความต่อเนื่องอาหารหรือมีเสถียรภาพด้านอาหารในแง่การซื้อขาย แลกเปลี่ยนอาหาร ทั้งที่ผลิตเองได้ภายในชุมชน และนำเข้ามาจากภายนอกชุมชนจากพื้นที่ใกล้เคียง และในพื้นที่เองก็มีการถนอมอาหาร สอดคล้องกับวิถีการบริโภค และที่สำคัญที่สะท้อนถึงเสถียรภาพด้านอาหาร ก็คือ รายได้ของครัวเรือน กล่าวคือหากผู้นำครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่มั่นคงจะส่งผลโดยตรงกับความเสถียรภาพด้านอาหารด้วยเช่นกัน

4.2.2 การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

วิถีชีวิต สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ชาวบ้านที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ที่นี่ไม่ได้พูดภาษามลายูเหมือนชุมชนมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดน มีสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม มีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความสงบร่มเย็น ลักษณะการตั้งบ้านในชุมชนมีความหนาแน่นวิถีชีวิตเป็นตามหลักศาสนาอิสลามและผสมผสานกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ คนในพื้นที่เป็นเครือญาติกัน มีความรักสามัคคีกันสูง ผู้นำชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีสนใจที่จะเรียนรู้ ยุกระดับการพัฒนา ในมิติต่าง ๆ ของชุมชนในหลายด้าน ไม่ว่าจะเรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องพลังงาน เรื่องสังคม เรื่องสาธารณสุขและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

การบริโภคอาหารของคนในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ยึดหลักการบริโภคต้องเป็นตามบัญญัติเรื่องอาหารในอัลกุรอาน โดยให้บริโภคจากสิ่งที่ยอดเยี่ยและสิ่งที่ดี ไม่บริโภคอย่างสุรุ่ยสุร่าย และสิ่งที่ก่อให้เกิดโทษแก่ร่างกาย สติปัญญา อาหารที่ไม่ยอเยี่ย เช่น เนื้อหมู เลือดสัตว์ที่ตายแล้ว สัตว์ที่เชือดโดยเปล่งนามอื่นนอกจากอัลเลาะห์ สัตว์ที่เชือดเพื่อบูชายัญ ส่วนสัตว์ที่ตายเองต้องมีสาเหตุดังนี้ คือ สัตว์ที่ถูกรัด สัตว์ที่ถูกตี สัตว์ที่ตกจากที่สูง และสัตว์ที่ถูกสัตว์ป่ากิน สัตว์ที่ตายเองในน้ำลักษณะดังกล่าวหากเชือดทันก็สามารถบริโภคได้ อาหารที่จัดอยู่ในพวกเครื่องดื่มมีนเมา และสิ่งอื่นใดก็ตาม ที่อยู่ในข่ายก่อให้เกิดโทษมากกว่าเกิดประโยชน์ ก็ไม่เป็นที่อนุมัติเช่นกัน เช่น เหล้า ยาเสพติดทุกประเภท ฯลฯ

ส่วนประเพณี และวิถีชีวิต มีดังนี้ ประเพณีแต่งงาน ภาษาอาหรับเรียกว่า นิเกะ เป็นการทำพิธีแต่งงานตามหลักเกณฑ์และข้อบังคับของศาสนาอิสลาม มีอยู่ห้าประการคือ เป็นมุสลิม มีของหมั้น ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย มีพยานผู้ชายอย่างน้อยสองคน ควรทำพิธีอย่างเปิดเผย

ประเพณีมาแกบูลละ แปลว่า กินเหนียว หมายถึงการกินเลี้ยงในวันแต่งงาน งานเข้าสู่หนัดงานเลี้ยงฉลองความสำเร็จ มีการเชิญแขกด้วยวาจา หรือโดยบัตรเชิญ มีการจัดสถานที่สำหรับจัดเลี้ยงอาหาร ที่จัดเลี้ยงเป็นอาหารธรรมดา เช่น มัสมั่นเนื้อ ไก่กอบและ ชุปเนื้อ ผัดวุ้นเส้น ผักสด น้ำบูดู เป็นต้น

ประเพณีการเข้าสู่หนัด หมายถึง เข้าอิสลาม หรือพิธีขลิบหนังปลายอวัยวะเพศชาย การเข้าสู่หนัดชายมักจะทำการเข้าสู่หนัดในระหว่างอายุ ๑ ขวบ ถึงอายุ ๑๕ ขวบ หญิงจะเข้าสู่หนัดตั้งแต่คลอดใหม่ ๆ จนอายุไม่เกิน ๒ ขวบ

ประเพณีฮารีรายอหรือเทศกาลฮารีรายอมีอยู่สองวันคือ วันฮารีรายอ หรือวันอิฎิ้ลฟิตรี เป็นวันรื่นเริง เนื่องจากสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นการกลับเข้าสู่สภาพเดิม ตรงกับวันที่หนึ่งของเดือนเซาวาล ซึ่งเป็นเดือนที่สิบทางจันทรคติ

การปฏิบัติของชาวอิสลามในวันรายอจะบริจาคทานเรียกว่า ซากัดฟิตเราะห์ (การบริจาคข้าวสาร) มีการบริจาคทานแก่คนแก่หรือคนยากจน บางที่จึงเรียกว่า วันรายอฟิตเราะห์ หลังจากนั้นจะไปละหมาดที่มัสยิด

จากนั้นจะมีการขอขมาจากเพื่อน มีการเย็บเยียนญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้และไกลออกไป มีการเลี้ยงอาหารด้วย

การประกอบอาชีพของชาวบ้านนิยมทำสวนยางพารา จากการประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์ ชาวสวนยางพารา ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่ง เล่าว่าในขณะที่ยังเด็ก ๆ ตอนเรียนชั้นประถม กรีดยางก่อนไปโรงเรียนตื่นตั้งแต่ ตี 1 ตี 2 กรีดยางจนถึง 6 โมงเช้า กลับขึ้นมาอาบน้ำ กินข้าว แต่งตัวไปโรงเรียน เป็นวิถีชีวิตที่เป็นเช่นนี้มาตลอดจนจบมัธยมก็ไปเรียนต่อในเมือง ตามความหวังของครอบครัว จำความได้ก็เห็นต้นยางต้นใหญ่ ๆ แล้ว ต้นสูงแขนมองคอตั้งป่า ในช่วงนั้น ปี 2507 คนสมัยก่อนเขาเรียกสวนยางว่าป่ายาง เพราะมันมีทั้งต้นยางพารา ไม้ไผ่ พืชที่อาหาร ก็หลากหลายเช่นเห็ดโคน ผักยอดต่าง ๆ เช่น ยอดหมู ยอดลำเท็ง ผักกูด และผักอื่น ๆ และนอกจากนี้ยังมีไม้โตเร็วอื่น ๆ เถาวัลย์ หวาย ต้นลุมพอ หลุมพี และที่สำคัญในสวนยางมีพืชที่เป็นอาหารหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นพืช ผัก ไม้ผล มีปลุกผสมกันไป แต่พอมายุคปัจจุบัน ชาวสวนยางแบบโล่งเตียน ไม่นิยมปลูกพืชเสริมอย่างอื่น ส่วนวิถีชีวิตของชาวสวนประกอบไปด้วยเครือญาติ มีบรรดาเหล่า พี่ ป้า น้า อา ช่วยกันกรีดยางและทำแผ่นยางในช่วงเช้า ถึงใกล้เที่ยง เราเด็ก ๆ ได้ฟังเรื่องเล่า เฮฮาจากพวกเขาเหล่านั้น เป็นช่วงที่รอให้ยางแข็งตัวเพื่อนำเข้าจักรรีด (เป็นช่วงของการใช้เวลารอให้น้ำยางแข็งตัวหลังจากผสม น้ำยาง น้ำ และน้ำกรดแล้ว) ในช่วงนี้จะได้ฟังเรื่องราวที่ผู้ใหญ่คุยแลกเปลี่ยนหลาย ๆ เรื่อง ทั้งตลกไปกฮา และความมีสาระของในหลาย ๆ เรื่อง เกี่ยวกับเรื่องอาชีพ รวมไปถึงถึงอาหารที่ได้ติดไม้ติดมือมาจากสวนยาง ก็มีการนำมาแบ่งปันกันในเครือญาติหรือพรรคพวกเพื่อนฝูงที่รู้จักกัน

ตารางที่ 4.1 วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก

เวลา	งาน/กิจกรรม
6.00 น. – 7.00 น.	รับประทานอาหารเช้า น้ำชา กาแฟ ขนม
7.00 น. - 9.00 น.	เก็บน้ำยาง
9.00 น. - 12.00 น.	ขายน้ำยาง/ทำยางแผ่น
12.00 น. - 13.00 น.	พักรับประทานอาหารเที่ยง ทำกับข้าวกินเองที่บ้าน
13.00 น. - 14.00 น.	นอนพักผ่อน
14.00 น. - 16.00 น.	ทำกิจกรรมของชุมชน/ดูแลสวนยาง/ ดูแลพืชผักสวนครัว
16.00 น. -18.00 น.	ทำกิจกรรมส่วนตัว/เตรียมอาหารเย็น
18.00 น. - 20.00 น.	ดูข่าว/ดูภาพยนตร์ใน TV
20.00 น. - 24.00 น.	เข้านอน
24.00 น. - 6.00 น.	ไปกรีดยาง

ตัวขับเคลื่อนที่มาจากปัจจัยภายในชุมชน จะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมในระดับครัวเรือนนั้นๆ จะตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอาหารอย่างไร มีพฤติกรรมบริโภคอย่างไร

จากประชุมกลุ่มพบว่าครัวเรือนในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ส่วนใหญ่แล้วในพื้นที่ทั้งสองแห่งมีการตั้งถิ่นฐานมานาน สภาพทางสังคม จะมีลักษณะของการตั้งบ้านเรือนแบบกลุ่มบ้านเป็นแบบรวมครอบครัว และบางส่วนจะตั้งบ้านเรือนอยู่กระจายไปตามพื้นที่สวนยางและไม้ผล การคมนาคมในพื้นที่ในปัจจุบันสะดวกมาก มีถนนคอนกรีต ถนนลาดยาง เข้าถึงทุกจุดที่เส้นทางคมนาคม สภาพภูมิประเทศของชุมชน มีลำคลองปริกไหลผ่าน เป็นแหล่งน้ำที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรได้ตลอดทั้งปี กล่าว กลุ่มเกษตรกรทำสวน มักจะต่อท่อน้ำไปใช้ในการผลิตยางแผ่นอบแห้งได้ตลอดทั้งปี

สภาพเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยาง และไม้ผลอยู่บ้าง สำหรับการทำสวนยางมักจะประสบกับภาวะราคาไม่คงที่ ราคาที่ขึ้น ลง ตามกระแสตลาดและภาวะเศรษฐกิจความต้องการใช้ยางพาราของตลาดโลกและตลาดในประเทศ อาจกล่าวได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจเกือบทั้งหมดหมู่บ้านได้ฝากไว้กับผลผลิตที่ได้มาจากสวนยาง แต่อย่างไรก็ตามจากลงพื้นที่ในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก พบพัฒนาการที่น่าดีใจกับชุมชน กล่าวคือคนในชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมและมีการร่วมมือกันเอง โดยชาวบ้านจึงได้เริ่มขึ้นหรือโดยการนำของผู้นำชุมชนเพื่อสร้างฐานของกลุ่มต่าง ๆ จนเกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งในเรื่องต่าง ๆ ที่โดดเด่น เช่นเรื่องขยะชุมชน เรื่องพลังงาน เรื่องสุขภาพชุมชน



ภาพที่ 4.15 สวนยางพารา

หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิก 2-6 คน ครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิก ประมาณ 5 คน การศึกษาส่วนใหญ่ของคนในชุมชนจบระดับมัธยม รายได้ส่วนใหญ่ อยู่ระหว่าง 15,000-20,00 บาท และมีรายจ่ายประมาณร้อยละ 80 ของรายได้ รายจ่ายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ ค่าใช้จ่ายในศึกษาของบุตรหลาน และส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร ส่วนเรื่องการ

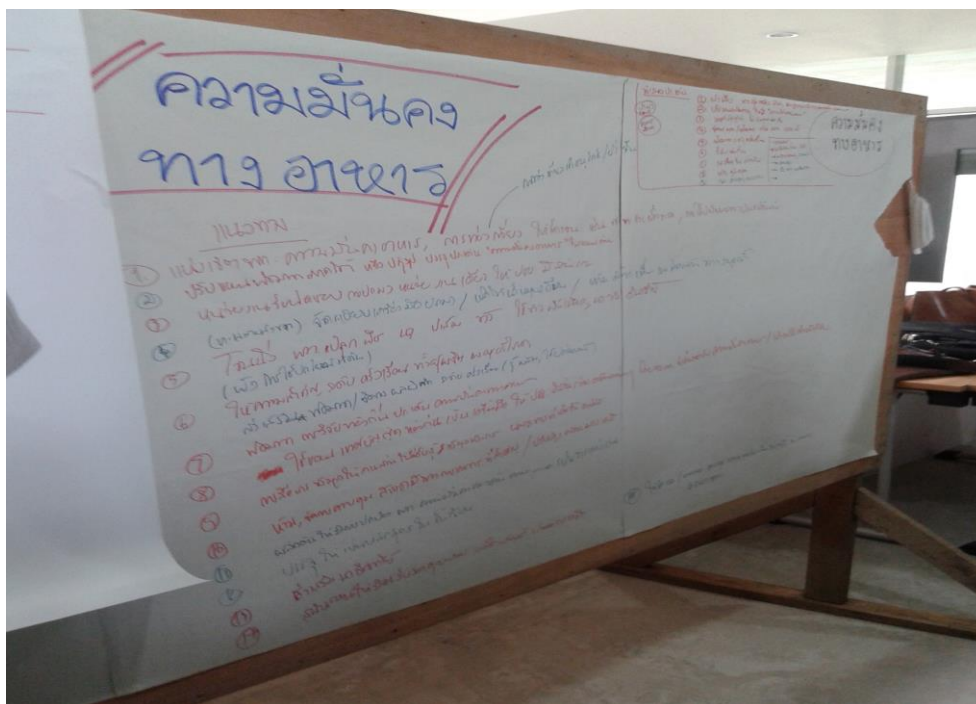
ออมโดยส่วนใหญ่ก็มีการออมทรัพย์กันในครอบครัว ส่วนเรื่องหนี้สินของครัวเรือนพบว่าจำนวนครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่มีหนี้สิน ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินก็มีไม่มากนัก

แต่ละครัวเรือนมีการถือครองที่ดินไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่ไม่เกิน 5 ไร่ ระยะทางจากครัวเรือนไปถึงแหล่งที่ทำการเกษตรหรือสวนยางพาราค่อนข้างไกลพอสมควรจากที่พัก ส่วนใหญ่ก็จะอยู่บริเวณนอกชุมชนที่พักรมีระยะทางประมาณเกือบ-10 กิโลเมตร อาชีพของคนในชุมชนพบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง

ส่วนเรื่องพฤติกรรมบริโภคนั้นพบว่าส่วนใหญ่ทั้งคนในชุมชนมีการบริโภคที่เหมือนกัน เป็นดังนี้ ส่วนใหญ่ จะประกอบอาหารกินที่บ้าน ในรอบหนึ่งสัปดาห์มีจำนวน 1-2 ครั้งที่มีการกินอาหารนอกบ้าน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นร้านค้าในชุมชนหรือตลาดนัดเย็นของชุมชน

ส่วนเรื่องของอาหารในพื้นที่พบว่ามีดังนี้ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลาม จากที่ลงพื้นที่ที่ประกอบการจัดประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าอาหารของชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบด้วยข้าว ผัก ปลา ไข่ เนื้อสัตว์ ฯลฯ โดยเฉพาะปลา มีการนำมาแกงส้ม ต้ม และปิ้ง

ตัวขับเคลื่อนที่มาจากปัจจัยปัจจัยภายนอก จากจัดประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าชาวบ้านกล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนก่อนนี้ที่จะมีการวิจัยเรื่องนี้ ชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องนี้เลย ทั้งๆ ที่ในวันนี้เองตัวชาวบ้านได้รับแรงกดดันจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ อาทิ การเพิ่มขึ้นของประชากร การเติบโตของเมืองและภาคอุตสาหกรรมพื้นอำเภอสะเดา การขยายตัวภาคการขนส่งเนื่องจากตำบลเป็นทางผ่านที่ขนส่งสินค้าและนักท่องเที่ยวจากมาเลเซีย สิงคโปร์ และการลดลงของพื้นที่เพาะปลูกพืชผักในชุมชนและแรงงานภาคเกษตรกรรมหายาก โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างกรีดยาง เป็นต้น ปัจจัยที่กล่าวไปแล้วส่งผลทำให้ปริมาณอาหารที่มีในชุมชนไม่เพียงพอและส่งผลต่อความต้องการอาหารมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ผลผลิตอาหารในพื้นที่เองเพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้ามากหรือบางช่วงฤดูกาล ผลผลิตอาหารที่ผลิตได้เองในชุมชนตลาดได้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก หรือชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่ตำบลปริกมีน้อยมาก ทำให้วันนี้คนในชุมชนจึงเริ่มให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของตนมากขึ้น เพราะหากไม่เร่งเรียนรู้ ไม่ทำความเข้าใจบริบทเรื่องความมั่นคงทางอาหารนี้ ในอนาคตอันใกล้เรื่องนี้จะประเด็นที่สำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อครัวเรือนและต่อชุมชนอย่างแน่นอน



ภาพที่ 4.16 ระดมความเห็นเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

ในด้านศักยภาพของครัวเรือนและชุมชน ตัวขับเคลื่อน จากปัจจัยภายนอก ที่สำคัญคือ องค์การภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลปริก ที่ได้ดำเนินการ แม้ว่าเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ทวีความสำคัญ แต่ทางเทศบาลเองก็ไม่ได้มีนโยบายโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องนี้มากนัก แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามีความต้องการทางอ้อมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารมีอยู่บ้าง เช่น เทศบาลได้รับทุน โครงการลดเมืองร้อน ด้วยมือเรา เกิดจากความร่วมมือระหว่าง บริษัท โตโยต้ามอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด และ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมสู่ความยั่งยืน ผ่านการทำกิจกรรมในโรงเรียนและชุมชนจากทั่วประเทศ ที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าโครงการและเป็นเครือข่ายเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของโตโยต้า โดยจะมีการถ่ายทอดความรู้ พร้อมสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมของชุมชน จากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

การถ่ายทอดความรู้เริ่มต้นจากการจัดสัมมนาความรู้ ต้นเหตุและการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อนให้แก่ครู ตัวแทนชุมชน และการจัดค่ายเยาวชนโตโยต้าลดเมืองร้อนด้วยมือเราให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้คณะทำงานนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาแผนกิจกรรมลดเมืองร้อนในโรงเรียนหรือชุมชนของตนเอง โดยกิจกรรมในโครงการ “ลดเมืองร้อน ด้วยมือเรา” แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อดังนี้ การประหยัดพลังงานไฟฟ้า การลดขยะในเมือง การเดินทางอย่างยั่งยืน เพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง โดยเฉพาะเรื่องการเพิ่มพื้นที่ สีเขียว ทางเทศบาลได้ดำเนินงานโครงการร่วมกับการวิจัยครั้งนี้ โดยโครงการสนับสนุนพันธุ์พืชผักสวนครัว



ภาพที่ 4.17 พันธุ์พืชผักสวนครัว

นอกจากนี้โครงการนี้ยังให้ความรู้เรื่องอื่น ๆ เช่นเรื่องขยะ เรื่องการประหยัดพลังงาน มีการรณรงค์ให้มีการประหยัดไฟฟ้าในครัวเรือน มีการรณรงค์ให้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย และรวมถึงเรื่องสุขภาวะชุมชน เป็นต้น

ในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ใกล้เคียงในตำบลปริก ปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารในชุมชน คือ ปัจจัยที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นฉับพลัน เหตุการณ์ที่เป็นกระแสแนวโน้มหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล เช่น โดยภาพรวมของชุมชน ได้จัดพื้นที่ดินมาเป็นที่พักอาศัย ทำให้เหลือพื้นที่ ที่จะมานำเป็นแหล่งผลิตอาหารได้น้อยลง ส่วนพื้นที่แปลงใหญ่ ๆ ก็ได้นำไปปลูกยางพารา ส่วนสภาพแวดล้อมภายนอกในเรื่องราคาน้ำยางและราคารายางแผ่น ปัจจุบันนี้มีแนวโน้มไม่สดใส และมีแนวโน้มของราคาไปในทิศทางลดลง ประเด็นปัจจัยภายนอกที่กล่าวถึงก็คือเรื่องราคารายาง มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและของชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก กล่าวคือการมีบริโภคอาหารอย่างสมบูรณ์ขึ้นกับรายได้ของครัวเรือน

โดยทั่วไปชาวสวนยางไม่สามารถขยายกำลังผลิตยางพาราหรือการเพิ่มพื้นที่ปลูกยางได้ในระยะเวลาอันสั้นได้ ชาวสวนยางมีพื้นที่สวนยางเท่าเดิม แต่ราคารายางลดลงทำให้รายได้แปรผันลดลงตามไปด้วยเช่นกัน พอรายได้ลด ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นค่าการศึกษาบุตรซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เลี่ยงไม่ได้ ค่าข้าวปลาอาหารของครัวเรือนก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน จากที่เคยบริโภคอาหารที่หลากหลาย มีจำนวนมาก ปัจจุบันเลือกบริโภคเฉพาะอาหารที่มีความจำเป็นพื้นฐาน อาหารฟุ่มเฟือย หรือ

ผลไม้ที่นอกฤดูกาล ที่เคยได้บริโภค ก็ตัดออกไป หรือลดจำนวนเท่าที่จำเป็น อันเนื่องจากอาหารเหล่านี้มีราคาค่อนข้างแพง

ส่วนปัจจัยภายนอกในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ใกล้เคียงในตำบลปริก อีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ในมุมมองที่จะมากระทบต่อการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ที่เพาะปลูกพืชผักสวนครัว คือ ภาวะฝนตก และเกิดน้ำท่วม



ภาพที่ 4.18 น้ำท่วมในพื้นที่ ต.ปริก

จากภาพที่ 4.18 ผู้บริหารเทศบาลปริก กล่าวว่า ถ้ามีสถานการณ์ฝนตกชุก จะทำน้ำท่วมใน อ. สะเดามีเกือบทุกปีโดยเฉพาะที่น้ำเป็นห่วงมากที่สุดคือภายในเขตเทศบาลตำบลปริก เนื่องจากน้ำในคลองอยู่ตะกอนที่ไหลมาจากตัวเมืองสะเดาได้เอ่อล้นเข้าท่วมชุมชน ร้านค้า ในชุมชนปริกตก และชุมชนปริกออก ถนนภายในหมู่บ้านถูกตัดขาด ที่สำคัญ พืชผัก ผลไม้ ที่ปลูกไว้ได้รับผลกระทบ และนอกจากนี้ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถสัญจรได้ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักเป็นประจำ เกือบทุกปี นอกจากน้ำท่วมขังในพื้นที่ ก็ส่งผลกระทบต่อ การเพาะปลูกแล้ว การที่ฝนตกมากในช่วงปลายปี ส่งผลการอาชีพกรีดยาง เนื่องจากฝนตกทำให้ไม่สามารถกรีดยางได้ ดังนั้น สรุปได้ปัญหาเรื่องฝนตก และน้ำท่วมขัง มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ด้วยเช่นกัน

ความมั่นคงทางอาหารที่มาจากปัจจัยภายนอก ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ราคาอาหารสูงขึ้น ส่วนใหญ่แล้วคนในพื้นที่พื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ใกล้เคียงในตำบลปริก จำเป็นต้องซื้ออาหารจากตลาด แต่ด้วยเหตุที่ราคาสินค้าที่สูงขึ้นทำให้ประชาชน มีความสามารถในการซื้ออาหารลดลง ชาวบ้านเองก็ตระหนักถึงภาระเรื่องค่าครองชีพที่ตัวเองต้องเผชิญในปัจจุบัน นอกจากเรื่องราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้นไปแล้ว พบว่าคุณภาพอาหารสด โดยปัจจุบัน ผักและผลไม้ไทยที่จำหน่ายในตลาดนั้นชาวบ้านก็ไม่แน่ใจว่าจะปลอดภัยหรือมีสารเคมีตกค้างหรือไม่ ชาวบ้านก็ได้แต่บริโภคตามภาวะตลาด

กล่าวคือชาวบ้านกล่าวว่า ก็แล้วแต่ว่าพ่อค้า แม่ค้า ทั้งภายในนอกและภายนอกชุมชน นำสินค้าอาหารอะไรเข้ามาขายในชุมชน ถ้าตนเองเห็นว่าราคาเหมาะสมที่จะซื้อได้ก็ซื้อ โดยไม่ถามหาคุณภาพมากนัก ก็ซื้อบริโภคตามฐานะทางเศรษฐกิจ และความพร้อมทางการเงิน ณ เวลานั้น

สรุปได้ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารจะเป็นอย่างไร มีสาเหตุมาจากตัวขับเคลื่อนและกิจกรรมการใช้ประโยชน์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชาวบ้านชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก มีเศรษฐกิจ สังคม และการพึ่งพาทรัพยากรอาหาร ทั้งที่ผลิตเองได้และพึ่งพาจากระบบตลาด มีแลกเปลี่ยน หรือสัดส่วนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ หรือแบ่งขายเป็นอย่างไร ซึ่งสะท้อนต่อสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ในด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร ความพอเพียง การใช้ประโยชน์ และความต่อเนื่องของทรัพยากรอาหารที่จะมีผลต่อไปถึงผลกระทบ สามารถวิเคราะห์การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจ และสังคม สรุปผลได้ดังนี้

การมีอาหารพอเพียง

ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ในเรื่องการมีอาหารพอเพียง จากประชุมกลุ่ม และการลงพื้นที่พบว่า แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ให้ความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกล่าวคือ การที่จะมีอาหารพอเพียงหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ โดยเฉพาะรายได้ที่มาจากสวนยาง ดังนั้น พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีอาหารเพียงพอสำหรับครัวเรือนของตนเอง และหากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิด ชาวบ้านเองที่ผ่านยังไม่เคยประสบกับปัญหาเรื่องอาหารมีไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัว ถึงแม้ว่าครัวเรือนในพื้นที่ของชุมชนเองไม่ได้มีแหล่งผลิตอาหารในบริเวณบ้านหรือบริเวณของชุมชนมากนัก และพบว่าทั้งสองชุมชนนี้ อยู่ติดเส้นทางคมนาคมทำให้การเคลื่อนย้ายสินค้าประเภทอาหารจากภายนอกชุมชน เข้าออกชุมชนได้สะดวก พบว่าชาวบ้านส่วนมีการเก็บสำรองอาหารหลักได้แก่ ข้าว ให้สามารถบริโภคเพียงพอ เนื่องจากมีรายได้จากสวนยางสามารถนำเงินไปซื้อมาสำรองไว้ประมาณ 1-2 อาทิตย์ ถ้าหากข้าวสารหมด ก็มีความสามารถเพียงพอที่จะซื้อมาเพิ่มเติมให้พอเพียงพอต่อการบริโภคสมาชิกในครัวเรือน ส่วนอาหารอื่น ๆ เช่นเครื่องครัว ที่เป็นส่วนประกอบหลักในปรุงอาหาร ที่ขาดไม่ได้สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ คือ กะปิ เกลือ น้ำปลา น้ำมันพืช หอม กระเทียม สิ่งเหล่านี้ ชาวบ้านเองก็มีการจัดหาไว้ไม่ให้ขาดครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่หาซื้อมาจากตลาดในชุมชน

การเข้าถึงอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องการเข้าถึงอาหารที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติ เนื่องจากระบบนิเวศของพื้นที่ ไม่เอื้ออำนวยแต่อย่างไรก็ตามพบว่าวิถีชีวิตของผู้คนที่นี่ให้ความสำคัญการทำสวนยางพารา โดยหวังพึ่งรายได้จากสวนยางเพื่อนำเงินมาซื้ออาหาร และบางครัวเรือนมีการทำเกษตรปลูกผักสวนครัวบ้างเล็กน้อย และโดย

ประเด็นที่สำคัญในเรื่องการเข้าถึงอาหารของชุมชนชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก เน้นไปที่แหล่งอาหารจากระบบตลาดและร้านค้าในชุมชน เป็นหลัก

การใช้ประโยชน์จากอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหาร ชุมชน เกี่ยวข้องการบริโภคในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่รูปแบบการบริโภคของชาวบ้าน จะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน อาหารเข้าจะเป็นของจัดเตรียมโดยง่าย เช่น น้ำชา กาแฟ ขนม ส่วนอาหารเที่ยง ก็จะเป็น ข้าว และแกง และอาหารเย็น ส่วนใหญ่สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาพร้อมหน้า พร้อมตา จึงการทำอาหารหลากหลาย เพื่อให้สมาชิกได้รับประทานร่วมกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่การบริโภคของชาวบ้าน ค่อนข้างจะครบถ้วนตามหลักโภชนาการ ชาวบ้านมีความมั่นใจอาหารที่บริโภค เพราะเกือบทั้งหมดเป็นผู้ปรุงเอง แต่มีรายการที่ไม่มั่นใจเช่น พืชผักบางอย่าง เช่น ผักคะน้า กระหล่ำ ที่จะนำมาปรุงเป็นอาหาร ส่วนน้ำดื่มชาวบ้านนิยมบริโภคน้ำดื่ม ที่มีการผลิตหรือมีระบบการกรองที่ได้มาตรฐาน

เสถียรภาพด้านอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ในเรื่องเสถียรภาพด้านอาหารจากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ในเรื่องความเพียงพอของอาหาร ความสามารถในการเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอาหารแล้วนั้น ความต่อเนื่องของการมีทรัพยากรอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนว่าชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก มีความต่อเนื่องด้านอาหารหรือมีเสถียรภาพด้านอาหารในแง่การซื้อขาย แลกเปลี่ยนอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชนจากพื้นที่ใกล้เคียง ที่สำคัญที่สะท้อนถึงเสถียรภาพด้านอาหาร ก็คือ รายได้ของครัวเรือน กล่าวคือหากผู้นำครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสวนยาง จะส่งผลโดยตรงกับความเสถียรภาพด้านอาหาร ด้วยเช่นกัน

ผลการเรียนรู้ประสบการณ์การจัดการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหาร ของ ชุมชนบ้านโงนกน้ำ ตำบลนาขยาด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ผลการศึกษาดูงานความมั่นคงทางอาหาร บ้านโงนกน้ำเป็นดังนี้

คณะผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับแกนนำชุมชน จากพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสะเดา เดินทางไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการความมั่นคงทางอาหาร ณ บ้านโงนกน้ำ

เนื่องจากแกนนำที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เดินทางมาจากพื้นที่ อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสะเดา ต้องการทราบประวัติความเป็นมา การสร้างการมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม การทำกิจกรรม การกำหนดแผน และเป้าหมายขององค์กรชุมชน ต้องการให้แกนนำชุมชนบ้านโงนกน้ำถอดบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหาร โดยการถอดบทเรียน ประสบการณ์การที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ที่ทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว หรืออาจกล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนก็เพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากแกนนำชุมชนบ้านโงนกน้ำ ที่ผ่านประสบการณ์และสร้างการมีส่วนร่วมนำไปสู่การปฏิบัติงานในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ และเพื่อการสื่อความหมาย ตรงกับความต้องการของแกนนำชุมชน ชาวบ้านที่เดินมาจากตำบลปริก และตำบลทุ่งหวัง

ดังนั้นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารมีหลากหลาย ประเด็น แต่สำคัญที่รากฐานก็จะเกี่ยวข้องกับเทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง



ภาพที่ 4.19 คณะครูงานบ้านโกงน้ำ

ดังนั้นสามารถสรุปกิจกรรมการถอดบทเรียนและการศึกษาดูงานการจัดการความมั่นคงทางอาหาร บ้านโกงน้ำสามารถสรุปได้ดังนี้

อาจารย์สุชุม ทองขุนดำ ปราชญ์ชาวบ้านโกงน้ำ เล่าให้ฟังเกี่ยวกับชุมชนโกงน้ำ ซึ่งเป็นหนึ่งในสิบสองหมู่บ้านของ ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง อยู่ทางทิศตะวันตกของถนนสายเอเชีย ห่างจากที่ว่าการอำเภอควนขนุนประมาณ 15 กิโลเมตร ในพื้นที่มีถนนสายหลักตัดผ่าน คือ ถนนสายไสยวน-สำนักปราง ชาวบ้านเลือกที่จะสร้างบ้านบริเวณแนวถนนเพื่อความสะดวกในเดินทาง และขนย้ายสินค้าทางการเกษตร

บ้านโกงน้ำพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่ทางทิศตะวันตกเป็นเนินสูง และภูเขา เหมาะแก่การปลูกข้าว และทำสวนยางพารา และปลูกผลไม้ ลักษณะภูมิอากาศอยู่ในสถานที่ไม่ร้อนจัด และไม่หนาวจัด อุณหภูมิประมาณ 27 - 28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 30 - 35 องศาเซลเซียส ฤดูกาลแบ่งเป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนบริบทนิเวศของพื้นที่บ้านโกงน้ำ เป็นที่ราบมีลำคลองสายหลักไหลผ่านหมู่บ้าน บริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านเหมาะกับการทำการเกษตรเช่น การทำนา การทำไร่ข้าวโพด ไร่ถั่ว การทำสวนผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ พบว่าบ้านโกงน้ำมีพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 500 ไร่ ส่วนที่เหลือ 2,000 ไร่ใช้ทำการเกษตร และหนึ่งในผู้นำหมู่บ้าน เล่าถึงสภาพปัญหาของชุมชนก่อนพัฒนา เมื่ออดีตประมาณ 30 ปีที่แล้ว บ้านโกงน้ำ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดพัทลุงที่ถือได้ว่าล้าหลัง ทั้งในด้าน

ความคิด การศึกษา การประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำสวนยาง ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงโค เลี้ยงสุกร และรับจ้าง ปัญหาที่สำคัญที่ของชุมชน คือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดรายได้ มีการลักขโมยในหมู่บ้าน

กลุ่มผู้นำหมู่บ้านจึงมีแนวคิดที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านที่น่าอยู่ ประชาชนต้องอยู่ดี กินดี และมีคุณธรรม ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งกรมการพัฒนาชุมชน องค์การสวนยาง กรมพัฒนาที่ดิน และหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เข้ามาช่วยเหลือและให้คำแนะนำ จึงเริ่มต้นด้วยการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยยึดหลักที่ว่า “ได้เงินมา ถ้าเหลือให้นำฝาก” จนปัจจุบันจากสมาชิกในชุมชนที่มีกว่า 570 คน 152 ครัวเรือน มีเงินออมถึง 19 ล้านบาท และแต่ละปีมีผลกำไรราว 2 ล้านบาท สามารถนำมาจัดสรรปันผล และจัดสวัสดิการดูแลสมาชิกในด้านต่างๆ ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากรัฐ

อาจารย์สุชุม กล่าวว่า “ชุมชนนั้นต้องมีอาหารกินสมบูรณ์และจะอยู่สบายได้ หนึ่งต้องมีรายได้ สองต้องมีเงินออม ถ้าไม่มีเงินออมก็ไม่มีความสุข สิ่งไหนที่ทำได้เองทำ เหลือให้แจกจ่าย และถ้าประหยัดรายจ่ายได้ยิ่งดี” ซึ่งนับเป็นหลักง่ายๆ ที่จะสร้างให้ชุมชนมีความสุขและอยู่ได้อย่างพอเพียง

นอกจากนั้น อาจารย์แฉล้ม เรื่องเพ็ง ยังกล่าวต่อไปอีกว่า สิ่งที่น่าภูมิใจของชุมชนบ้านโงกน้ำอีกประการหนึ่ง คือ วัตถุประสงค์ที่เหลือใช้ในท้องถิ่น เช่น มูลสุกร มูลโค มูลไก่ ได้นำมาทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้กันเองภายในครัวเรือน สามารถช่วยลดต้นทุนได้ถึงกว่าร้อยละ 50 ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรที่มีกว่า 70 ครัวเรือน รวมกลุ่มกันนำมูลสุกรมาแปลงเพื่อผลิตเป็นแก๊สชีวภาพ แจกจ่ายให้ชุมชนได้ใช้ ครอบครัพละ 1 ลูก ลูกละ 16,000 บาท ชุมชนไม่ต้องซื้อแก๊สใช้

ในขณะเดียวกันอาจารย์แฉล้มกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านโงกน้ำอยู่สบายเป็นผลมาจากที่ได้ปูรากฐานให้คนมีวินัย มีศีลจจะ และมีความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้ง 3 สิ่งนี้จะเป็นทุนทางสังคมที่ยั่งยืนตลอดไป และยังคงกล่าวอีกว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระราชทานไว้เมื่อ 25 ปีก่อน หลังจากนั้น ในปี 2526 ชุมชนบ้านโงกน้ำได้ยึดนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต และจากวันนั้นถึงวันนี้รู้สึกว่าการประสบความสำเร็จ ก็เพราะแนวพระราชดำริของพระองค์ท่าน ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น

นอกจากนี้อาจารย์แฉล้มได้เล่าถึง ความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโงกน้ำ ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยพิจารณาจากผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องการเรียนรู้ชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ รู้จักผลกระทบสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม พึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหา โดยเริ่มจากการสร้างความรู้ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในพื้นที่ รวมทั้งมีภูมิคุ้มกันเพื่อลดความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อม มีแนวคิดและแนวปฏิบัติสำหรับการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นที่ยอมรับสามารถขยายผลไปยังเกษตรกรรายอื่นได้

วัตถุประสงค์การจัดตั้งศูนย์ฯ เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาในแนวทางการทำเกษตรกรรมผสมผสาน ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับคนในชุมชน เพื่อสร้างระบบอาหารของชุมชน และต้องการ เป็น ศูนย์ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ศึกษาการฟื้นฟูสภาพผืนดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ให้เกิดประโยชน์เป็น ไร่นาสวนผสม เป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปดำเนินการพัฒนาการเกษตร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พึ่งตนเองได้สร้างความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ ครอบครัวและชุมชน

โดยที่หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมเกษตรกร ได้รับสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินการ โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละปีงบประมาณ มอบหมายให้สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพัทลุง คัดเลือกชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพทำ หน้าที่เป็นศูนย์ฝึกอบรมพัฒนาความรู้และฝึกปฏิบัติ มีหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ดังนี้ เป็นรากฐานของความ มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งประกอบด้วย หลักการแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การรวมกลุ่มออมทรัพย์ การเลี้ยงปลาดุกในบ่อ พลาสติก การเผาถ่านทำน้ำส้มควันไม้ การทำปลาดุกร้า การทำบัญชีครัวเรือน การทำปุ๋ยน้ำ การทำปุ๋ยแห้ง การขยายพันธุ์พืช (เสียบยอด) หลักการทำเกษตรแบบยั่งยืน การทำสบู่เหลว/แชมพู การทำเกษตรทฤษฎี ใหม่ สมุนไพรพื้นบ้าน การเลี้ยงกบคอนโด ถั่วเคลือบโอวัลติน และหลักสูตรอื่น ๆ

หากจะสะท้อนในเรื่องความมั่นคงทางอาหารในเชิงสังคมพบว่าบ้านโงกน้ำ สร้างชุมชนจนเข้มแข็ง จากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเกิดจากการร่วมแรง ร่วมมือ ร่วมใจ ของคนในชุมชน จนกลายเป็น หมู่บ้านมีเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและมีระบบอาหารในหมู่บ้านมั่นคง กล่าวคือห่วงโซ่อาหารภายในชุมชน มีเพียงพอต่อการบริการบริโภค โดยเฉพาะข้าว และพืช ผัก สัตว์ปีก และปลา รวมทั้งผลไม้ ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่บ้านโงกน้ำ ได้อาศัยหลักการเหตุผลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิตอาหารเพื่อการบริโภคส่วนที่เหลือก็นำไปจำหน่าย ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์สาธิตการตลาด สหกรณ์การยาง โรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพ และกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้ได้ หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นฐานในการดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กร โดยกลุ่มหรือองค์กร ของชาวบ้านจะไม่ทำอะไรเกินความต้องการหรือเกินความสามารถของชุมชน เช่นการทำโรงรมควั่น ยางพารา แม้จะมีการใช้เครื่องจักรแต่ชาวบ้านต้องการให้เกิดความสมดุลกับแรงงานของชาวบ้านด้วย ขณะเดียวกันนั้น หลายกิจกรรมก็เป็นการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออม ทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด โรงงานยางแผ่นรมควันที่ป้องกันเงินรั่วไหลไปนอกชุมชน และทุกกิจกรรมใน หมู่บ้าน ชาวบ้านต้องมีความซื่อสัตย์ ทำงานอย่างโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้

นอกจากนี้แกนนำชุมชนยังมีความสามารถในการผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ลงไปถึงใน ระดับครัวเรือนให้มากขึ้น โดยการสร้างตัวอย่างให้เห็นซึ่งสมาชิกหลายคนต่างก็เชื่อมั่นว่าสิ่งที่พวกเขา

พยายามทำกันอยู่นั้นเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างความสามัคคี เชื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกัน และจะไปสู่ความเป็นสุขของคนในชุมชนต่อไป

โดยที่ชุมชนโงกน้ำมีแผนชุมชน และมีการดำเนินงานและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและรวมไปในระดับครัวเรือน เช่น โรงงานปุ๋ยชีวภาพ จะมีการส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนได้ใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและลดปัญหามลพิษที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน และสร้างเครือข่ายการใช้ปุ๋ยชีวภาพไปยังชุมชนอื่น ๆ มีการสร้างกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มสหกรณ์ ยางพารา ศูนย์สาธิตการตลาด มีการจัดทำแก๊สชีวภาพ สนับสนุนครัวเรือนที่เลี้ยงสุกร ทำแก๊สชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นการกำจัดกลิ่นที่รบกวนเพื่อนบ้าน มีส่งเสริมให้ทุกบ้านปลูก พืชผักจำนวน 20 ชนิดที่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือน โดยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ มีโรงงานผลิตอาหารสัตว์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้แต่ละครัวเรือนลดค่าใช้จ่าย และมีการจัดทำข้อมูลรายรับ รายจ่ายแต่ละครัวเรือน เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแผนชุมชน มีการบูรณาการกองทุน เพื่อให้การดำเนินการแต่ละกลุ่มเกื้อกูลกัน จากกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นบางเรื่องจะเห็นได้ว่าส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนโดยตรง เช่น มีส่งเสริมให้ทุกบ้านปลูก พืชผักจำนวน 20 ชนิดที่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือน โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งจะมีผลต่อการบริโภคที่จะได้รับสารพิษน้อยลง การเลี้ยงสัตว์กินเอง ไม่ว่าจะเป็นเป็ด ไก่ ซึ่งสามารถบริโภคได้ ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เป็นกิจกรรมทางอ้อมที่จะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

สำหรับแผนงานโครงการต่าง ๆ ของชาวบ้านโงกน้ำ จะสำเร็จได้ไม่มีเพียงแต่ชาวบ้านเท่านั้น แต่ยัง มีหน่วยงานราชการ หรือองค์กรภายนอกชุมชนได้เข้ามาเกี่ยวข้อง และให้การสนับสนุน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด กองทุนสวนยาง และหน่วยงานอื่น ๆ อีกหลายหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริม สนับสนุน เป็นที่ปรึกษา เป็นพี่เลี้ยง เพื่อขับเคลื่อนชุมชนโงกน้ำให้ก้าวหน้า

ความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

ตัวอย่าง ครอบครัวของ อาจารย์ สุชุม ทองขุนดำ ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) ท่านอายุ 69 ปี ท่านเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ ท่านเป็นครูสั่งสอนลูกศิษย์ทั้งในระบบ และนอกระบบ เพื่อก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ ในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดการดำรงชีวิต ท่านอาจารย์จะสอนเรื่องใกล้ตัว แต่ที่สำคัญท่านมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างมากคือการบูรณาการเรื่องการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ การทำเกษตรยั่งยืน และการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) ความมั่นคงทางด้านอาหาร ทำให้มีอาหารเพื่ออุปโภคและบริโภคภายในครัวเรือนเป็นการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก จึงก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารของครัวเรือน (2) การจัดการทรัพยากรน้ำ เน้นการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อสนับสนุนการผลิตในเรือกสวนและไร่นามีการจัดการบริหารน้ำที่มีอยู่อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และ(3) ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจหรือความมั่นคงทางด้านรายได้ เน้นการทำเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายในส่วนที่เหลือ จึงจะก่อให้เกิดรายได้ที่มั่นคงแก่ครัวเรือน และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอีกด้วย จากกรณีศึกษาของอาจารย์สุชุมในเรื่องการสร้าง ความมั่นคง

ทางอาหารระดับครัวเรือน สามารถสรุปผลวิจัยที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน ที่เป็นตัวอย่างต้นแบบที่ดีส่งผลให้คนทั่วประเทศต้องมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากท่านไว้ดังนี้

อาจารย์สุขุม ได้เล่าให้ฟังว่า ปัจจุบันบ้านโงกน้ำเป็นชุมชนที่ความมั่นคงทางอาหารมาก แต่เมื่อหลายสิบปีที่ชุมชนโงกน้ำไม่ได้มีสภาพการณ์เป็นแบบนี้ ชุมชนไม่เข้มแข็ง การรวมตัว การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนไม่มี มีหน้าข้าชุมชนโงกน้ำสมัยก่อน เป็นชุมชนที่ปัญหาเรื่องการทำมาหากิน กล่าวชาวบ้านไม่ได้รับการพัฒนาในเรื่องการเพาะปลูกพืชที่หลากหลาย และเมื่อสมัยที่ อาจารย์สุขุม สอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนบ้านโงกน้ำ สอนเกี่ยวกับวิชาการเกษตร ได้สอนเด็กนักเรียนปลูกพืช ผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น จนปัจจุบันไม้เหล่านั้ปลูกศิษย์สามารถนำมาสร้างบ้านได้แล้ว และตอนนั้นก็ได้พยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการทำเกษตรแบบใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี มาทำเกษตรแบบยั่งยืน ไม่ใช่ใช้สารเคมี โดยอาจารย์สุขุม ยังทำตัวให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้าน นอกจากสอนหนังสือแล้วยังทำสวนยางจำนวน 50 ไร่ โดยทำกันภายในครัวเรือนเพื่อสร้างได้เสริมเพิ่มเติมจากงานประจำ และในสวนยางพารายังทดลองปลูกพืชแซมยาง หลายรายการ เช่นส้มเขียวหวานและส้มโชกุน ซึ่งได้ผลดีพอสมควร ทำให้ได้ความรู้เรื่องการปลูกพืชแบบผสมผสาน ในการปลูกพืชของ อาจารย์สุขุม จะใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมัก โดยเฉพาะปุ๋ยคอกที่ได้จากการเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู สามารถลดต้นทุนการผลิต หากคิดเป็นเงินก็เป็นจำนวนหลายหมื่นบาทต่อปี นอกจากทำสวนยาง อาจารย์สุขุม ยังทำนาอีก 5 ไร่ ปลูกข้าวไว้กินเองในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็นำไปขาย และต่อมาอาจารย์สุขุมได้เริ่มลงมือทำการเกษตรแบบไร้สารพิษ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน กล่าวคือปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ในพื้นที่ 12 ไร่ บริเวณบ้าน หลักที่นำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของอาจารย์สุขุม ท่านได้หลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ กล่าวคือหลักการทั่วไปของเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นรูปแบบการทำการเกษตร สำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ทำกินอย่างน้อย 10-15 ไร่ ในเขตน้าฝน การมีแหล่งน้ำในเรือกสวนและไร่นาเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์น้ำเพื่อทำการเกษตรทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงปลา และสัตว์บก สัตว์ปีก เกษตรกรมีพื้นที่ทำนาซึ่งผลิตอาหารหลัก ให้มีผลผลิตเพียงพอแก่การบริโภคในครัวเรือน การแบ่งพื้นที่การเกษตรให้หลากหลายเพื่อผลิตสินค้าประเภทอาหาร ที่เหลือจากรับประทานแล้วนำไปขายเพื่อเป็นรายได้สู่ครอบครัว การทำกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่างเป็นการใช้ทรัพยากรได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ไม้ผลไว้บริโภค มีพื้นที่ไว้ใช้ เป็นการสร้างความชุ่มชื้นแก่ธรรมชาติ



ภาพที่ 4.20 การทำเกษตรผสมผสาน

อาจารย์สุชุมกล่าวว่า การทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน อาจแยกออกเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ทำสวนผลไม้ต่างๆ ได้แก่ ทำสวนส้มเขียวหวาน สวนส้มโชกุน สวนทุเรียน สวนมังคุด สวนกลางสาต สวนลองกอง สวนเงาะ เป็นต้น พืชผสมผสาน เช่น พืชที่กล่าวมาแล้วนั้นควรอยู่ในสวนเดียวกัน อย่างละจำนวนไม่มาก ผลดีทางการเกษตรกรรมแบบยั่งยืน คือ หนึ่งครั้งเดียวแต่รับผลไปตลอด แต่ก็ขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ปลูก ถ้าเป็นพืชที่ให้ผลพร้อมกันทำให้มีรายได้ไม่ตลอดปี แต่ถ้าสามารถหาพันธุ์พืชที่ออกผลทยอยกันได้ตลอดปี ก็ทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดปี

การทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบไร่นาสวนผสมเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน การทำเกษตรกรรมแบบนี้ จะต้องเลือกทำเลที่เหมาะสม ปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ดิน น้ำและปุ๋ย สำหรับเรื่องน้ำ อาจเป็นน้ำใต้ดิน อาจจะเป็นน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย คลอง หรือทางน้ำ ระบบชลประทาน

การทำไร่นาสวนผสม ส่วนใหญ่จะขุดยกร่องคู ถ้าเป็นไปได้ ควรขุดร่องคู ให้ยาวทางทิศเหนือใต้ ทั้งนี้เพื่อให้แดดส่องได้ตลอดร่องคู ไม่มีร่มเงาต้นไม้บังแสงแดด ทำให้พืชทุกชนิดที่ปลูกถูกแสงแดดได้ทั่วถึง ซึ่งจะมีผลต่อการปรุงอาหารของพืช และให้ผลผลิตสูงกว่าร่องคูยาวจากตะวันออกไปตะวันตก

ชนิดของพืชที่ควรปลูกในไร่นาสวนผสม ควรเน้นพืชยืนต้นให้มากที่สุด โดยแบ่งออกเป็นชั้นๆ คือ

1. พืชชั้นสูง ควรเป็นไม้สร้างบ้านได้ เช่น สะเดา เตย ฝรั่ง ตะเคียนทอง ปอจ้ง ทุ้งฟ้า ไม่ควรใช้ไม้โตเร็วปลูกแปลงไร่นาสวนผสม เช่น ยูคาลิปตัส กระถินณรงค์ กระถินเทพา เพราะ จะแย่งปุ๋ยพืชชนิดอื่นมากกว่า ไม้ยืนต้นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผลดีของการปลูกไม้ขนาดใหญ่ อายุยืนในไร่นาสวนผสม ไม้ร่มเงาแก่พืชชนิดอื่น แสงแดดส่องไม่จัดเกินไป บังลมแก่พืชอื่น ให้ความชุ่มชื้นในระบบอิงอาศัยกัน (ระบบนิเวศ) ไม่ใช้ประโยชน์สร้างบ้าน โรงเรือน ที่อยู่อาศัย ทำรายได้เพิ่มจากการขายไม้ เพิ่มปุ๋ยจากใบที่หล่นทับถม

2.ปลูกไม้ผลที่ให้ผลสลับกันตลอดปี เช่น มะพร้าว หนาม กระท้อน ทุเรียน ลองกอง มังคุด เงาะ ฯลฯ ซึ่งไม้ผลเหล่านี้ ไม่ชอบอยู่โดดเดี่ยว จึงเหมาะสมที่จะปลูกไม้ยืนต้นแซม แต่ไม่ควรใช้ชิดเกินไป เพราะจะเป็นร่มเงาแสงแดดเกินไปและไม้ผลไม้อื่นๆ จะมีต้นสูงปกติ เพราะแย่งแสงแดดกัน เรียกภาษาได้ว่า ต้นไม้มันโล่ ทำให้กิ่งเล็ก มีผลน้อย เก็บเกี่ยวยาก เช่น ทุเรียน มีทรงพุ่มเล็ก

3.ปลูกพืชไร่ที่จำเป็นกับไร่นาสวนผสมมากที่สุด คือ ถั่วเขียว ถั่วเขียวจะให้ความชุ่มชื้นในระบบบังแสงแดด บังลม รากให้ความชุ่มชื้นเพราะต้นพืชเก็บน้ำไว้มาก และพืชใบเลี้ยงเดี่ยวไม่เป็นพิษเป็นภัยกับพืชอื่น แต่กลับให้ประโยชน์ แต่ไม่ค่อยปลูกชิดจนเกินไป เพราะจะบังร่มเงาแก่พืชเล็กๆ ผลดีอีกอย่างหนึ่งคือ ใช้ได้ทุกส่วน และต้องใช้เป็นประจำ คือ ผล ใบ ลำต้น เป็นอาหารสัตว์ เป็นแกง เป็นเชื้อกษุณของ และทำรายได้เสริมตลอดปี

4.ปลูกพืชพุ่มเตี้ยหรือต้นเตี้ยให้หลากหลาย ที่สามารถกินใบ กินผลไม้ได้ตลอดเวลา กินผลได้ตลอดปี เช่น ชะอม ผักหวาน ผักเสี้ยน กะเพรา รา ตะไคร้ ผักกูด สำหรับผักกูดควรปลูกริมขอบคู เพราะชอบอยู่ริมน้ำ มียอดตลอดปี และรากยึดดินไม่ให้พังได้อย่างดี นอกจากนี้ มีพืชอีกหลายชนิด อาจจะเป็นพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด เช่น ตะไคร้หอม ฟักทะลายโจร ซึ่งเมื่อเมล็ดแก่ จะหล่นลงออกเองตลอดปี

5.ปลูกพืชประเภทผัก ซึ่งต้องเอาใจใส่มากสักนิด อาจทำเป็นแปลง เช่น ผักกาด คะน้า ผักบุ้ง แตง คือเหมาะสมกับการทำไร่นาสวนผสมระยะแรก ซึ่งยังไม่มีร่มเงาจากไม้ยืนต้น เป็นการเพิ่มรายได้ระยะแรก และทำให้เกิดความชุ่มชื้น จากการรดน้ำผักเหล่านี้ ทำให้พืชอื่นๆ งอกงามรวดเร็วด้วย

6.ปลูกพืชผักในน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ในร่องคู และปลูกพืชกินหัว หรือพืชใต้ดิน เช่น ขิง ข่า ขมิ้น มันต่างๆ ซึ่งควรปักค้ำให้เถาได้ไต่ขึ้นพัน มันชนิดต่างๆ เช่น มันหอม มันอัน เป็นต้น

สรุปว่า ในไร่นาสวนผสมที่สมบูรณ์แบบจะมีพืช 6 ชนิด จากที่สูง ถึงต่ำสุด คือในคูและใต้ดิน

พืชจำเป็นอีกอย่างหนึ่งสำหรับเกษตรกร คือ ไม้ สำหรับสอย คือ กิ่งหน่อ และใช้ลำต้นทำโรงเรือนเครื่องมือต่างๆ เช่น เครื่องจักสาน เครื่องมือจับสัตว์ เช่น ทำไซ ส่อน รานว้าง เครื่องจักสานที่จำเป็น เช่น บาน เฝ้าย กระดัง ตะกร้า เป็นต้น

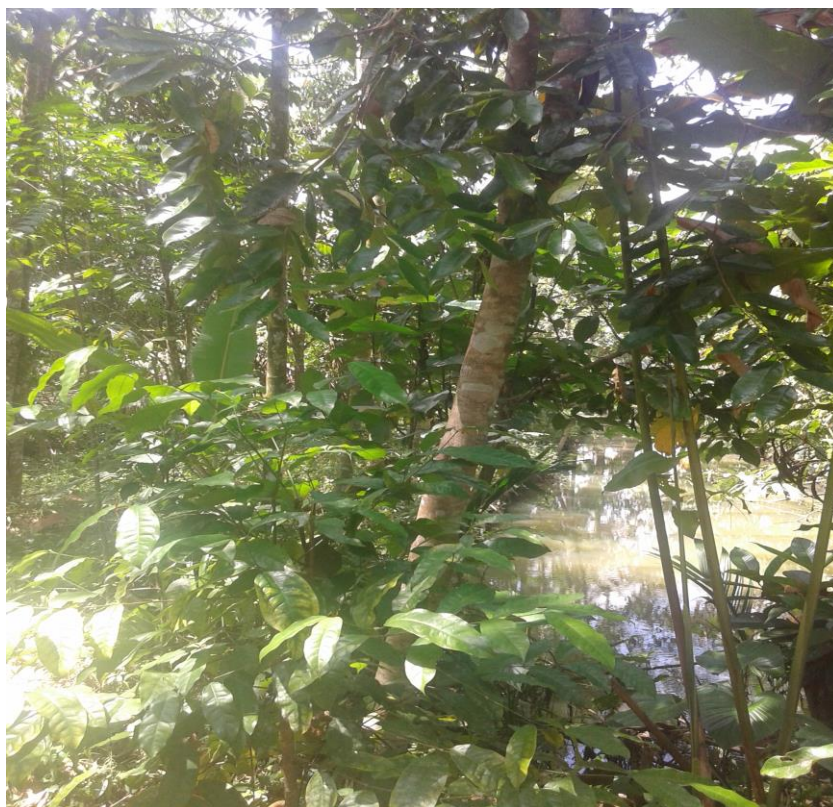
พืชอเนกประสงค์มี 2 ชนิด คือ ถั่วเขียว ฝั่ จะต้องปลูก เพราะต้องใช้เป็นประจำ สำหรับฝั่ ควรปลูกตามหัวสวนหรือริมเขตดิน ไม่ควรปลูกมาก ยกเว้นที่ดินมีพื้นที่กว้างๆ เพราะแย่งปุ๋ยพืชอื่น และมีร่มเงามากเกินไป

ระบบน้ำในไร่นาสวนผสม อาจจะเป็นที่ปล่อยเข้ามาจากทางน้ำธรรมชาติ เช่น เหมือง ห้วย ลำคลอง หรือเหมืองชลประทาน และใช้เครื่องสูบน้ำเข้าช่วย และถ้ามีทุนเพียงพอ อาจใช้ระบบสปริงเกอร์ก็ได้

ปุ๋ยปรับปรุงดินสำหรับไร่นาสวนผสม ควรมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและลดค่าใช้จ่าย คือ ควรเลี้ยงวัว หมู ไก่ เป็ด เพื่อใช้มูลสัตว์ปรับปรุงดิน โดยเฉพาะในระยะแรก ดินที่ขุดยกร่องหน้าดินจะถูกกลบไว้ชั้นล่างสุด ชั้นบนสุดจะเป็นดินเสียที่สุด จึงจำเป็นต้องปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยคอกปุ๋ยพืชสดจากการฝังกลบพืชผัก ขณะขุดเตรียมดินทุกครั้ง และทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้เอง โดยใช้แกลบ ใบไม้ เป็นวัสดุหลัก

ผสมกับมูลสัตว์แห้ง นอกจากนี้ปัจจุบันได้นำปุ๋ยหมักเพื่อใช้เอง โดยใช้แกลบ ใบไม้ เป็นวัสดุหลัก ผสมกับมูลสัตว์แห้งและทำโรงเรือนมุงหลังคา กันแดดกันฝนก็จะได้ปุ๋ยที่มีคุณภาพดี

นอกจากนี้ ควรทำที่เก็บน้ำจากคอกหมู ซึ่งมีการล้างคอกประจำจะได้ทั้งน้ำ มูลหมูและปัสสาวะหมู จัดเป็นปุ๋ยที่ดีมากๆ เมื่อนำไปรดพืชผัก พืชนำไปใช้ได้เลย การใช้อาหาบไปรดทั้งผัก ไม้ยืนต้น จะออกงามทันตา ถ้าไม่หาบจะใช้เครื่องสูบน้ำสูบรดก็ได้ แต่เครื่องสูบน้ำอาจเสียเร็วเพราะมูลหมูจะทำให้ขึ้นสนิมเร็ว เมื่อวันไม่สูบนานๆ เครื่องสูบจะติดต้องแก้ออกซ่อม ทำให้ไม่สะดวกใช้



ภาพที่ 4.21 แหล่งน้ำในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

การมีแหล่งกักเก็บน้ำในเรือกสวนและไร่ นา จะใช้น้ำอย่างประหยัดเห็นคุณค่าและเพิ่มปริมาณน้ำได้มากขึ้น

ดังนั้นกล่าวได้ว่าในพื้นที่บ้านโงกน้ำความมั่นคงทางอาหารมาจากประยุกต์การทำกิจกรรมเชิงระบบของการเกษตรทฤษฎีใหม่ กิจกรรมด้านแหล่งน้ำ ได้แก่ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคและบริโภคในครัวเรือน ตลอดจนเลี้ยงปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ควรมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ไว้รองรับในฤดูแล้ง

กิจกรรมด้านอาหาร ได้แก่ การมีผลผลิตเพื่อใช้เป็นอาหารครัวเรือน เช่น ข้าว พืชไร่ พืชผักสวนครัว สัตว์น้ำ

กิจกรรมด้านรายได้ ได้แก่ กิจกรรมในมิติด้านเศรษฐกิจที่พิจารณารายได้ที่เกิดขึ้นจากระบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เช่น รายได้รายวัน รายได้รายสัปดาห์ รายได้รายเดือน รายได้รายปี

กิจกรรมพื้นที่บริเวณบ้าน ได้แก่ กิจกรรมในพื้นที่บ้าน มีทั้งการปลูกพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ผลไม้ยืนต้น การเลี้ยงสัตว์และการเพาะเห็ด เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้นำองค์ความรู้เรื่องการทำเกษตรยั่งยืนแบบผสมผสาน จากการลงพื้นที่ศึกษาดูงานเชิงลึกเรื่องการทำเกษตรแบบยั่งยืน พบว่าเหตุผลที่อาจารย์สุชุม นำรูปแบบการเกษตรผสมผสาน จากการทำเกษตรกระแสหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการผลิตสินค้า เกษตรชนิดเดียว เกิดปัญหาหลายๆ ด้านคือ 1) รายได้ของครัวเรือนไม่มีเสถียรภาพ 2) เศษวัสดุจากพืชและมูลสัตว์ไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ 3) การผลิตสินค้าเดี่ยวบางชนิดใช้เงินลงทุนมาก 4) ครัวเรือนต้องพึ่งพิงอาหารจากภายนอก โดยเฉพาะประเด็นมีความสัมพันธ์ทางตรงต่อความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน



ภาพที่ 4.22 การศึกษาดูงาน

นอกจากนี้ อาจารย์สุชุม ทองขุนดำ ผู้นำแห่งศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านบ้านโงกน้ำ ตำบลนาขยาด อำเภอกวนขนุน จังหวัดพิจิตร ให้ฟังถึงอดีตของบ้านโงกน้ำที่เป็นหมู่บ้านเล็กๆ และยังล้าหลังทั้งในด้าน การศึกษาและการดำเนินชีวิต ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้น้อยจากการทำอาชีพสวนยาง ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง แต่หลังจากปรับตัว โดยมีการเรียนรู้ของคนในชุมชนมากขึ้น ทำให้แต่ละครัวเรือนได้ องค์ความรู้ในการผลิตอาหารหรือสินค้าทางการเกษตร นอกจากนี้ได้สร้างการมีส่วนร่วมกันเองในชุมชน ที่เข้ามาช่วยเหลือและให้ความสำคัญกับเรื่องการออมทรัพย์ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตบ้านโงกน้ำขึ้นเพื่อให้เกิดการจัดสรรปันผล และเป็นสวัสดิการด้านต่างๆ แก่สมาชิก ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย

พร้อมกันนี้ยังได้จัดตั้งศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านบ้านโงนน้ำ เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับชาวบ้านและเกษตรกรในละแวกนี้โดยมีหลักสูตรฝึกอบรม



ภาพที่ 4.23 การถ่ายทอดความรู้

จากภาพ อาจารย์ สุขุมได้ ถ่ายทอดความรู้หลายเรื่อง เช่น การปลูกพืชชนิดต่าง ๆ การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก การทำปุ๋ยน้ำอิมมู ปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด แก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การแปรรูปผลผลิตการเกษตร เป็นต้น โดยทุกหลักสูตรจะมีทั้งการศึกษาดูงานและการฝึกภาคปฏิบัติ อาจารย์กล่าวในตอนท้ายว่า อยากให้ทุกคนรู้จักตนเอง รู้จักผลกระทบจากสภาพแวดล้อม ใช้ทรัพยากรโดยเฉพาะทรัพยากรที่เกี่ยวข้องของอาหารที่มีอยู่อย่างเหมาะสมสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องซื้อกินมากนัก และไม่เป็นหนี้เป็นสินต่อไป ในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตัวอย่างความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง

อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง ท่านเป็นเกษตรกรที่ ทำทุกอย่างให้มากไว้ก่อนเหลือกินแล้วค่อยขาย อันนี้ แนวปฏิบัติของท่าน โดยนำองค์ความรู้ของการทำการเกษตรผสมผสาน คือ ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืช และมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิด ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมแต่ละชนิด จะต้องเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดด อย่างเหมาะสมเพื่อ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อมและเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติ ตามแนวคิดดังกล่าวมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ต้องมีกิจกรรม

การเกษตรตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไป 2) ต้องเกิดการเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ 3) หาทางลดต้นทุนจากกิจกรรมหนึ่งไปสู่กิจกรรมหนึ่ง 4) พยายามนำการบริหารมาใช้ เช่น การตลาดเข้าประยุกต์ใช้

โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำเกษตรผสมผสานที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ของอาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง ท่านบอกว่าคนเรามีทางเลือกที่จะเป็นอิสระจากความมั่นคงทางอาหารได้ เพราะปกติความค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร ที่เกี่ยวข้องกับ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ ความพอเพียงทรัพยากรอาหาร และความต่อเนื่องในการมีทรัพยากรอาหาร แต่ความมั่นคงทางอาหารระดับครัวของอาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง เลยกำนิยามเหล่านี้ ไปไกลถึงขั้น สามารถประยุกต์องค์ความรู้ในเรื่องการผลิตอาหารที่หลากหลาย โดยมีเป้าหมายใหม่ที่มีความหมายมากกว่ามั่นคงทางอาหาร ก็เพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านรายได้ เพื่อลดการพึ่งพาเงินลงทุน พัฒนาปัจจัยการผลิตขึ้นมาเอง และนำเข้าอาหารจากภายนอกครัวเรือนตัวเองให้น้อยที่สุด เพื่อให้เกิดการประหยัด และเพิ่มรายได้จากพื้นที่เกษตรขนาดย่อมที่มีที่ทำกินจำกัด

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็งให้ความสำคัญกับการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ลดการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้เป็นอิสระในการดำรงชีวิต หลักการและเงื่อนไขของมีหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) มีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป และกิจกรรมการเกษตรทั้งสองชนิดต้องทำในเวลาและสถานที่เดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากกว่า และก่อให้เกิดกำไรสูงสุด และ 2) เกิดการเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม เกื้อกูลกันระหว่างพืชกับพืช พืชกับปลา สัตว์กับปลา พืชกับสัตว์ สัตว์กับสัตว์ ซึ่งลักษณะการเกื้อกูลกันของระบบเกษตรผสมผสาน จึงทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง หรือที่เรียกว่า เป็นการประหยัดทางขอบข่าย และลดการพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอกให้น้อยลง ส่วนในด้านเทคนิคและการจัดการทำเกษตรผสมผสานให้ความสำคัญในเรื่องของการสร้างความหลากหลายของพืช สัตว์ และทรัพยากรชีวภาพ การใช้ประโยชน์เกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรม การผลิตและการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และรวมถึงการทำน้ำหมักชีวภาพ การผลิตอาหารเลี้ยงสัตว์เอง การใช้วัสดุหรือพืชคลุมดิน การปลูกพืชหลายระดับ มีแหล่งน้ำในสวนซึ่งจะไม่เน้นหนักว่าต้องมีการปฏิบัติ เช่น สามารถใช้พืชคลุมดิน ก็ได้

การพัฒนารูปแบบเกษตรผสมผสาน อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง ทำมานานแล้ว จากรูปแบบการผลิตที่ง่าย ๆ เช่นการเลี้ยงปลาในสระน้ำที่ขุดขึ้น ทำให้เกิดการระบบนิเวศในพื้นที่ทางเกษตรในบริเวณครัวเรือนของตัวเองก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างพืช สัตว์และปลา โดยนำน้ำเลี้ยงปลาดุกไปรดต้นไม้ เช่น ลองกอง ทุเรียน ปลานำไปขายให้เครือข่ายแปรรูปเป็นปลาดุกร้า หัวปลาดุก ซื้อมาแปรรูปเป็นปลาป่นเพื่อนำกลับมาเป็นอาหารสัตว์ นอกจาก อาจารย์เฉลิม ได้เลี้ยงไก่



ภาพที่ 4.24 การเลี้ยงไก่

เลี้ยงเป็ด เลี้ยงปลาตุก เลี้ยงวัว ปลูกลูกหมู ทำสวนยาง ปลูกลูกไม้ สะตอ ลองกอง มังคุด ทุเรียน อื่น ๆ
พืชผักสวนครัว และไม้ดอกไม้ประดับ



ภาพที่ 4.25 การเลี้ยงปลาตุก

อาจารย์เฉลิม กล่าวว่า โดยทั่วไปรูปแบบของการผลิตซึ่งประกอบด้วยชนิดและขนาดของกิจกรรมการผลิตในเรือกสวนและไร่นาจะแตกต่างกันไป ปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการผลิตมี 3 ประการคือ (1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ระดับความสูงต่ำของพื้นที่ แหล่งน้ำ สภาพลมฟ้าอากาศและอื่นๆ (2) สภาพแวดล้อมทางชีวภาพของพื้นที่ ได้แก่ ชนิดของพืช สัตว์และปลาที่สามารถปรับตัวเข้ากับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม (3) สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ขนาดของพื้นที่ถือครอง จำนวนแรงงานในครัวเรือน เงินออม ตลาด พฤติกรรมการบริโภค เป็นต้น



ภาพที่ 4.26 อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง เล่าประสบการณ์เรื่องความมั่นคงทางอาหาร

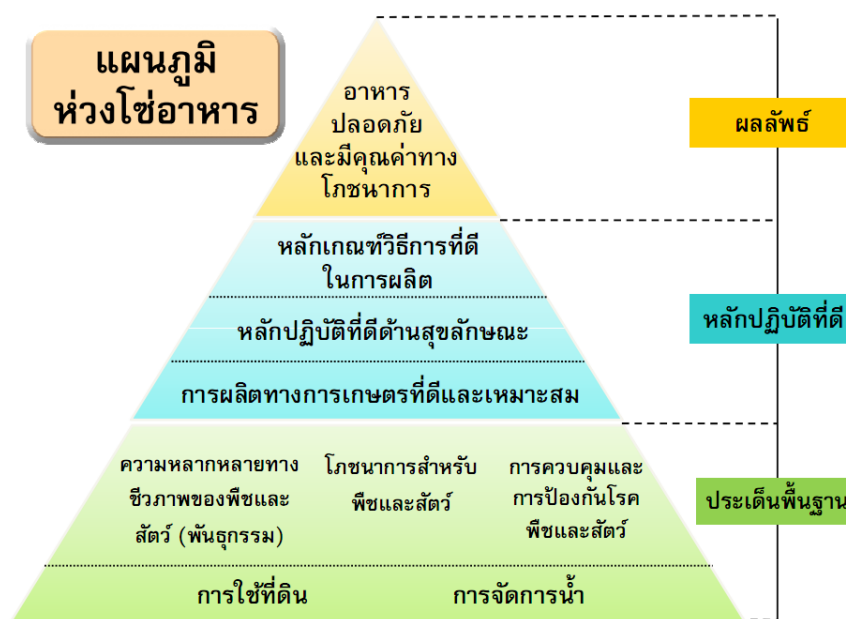
อาจารย์เฉลิม เรื่องเพ็ง กล่าวว่าความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน มีพื้นที่ถือครอง 23 ไร่ ควรมีการจัดสรรที่ดินออกเป็นสัดส่วนดังนี้ ไร่ละ 30 ของพื้นที่ ให้มีการขุดสระน้ำความจุประมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตรไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้ ไร่ละ 30 ของพื้นที่ ใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัว หรือปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ ไร่ละ 30 ของพื้นที่ ใช้ในการทำนาหรือปลูกข้าว เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหาร ไร่ละ 10 ของพื้นที่ เป็นบริเวณที่อยู่อาศัย

โดยสรุปแล้ว จากการบูรณาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ การเกษตรยั่งยืน และการทำการเกษตรแบบผสมผสาน จึงนับได้ว่าเป็น ระบบเกษตรที่เน้นการจัดสรรทรัพยากรน้ำในเรือกสวนไร่นา เพื่อสร้างผลผลิตอาหารที่พอเพียงและเพื่อการผลิตที่หลากหลายในระดับครัวเรือนไว้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน นำสู่ความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

การจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนบ้านโงกน้ำ ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

จากลงพื้นที่ศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดูงานสามารถวิเคราะห์ความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนบ้านโงกน้ำ ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามแนวทางของแผนภูมิห่วงโซ่อาหารที่ได้พบทวนวรรณมาดังที่กล่าวมาในบทที่ 2



ภาพที่ 4.27 แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร

โดยยกตัวอย่างให้เห็นในเรื่องแผนภูมิห่วงโซ่อาหารและการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ของบ้านโงกน้ำ แต่ละครัวเรือนใช้แนวความคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืนเช่น ทำสวนผลไม้ต่างๆ ได้แก่ ทำสวนส้มเขียวหวาน สวนส้มโชกุน สวนทุเรียน สวนมังคุด สวนลางสาด สวนลองกอง สวนเงาะ เป็นต้น พืชผสมผสานพืชที่กล่าวมาอยู่ในสวนเดียวกัน อย่างละจำนวนไม่มาก ผลดีทางการเกษตรกรรมแบบยั่งยืน คือ หนึ่งครั้งเดียวแต่รับผลไปตลอด แต่ก็ขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ปลูก ถ้าเป็นพืชที่ให้ผลพร้อมกันมีรายได้ไม่ตลอดปี แต่ถ้าสามารถหาพันธุ์พืชที่ออกผลทยอยกันได้ตลอดปี ก็ทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดปี

การทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบไร่นาสวนผสม การทำเกษตรกรรมแบบนี้ จะต้องเลือกทำเลที่เหมาะสม ปัจจัยสำคัญที่สุด คือ น้ำและปุ๋ย สำหรับเรื่องน้ำ อาจเป็นน้ำใต้ดิน อาจจะเป็นน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย คลอง หรือทางน้ำ ระบบชลประทาน

การใช้ที่ดินของชุมชน

ในพื้นที่บ้านโงกน้ำในอดีตมีประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะในเขตที่ใช้น้ำฝนทำนาเป็นหลัก เกษตรกรจะมีความเสี่ยงสูง เป็นเหตุให้ผลผลิตข้าวอยู่ในระดับต่ำ ไม่เพียงพอต่อการบริโภค ต่อมา

ชาวบ้านได้น้อมนำเอาแนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ ให้ดำเนินการในพื้นที่ทำกินที่มีขนาดเล็ก ปกติชาวบ้านที่มีที่ดินประมาณ 5-10 ไร่ ด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาอย่างเหมาะสม ด้วยการจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยให้มีการจัดสร้างแหล่งน้ำในที่ดินสำหรับการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผล เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายและมีอาหารไว้บริโภคตลอดปี ซึ่งได้ดำเนินการอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เพื่อให้มีผลผลิตทางเกษตรที่ยั่งยืน

ทั้งนี้ในส่วนของการใช้ที่ดินของคนในชุมชนได้ทำตามทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางหรือหลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาคือที่ดินและน้ำ เพื่อให้การทำเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินการตามแนวทางทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกร คือ มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจน อยู่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ 1 นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิต เสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่ ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วนประมาณร้อยละ 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่สอง ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สาม ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ กลุ่มต่างๆ ในชุมชนบ้านโกลน้ำ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้านการผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก ด้านการตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาผู้รวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย ด้านความเป็นอยู่ ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง ด้านสวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานื่อนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่oprะสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์

การขยายพันธุ์พืช

ชุมชนบ้านโงกน้ำได้ความสำคัญของการขยายพันธุ์พืช เพราะการขยายพันธุ์พืชเป็นการเพิ่มปริมาณต้นพืชให้มีจำนวนมาก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คงลักษณะพันธุ์ที่ต้องการไว้ ให้ได้ปริมาณมากอย่างรวดเร็ว มีผลตอบแทนทางการค้าสูง และดำรงรักษาเผ่าพันธุ์ไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ การประกอบการเกษตร ต้องอาศัยความรู้ทางการขยายพันธุ์พืช ในการผลิตต้นพืชสำหรับปลูก ในการจำหน่ายเพื่อจะสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในระยะเวลายาวนาน การปฏิบัติงานขยายพันธุ์พืชจะประสบความสำเร็จได้ดี ผู้ปฏิบัติจะต้องมีทักษะในการทำงาน เข้าใจธรรมชาติของพืช ต้องรู้จักชนิดพืชให้มากที่สุด เพื่อให้สามารถเลือกใช้วิธีการขยายพันธุ์ได้เหมาะสมกับพืช

การขยายพันธุ์พืชเป็นการช่วยรักษาลักษณะที่ดีของพันธุ์ไว้ไม่ให้สูญหาย โดยจำเป็นต้องหาทางอนุรักษ์พันธุ์พืช เนื่องจากปัจจุบันสภาพแวดล้อมต่างๆเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเป็นภูมิอากาศ เช่น แสงแดด อุณหภูมิ ความชื้น ลม และฝน หรือสภาพแวดล้อมอื่นๆ เช่น พื้นดิน แหล่งน้ำ และศัตรูพืชชนิดต่างๆ สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ง จึงเป็นเหตุให้พันธุ์พืชบางชนิด กำลังจะกลายพันธุ์หรือสูญพันธุ์ไป เช่น สมุนไพรที่มีประโยชน์ด้านสรรพคุณทางยา พืชพันธุ์เหล่านี้บางพันธุ์ กำลังจะสูญพันธุ์ไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมและปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการขยายพันธุ์พืชจึงมีความจำเป็นมาก เพื่อเป็นการสงวนไว้ซึ่งพันธุ์พืชเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ตลอดไป และรวมไปถึงการสร้างหรือผลิตพืชพันธุ์ใหม่ ในภาวะที่ความต้องการอาหารของคนในชุมชนเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่ในการผลิตพืชที่มีอยู่เท่าเดิม จึงมีความจำเป็นมากที่จะต้องขยายพันธุ์พืชเพื่อให้มีพืชพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพดี และให้ผลผลิตสูงมาทดแทน อันจะทำให้มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคของทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

โภชนาการสำหรับพืชและสัตว์

โภชนาการสำหรับพืชและสัตว์ ชาวบ้านหลายครัวเรือนในชุมชนบ้านโงกน้ำได้ใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ไปเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงพืช และนำพืชที่ปลูกในพื้นที่ไปเป็นอาหารสัตว์ เช่นของเสียที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่ ได้แก่ มูลสัตว์ ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นของแข็งนั้นประกอบด้วยเศษของพืชและสัตว์ซึ่งเป็นอาหารที่สัตว์กินเข้าไปแล้วไม่สามารถย่อยหรือนำไปใช้ประโยชน์ได้หมดจึงเหลือเป็นกากที่สัตว์ขับถ่ายออกมา โดยเศษอาหารเหล่านี้ได้ผ่านกระบวนการย่อยสลายไปบางส่วนแล้วในทางเดินอาหาร ดังนั้น ในส่วนที่เป็น

มูลสัตว์จึงยังอุดมไปด้วยธาตุอาหารชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสารอินทรีย์ที่ละลายน้ำได้หลายชนิด ซึ่งเมื่อรวมกันเข้าก็จะมีองค์ประกอบที่สามารถใช้เป็นธาตุอาหารที่สมบูรณ์ของพืชได้ ส่วนมูลสัตว์แต่ละชนิดจะมีธาตุอาหารชนิดใดมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารที่สัตว์ชนิดนั้น ๆ กินเข้าไปเป็นปัจจัยสำคัญ รวมทั้งปัจจัย อื่น ๆ ได้แก่ ระบบการย่อยอาหารของสัตว์ วิธีการให้อาหารรวมทั้งการจัดการรวบรวมมูลสุกรและของเสียในฟาร์มด้วย

การจัดการน้ำ

ประเด็นปัญหาเรื่องภัยแล้งและน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภคอุปโภคเป็นปัญหาที่รุนแรงและสำคัญที่สุดที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร การจัดการทรัพยากรน้ำและการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและบริโภคอุปโภค นับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญ และมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับคนในชุมชนเพื่อทำการเพาะปลูกได้อย่างสมบูรณ์ตลอดปี ปัจจัยสำคัญต่อมนุษย์และบรรดาสัตว์มีชีวิตคือต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก และที่สำคัญน้ำเป็นปัจจัยในการทำนา ปลูกข้าว

ในพื้นที่บ้านโกงน้ำมีการปลูกข้าวสังข์หยด เป็นข้าวสายพันธุ์พื้นเมืองของจังหวัดพัทลุง ที่มีการปลูกและเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่นมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว โดยเป็นข้าวนาสวนที่มีคุณภาพดีมาก สามารถต้านทานต่อโรคและแมลงศัตรูพืชหลายชนิด อีกทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี และที่สำคัญเมื่อหุงสุกแล้ว ข้าวสังข์หยด จะมีความอ่อนนุ่ม และหอมอร่อย ทั้งตอนสุกใหม่ๆ และหุงทิ้งไว้นานแล้ว เนื้อข้าวมีความอ่อนนุ่ม ไม่เหนียวมาก ทำให้อย่างง่าย เหมาะกับผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่ใช้แรงงานหนัก อีกทั้งข้าวกล้องสังข์หยดนั้น ยังเป็นข้าวที่มีสารอาหารครบถ้วนมากกว่าข้าวกล้องชนิดอื่นด้วย ปัจจุบันกระแสความนิยมของผู้บริโภคได้ให้ความสำคัญกับอาหารสุขภาพปลอดภัยจากสารพิษ จึงทำให้มีการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพออกสู่ตลาดกันมากขึ้น นั้นเกษตรกรจะต้องรวมกันเป็นกลุ่มผู้ผลิตและขึ้นทะเบียนสมาชิกไว้ รวมทั้งยอมรับเงื่อนไขการตรวจรับรองการผลิตข้าวสังข์หยด และปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตตามระบบจัดการคุณภาพ (GAP ข้าว)



ภาพที่ 4.28 ข้าวกำลังตั้งท้อง

การปลูกถั่วลิสงหลังทำนา

ถั่วลิสงเป็นพืชตระกูลถั่วที่ให้ประโยชน์ทั้งเป็นพืชบำรุงดินและขายเป็นรายได้สำหรับเกษตรกร นำมาปลูกหลังเก็บเกี่ยวข้าวได้ทั้งในพื้นที่อาศัยน้ำชลประทาน และไม่อาศัยน้ำชลประทาน แต่การปลูกถั่วลิสงหลังเก็บเกี่ยวข้าว โดยไม่อาศัยน้ำชลประทานสามารถทำได้ในบางพื้นที่เท่านั้น



ภาพที่ 4.29 การปลูกถั่วลิสง

การปลูกข้าวโพด

ในพื้นที่บ้านโงกน้ำมีพื้นที่ปลูกข้าวโพดฝักสด ซึ่งในปัจจุบันข้าวโพดฝักสดเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโงกน้ำ ได้แก่ ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดข้าวเหนียว และข้าวโพดเทียน



ภาพที่ 4.30 ไร่ข้าวโพดบ้านโงกน้ำ

แต่ที่สำคัญคือ ข้าวโพดหวาน และข้าวโพดฝักอ่อน ส่วนข้าวโพดข้าวเหนียว และข้าวโพดเทียน เป็นการบริโภคในท้องถิ่นและในภาคตลาดมีแนวโน้มที่จะขยายมากขึ้น ข้าวโพดหวานเป็นพืชอายุสั้นให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรผู้ปลูกอยู่ในเกณฑ์ดี สามารถจำหน่ายได้ในตลาดบริโภคสด



ภาพที่ 4.31 สสำรวจทรัพยากรอาหารที่ปลูก ณ บ้านโงกน้ำ

ระบบการเลี้ยงสัตว์

ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่บ้านโงกน้ำมีหลายครัวเรือนที่มีการผลิตหรือเลี้ยงสัตว์หลากหลาย คณะผู้วิจัยและคณะที่เดินทางไปศึกษาดูงาน พบว่าชาวบ้านที่นี่ไม่ได้เก่งเรื่องการผลิตอาหารที่เป็นพืชเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีองค์ความรู้ในเรื่องการผลิตสัตว์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

การเลี้ยงไก่ไข่

ไก่ไข่เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีให้กับชาวบ้านโงกน้ำ เพราะไข่ไก่เป็นที่นิยมบริโภคทั่วไปและเป็นที่ต้องการของตลาด สามารถนำไปแปรรูป หรือจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ ทำอาหารประเภทต่างๆ ได้มากมายทำให้เกษตรกรหลายครัวเรือนสามารถเลี้ยงไก่ไข่เป็นอาชีพ โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จผู้เลี้ยงต้องมีทุนหมุนเวียนและมีแรงงานเพียงพอ สถานที่ตั้งฟาร์มควรอยู่ห่างไกลจากแหล่งชุมชนแต่การคมนาคมต้องสะดวก มีแหล่งวัตถุดิบอาหารราคาถูกเพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิต และมีตลาดรองรับที่ชัดเจน ส่วนเทคโนโลยี และกระบวนการผลิต พันธุ์ไก่ไข่ มีทั้งไก่พันธุ์ และรวมถึงไก่พื้นเมืองหรือไก่บ้าน



ภาพที่ 4.32 การเลี้ยงไก่ในโรงเรือน

การจัดการเลี้ยงดู การเริ่มต้นเลี้ยงดูไก่ไข่ อาจเริ่มมาจากการซื้อลูกไก่มาเลี้ยง ซึ่งต้องใช้เวลานาน และลงทุนสูงหรือจะเริ่มด้วยการเลี้ยงไก่สาวอายุ 18-20 สัปดาห์ ก็ได้ โดยทั่วไปสำหรับผู้เริ่มเลี้ยงควรเริ่มด้วยการเลี้ยงไก่สาว เลี้ยงแบบฝูงหรือเลี้ยงแบบกรงตับ ให้อาหารสำเร็จรูปที่มีโปรตีนตามระดับที่ไก่ต้องการ ในช่วงอายุต่าง ๆ หรืออาจลดต้นทุนค่าอาหารด้วยการผสมอาหารเองจากวัตถุดิบที่ทำได้ในท้องถิ่น การให้อาหารต้องเพียงพอ และสม่ำเสมอทุกวัน ไก่ไข่กินอาหารประมาณ 120 กรัมต่อวันต่อตัว ไก่ไข่เริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุประมาณ 22 สัปดาห์ และจะให้ไข่นานประมาณ 12 เดือน ก็เริ่มให้ผลผลิต



ภาพที่ 4.33 การคัดแยกไข่ไก่

การเลี้ยงเปิด

ในพื้นที่บ้านโงกน้ำมีการเลี้ยงเปิดไข่เพื่อผลิตไข่ เป็ดไข่เป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย ทนทานต่อโรค สามารถใช้วัสดุท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเป็นอาหารได้ ประชาชนนิยมบริโภคไข่เป็ด นอกจากนี้ไข่เป็ดสามารถนำไปประกอบอาหารและทำขนมได้หลายชนิด เหมาะสำหรับการนำไปแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า อาทิ การทำไข่เค็ม เป็นต้น

เงื่อนไขความสำเร็จ ในการเลี้ยงเปิด พื้นที่เลี้ยงควรอยู่ใกล้แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ห่างไกลจากชุมชน และมีการคมนาคมสะดวก ต้องมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ หรือมีวัสดุ เหลือจากระบบการเกษตร หรือผลพลอยได้จากโรงงาน ต้องมีตลาดรับซื้อไข่เปิดอย่างชัดเจน และระยะยาว เกษตรกรจะต้องมีความรู้และประสบการณ์ในการแปรรูปไข่เปิดเพื่อเพิ่มมูลค่า ในกรณีมีปัญหา ด้านราคาและการตลาด



ภาพที่ 4.34 การเลี้ยงเปิด

การเลี้ยงหมูหลุม

การเลี้ยงหมูหลุม เป็นภาษาชาวบ้านที่เลี้ยงหมูแบบขุดหลุมลึก โดยใช้วัสดุรองพื้น มีแนวคิดตามหลักการของ “เกษตรกรรมธรรมชาติ” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการเกษตรที่ไม่เพียงแต่คำนึงถึงผลผลิตจากการเกษตรเท่านั้น แต่มีปรัชญาและแนวคิดอยู่เบื้องหลัง เป็นการพัฒนารูปแบบการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ความเป็นองค์รวมของระบบนิเวศ เกษตรในฟาร์ม วงจรชีวภาพห่วงโซ่อาหาร ดิน พืช สัตว์ จุลินทรีย์ พลังธรรมชาติหมุนเวียนจากพลังงานแสงแดด น้ำและดิน นำมาปลูกพืช เลี้ยงสัตว์กินพืช นำปุ๋ยมูลสัตว์มาเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน



ภาพที่ 4.35 การเลี้ยงหมู

การเลี้ยงปลาดุก

เลี้ยงปลาดุกของชาวบ้านโงกน้ำ ส่วนใหญ่เลี้ยงในบ่อดินธรรมชาติเรียกว่าทั้งประหยัด ง่ายต่อการเริ่มทำธุรกิจเพราะการลงทุนในบ่อดินไม่แพงเหมือนบ่อซีเมนต์ จึงทำให้การตัดสินใจทำได้ง่ายมาก

การเตรียมบ่อ ให้ใช้ปูนขาวปรับสภาพดินให้เหมาะกับการเลี้ยงปลาดุก 60 ถึง 100 กิโลกรัมต่อไร่ โรยให้ทั่วบริเวณบ่อ ใส่ปุ๋ยคอก 200 กิโลกรัมต่อไร่ แล้วปล่อยน้ำเข้า ประมาณ 50 เซนติเมตร ปล่อยทิ้งไว้ 5 วัน หรือสังเกตจากสีของน้ำถ้าเป็นสีเขียวก็ใช้ได้ครับ ตรวจวัดความเป็นกรดด่างให้อยู่ 7.5 – 8.5 ถ้ายังไม่ถึงให้เติมปูนขาวเพิ่มได้อีกครับ ข้อแนะนำ ควรมีการทำร่มเงาให้เป็นที่พักจากความร้อนของลูกปลา เพื่อลดการตายของลูกปลาจากความร้อนครับ

การเตรียมพันธุ์ปลา ควรเลือกลูกปลาที่มาจากแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นอันดับแรก ส่วนการดูแลลูกปลานั้นให้เลือกที่มีความแข็งแรง ว่ายน้ำได้เร็ว ลำตัว หนวด ครีบ หาง สมบูรณ์ ไม่ว่ายน้ำหงายท้องหรือตั้งฉากกับน้ำ

ก่อนการปล่อยลูกปลาลงสู่บ่อควรเอาถุงปลาแช่น้ำในบ่ 10-15 นาทีเพื่อเป็นการปรับอุณหภูมิให้เท่ากัน ป้องกันการช็อคน้ำของลูกปลา ขนาดลูกปลาที่จะปล่อยควรมีขนาดเท่ากับนิ้วมือ จะเพิ่มอัตราการรอดให้มากยิ่งขึ้นครับ ปริมาณที่เหมาะสมในการเลี้ยงปลาอยู่ที่ 80,000-100,000 ตัวต่อไร่

การเลือกอาหารปลา

ถือเป็นเรื่องที่สำคัญลำดับต้นๆ ของการเลี้ยงปลาดุก เพราะต้นทุนกว่าร้อยละ 80 ของการเลี้ยงปลาดุกอยู่ที่อาหารปลา จึงต้องพิถีพิถันในการเลือกอาหารปลาให้มาก ไม่ว่าจะเป็นสีสัน กลิ่น ขนาดของเม็ด การลอยตัวในน้ำ ล้วนต้องเอาใจใส่มากๆเลย 1) เลือกอาหารให้เหมาะกับอายุของปลาดุกด้วย หากเลือกไม่เหมาะสม จะทำให้ปลากินอาหารไม่ได้ หรือ การให้อาหารไม่เพียงพอครับ ลูกปลาดุกขนาด 1-4

เซนติเมตร เล็กใช้อาหารปลาดุกขนาดเล็กพิเศษ ลูกปลาดุกขนาด 3 เซนติเมตร เล็กใช้อาหารสำหรับปลาดุก 1-3 เดือน 2) ขนาดของเม็ดต้องใกล้เคียงกัน ไม่มีกลิ่นหืน ไม่เป็นฝุ่น 3) การลอยตัวในน้ำ ไม่ควรจมลงเร็วเกินไปครับ เพราะนั่นหมายถึงอาหารปลาอาจจะมีความชื้นมากเกินไป 4) ระวังอาหารปลาที่ขึ้นราด้วยนะครับ เพราะจะเป็นสาเหตุให้ลูกปลาทายได้จำนวนมาก



ภาพที่ 4.36 การเลี้ยงปลาดุก

โรงสีข้าวขนาดเล็กสำหรับความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

ชุมชนบ้านโงกน้ำมีการทำนาเพื่อปลูกข้าวไว้เป็นอาหารสำหรับครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มกันในหมู่เครือญาติเพื่อลงทุนซื้อเครื่องสีข้าวขนาดเล็ก ซึ่งเครื่องสีข้าว เป็นเครื่องจักรกลเกษตรประเภทหนึ่งใช้สำหรับการแปรรูปข้าวเปลือกเพื่อการบริโภค จัดเป็นเครื่องจักรกลเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว ที่ความจำเป็นและความสำคัญทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน



ภาพที่ 4.37 โรงสีข้าวชุมชน

การเลี้ยงกบ

การเลี้ยงกบ เป็นทางเลือกของคนในชุมชนโงกน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณอาหารโปรตีนสำหรับครัวเรือน และหากเหลือจากการบริโภคสามารถนำมาขายในชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ ปัจจุบันการเลี้ยงกบเป็นที่ น่าสนใจแก่คนในชุมชนบ้านโงกน้ำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะกบเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย ใช้เวลาน้อย ลงทุนน้อย ดูแลรักษาง่าย และจำหน่ายได้ราคาคุ้มกับการลงทุนและแนวโน้มการเลี้ยงกบในอนาคตนั้น กบเป็นสัตว์ เศรษฐกิจชนิดหนึ่งซึ่งตลาดนิยมบริโภคทั้งในชุมชนและนอกชุมชน



ภาพที่ 4.38 การเลี้ยงกบในปูนซีเมนต์

การเลี้ยงวัว

จากศึกษาดูงานลงพื้นที่พบว่าเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราในพื้นที่บ้านโงกน้ำหลายครัวเรือนนิยมเลี้ยงวัวเนื้อและวัวพันธุ์พื้นเมือง เป็นอาชีพเสริม เนื่องจากช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ราคาขายตกต่ำ จึงพยายามหารายได้เสริม พร้อมส่งเสริมปลูกหญ้าในพื้นที่ว่าง ขยายมูลวัวนำผลิตแกลสหุงต้ม สามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นได้ ชาวบ้านให้ข้อมูลว่ามีหน่วยงานราชการได้ลงพื้นที่ให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวสวนยางพารา หลังจากราคาขายพาราทกต่ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนยางใช้เวลาว่างเลี้ยงวัวเนื้อสร้างรายได้เสริม พร้อมทั้งส่งเสริมการเกษตรใช้พื้นที่ว่างปลูกหญ้า ในขณะเดียวกันมูลของวัวยังเอามาทำแกลสเพื่อใช้ในการหุงต้มประหยัดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้ขณะราคาขายตกต่ำ



ภาพที่ 4.39 การเลี้ยงวัว

การแปรรูป

การทำปลาดุกร้า

ปลาดุกร้าบ้านโงกน้ำ จังหวัดพัทลุง ภูมิปัญญาที่ทำให้ชาวบ้านโงกน้ำมีชื่อเสียง เนื่องจากปลาดุกร้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถนอมอาหารของชาวใต้ที่มีมาแต่โบราณ นับ 100 ปี โดยเดิมทีนั้นชาวบ้านจะนำปลาดุกร้ามาทำจากทะเลน้อยมาทำเป็นหลัก ขณะที่ปัจจุบันปลาดุกร้าส่วนใหญ่ที่นำมาทำปลาดุกร้าจะเป็นปลาดุกร้าที่เลี้ยงจากในชุมชนบ้านโงกน้ำเอง เนื่องจากปลาดุกร้าในธรรมชาติไม่เพียงพอต่อความต้องการของท้องตลาด

ปลาดุกร้ามีลักษณะคล้ายปลาเค็ม แต่มีรสชาติเฉพาะตัวที่แตกต่างคือ มีรสเค็มปนหวานและมีกลิ่นหอม เมื่อนำไปทอดหรือย่างปลาดุกร้าจะมีกลิ่นหอมชวนกิน ยิ่งปีบมะนาว กินกับเครื่องเคียงอย่างพริกหอม ซอย จะยิ่งเพิ่มรสชาติของปลาดุกร้าให้อร่อยยิ่งขึ้น



ภาพที่ 4.40 การทำปลาตุ๋น

สำหรับการทำปลาตุ๋น แต่ละพื้นที่จะมีกระบวนการผลิตหลักๆ คล้ายกัน แตกต่างในรายละเอียด ส่วนผสม รวมถึงสูตรการผลิตที่เป็นสูตรใครสูตรมัน โดยวิธีทำ ขั้นตอนหลักๆ ในการทำปลาตุ๋น เริ่มจากการคัดปลาสด ขนาดตัวเหมาะสม มาตัดหัว เอาเครื่องใน ใส และไขมันในช่องท้องออก ล้างให้สะอาด แล้วนำไปผึ่งให้สะเด็ดน้ำ ตัวแห้งหมาดๆ จากนั้นผสมเกลือ น้ำตาล ตามสัดส่วนสูตร คลุกตัวปลาและยัดใส่ท้องปลา จากนั้นนำมาตากแดดให้แห้ง หรือนำปลาทูกรอบในโรงอบที่กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ได้สร้างไว้ให้กับชาวบ้านโกน้ำ



ภาพที่ 4.41 โรงงานอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบเรือนกระจก

ประมาณ 2-3 วัน ขึ้นอยู่กับสภาพแดด หรือมีกลิ่นสดตามต้องการ แล้วจึงนำไปบริโภคหรือนำไปใส่บรรจุภัณฑ์เพื่อจำหน่าย

โดยเฉพาะการทำปลาตากแห้งจากปลาดุกเลี้ยง ที่ชาวบ้านเลี้ยง ครั้วเรือนละ 500-800 ตัว ในบ่อดิน หรือบ่อพลาสติกข้างบ้าน นำมาแปรรูปขาย สร้างรายได้ และส่งจำหน่ายไปไกลถึงประเทศสวีเดนแลนด์ รับประกันความอร่อย นุ่ม หอม ประกอบกับการบรรจุถุงที่ไร้กลิ่น กลายเป็นของฝากที่น่าประทับใจสำหรับผู้รับ

คุณเฉลา ดั่งเรือง ประธานกลุ่มผลิตปลาดุกไร้ยา ราษฎรชาวบ้านโงกน้ำ ตำบลนาขยาด อำเภอดอนจาน จังหวัดมุกดาหาร บอกว่า กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้าน 174 ครัวเรือน ได้ยึดแนวเศรษฐกิจพอเพียงตาม เกษตรแบบทฤษฎีใหม่ และเลี้ยงปลาดุกไว้ข้างบ้าน ไว้รับประทานเอง แต่เมื่อเลี้ยงทุกครอบครัว ทำให้มี ปลาเป็นจำนวนมาก เมื่อพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อจึงกดราคา ทำให้ชาวบ้านรวมตัวและคิดทำปลาดุกไร้ยา เป็นการถนอมอาหารไว้รับประทานได้นานๆ และนำไปจำหน่าย จนเป็นที่ถูกใจผู้บริโภค



ภาพที่ 4.42 ผลิตภัณฑ์ปลาดุกไร้ยา

ปัจจุบันปลาดุกร้านนอกจากจะเป็นอาหาร ของฝากขึ้นชื่อของบ้านโงกน้ำแล้ว ยังเป็นสินค้าส่งออก ไปขายทั่วประเทศรวมถึงส่งออกไปขายยังต่างประเทศ นับเป็นอีกหนึ่งความอร่อยที่เกิดจากภูมิปัญญาของคน บ้านโงกน้ำ นำความภาคภูมิใจต่อชุมชน

การทำปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง

ในพื้นที่บ้านโงกน้ำมีการทำปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง หรือทำเป็นปุ๋ยชีวภาพ พบว่าปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนใหญ่ใช้ในการปรับปรุงคุณสมบัติทางกายภาพของดิน ทำให้ดินโปร่งร่วนซุย ระบายน้ำและถ่ายเทอากาศได้ดี รากพืชชอบไชอาหารอาหารได้ง่ายขึ้น แต่ปุ๋ยอินทรีย์มีปริมาณธาตุอาหารที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี ธาตุอาหารของพืชที่อยู่ในปุ๋ยอินทรีย์ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของสารประกอบอินทรีย์ เมื่อใส่ลงไปในดิน

พืชจะไม่สามารถดูดน้ำใช้ประโยชน์ได้ในทันทีแต่ต้องผ่านกระบวนการย่อยสลายของ จุลินทรีย์ในดินเสียก่อน แล้วจึงจะปลดปล่อยธาตุอาหารเหล่านั้นออกมาในรูปของสารประกอบ อนินทรีย์เช่นเดียวกับสารเคมี จากนั้นพืชจึงจะดูดน้ำใช้ประโยชน์ได้ การที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์มาชดเชยธาตุอาหารพืชในดินที่สูญเสียไปกับผลผลิตจะต้องใช้ปุ๋ยอินทรีย์จำนวนมาก



ภาพที่ 4.43 โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีความสามารถดูดธาตุอาหารพืชที่มีอยู่ในอากาศได้เท่านั้น เช่น ไนโตรเจน และ ฮอร์โมนพืชบางอย่างเท่านั้น แต่ไม่สามารถหาธาตุอาหารตามความต้องการของพืชได้ทั้งหมด

การทำน้ำหมักชีวภาพ ได้จากน้ำหมักขึ้นส่วนของพืช สัตว์กับกากน้ำตาล ธาตุอาหารของพืชจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณและวัสดุที่นำมาหมัก ธาตุอาหารพืชที่ถูกปลดปล่อยผ่านกระบวนการย่อยสลาย จะมีอยู่ในปริมาณที่น้อยมากทั้งยังทำให้ถูกเจือจางด้วยน้ำอีกประมาณ 10-100 เท่า เมื่อกระบวนการหมักสิ้นสุดลง จะทำให้น้ำหมักมีกรด 2 กลุ่ม คือ ถ้าหมักในระบบเปิดที่มีอากาศเข้าได้จะได้กรดน้ำส้ม(กรดอะซิติก)และยีสต์ ถ้าหมักในระบบปิดอากาศเข้าได้น้อยจะได้กรดแลคติก และเชื้อแลคติกแบคทีเรีย เมื่อนำน้ำหมักไปราดลงดิน หรือฉีดพ่นพืช หรือนำไปใช้รดต้นพืช ก็จะทำให้พืชเจริญโต งอกงามได้

การทำไข่เค็ม

เนื่องจากในพื้นที่บ้านโงกน้ำมีการเลี้ยงเป็ด ชาวบ้านจึงได้ทำไข่เค็ม วิธีทำไข่เค็ม กินเองง่าย ๆ ที่บ้านโงกน้ำ ด้วยสูตรดองเกลือ



ภาพที่ 4.44 ไข่เค็มดองเกลือ

ไข่เค็ม เป็นอาหารที่เกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาชาวบ้านในการถนอมอาหารของชาวบ้านโงกน้ำ เพื่อที่จะเก็บไข่เป็ดไว้กินได้นาน ๆ เลยนนำไปดองกับน้ำเกลือ หรือสูตรอื่น ๆ ตามแต่ละพื้นที่ จนกลายมาเป็นไข่เค็มสูตรอร่อย และถือเป็นอาหารที่หลาย ๆ บ้านมักจะมีติดครัวเรือนเอาไว้ จะใช้ทำไข่เค็มต้ม ไข่เค็มดาว หรือจะยำไข่เค็ม

การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดการออมทรัพย์

จากสภาวะสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยกระแสวัตถุนิยม และความฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ จนทำให้คนหลงเดินทางผิดไปตามกระแสนิยมจนกลายเป็นปัญหา โดยเฉพาะปัญหานี้สินที่ไม่มีวัน จบสิ้น อย่างไรก็ตามการจะดำรงชีวิตให้อยู่รอดภายใต้สังคมในปัจจุบัน แนวทางหนึ่งที่ชาวบ้านโงกน้ำยึดถือคือการพึ่งตนเอง รู้จักความพอประมาณ และไม่ประมาท ตามแนวปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองเห็นถึงความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง รู้จักความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ คำนึงถึงหลักเหตุผลและการประมาณตนเอง พร้อมกับทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท โดยเฉพาะการใช้จ่ายเงินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต

การทำบัญชีครัวเรือนเป็นการจดบันทึกรายรับรายจ่ายประจำวันของครัวเรือน และสามารถนำข้อมูลมาวางแผนการใช้จ่ายเงินในอนาคตได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดการออม การใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดคุ้มค่า ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดังนั้นการทำบัญชีครัวเรือนมีความสำคัญดังนี้ 1) ทำให้ตนเองและครอบครัวทราบรายรับ รายจ่าย หนี้สิน และเงินคงเหลือในแต่ละวัน

รายรับ หรือ รายได้ คือ เงิน หรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ หรือผลตอบแทนที่ได้รับจากการให้ผู้อื่นใช้สินทรัพย์ หรือ ผลตอบแทนจากการลงทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น รายได้

จากค่าจ้างแรงงาน เงินเดือน ดอกเบี้ยรับจากเงินฝากธนาคาร หรือ จากเงินให้กู้ยืม รายได้จากการขายสินค้าหรือบริการ เป็นต้น

รายจ่าย หรือ ค่าใช้จ่าย คือ เงิน หรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่จ่ายออกไปเพื่อให้ได้สิ่งตอบแทนกลับมา สิ่งตอบแทนอาจเป็นสินค้าหรือบริการ เช่น ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมัน ค่าหนังสือตำรา เป็นต้น หรือรายจ่าย อาจไม่ได้รับสิ่งตอบแทนคือสินค้าหรือบริการก็ได้ เช่น เงินบริจาคเพื่อการกุศล เงินทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

หนี้สิน คือ ภาระผูกพันที่ต้องชดใช้คืนในอนาคต การชดใช้อาจจ่ายเป็นเงินหรือของมีค่าที่ครอบครองหรือตนเองมีอยู่ หนี้สินเป็น เงินหรือสิ่งของที่มีค่าที่ครอบครองหรือตนเองได้รับมาจากบุคคลหรือแหล่งเงินภายนอก เช่น การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้าน การกู้ยืมเงินจากกองทุนต่างๆ การซื้อสินค้าหรือบริการเป็นเงินเชื่อ การซื้อสินทรัพย์เป็นเงินผ่อนชำระ หรือการเช่าซื้อ เป็นต้น

เงินคงเหลือ คือ เงิน หรือ ทรัพย์สินที่วัดมูลค่าได้ หลังจากนำรายรับลบด้วยรายจ่ายแล้วปรากฏรายรับมากกว่ารายจ่ายจะทำให้มีเงินคงเหลือ หรือในหลักทางบัญชีเรียกว่า กำไร แต่หากหลังจากนำรายรับลบด้วยรายจ่ายแล้วปรากฏว่ารายจ่ายมากกว่ารายรับจะทำให้เงินคงเหลือติดลบหรือทางบัญชีเรียกว่าขาดทุน นั่นเอง

การวางแผนการใช้จ่ายเงินให้เหมาะสมระหว่างรายรับและรายจ่าย ครอบครัวต้องมีรายรับมากกว่ารายจ่าย หากพบว่ารายรับน้อยกว่ารายจ่าย ต้องหาแนวทางนำเงินมาใช้จ่ายให้เพียงพอ โดยอาจต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่าย แต่การกู้ยืมเงินไม่ใช่แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ เพียงแต่ช่วยให้การใช้จ่ายมีสภาพคล่องชั่วคราวเท่านั้น และในระยะยาวยังส่งผลให้ครอบครัวมีภาระหนี้สินจำนวนมาทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยซึ่งจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามระยะเวลาที่ยาวนานในการกู้ยืมเงิน เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก สำหรับการแก้ไขปัญหาการขาดสภาพคล่องในการใช้จ่ายเงินหรือปัญหารายรับไม่เพียงพอกับรายจ่ายนั้นมีแนวทางดังนี้ 1) การตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออก เพื่อลดภาระการจ่ายเงินออกจากครอบครัว เช่น รายจ่ายเกี่ยวกับการพนัน สิ่งเสพติดของมึนเมา รายจ่ายฟุ่มเฟือย เป็นต้น เป็นการสร้างนิสัยมิให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย 2) การลดรายจ่ายที่จำเป็นลง เพื่อสร้างนิสัยการประหยัด อดออม การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างคุ้มค่า เช่น การปลูกผัก ผลไม้ไว้รับประทานเอง เพื่อช่วยลดค่าอาหาร และค่าเดินทางไปตลาด อีกทั้งทำให้สุขภาพดีอีกด้วย ลดการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงแล้วหันมาออกกำลังกายโดยการปั่นจักรยาน หรือ การเดิน การวิ่งแทน การขับรถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ เป็นต้น 3) การเพิ่มรายรับ หารายได้เสริมนอกเวลาทำงานปกติ เช่น การใช้เวลารว่างรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า การขายอาหารหลังเลิกงาน การปลูกผัก หรือเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย เป็นต้น 4) การทำความเข้าใจกันภายในครอบครัวเพื่อให้ทุกคนร่วมมือกันประหยัด รู้จักอดออม การใช้ทรัพยากรต่างๆ ลด ละ เลิก รายจ่ายหรือสิ่งที่ไม่จำเป็น และช่วยกันสร้างรายรับให้เพียงพอ เหมาะสมกับเศรษฐกิจปัจจุบัน

บทสรุป การจัดทำบัญชีครัวเรือน หรือ บัญชีรายรับรายจ่ายนี้ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงการจดบันทึกรายการต่างๆ ที่เป็นเงินเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างควมสามัคคีภายในครอบครัว รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันกันในสังคม มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับการจดบันทึกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ทำให้ประชาชนทุกคนรู้จักการบริหารจัดการด้านการเงินและการวางแผนการทำงานทุกอย่าง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้ การทำบัญชีครัวเรือนทำให้ครอบครัวมีความสุขใช้ชีวิตโดยยึดหลักความพอเพียง มีเหตุมีผล รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความพอประมาณ การเงินมีสภาพคล่อง รู้จักการเก็บออม ทุกคนรู้ถึงแหล่งที่มาของรายรับและการใช้ไปของค่าใช้จ่ายในแต่ละวันสามารถนำข้อมูลการใช้จ่ายมาวางแผนบริหารการเงินในอนาคตได้

การจัดการออมทรัพย์ของชุมชน

อาจารย์แฉล้ม เรืองเพ็ง ที่ปรึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านโกงน้ำ ต.นาขยาด อ.ควนขนุน จ.พัทลุง และหนึ่งในผู้นำหมู่บ้าน เล่าถึงสภาพปัญหาของชุมชนก่อนพัฒนาจนได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงว่า เมื่ออดีตประมาณ 30 ปีที่แล้ว บ้านโกงน้ำ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดพัทลุงที่ถือได้ว่าล้าหลัง ทั้งในด้านความคิด การศึกษา การประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำสวนยาง ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงโค เลี้ยงสุกร และรับจ้าง ปัญหาที่สำคัญที่ของชุมชน คือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดรายได้

กลุ่มผู้นำหมู่บ้านจึงมีแนวคิดที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านที่น่าอยู่ อยู่ดีกินดี และมีคุณธรรม ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งกรมการพัฒนาชุมชน องค์การสวนยาง กรมพัฒนาที่ดิน ได้เข้ามาช่วยเหลือและให้คำแนะนำ จึงเริ่มต้นด้วยการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยยึดหลักที่ว่า “ได้เงินมา ถ้าเหลือให้นำฝาก” จนปัจจุบันจากสมาชิกในชุมชนที่มีกว่า 570 คน 152 ครัวเรือน มีเงินออมถึง 19 ล้านบาท และแต่ละปีมีผลกำไรราว 2 ล้านบาท สามารถนำมาจัดสรรปันผล และจัดสวัสดิการดูแลสมาชิกในด้านต่างๆ ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากรัฐ หลักของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงว่า “ชุมชนนั้นจะอยู่สบายได้ หนึ่งต้องมีรายได้ สองต้องมีเงินออม ถ้าไม่มีเงินออมก็ไม่มีความสุข สิ่งไหนที่ทำได้เองทำ เหลือให้แจกจ่าย และถ้าประหยัทรายจ่ายได้ยิ่งดี” ซึ่งนับเป็นหลักง่ายๆ ที่จะสร้างให้ชุมชนมีความสุขและอยู่ได้อย่างพอเพียง

สรุปได้ว่าพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนเชิงเศรษฐกิจและสังคมที่บ้านโกงน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และพวกเขาได้นำความรู้ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนและการทำการเกษตรแบบผสมผสานไปประยุกต์ใช้ตามศักยภาพและพื้นที่ของตน กล่าวคือ ถึงแม้ว่าปัจจุบัน ชาวบ้านโกงน้ำแทบทุกครัวเรือนมีอาชีพหลักคือการทำสวนยางพารา ซึ่งสามารถสร้างรายได้ดีพอสมควร แต่ก็ยังคงทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพื้นที่ทางการเกษตรที่เหลือบางส่วนแบ่งมาปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์หากเหลือจากบริโภคในครัวเรือนจึงนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้บริเวณที่ดินเปล่า ก็ทำการจัดสรรเป็นสัดส่วนตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งมีการแบ่งใช้พื้นที่ขนาดเล็กอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ ด้วยการปลูกพืชผักสวน

ครัว ไม้ผลต่างๆ บริเวณบ้าน ตลอดจนปลูกพืชระยะสั้น เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพด แตงกวา และเลียงโค สุกร ไก่ เป็นอาชีพเสริม รวมถึงพยายามปลูกฝังสมาชิกของชุมชน ให้ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐาน การพึ่งพาตนเอง เบื้องต้น โดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังมีการวางแผนเครือข่ายในการติดต่อ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความรู้ ที่เกิดขึ้นภายหลังการอบรมระหว่างกัน ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในพื้นที่ใกล้เคียงให้เกิดความเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนใจกล้า ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการรวมกลุ่ม 15 กลุ่ม ที่มี ความพร้อมในการถ่ายทอด องค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ อาทิ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การจัดตั้งกองทุนปุ๋ย กองทุนปลดปล่อยหนี้สิน กลุ่มโรงงานยางอบควัน กลุ่ม เลียงโค กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทำขนม ฯลฯ ผ่านโครงการต่างๆ อาทิ การจัดตั้งโรงปุ๋ยชีวภาพบ้านเม็ดบ้านใจกล้า เนื่องจากเล็งเห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับสภาพดินที่เสื่อมลงมีสาเหตุมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นระยะเวลานาน จึง หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพซึ่งผลิตได้ไม่ยากและลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมี รวมถึงเป็นการฟื้นฟูดินให้อุดมสมบูรณ์ขึ้น ตลอดจนวิเคราะห์วางแผนการปลูกพืชในไร่นาสวนผสม โดยแบ่งเป็น 6 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่หนึ่ง พืชชั้นสูง เป็น ไม้สร้างบ้าน ชั้นที่สอง ไม้ผลที่ให้ผลสลับกันตลอดทั้งปี ชั้นที่สาม พืชไร่ที่จำเป็นต่อไร่นาสวนผสม อาทิ กล้วย เนื่องจากให้ความชุ่มชื้นในระบบบังแสงแดดและไม่เป็นพิษเป็นภัยกับพืชอื่น ชั้นที่สี่ พืชพุ่มเตี้ยหรือ ต้นเตี้ยที่สามารถกินใบกินผลได้ตลอดปี ชั้นที่ห้า พืชประเภทผัก เพื่อเพิ่มรายได้ในระยะแรกของการทำ เกษตรแบบไร่นาสวนผสม และชั้นที่หก พืชผักในน้ำ ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดที่กล่าวไปสามารถสร้างระบบ ภูมิคุ้มกันในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ดีให้กับระดับครัวเรือน และระดับชุมชนได้เป็นอย่างดี แนว ทางการจัดการที่กล่าวไปแล้วเป็นรากฐานของการนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้ เป็นอย่างดี

4.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ข้อมูลเชิงปริมาณที่ใช้ในการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ ได้มาจากครัวเรือน จำนวน 400 ตัวอย่าง อัตราการตอบกลับคิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนเป็นผู้ตอบ และแบบสอบถามนี้ ซึ่งแบ่งเป็น 7 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

ส่วนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ

ส่วนที่ 4 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนที่ 6 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน

ส่วนที่ 7 การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

ดังนั้นการนำเสนอผลการวิจัยจะเสนอข้อมูลเชิงปริมาณตามแบบสอบถามที่กล่าวข้างต้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ตำบลปริก มีผู้แบบสอบถามจาก 2 หมู่บ้านตลาดใต้ - บ้านกลาง และบ้านทุ่งออก ส่วนตำบลอ่างทอง แบบสอบถามโดยตัวแทนครัวเรือนจากบ้านคลองโนน และบ้านอ่างทอง ทั้ง 4 หมู่บ้านตอบแบบสอบถามหมู่บ้านละ 100 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 400 ครัวเรือน ซึ่งข้อมูลนี้จะให้นำเสนอข้อมูลในทุกส่วนของผลการวิเคราะห์ในครั้งนี้ ดังตารางที่ 4.2

ตาราง 4.2 ร้อยละ ตำบลและหมู่บ้านของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวน	ร้อยละ
ปริก	บ้านใต้	100	25.0
	ทุ่งออก	100	25.0
อ่างทอง	คลองโนน	100	25.0
	อ่างทอง	100	25.0
รวม		400	100

ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานะของท่านในครอบครัว การศึกษา อาชีพ มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
หญิง	244	61.0
ชาย	156	39.0
2. สถานะของท่านในครอบครัว		
หัวหน้า	228	57.0
ผู้อาศัย	172	43.0
3. การศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	26	6.5
ประถมศึกษาตอนต้น	133	33.3
มัธยมศึกษาตอนต้น	61	15.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	60	15.0
ปวส. / อนุปริญญา	38	9.5
ปริญญาตรี	72	18.0
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	10	2.5
4. อาชีพ		
ทำสวนยาง	141	35.3
ทำนา	26	6.5
รับจ้าง	97	24.3
ค้าขาย	63	15.8
รับราชการ	42	10.5
อื่นๆ	31	7.8

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลพื้นฐานของผู้แบบสอบถาม

ผู้แบบสอบถาม	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	อายุน้อยสุด	อายุมากที่สุด
อายุ	400	47.37	21	83

จากตารางที่ 4.4 ตัวอย่างที่ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 47.37 ปี ผู้ตอบแบบสอบถามอายุน้อยสุด 21 ปี อายุมากที่สุด 83 ปี ส่วนข้อมูลจากตารางที่ 4.3 ตัวอย่างที่ให้ข้อมูล ร้อยละ 61.0 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 39.0 เป็นเพศชาย สถานะของผู้แบบสอบถามส่วนใหญ่จะเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 57.0 และอีกร้อยละ 43.0 เป็นผู้อยู่อาศัย การศึกษาของผู้แบบสอบถามพบว่า คนส่วนใหญ่ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นร้อยละ 33.3 รองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี 18.0 และ สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. โกล้เคียงกันอยู่ที่ร้อยละ 15.3 และ 15.0 ส่วนที่เหลือ สำเร็จการศึกษา ปวส. / อนุปริญญา ร้อยละ 9.5 ไม่ได้ศึกษาร้อยละ 6.5 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท หรือสูงกว่าร้อยละ 2.5 ส่วนอาชีพของผู้แบบสอบถามพบว่า ประกอบอาชีพทำสวนยางร้อยละ 35.3 รองลงมาทำอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 24.3 ค้าขายร้อยละ 15.8 รับราชการร้อยละ 10.5 อื่นๆ เช่น ประกอบกิจการส่วนตัว ร้อยละ 7.8 ส่วนอาชีพทำนามีน้อยที่สุดร้อยละ 6.5

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน เกี่ยวข้องกับ จำนวนบุตร จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ผู้ดูแลค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว แหล่งรายได้หลักของครัวเรือน รายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามจากการประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม รายได้รวมทั้งครอบครัวต่อเดือน ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือน การบริโภคอาหารของครอบครัว ลักษณะการรับประทานอาหารภายในครอบครัว และ แหล่งอาหารของครอบครัว ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

สภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
1. จำนวนบุตร		
ไม่มี	20	5.0
1 คน	89	22.25
2 คน	176	44.0
3 คน	62	15.5
4 คน	32	8.0
5 คน	11	2.8
6 คน	3	.8
7 คน	2	.5
8 คน	1	.3
9 คน	1	.3
10 คน	2	.5
12 คน	1	.3
2. สมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยกัน		
1 คน	35	8.8
2 คน	65	16.3
3 คน	78	19.5
4 คน	106	26.5
5 คน	65	16.3
6 คน	33	8.3
7 คน	13	3.3
8 คน	2	.5
10 คน	3	.8
3. อาชีพเสริม		
มี	147	36.8
ไม่มี	253	63.3

สภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
4. ผู้ดูแลค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว		
ท่านเอง	221	55.3
คู่สมรส	161	40.3
บุตร	9	2.3
อื่นๆ	9	2.3
5. แหล่งรายได้หลักของครัวเรือน		
ภาคเกษตร	225	56.3
นอกภาคเกษตร	175	43.8
6. รายได้ต่อเดือนของท่านจากการประกอบอาชีพ		
5,001 – 10,000 บาท	156	39.0
10,001 – 15,000 บาท	131	32.8
15,001 – 20,000 บาท	53	13.3
20,001 – 25,000 บาท	34	8.5
มากกว่า 25,000 บาท	26	6.5
7. รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือน		
5,001 – 10,000 บาท	137	34.3
10,001 – 15,000 บาท	66	16.5
15,001 – 20,000 บาท	54	13.5
20,001 – 25,000 บาท	48	12.0
25,001 – 30,000 บาท	43	10.8
มากกว่า 30,000 บาท	52	13.0
8. ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือน		
5,001 – 10,000 บาท	282	70.5
10,001 – 15,000 บาท	80	20.0
15,001 – 20,000 บาท	31	7.8
20,001 – 25,000 บาท	5	1.3
มากกว่า 25,000 บาท	2	.5

ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

จากตารางที่ 4.5 ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามพบว่า ร้อยละ 81.75 มีจำนวนบุตร 1-3 คน และร้อยละ 13.25 มีบุตรมากกว่า 3 คนขึ้นไป ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีบุตรมีเพียงร้อยละ 5

สมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ส่วนใหญ่พบว่ามี 4 คนเป็นร้อยละ 26.5 ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 3 คน มีร้อยละ 19.5 และครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 2 คน และ 5 คน เท่ากันร้อยละ 16.3 ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 1 คน และ 6 คน มีค่าร้อยละที่ใกล้เคียงกัน 8.8 และ 8.2 ส่วนที่เหลือครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 6 มีค่าร้อยละ 4.5

อาชีพเสริมของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นตัวแทนของครัวเรือน พบว่าร้อยละ 63.2 ไม่ได้ประกอบอาชีพเสริม ส่วนที่มีอาชีพเสริมมีร้อยละ 36.8

ผู้ดูแลค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามและคู่สมรสเป็นค่าใช้จ่ายค่าอาหารคิดรวมกันได้ร้อยละ 95.6 ส่วนให้บุตรเป็นดูแลค่าอาหารมีเพียง ร้อยละ 2.3 ซึ่งเท่ากับคนอื่น ๆ ดูแลเช่นญาติ

แหล่งรายได้หลักของครัวเรือน มาจากภาคเกษตรร้อยละ 56.3 และนอกภาคเกษตร ร้อยละ 43.8 ส่วนรายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามจากการประกอบอาชีพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้อยู่ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาทมากที่สุดร้อยละ 39.0 รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้อยู่ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาทร้อยละ 32.8 ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้อยู่ระหว่าง 20,001 – 25,000 บาท ร้อยละ 8.5 ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายมากกว่า 25,000 บาทร้อยละ 6.5 ตามลำดับ

รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือน เรียงตามลำดับค่าร้อยละมากไปหาน้อยได้ดังนี้ 5,001 – 10,000 บาท ร้อยละ 34.3 รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือนอยู่ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาท มีร้อยละ 16.5 รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือนอยู่ระหว่าง 15,001 – 20,000 บาท มีร้อยละ 13.5 รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือนอยู่ระหว่าง 20,001 – 25,000 บาท มีร้อยละ 12.0 รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือนอยู่ระหว่าง 25,001 – 30,000 บาทมีร้อยละ 10.8 รายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือนมากกว่า 30,000 บาทมีร้อยละ 13.0 ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือน พบว่าค่าอาหารของครัวเรือนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท มีมากถึงร้อยละ 70.5 2) ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือนอยู่ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาท มีร้อยละ 20.0 และ 3) ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือนตั้งแต่ 15,001 ขึ้น มีร้อยละ 9.6

ตารางที่ 4.6 พบว่าการบริโภคอาหารของครอบครัวท่านที่ปฏิบัติเป็นประจำมีด้วยกัน 3 วิธีการ การประกอบอาหารรับประทานเอง การซื้ออาหารสำเร็จรูป / อาหารกล่อง และ รับประทานอาหารนอกบ้าน พบว่าวิธีการแรกมีร้อยละ 84.5 วิธีการที่สองมีร้อยละ 14.5 และ รับประทานอาหารนอกบ้านร้อยละ 1.0

ตารางที่ 4.6 การบริโภคอาหารของครอบครัวที่ปฏิบัติเป็นประจำ

การบริโภคอาหาร	จำนวน	ร้อยละ
ประกอบอาหาร	338	84.5
ซื้ออาหารสำเร็จรูป	58	14.5
รับประทานอาหารนอกบ้าน	4	1.0

ลักษณะการรับประทานอาหารภายในครอบครัว โดยพิจารณาจากมื้ออาหารที่รับประทานพร้อมกันทั้งครอบครัว พบว่าอาหารมื้อเย็นร้อยละ 72.0 ที่รับประทานพร้อมกัน ส่วนมื้อเช้ากับมื้อเที่ยงเป็นค่าร้อยละที่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 39.5 และร้อยละ 34.3 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ลักษณะการรับประทานอาหารภายในครอบครัว

มื้ออาหารที่ รับประทานพร้อม กันทั้งครอบครัว	เช้า		เที่ยง		เย็น	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ใช่	158	39.5	137	34.3	288	72.0
ไม่ใช่	242	60.5	263	65.8	112	28.0

แหล่งอาหารของครอบครัว ได้สอบถามจากครัวเรือนในเรื่องแหล่งอาหารที่นำวัตถุดิบหรือนำมาบริโภคในครัวเรือน โดยมีรายการที่สอบถามเกี่ยวข้องกับ เรื่องปลูกข้าวกินเอง การปลูกพืชผักสวนครัวภายในบ้าน การได้มาซึ่งอาหารจากร้านค้า/ร้านขายอาหารใกล้บ้าน ตลาดสด / ตลาดนัดชุมชน หรือการเก็บการหาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ หรือได้อาหารมาจากแบ่งปันจากญาติ/คนรู้จัก หรือได้มาด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่นไปรับบริจาค การสงเคราะห์จากหน่วยงานต่าง ๆ

จากตารางที่ 4.8 พบว่าส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนไม่ได้ปลูกข้าวกินเอง และไม่มีการปลูกพืชผักสวนครัวภายในบ้านเท่ากันร้อยละ 82.8 การได้มาซึ่งอาหารจากร้านค้า/ร้านขายอาหารใกล้บ้านพบว่ามีร้อยละ 50.5 และการซื้อหาอาหารจาก ตลาดสด / ตลาดนัดชุมชน พบว่ามีถึงร้อยละ 77.8 ส่วนการเก็บการหาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติพบว่าไม่มีถึงร้อยละ 74.2 ได้อาหารมาจากแบ่งปันจากญาติ/คนรู้จักมีเพียงร้อยละ 33.5 ส่วนวิธีการสุดท้ายได้มาด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่นไปรับบริจาค การสงเคราะห์จากหน่วยงานต่าง ๆ พบว่ามีเพียงร้อยละ 5.2 เท่านั้น ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แหล่งอาหารของครอบครัว

แหล่งอาหารของครอบครัว	มี		ไม่มี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1 ปลูกข้าวกินเอง	69	17.2	331	82.8
2 พืชผักสวนครัวภายในบ้าน	69	17.2	331	82.8
3 ร้านค้า/ร้านขายอาหารใกล้บ้าน	202	50.5	198	49.5
4 ตลาดสด / ตลาดนัดชุมชน	311	77.8	89	22.2
5 แหล่งอาหารตามธรรมชาติ	103	25.8	297	74.2
6 แบ่งปันจากญาติ/คนรู้จัก	134	33.5	266	66.5
7 อื่นๆ ระบุ	21	5.2	379	94.8

ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน เรื่องที่สำคัญคือเรื่องความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ โดยวัดจากความรู้ของครัวเรือน ในข้อคำถาม ทั้งหมด 13 ข้อ ดังนี้ 1) ควรรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ 2) อาหาร 5 หมู่ ได้แก่ เนื้อสัตว์ ข้าว ผัก ผลไม้ และไขมัน 3) ทุกมื้ออาหาร ต้องมีประเภทของอาหารที่หลากหลายเช่น ต้ม ผัด แกง ทอด 4) วิตามินได้จากการรับประทานผักและผลไม้ 5) เด็กและผู้ใหญ่ควรดื่มนมทุกวัน 6) ขนมขบเคี้ยวต่างๆ ให้สารอาหารแก่ร่างกายน้อย 7) การรับประทานอาหารเนื้อติดมัน หนังไก่ หรือเนื้อสัตว์ที่มีไขมันสูง 8) ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารปิ้งย่าง อาหารรมควันต่างๆ 9) ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ 10) ไม่ควรรับประทานอาหารเช้าๆ กันทุกวัน 11) พริก หอม กระเทียม และถั่ว ที่ขึ้นรา สามารถนำมาประกอบอาหารได้ 12) อาหารหมักดอง เช่น มะม่วงดอง มะยมดอง มีวิตามินเท่ากับผลไม้สด และ 13) น้ำมันที่มีสีดำ หรือผ่านการทอดซ้ำหลายครั้ง ทำให้อาหารเข้มข้น อร่อยกว่าปกติ

พบว่าทั้ง 13 ข้อที่ใช้วัดความรู้ของครัวเรือน ส่วนใหญ่จะมีความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ เกินร้อยละ 80 ทั้งหมด 11 ข้อจาก 13 ส่วนข้อไม่ถึงร้อยละ 80.0 มีดังนี้ ส่วนใหญ่แล้วที่ผู้ตอบมีความรู้คือข้อ 7) การรับประทานอาหารเนื้อติดมัน หนังไก่ หรือเนื้อสัตว์ที่มีไขมันสูงให้ประโยชน์สูงพบว่าร้อยละ 56.2 บอกว่ามีประโยชน์สูง ซึ่งใกล้เคียงกับร้อยละ 43.8 ที่บอกว่าไม่ประโยชน์สูง และข้อคำถามที่ผู้ตอบว่าไม่ควรรับประทานอาหารเช้าๆ กันทุกวันมีร้อยละ 73.0 ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ

ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ	ใช่		ไม่ใช่	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.ควรรับประทานอาหารเช้าครบ 5 หมู่	397	99.2	3	.8
2.อาหาร 5 หมู่ ได้แก่ เนื้อสัตว์ ข้าว ผัก ผลไม้ และไขมัน	377	94.2	23	5.8
3.ทุกมื้ออาหาร ต้องมีประเภทของอาหารที่หลากหลาย เช่น ต้ม ผัด แกง ทอด	340	85.0	60	15.0
4.วิตามินได้จากการรับประทานผักและผลไม้	393	98.2	7	1.8
5.เด็กและผู้ใหญ่ควรดื่มนมทุกวัน	372	93.0	28	7.0
6.ขนมขบเคี้ยวต่างๆ ให้สารอาหารแก่ร่างกายน้อย	357	89.2	43	10.8
7.การรับประทานอาหารเช้าติดมัน หนักๆ หรือเนื้อสัตว์ที่มีไขมันสูงให้ประโยชน์สูง	225	56.2	175	43.8
8.ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารปิ้ง ย่าง อาหารรมควันต่างๆ	349	87.2	51	12.8
9.ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ	360	90.0	40	10.0
10.ไม่ควรรับประทานอาหารเช้าๆ กันทุกวัน	292	73.0	40	10.0
11.พริก หอม กระเทียม และถั่ว ที่ขึ้นรา สามารถนำมาประกอบอาหารได้	53	13.2	347	86.8
12.อาหารหมักดอง เช่น มะม่วงดอง มะยมดอง มีวิตามินเท่ากับผลไม้สด	29	7.2	371	92.8
13.น้ำมันที่มีสีดำ หรือผ่านการทอดซ้ำหลายครั้ง ทำให้อาหารเข้มข้น อร่อยกว่าปกติ	39	9.8	361	90.2

ส่วนที่ 3 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

การประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ประกอบด้วย ตัวชี้วัด 4 ด้าน 1) ตัวชี้วัดด้านการมีอาหารเพียงพอ ทรัพยากรการผลิต ขนาดไร่นา ศักยภาพการผลิต 2) ตัวชี้วัดด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบไร่นา เสถียรภาพด้านรายได้ ความรู้และข้อมูล 3) ตัวชี้วัดด้านการเข้าถึงอาหาร การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต การเข้าถึงตลาด การเข้าถึงอาหารธรรมชาติ และ 4) ตัวชี้วัดด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร โภชนาการ

ด้านการมีอาหารเพียงพอ ทรัพยากรการผลิต พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 66.3 ส่วนเรื่องของขนาดไร่นา พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ใช้เพื่อการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 1-3 ไร่ ร้อยละ 53.2 และเรื่อง ศักยภาพการผลิต พบว่ากลุ่มตัวอย่าง สามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติร้อยละ 34.3 ดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการมีอาหารเพียงพอ

ด้านการมีอาหารเพียงพอ	มี	ร้อยละ	ไม่มี	ร้อยละ
1) ท่านมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และเมล็ดพันธุ์	265	66.2	134	33.8
2) ท่านมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ใช้เพื่อการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 1-3 ไร่	213	53.2	187	46.8
3) ท่านสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ	137	34.2	263	65.8

ตัวชี้วัดด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการบำรุงรักษาดิน เช่น ใช้ปุ๋ยหมัก การทำพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน ร้อยละ 63.2 ส่วนเรื่องการมีน้ำที่เพียงพอเพื่อใช้ในการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ มีร้อยละ 65.0 และมีพื้นที่ป่าหรือที่ปลูกไม้ยืนต้นอย่างน้อย ร้อยละ 10 ของพื้นที่มีร้อยละ 58.0

พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ทั้งการผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภค และเป็นที่ต้องการของตลาดร้อยละ 43.5

เสถียรภาพด้านรายได้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร คือ 1,443 บาทต่อคนต่อเดือน ร้อยละ 90.0 และพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตนเองและมีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้ ร้อยละ 74.2

ความรู้และข้อมูล พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน เพียงร้อยละ 48.2 และมีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงร้อยละ 56.8 ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร

ด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร	ใช่	ร้อยละ	ไม่ใช่	ร้อยละ
4) ท่านมีการบำรุงรักษาดิน เช่น ใช้ปุ๋ยหมัก การทำพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน	253	63.3	147	36.8
5) ท่านมีน้ำที่เพียงพอเพื่อใช้ในการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์	260	65.0	140	35.0
6) ท่านมีพื้นที่ป่าหรือที่ปลูกไม้ยืนต้นอย่างน้อยร้อยละ 10 ของพื้นที่	232	58.0	168	42.0
7) ท่านมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ทั้งการผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด	174	43.5	226	56.5
8) ท่านมีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร คือ 1,443 บาทต่อคนต่อเดือน	360	90.0	40	10.0
9) ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตนเองและมีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้	297	74.2	103	25.8
10) ท่านได้เป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน	192	48.0	207	51.8
11) มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง	227	56.8	173	43.2

จากตารางที่ 4.12 ตัวชี้วัดด้านการเข้าถึงอาหาร ในเรื่องการเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอาหารที่ผลิตเองได้ตลอดปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อเมื่อมีความต้องการ ร้อยละ 51.8 และกลุ่มตัวอย่างมีท่านมีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 82.8 การเข้าถึงตลาด พบว่ากลุ่มตัวอย่างมี มีตลาดนัดชุมชนที่สามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง ร้อยละ 91.0 ส่วนการเข้าถึงอาหารธรรมชาติ พบว่า มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น มีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้เพียงร้อยละ 12.2 เท่านั้น

ตารางที่ 4.12 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการเข้าถึงอาหาร

ด้านการเข้าถึงอาหาร	มี	ร้อยละ	ไม่มี	ร้อยละ
12) มีอาหารที่ผลิตเองได้ตลอดปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อเมื่อมีความต้องการ	207	51.8	193	48.2
13) ท่านมีที่ดินเป็นของตนเอง	331	82.8	69	17.3
14) มีตลาดนัดชุมชนที่สามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง	364	91.0	36	9.0
15) มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น มีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้	49	12.2	351	87.8

ตัวชี้วัดด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร

ความปลอดภัยด้านอาหาร ผลิต พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีเกณฑ์ในเลือกซื้อบริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัย ปราศจากสารตกค้าง ร้อยละ 94.2 และมีการเข้าถึงและใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร ร้อยละ 94.5

ประเด็นด้านโภชนาการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมี เลือกผลิต ซื้อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำ ๆ ร้อยละ 94.2 และเข้าใจและรู้วิธีปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น เลือกวัตถุดิบที่ดีการเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย ร้อยละ 96.0

ตารางที่ 4.13 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร

ด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร	มี	ร้อยละ	ไม่มี	ร้อยละ
16) ท่านมีเกณฑ์ในเลือกซื้อบริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัย ปราศจากสารตกค้าง	377	94.2	23	5.8
17) มีการเข้าถึงและใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร	378	94.5	22	5.5
18) เลือกผลิต ซื้อม และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำ ๆ	377	94.2	23	5.8
19) เข้าใจและรู้วิธีปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น เลือกวัตถุดิบที่ดีการเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย	384	96.0	16	4.0

ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย เชิงเศรษฐกิจ (รายได้) เชิงสังคม ด้านความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร ด้านความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร

โดยมีการแปลค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

1.00 - 1.80 หมายถึง มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด

1.81 - 2.60 หมายถึง มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารน้อย

2.61 - 3.40 หมายถึง มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารปานกลาง

3.41 - 4.20 หมายถึง มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารมาก

4.21 - 5.00 หมายถึง มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารมากที่สุด

ความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม เชิงเศรษฐกิจหรือรายได้ สำหรับจัดหาจัดซื้ออาหาร

จากตารางที่ 4.14 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงเศรษฐกิจหรือรายได้แต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ยรวม 2.59 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.07 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบมีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจหรือรายได้แต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจหรือรายได้แต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.87 ถึง 3.30 โดยมีคะแนน เมื่อมีเงินไม่พอท่านต้องซื้ออาหารโดยการเชื่อไว้ก่อน (เงินเชื่อ) ต่ำสุด เฉลี่ย 1.87 ต่อมาคะแนนเมื่อเดือดร้อนท่านเคยกู้ยืมเงินเพื่อซื้อหาอาหารสำหรับครอบครัวเฉลี่ย 2.00 คะแนน ท่านต้องรอให้มีรายได้ก่อนที่จะซื้ออาหารมื่อถัดไปสำหรับคนในครอบครัวมีคะแนนเฉลี่ย 2.28 ส่วนคะแนนท่านเดือดร้อนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจถดถอย/สินค้าเกษตรราคาต่ำ ท่านรู้สึกวิตกกังวลว่ารายได้จะไม่เพียงพอต่อการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว และในแต่ละเดือนท่านมีเงินรายได้พอสำหรับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว คือ 2.68 2.71 และ 3.28 ตามลำดับ ในขณะที่ ประเด็นในแต่ละวันท่านมีเงินพอซื้ออาหารให้สำหรับคนในครอบครัวมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.30 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงเศรษฐกิจ (รายได้)

เชิงเศรษฐกิจ (รายได้)	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความเสี่ยง
1. ในแต่ละเดือนท่านมีเงินรายได้พอสำหรับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว	3.28	0.87	ปานกลาง
2. ในแต่ละวันท่านมีเงินพอซื้ออาหารให้สำหรับคนในครอบครัว	3.30	0.83	ปานกลาง
3. ท่านรู้สึกวิตกกังวลว่ารายได้จะไม่เพียงพอต่อการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว	2.71	1.14	ปานกลาง
4. ท่านต้องรอให้มีรายได้ก่อนที่จะซื้ออาหารมื่อถัดไปสำหรับคนในครอบครัว	2.28	1.15	ปานกลาง
5. เมื่อมีเงินไม่พอ ท่านต้องซื้ออาหารโดยการเชื่อไว้ก่อน (เงินเชื่อ)	1.87	1.07	น้อย
6. ท่านเดือดร้อนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจถดถอย/สินค้าเกษตรราคาต่ำ	2.68	1.29	ปานกลาง
7. เมื่อเดือดร้อน ท่านเคยกู้ยืมเงินเพื่อซื้อหาอาหารสำหรับครอบครัว	2.00	1.17	น้อย
รวม	2.59	1.07	น้อย

จากตารางที่ 4.15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงสังคม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.26 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.93 แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบมีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงสังคม แต่ละด้านไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงสังคม แต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.78 ถึง 3.54 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุดคือ ท่านรู้สึกพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่นเฉลี่ย 3.54 ต่อมาคะแนนการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้เฉลี่ย 3.37 คะแนน การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน มีคะแนนเฉลี่ย 3.36 ส่วนคนในชุมชนของท่านมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันอยู่เสมอเฉลี่ย 3.25 คะแนน ในขณะที่ คนในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยเหลือกันด้านอาหาร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.78 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงสังคม

เชิงสังคม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความเสี่ยง
8.คนในชุมชนของท่านมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันอยู่เสมอ	3.25	0.88	ปานกลาง
9. คนในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยเหลือกันด้านอาหาร	2.78	1.09	ปานกลาง
10.การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน	3.36	0.98	ปานกลาง
11. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้	3.37	0.87	ปานกลาง
12. ท่านรู้สึกพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่น	3.54	0.85	มาก
รวม	3.26	0.93	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.16 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร แต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ยรวม 1.97 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.12 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบ มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหารแต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร แต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.79 ถึง 2.06 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุดคือ มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารทั้งสามมื้อเฉลี่ย 2.06 ต่อมาคะแนนมีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่ได้เฉลี่ย 2.05 คะแนน ท่านต้องลดปริมาณอาหารลงเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้รับประทานอาหารทุกคน มีคะแนนเฉลี่ย 2.00 ส่วนความเสี่ยงที่ทุกคนในครอบครัวมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับรับประทานทุกมื้อเฉลี่ย 1.97 คะแนน ในขณะที่ ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเคยอดอาหารมื้อใดมื้อหนึ่งเนื่องจากมีอาหารไม่เพียงพอ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.79 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร

เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความเสี่ยง
13. มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารทั้งสามมื้อ	2.06	1.17	น้อย
14. ความเสี่ยงที่ทุกคนในครอบครัวมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับรับประทานทุกมื้อ	1.97	1.12	น้อย
15. มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่	2.05	1.13	น้อย
16. ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเคยอดอาหารมื้อใดมื้อหนึ่งเนื่องจากมีอาหารไม่เพียงพอ	1.79	1.06	น้อย
17. ท่านต้องลดปริมาณอาหารลงเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้รับประทานอาหารทุกคน	2.00	1.13	น้อย
รวม	1.97	1.12	น้อย

จากตารางที่ 4.17 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.31 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.06 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบ มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร แต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหารแต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.01 ถึง 3.58 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุดคือ ท่านเลือกซื้อเครื่องปรุงเช่น น้ำปลา น้ำตาลที่มีแหล่งผลิตที่แน่นอน และเชื่อถือได้เฉลี่ย 3.58 ต่อมาคะแนนในการซื้ออาหารแต่ละครั้ง ท่านเลือกซื้ออาหารหลายประเภท เช่น ปลา เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ ราคาอาหารเหล่านี้แพงมากขึ้นเฉลี่ย 3.44 คะแนน ความเสี่ยงที่ซื้ออาหารที่ผู้ขายปรุงไม่ได้ใส่ใจต่อความสะอาด ถูกสุขอนามัย มีคะแนนเฉลี่ย 3.31 ส่วนโอกาสสำหรับการซื้อผัก ผลไม้ หรืออาหารที่อาจปนเปื้อน ยาฆ่าแมลง พอร์มาลิน ฯลฯ เฉลี่ย 3.30 คะแนน อาหารที่ได้เครื่องปรุงรสเกินความจำเป็น เช่น ผงชูรส มีคะแนนเฉลี่ย 3.28 ความเสี่ยงต่ออาหารสำเร็จรูป เช่น แกงถุง อาหารกล่อง ที่ด้อยคุณค่าทางโภชนาการ มีคะแนนเฉลี่ย 3.24 ในขณะที่ ความเสี่ยงจากการซื้ออาหารไม่มีคุณค่าและไม่เหมาะสมกับราคา มีคะแนนเฉลี่ย 3.01 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร

เชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความเสี่ยง
18. ความเสี่ยงจากการซื้ออาหารไม่มีคุณค่าและไม่เหมาะสมกับราคา	3.01	1.07	ปานกลาง
19. ในการซื้ออาหารแต่ละครั้ง ท่านเลือกซื้ออาหารหลายประเภท เช่น ปลา เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ ราคาอาหารเหล่านี้แพงมากขึ้น	3.44	0.97	มาก
20. ความเสี่ยงต่ออาหารสำเร็จรูป เช่น แกล้งอาหารกล่อง ที่ด้อยคุณค่าทางโภชนาการ	3.24	1.11	ปานกลาง
21. ความเสี่ยงที่ซื้ออาหารที่ผู้ขายปรุงไม่ได้ใส่ใจต่อความสะอาด ถูกสุขอนามัย	3.31	1.13	ปานกลาง
22. ท่านเลือกซื้อเครื่องปรุงเช่น น้ำปลา น้ำตาลที่มีแหล่งผลิตที่แน่นอน และเชื่อถือได้	3.58	0.93	มาก
23. โอกาสสำหรับการซื้อผัก ผลไม้ หรืออาหารที่อาจปนเปื้อน ยาฆ่าแมลง ฟอรัมาลิน ฯลฯ	3.30	1.11	ปานกลาง
24. อาหารที่ใส่เครื่องปรุงรสเกินความจำเป็น เช่น ผงชูรส	3.28	1.14	ปานกลาง
รวม	3.31	1.06	ปานกลาง

ส่วนที่ 6 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน

แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือนประกอบด้วย
เชิงเศรษฐกิจ (รายได้) เชิงสังคม ด้านความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร ด้านความเสี่ยงต่อการเลือกซื้อ
อาหาร

โดยมีการแปลค่าเฉลี่ยของแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมใน
ครัวเรือน

1.00 - 1.80 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด

1.81 - 2.60 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้นน้อย

2.61 - 3.40 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้นปานกลาง

3.41 - 4.20 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้นมาก

4.21 - 5.00 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด

จากตารางที่ 4.18 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิง
เศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการพึ่งตนเอง แต่ละด้านอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.54
คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.03 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเรื่องแนวทางการสร้างความมั่นคง
ทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือนในด้านการพึ่งตนเอง แต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อ
พิจารณาคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.29 ถึง 3.79 โดยมีคะแนนที่มีค่ามาก
ที่สุดคือ การปลูกพืชผักสวนครัว จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารปนเปื้อนต่างๆ เฉลี่ย
3.79 ต่อมาคะแนนการปรุงอาหารรับประทานในครอบครัว จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 3.73 คะแนน
การนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอมอาหารเช่น การตากแห้ง เป็นการสำรองอาหารในครอบครัว มีคะแนน
เฉลี่ย 3.43 การปรุงอาหารเผื่อหลายมื้อ ทำให้คุมค่าและประหยัดพลังงาน เฉลี่ย 3.30 คะแนน ในขณะที่
การจดรายรับ-จ่ายเงินภายในครอบครัวจะทำให้ท่านควบคุมค่าใช้จ่ายได้ มีคะแนนเฉลี่ย 3.01 ซึ่งเป็น
คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการพึ่งตนเอง

ด้านการพึ่งตนเอง	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการปฏิบัติ
1. การจดรายรับ-จ่ายเงินภายในครอบครัว จะทำให้ท่านควบคุมค่าใช้จ่ายได้	3.29	1.10	ปานกลาง
2. การวางแผนก่อนซื้ออาหาร จะช่วยให้ท่านจัดงบประมาณ และได้ของตามความจำเป็น	3.62	0.89	มาก
3. การปรุงอาหารรับประทานในครอบครัว จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย	3.73	0.91	มาก
4. การปรุงอาหารเพื่อหลายมือ ทำให้คุ้มค่าใช้จ่าย และประหยัดพลังงาน	3.40	1.11	ปานกลาง
5. การนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอมอาหารเช่น การตากแห้ง เป็นการสำรองอาหารในครอบครัว	3.43	1.14	มาก
6. การปลูกพืชผักสวนครัว จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารปนเปื้อนต่างๆ	3.79	1.04	มาก
รวม	3.54	1.03	มาก

จากตารางที่ 4.19 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการสนับสนุนทางสังคม แต่ละด้านอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.58 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.91 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเรื่องแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือนในด้านการสนับสนุนทางสังคม แต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.65 ถึง 3.61 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุด คือ การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน ซึ่งมีเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 และพบว่ามีคะแนนที่เท่ากัน 2 เรื่องคือ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้คุณมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้ ซึ่งเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ต่อมาการพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกันเฉลี่ย 3.65 คะแนน ในขณะที่ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้คุณมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้ มีคะแนนเฉลี่ย 3.01 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.19

ตารางที่ 4.19 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการสนับสนุนทางสังคม

ด้านการสนับสนุนทางสังคม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการปฏิบัติ
7. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	3.61	0.94	มาก
8. การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน เป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน	3.65	0.87	มาก
9. การให้หรือการแลกเปลี่ยนอาหาร สิ่งของเงินทองระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน เป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน	3.56	0.95	มาก
10. การพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆกับคนในชุมชน/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน จะช่วยให้ท่านได้รับข้อมูลต่างๆและได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น	3.61	0.91	มาก
11. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้	3.49	0.89	มาก
	3.58	0.91	มาก

จากตารางที่ 4.20 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว แต่ละด้านอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.90 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.02 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเรื่องแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือนในด้านการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว แต่ละด้านมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.79 ถึง 4.01 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุด คือ การรับประทานอาหารที่บ้านร่วมกัน จะทำให้ครอบครัวมีความสามัคคีมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 และพบว่ามี การแนะนำครอบครัวให้เลือกบริโภคอาหารที่ให้คุณค่าทางโภชนาการมากกว่าอาหารราคาแพงแต่คุณค่าน้อย เป็นการสร้างนิสัยการบริโภคที่ดีซึ่งเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 ต่อมาการการประกอบอาหารรับประทานให้มากขึ้นช่วยสร้างนิสัยความมั่งคั่งภายในครอบครัวได้กันเฉลี่ย 3.85 คะแนน ในขณะที่ การลดการซื้ออาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกายจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมการบริโภคที่ดี มีคะแนนเฉลี่ย 3.79 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.20

ตารางที่ 4.20 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว

ด้านการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการปฏิบัติ
12. การรับประทานอาหารที่บ้านร่วมกัน จะทำให้ครอบครัวมีความสามัคคีมากยิ่งขึ้น	4.01	1.01	มาก
13. การประกอบอาหารรับประทานให้มากขึ้นช่วยสร้างนิสัยความมั่งคั่งภายในครอบครัวได้	3.85	1.06	มาก
14. การแนะนำครอบครัวให้เลือกบริโภคอาหารที่ให้คุณค่าทางโภชนาการมากกว่าอาหารราคาแพงแต่คุณค่าน้อย เป็นการสร้างนิสัยการบริโภคที่ดี	3.93	1.03	มาก
15. การลดการซื้ออาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกายจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมการบริโภคที่ดี	3.79	0.98	มาก
	3.90	1.02	มาก

จากตารางที่ 4.21 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการหาอาชีพเสริม แต่ละด้านอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยรวม 3.77 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.97 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเรื่องแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือนในด้านการหาอาชีพเสริม แต่ละด้านมีความแตกต่างกันไม่มากนัก เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.70 ถึง 3.84 โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุด คือ ถ้ามีโอกาสท่านจะประกอบอาชีพเสริมหลังงานประจำ เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งมีเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 และพบว่ามี หากได้รับการฝึกอาชีพหรือเรียนรู้เพิ่มเติมจะทำให้ท่านมีอาชีพที่มีความมั่นคงเพิ่มขึ้น ซึ่งเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 ต่อมาการอ่านหนังสือ/นิตยสารต่างๆที่เกี่ยวกับการแนะนำอาชีพ จะทำให้เพิ่มความรู้และช่องทางหารายได้เฉลี่ย 3.85 คะแนน ในขณะที่ การประกอบอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันในชุมชนจะช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับท่านได้ มีคะแนนเฉลี่ย 3.79 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ดังตารางที่ 4.21

ตารางที่ 4.21 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแสดงระดับแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน ด้านการหาอาชีพเสริม

ด้านการหาอาชีพเสริม	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการปฏิบัติ
16. ถ้ามีโอกาสท่านจะประกอบอาชีพเสริมหลังงานประจำ เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น	3.84	0.91	มาก
17. หากได้รับการฝึกอาชีพหรือเรียนรู้เพิ่มเติมจะทำให้ท่านมีอาชีพที่มีความมั่นคงเพิ่มขึ้น	3.82	0.91	มาก
18. การอ่านหนังสือ/นิตยสารต่างๆที่เกี่ยวกับการแนะนำอาชีพ จะทำให้เพิ่มความรู้และช่องทางหารายได้	3.71	0.95	มาก
19. การประกอบอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันในชุมชนจะช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับท่านได้	3.70	0.96	มาก
	3.77	0.93	มาก

ส่วนที่ 7 การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงอาหารของครัวเรือน

การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงอาหารของครัวเรือน โดยในส่วนแรกให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ประเมินฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และประเมินความกังวลว่าครัวเรือนของท่านจะมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่ ส่วนสุดท้ายให้กลุ่มตัวอย่างประเมินว่าราคาอาหารที่ซื้อมาบริโภคที่มีราคาสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมาท่านได้รับผลกระทบหรือไม่

ตารางที่ 4.22 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของการปรับตัวต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร

การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร	จำนวน	ร้อยละ
1. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวท่าน		
เหลือกิน	75	18.8
พอกิน	283	70.8
ไม่ค่อยพอ	42	10.5
2. ท่านมีความกังวลว่าครัวเรือนของท่านจะมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่		
ไม่เคย	132	33.0
มีบ้าง	246	61.5
ตลอดเวลา	22	5.5
3. ราคาอาหารที่ซื้อมาบริโภคที่มีราคาสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมาท่านได้รับผลกระทบหรือไม่		
ไม่ได้รับผลกระทบ	69	17.3
ได้รับผลกระทบ	331	82.8

จากตารางที่ 4.22 พบว่ากลุ่มตัวอย่างประเมินฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อยู่ในระดับพอกิน ร้อยละ 70.8 เหลือกิน ร้อยละ 18.8 และไม่พอกินร้อยละ 10.5 ส่วนเรื่องความกังวลว่าครัวเรือนของท่านจะมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภค พบว่าร้อยละ 61.5 ที่ตอบมีความกังวลอยู่บ้าง ส่วนไม่กังวลเลยมีร้อยละ 33.0 ส่วนครัวเรือนที่กังวลตลอดเวลา มีเพียง ร้อยละ 5.5 ส่วนสุดท้ายกลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 80 ที่ประเมินว่าได้รับผลกระทบจากราคาอาหารที่ซื้อมาบริโภคที่มีราคาสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมา

ตารางที่ 4.23 กรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการบริโภคของครัวเรือนท่านมีวิธีการปรับตัวอย่างไร

กรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการ บริโภคของครัวเรือนท่านมีวิธีการปรับตัว อย่างไร	มี		ไม่มี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1) หาแหล่งอาหารที่มีราคาถูก	314	78.5	86	21.5
2) ยืมข้าวจากเพื่อนบ้านหรือญาติ	34	8.5	366	91.5
3) ซื้อข้าวด้วยการใช้ความเชื่อ	37	9.3	363	90.8
4) จำกัดปริมาณการบริโภคในแต่ละมื้อ	149	37.3	251	62.8
5) ลดมื้อของการบริโภคในแต่ละวัน	45	11.3	355	88.8
6) ขายทรัพย์สินในครัวเรือนเพื่อซื้อข้าว เพื่อบริโภค	14	3.5	386	96.5
7) ขายสัตว์เลี้ยงเพื่อซื้อข้าวเพื่อบริโภค	28	7.0	372	
8) อื่นๆ (ระบุ).....	44	11.0	356	89.0

จากตารางที่ 4.23 กรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการบริโภคของครัวเรือนกลุ่มตัวมีวิธีการปรับตัวเป็นดังนี้ หาแหล่งอาหารที่มีราคาถูก ร้อยละ 78.5 แต่ไม่ต้องการหรือไม่ถึงขั้นที่ต้องยืมข้าวจากเพื่อนบ้านหรือญาติ และซื้อข้าวด้วยการใช้ความเชื่อ มีร้อยละ 91.5 , 90.8 ตามลำดับ แต่จะเลือก จำกัดปริมาณการบริโภคในแต่ละมื้อ ลงร้อยละ 37.3 และลดมื้อของการบริโภคในแต่ละวัน ร้อยละ 11.3 ส่วนการขายทรัพย์สินในครัวเรือนเพื่อซื้อข้าวเพื่อบริโภค และขายสัตว์เลี้ยงเพื่อซื้อข้าวเพื่อบริโภคยังไม่มีควมจำเป็นต้องกระทำ ร้อยละ 96.5 และ 96.5 ตามลำดับ ส่วนประเด็นอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กล่าวว่ากรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการบริโภคของครัวเรือน ก็จะทำให้ความสำคัญกับหันกลับมาปลูกพืชผักหรือเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน เป็นต้น

ปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมเป็นดังนี้

จากการประชุมระดมความคิดเห็นเรื่องปัจจัยเสี่ยงหรือหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

สรุปแยกตามพื้นที่ตำบลปริกชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ตำบลทุ่งหวัง ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ดังตารางที่ 4.24

ตารางที่ 4.24 ปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารของพื้นที่ศึกษา

ปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก		ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด	
	มี	ไม่มี	มี	ไม่มี
1.การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน	✓		✓	
2.ทรัพยากรเสื่อมโทรม	✓		✓	
3. แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย	✓		✓	
4.บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี	✓		✓	
5.การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ	✓		✓	
6.วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบริโภคอาหาร	✓		✓	
7.ความไม่ปลอดภัยอาหาร	✓		✓	
8.ภาวะสูงอายุของเกษตรกร	✓		✓	
9. เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร	✓		✓	
10) การขยายตัวของเมืองใหญ่	✓		✓	

โดยสรุปปัจจัยเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมเป็นดังนี้

1) การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน

ครัวเรือนและชุมชนทั้งสองพื้นที่มีระบบการผลิตอาหารที่มีสภาพไม่ยั่งยืน เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่นชาวบ้านขาดพันธุ์พืชในการผลิตอาหารของตัวเองทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปลูกพืชของชุมชน จากแต่เดิมชาวบ้านมีการทำนา ปลูกข้าว ปลูกผักพื้นบ้าน และมีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาหารของครัวเรือนและรองรับการบริโภคในชุมชน ปัจจุบัน พื้นที่การปลูกลดลงอย่างมาก จากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปลูกพืชจากที่ปลูกและเลี้ยงสัตว์หลากหลาย แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านไม่สนใจภาคเกษตรเหมือนแต่ก่อนหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้มีการทำงานนอกบ้าน มีการย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรเพื่อมากขึ้น แม้ว่าปัจจัยเรื่องที่ดิน และแหล่งน้ำพอให้ทำเกษตรได้ แต่ไม่ค่อยมีคนทำแล้ว ซึ่งจะส่งผลต่อปริมาณอาหารจำพวกข้าว พืชผัก และสัตว์ลดลง ทำให้ต้องซื้ออาหารเหล่านี้จากนอกชุมชน หรือพื้นที่ผลิตอาหารจากภาคอื่น ๆ ทำให้อาหารราคาแพงเพราะมีค่าขนส่งที่ค่อนข้างสูง ทำให้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารในมิติ การเข้าถึงอาหารของคนในชุมชนลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน

2) ทรัพยากรเสื่อมโทรม

ความเสี่ยงที่เป็นปัญหาใหญ่ของระดับครัวเรือน คือความเสี่ยงของทรัพยากร ดินและน้ำ ที่ครัวเรือนครอบครองอยู่ รวมไปถึงความเสี่ยงของทรัพยากรในระดับภาพรวมของชุมชน ได้แก่ การลดลงของพื้นที่เพาะปลูก และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ป่าไม้ชุมชนได้หายไปจากชุมชน โดยเปลี่ยนไปเป็นสวนยางหรือสวนผลไม้เชิงเดี่ยว การเสื่อมโทรมของดิน และมีปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำที่นำไปใช้ในการเกษตร การผลิตภาคการเกษตรของจังหวัดสงขลาได้แสดงได้อย่างชัดเจนว่าผลผลิตหลักคือยางพารา ที่มีการใช้พื้นที่ดินปลูกและให้ผลผลิตมากกว่าการผลิตอาหาร ส่วนจำนวนปศุสัตว์และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่เป็นอาหารหลัก ได้แก่ โคเนื้อ สุกร แพะ ไก่ และเป็ด ของพื้นที่ศึกษา พบว่ามีจำนวน ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในพื้นที่ศึกษา ทำให้มีความจำเป็นต้องนำเข้าอาหารทั้งสองกลุ่ม ได้แก่พืชและสัตว์ จากภายนอกเข้ามาขายในชุมชน

3) แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย

ความเสี่ยงเรื่องโครงสร้างของที่ดินและสิทธิในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอาหารของชุมชนได้หายไปจากชุมชน ในพื้นที่ตำบลปริกชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ตำบลทุ่งหวัง ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด พบว่าจากแต่เดิมมีแหล่งทรัพยากรอาหารอยู่ในแหล่งธรรมชาติของชุมชน แต่ปัจจุบันเหลืออาหารน้อยมากและประกอบกับความนิยมของคนไม่นิยมเก็บอาหารจากแหล่งธรรมชาติอีกแล้ว

4) บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี

ความเสี่ยงเรื่องบทบาทการค้าของบริษัทยักษ์ใหญ่ ที่เข้ามามีบทบาทในการผลิต การซื้อ การขาย อาหารครบวงจร และยิ่งใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกษตรกรรายย่อย ไม่สามารถแข่งขันได้ ส่งผลอาหารชุมชนไม่ว่าเป็นพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ท้องถิ่น ได้หายไปจากระบบอาหารของชุมชน หลายชนิด ชาวบ้านในชุมชนเองก็หันไปซื้ออาหารที่ผ่านการผลิตหรือการแปรรูป มีแนวโน้มให้เห็นมากขึ้นเนื่องจากสะดวก รวดเร็ว

ความเสี่ยงเรื่องผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า ทำให้อาหารที่ผลิตจากต่างประเทศ มีโอกาสนำเข้ามาขายในประเทศ และชุมชนได้งายมากขึ้น บางรายการมีราคาแพง แต่บางรายการมีราคาไม่แพง ซึ่งจะเข้าแข่งขัน กับอาหารท้องถิ่น อาหารหลายรายการไม่สามารถทราบวิธีในการผลิต หรือการแปรรูปว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภคหรือไม่

5) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

ความเสี่ยงในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ไม่เหมือนเดิม ในฤดูแห้งจะแห้งยาวนาน ส่งผลต่อการเพาะปลูก ทำผลผลิตมีน้อย ส่วนในฤดูฝนจะมีฝนตกมากในช่วงเดือน พ.ย.- ธ.ค. บางปีมีน้ำท่วมซ้ำ

6) วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคอาหาร

ความเสี่ยงพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมอาหารต่างชาติครอบงำอาหารท้องถิ่น เช่นความนิยมในอาหารที่ซื้อได้จากร้านค้าปลีก การรับประทานอาหารนอกบ้าน และวัฒนธรรมอาหารเกาหลี อาหารญี่ปุ่น อาหารตะวันตก เข้ามามีบทบาทมากขึ้น

7) ความไม่ปลอดภัยอาหาร

ความเสี่ยงเรื่องสุขภาพ ที่เกิดจากบริโภคอาหารไม่ปลอดภัย ทำให้มีปริมาณสารเคมีในร่างกาย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในหลายพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต โดยเกษตรกรบางรายใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งปุ๋ยเคมี และสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืชเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตอย่างต่อเนื่อง มีแนวโน้มที่อาหารปนเปื้อนสารเคมี ซึ่งจะทำให้มีความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้บริโภค

8) ฐานการผลิตอาหารชุมชนเสื่อมโทรม

ภาคการผลิตอาหารในช่วงที่ผ่านมา มีการปรับตัวที่ค่อนข้างช้าเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะที่โลกปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่อาศัยฐานความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา เนื่องจากประสิทธิภาพการผลิตทั้งในภาคเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ โดยพืชเกษตรที่เป็นอาหารไม่สามารถแข่งขันได้ เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง ขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะที่ดินและทรัพยากรน้ำ ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานการผลิตและเป็นปัญหาต่อเนื่องด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว อีกทั้งเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ศึกษายังขาดความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและภาคการเกษตรโดยรวม นอกจากนี้ยังมีจุดอ่อนในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตอาหารของเกษตรกรรายย่อย

9) ภาวะสูงอายุของเกษตรกร

ภาวะสูงอายุของเกษตรกร เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในระดับโลก ได้ระดับมาถึงระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับชุมชน พบเหมือนกันกล่าวคือ ประชากรกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยอย่างรวดเร็ว ประกอบ กับการย้ายออกจากภาคเกษตรของแรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่สังคมเมือง จากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้ อายุของผู้ที่ทำการเกษตรในชุมชน มีอายุเพิ่มมากขึ้น เรื่องนี้จะส่งผลปริมาณอาหารของชุมชนที่ถูกผลิตได้น้อยลง

10) เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร

พบว่าชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ ยังมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากจังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่ขนาดเศรษฐกิจใหญ่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย และปัจจุบันมีเมืองที่สำคัญ คือ เมืองหาดใหญ่ เมืองสงขลา และเมืองสะเดา มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก มีขนาดใหญ่ กิจกรรมอุตสาหกรรม และการค้า ระบบการศึกษามีสถาบันการศึกษาตั้งแต่อนุบาล ถึงระดับอุดมศึกษาเป็นจำนวนมาก ทำให้มีแหล่งงานหลากหลาย ก่อให้เกิดรายได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เองโดยรวมอาจดูดีที่ทำให้เป็นโอกาสที่จ้างงานมากขึ้น แต่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงอาหารเนื่องจากคนรุ่นใหม่หรือ เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร ทำให้ผู้ผลิตอาหารในพื้นที่ของจังหวัดน้อยลง ซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารระดับพื้นที่ในอนาคตอย่างแน่นอน

11) การขยายตัวของเมืองใหญ่

ความเป็นเมือง มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างเศรษฐกิจจังหวัดสงขลา โดยที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสงขลา มีมูลค่าเท่ากับ 196,933 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 1.82 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และคิดเป็นร้อยละ 17.77 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคใต้ (GRP) ซึ่งมีมูลค่าสูงสุดของภาคใต้

โครงสร้างการผลิตของจังหวัดสงขลา ขึ้นอยู่กับสาขาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้า สาขาการผลิต สาขาเกษตรกรรม สาขาการท่องเที่ยว และสาขาการค้าปลีกและค้าส่ง สำหรับรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในจังหวัด เป็นอันดับที่ 22 ของประเทศ เป็นอันดับที่ 5 ของภาคใต้ และเป็นอันดับที่ 1 ของกลุ่มจังหวัดชายแดนภาคใต้



ภาพที่ 4.45 เมืองหาดใหญ่



ภาพที่ 4.46 เมืองสงขลา



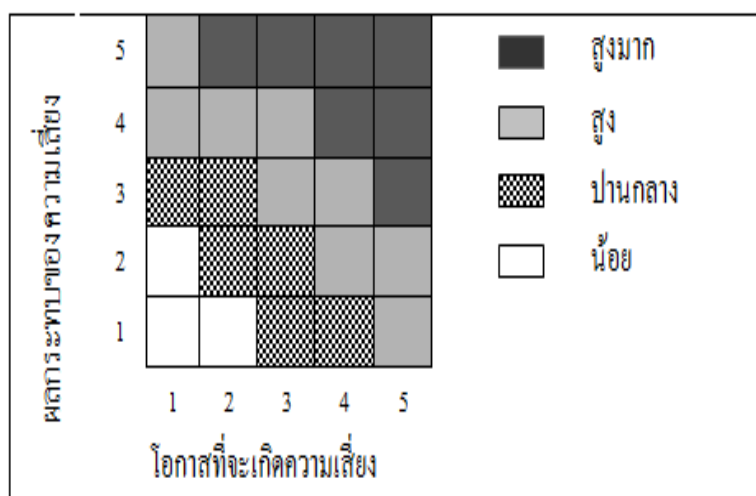
ภาพที่ 4.47 เมือง สะเดา (ด้านนอก)

ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการกระจายความเป็นเมืองออกไปสู่ภูมิภาค เพื่อไม่คนคนต่างจังหวัดต้องเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นพัฒนาเมืองตามภูมิภาคของประเทศ ในส่วนของภาคใต้ กำหนดให้จังหวัดสงขลา เป็นศูนย์กลางของความเจริญในพื้นที่ภาคใต้ ทำให้พื้นที่อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสะเดา มีการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก และรัฐบาลยุคปัจจุบัน (2558) ได้ประกาศให้พื้นที่ อำเภอสะเดา เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ส่งผลให้มีการขยายตัวตามแนวเส้นทางคมนาคมซึ่งผลจากการขยายตัวของเมืองแบบนี้ ทำให้เกิดกระทบทางสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยผลกระทบที่ส่งผลทางกายภาพ ส่งผลต่อ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำการเกษตรไปสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบ เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว กิจกรรมอุตสาหกรรมหลากหลายชนิด การสร้างบ้านหรือที่อยู่อาศัย ทำให้คนในพื้นที่ที่ศึกษาเข้ามาทำงานในเมืองกันมากขึ้น

การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนพื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน 2) ประชาชนในท้องถิ่น พื้นที่ละ 30 คน รวมจำนวน 120 คน และ 3) องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 คน สามารถสรุปวิเคราะห์รวมทั้ง 2 พื้นที่ศึกษาดังนี้

ระดับของความเสี่ยง (Degree of Risk) หมายถึง สถานะของความเสี่ยงที่ได้จากประเมินโอกาสและผลกระทบของแต่ละปัจจัยเสี่ยง แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ สูงมาก สูง ปานกลาง และน้อย

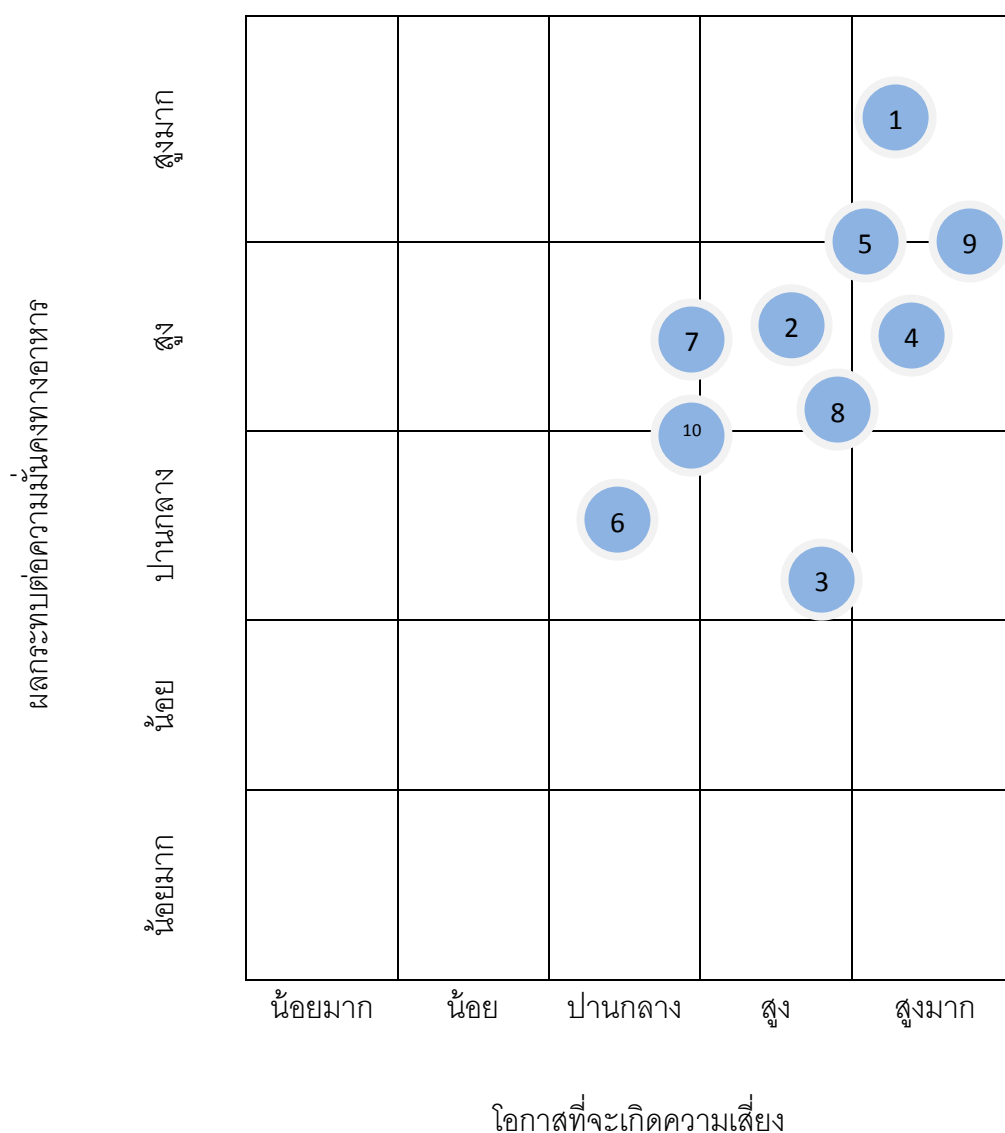


ภาพที่ 4.48 ระดับของความเสี่ยง (Degree of Risks)

จากภาพที่ 4.48 การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

สรุปความเสี่ยงที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารของพื้นที่ศึกษา

- 1.การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน
- 2.ทรัพยากรเสื่อมโทรม
- 3.แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย
- 4.บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี
- 5.การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
- 6.วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร
- 7.ความไม่ปลอดภัยอาหาร
- 8.ภาวะสูงอายุของเกษตรกร
- 9.เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร
- 10) การขยายตัวของเมืองใหญ่



ภาพที่ 4.49 การวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

สรุปจากที่กล่าวไปข้างต้นทำให้เห็นความเชื่อมโยงโอกาสที่จะเกิดความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ สามารถสังเคราะห์ให้เห็นว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี ความไม่ปลอดภัยอาหาร การขยายตัวของเมืองใหญ่ ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหาร ภาวะสูงอายุของเกษตรกร เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร รวมปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศทรัพยากรเสื่อมโทรม แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้ในแต่ละประเด็นมีแนวโน้มที่ทำให้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนสั้นลงแตกต่างกัน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหารในระยะยาวจะเป็นเรื่องกำลังคนที่อยู่ในภาคการผลิตอาหาร ที่เป็นเกษตรกรรายย่อยในชุมชน เนื่องจากกลุ่มนี้มีอายุมาก และคนรุ่นใหม่ที่จะมาสืบสานกิจการงานเกษตรที่จะเป็นผู้ผลิต

อาหารมีน้อยลงจนน่าเป็นห่วงเป็นอย่างมาก ทำให้การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน และปัจจัยที่ควบคู่กัน เรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อม และปัจจัยเสี่ยงที่เป็นความท้าทายชุมชนคือการฟื้นฟูทรัพยากร ให้กลับมาเป็นแหล่งผลิตอาหารที่อุดมสมบูรณ์ดังแต่กาลก่อน

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก

วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis)

ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนพื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน 2) ประชาชนในท้องถิ่น พื้นที่ละ 30 คน รวมจำนวน 120 คน และ 3) องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 คน สามารถสรุปวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก แยกเป็น 2 พื้นที่ศึกษาดังนี้

จากเวทีสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา สามารถสรุปวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ในมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strength)

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ชาวบ้านมีความรักสามัคคี เนื่องจากมีความเป็นเครือญาติ ที่สำคัญชาวบ้านให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในหลากหลายโครงการพัฒนาของชุมชน

2. มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน

ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริกชาวบ้านในพื้นที่ศึกษานอกจากมีความรักสามัคคี ยังมีการแบ่งปันอาหารภายในหมู่เครือญาติซึ่งกันและกัน

3. ผู้นำชุมชนมีการนำเอาองค์ความรู้จากภายนอกมาพัฒนาชุมชน

กล่าวคือผู้นำของเทศบาลปริกและผู้นำระดับชุมชน มีความเข้มแข็งในการพัฒนา ยกกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้นำทั้งสองระดับได้ให้ความสำคัญกับเรื่องความรู้เชิงพัฒนาที่ อยู่ภายนอกชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลากหลายกิจกรรมการเรียนรู้

จุดอ่อน (Weakness)

1. ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ชุมชนในพื้นที่ศึกษายังไม่มีความรู้ และความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากองค์ความรู้ในประเด็นนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน และเมื่อชาวบ้านในพื้นที่ไม่รู้เรื่อง เกี่ยวกับเรื่องนี้ ทำให้ไม่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหารทั้งในระดับครัวเรือน และในระดับชุมชน

2. ผลผลิตในชุมชนไม่เพียงพอกับตลาดสีเขียว

ผลผลิตอาหารของชุมชน ที่คนในพื้นที่ผลิตได้มีปริมาณน้อยมาก และไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย

ในชุมชนแม้ว่าแกนนำระดับตำบล แกนนำชุมชน และสมาชิกได้สร้างการมีส่วนร่วมมี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนในหลายเรื่อง แต่ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารกลับมีน้อย โดยเฉพาะในด้านการผลิตอาหาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ ที่ให้เป็นคลังอาหารของชุมชนกลับมีน้อยมาก

4. พื้นที่ทางนิเวศไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร

พื้นที่ทางนิเวศในปัจจุบัน ไม่เอื้ออำนวยในการผลิตอาหารมากนัก เนื่องจากพื้นที่เป็นราบลุ่มเป็นทางน้ำ ทำให้ไม่เอื้อต่อการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพราะบางปีหากมีฝนตกหนักก็จะเกิดน้ำท่วมขังได้ ทำให้พืชได้รับความเสียหาย

5. เกษตรกรขาดเงินลงทุนในการทำเกษตร

เกษตรกรรายย่อยขาดเงินลงทุนในการทำลงทุนทำการเกษตร แม้ว่า อาหารท้องถิ่นจะมีราคาถูกว่านำเข้ามาใช้ภายในชุมชน ที่ไม่ต้องเสียค่าขนส่ง แต่อย่างไรก็ตามถ้าหากให้คนในท้องถิ่นลงทุนปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนในการทำเกษตรเพื่อสร้างอาหารมาหล่อเลี้ยงชุมชน

6. คนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาชีพทางการเกษตร

ในพื้นที่ที่ปริกพบว่าคนส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งเกษตรกรที่ทำสวนยางพารา ค้าขาย และรวมถึงรับจ้างทำงานภายนอกชุมชน และพบว่าคนรุ่นใหม่ของชุมชนไม่นิยมประกอบอาชีพทางการเกษตร เนื่องจากมีความเข้าใจว่าอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไม่สามารถสร้างความก้าวหน้าให้ตนเองได้ ทศนคติเช่นนี้ส่งผลต่อปริมาณอาหารทั้งพืชผักและสัตว์ที่จะเป็นอาหาร มีปริมาณน้อยลงมา ไม่เพียงพอต่อการใช้บริโภคภายในชุมชน เนื่องจากภาคการเกษตร ของชุมชนขาดแคลนแรงงาน เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจทำการเกษตรอีกต่อไป

โอกาส (Opportunity)

1. การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสงขลา

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในเขตจังหวัดสงขลา ซึ่งพื้นที่ตำบลปริงอยู่ใกล้จุดที่ภาครัฐจะประกาศให้พื้นที่หลายตำบล ในเขตอำเภอสะเดาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ส่งผลให้เกิดโอกาสใหม่ เกิดขึ้นในพื้นที่หลายประเด็น โดยเฉพาะ การเจริญเติบโตของสภาพเศรษฐกิจในพื้นที่ ด้านนอก อำเภอสะเดา ส่งผลให้ผู้คนหลั่งไหลกันเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ในแง่ความมั่นคงทางอาหาร มองเป็นโอกาสในเรื่องของขนาดของอุปทานด้านอาหาร ในพื้นที่ขยายตัวตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ เป็นโอกาสให้เกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ปริงสามารถผลิตอาหารส่งไปจำหน่าย ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษได้

2. นโยบายของเทศบาลตำบลปริงส่งเสริมการเปิดตลาดสีเขียว

เทศบาลตำบลปริงเป็นเทศบาลดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานหลักธรรมาภิบาล โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน ว่าไม่เป็นเรื่องการพัฒนาหรือการขับเคลื่อนภารกิจของเทศบาลโดยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือในพื้นที่ของเขตเทศบาล จนทำให้เทศบาลปริงได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้มีตลาดสีเขียว เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่มีผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถผลิตได้เองแล้วเหลือ ก็สามารถนำผลผลิตเหล่านั้นมาจำหน่ายในตลาดสีเขียวได้

3. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

การจัดการความมั่นคงทางอาหารมีแนวทางหลักคือ การประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครัวเรือนมีหลักการหรือแนวทางที่สามารถปฏิบัติตามได้ ทั้งในแง่ความพอเพียง ความสามารถในการคิด และความสามารถในการดำเนินชีวิต และให้ความสำคัญกับการทำเกษตรรูปแบบใหม่เน้นไปที่ผลิตพืชและสัตว์ให้มีความหลากหลาย และรวมถึงการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพื่อให้เกษตรกรหรือผู้ที่ประยุกต์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำเนินชีวิตตนเองได้อย่างมีความสุข

4. นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น

ปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับชุมชนมากขึ้น โดยให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น เช่น สำนักงานเกษตรได้ส่งเสริมเรื่องไม้ผล และกลุ่มอาชีพ การแปรรูปสินค้าและบริการ บางหน่วยงานจัดตั้งเป็นงบประมาณ และหลายหน่วยงานส่งเสริมให้ความรู้ในการพัฒนาสินค้าทางการเกษตร และรวมถึงการส่งเสริมพัฒนาสินค้า OTOP เป็นต้น

อุปสรรค (Threat)

1. ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม

ในพื้นที่ตำบลปริก ได้รับจากภัยธรรมชาติในเรื่อง น้ำท่วมในฤดูฝน ทำให้ส่งผลต่อการทำการเกษตรไม่ว่าเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์

2. พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยพืชเศรษฐกิจ

ในพื้นที่ตำบลปริก พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา และสวนผลไม้ เช่นลองกอง

3. สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ

สินค้าทางการเกษตรราคาขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดและปริมาณของสินค้าทางเกษตรที่มีในตลาดผู้บริโภค ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

4. ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม

คนในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก เริ่มมีค่านิยมในการบริโภคอาหารที่เปลี่ยนไป ให้สนใจในการบริโภคอาหารแปรรูป เช่น ปลากระป๋อง หรือนิยมไปซื้ออาหารตามสะดวกซื้อเพิ่มมากขึ้น การสนใจบริหารอาหารให้ห่างสรรพสินค้า หรืออาหารจานด้วยเพิ่มมากขึ้น ค่านิยมเหล่านี้ได้เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม

การวิเคราะห์ จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จ.สงขลา

จุดแข็ง (Strength)

1. มีความรักสามัคคีแบบเครือญาติในชุมชน

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง จากการระดมความคิดเห็นชาวบ้านให้ข้อมูลพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความเป็นเครือญาติกัน ทำให้มีความรักความสามัคคีกันมากในชุมชน

2. มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน

ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความเป็นเครือญาติกัน ทำให้ยังคงเห็นในเรื่องการแบ่งปันอาหารกันภายในชุมชน อยู่ อีกทั้งในเวลาที่ม้งงานของชุมชน หรืองานวัด ชุมชนก็นำอาหารมาช่วยงานต่าง ๆ สำหรับเครือญาติที่ มีพืชผัก ก็นำช่วยเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหาร

3. ทำเลที่ตั้งมีการคมนาคมที่สะดวก

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ทำเลที่ตั้งมีของชุมชนมีการคมนาคมที่สะดวก

4. เกษตรกรมีภูมิปัญญาในการผลิต

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด พบว่าเกษตรกรหลายท่าน เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการทำการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

จุดอ่อน (Weakness)

1. ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ชุมชนในพื้นที่ศึกษายังไม่มีความรู้ และความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากองค์ความรู้ในประเด็นนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน และเมื่อชาวบ้านในพื้นที่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหารทั้งในระดับครัวเรือน และในระดับชุมชน

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย

ในชุมชนอาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนไม่มากนัก และที่สำคัญในแง่ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารกลับไม่มีเลย อาจเนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ หรือเป็นไปได้ที่ชุมชนนี้ ยังการทำเกษตร อยู่บ้างมีอาหารอยู่ในระดับที่ไม่ลำบาก จึงมีความรู้สึกว่าชุมชนเองไม่ได้ผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารมากนัก

3. ขนาดพื้นที่ทำกินในครัวเรือนมีน้อย

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง เนื่องจากชุมชนมาผู้คนอาศัยอยู่ใน ชุมมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน ทำให้มีลูกมีหลานกันหลายรุ่น ส่งผลต่อการแบ่งพื้นที่ทำกินใน ครัวเรือนมีน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งพื้นที่ดิน ที่ใช้ทำกินมีน้อย ก็จะมีผล การผลิตที่จะผลิตอาหารได้ น้อยลง

4. ขาดการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง ไม่มีระบบชลประทาน ทำให้น้ำไม่ เพียงพอต่อการเกษตร ซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ต่อการทำนา และการปลูกพืชผัก ในเมื่อมีน้ำน้อย ที่ใช้ทำกิน มีน้อย ก็จะมีส่งผลการผลิตที่จะผลิตอาหารได้น้อยลงได้ด้วยเช่นกัน

5. ขาดแคลนแรงงานในด้านการเกษตร

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง พบว่าคนรุ่นใหม่ของชุมชนไม่นิยมประกอบอาชีพทางการเกษตร เนื่องจากมีความเข้าใจว่าอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไม่สามารถสร้าง ความก้าวหน้าให้ตนเองได้ ทักษะคิดเช่นนี้ส่งผลต่อปริมาณอาหารทั้งพืชผักและสัตว์ที่จะเป็นอาหาร มี ปริมาณน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการใช้บริโภคภายในชุมชน เนื่องจากภาคการเกษตร ของชุมชนขาดแคลน แรงงาน เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจทำการเกษตรอีกต่อไป

6. ขาดเครือข่ายในการผลิตสินค้าทางการเกษตรในชุมชน

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง ไม่มีเครือข่ายในการผลิตสินค้า ทางการเกษตรในชุมชน ทำให้ไม่มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการผลิต หรือการปลูกพืชเลี้ยง สัตว์

7. มีการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด พบว่าเกษตรกรบางคนมีการใช้สารเคมีในภาค การเกษตรไม่ถูกต้อง และบางคนใช้เป็นเวลานานก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ

8. ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ทางการเกษตร

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง นอกจากยังขาดเครือข่ายในการ ผลิตสินค้าทางการเกษตรในชุมชน ทำให้ไม่มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่อง ความรู้ทางการเกษตร ทั้งเรื่องการผลิตพืชและการเลี้ยงสัตว์

โอกาส (Opportunity)

1. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

การจัดการความมั่นคงทางอาหารมีแนวทางหลักคือ การประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อให้ครัวเรือนมีหลักการหรือแนวทางที่สามารถปฏิบัติตามได้ ทั้งในแง่ความพอเพียง ความสามารถในการคิด และความสามารถในการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการทำ เกษตรรูปแบบใหม่เน้นไปความหลากหลายของพืชและสัตว์ และรวมถึงการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพื่อให้เกษตรกรหรือผู้ที่ประยุกต์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำเนินชีวิตตนเองได้อย่างมีความสุข

2. เส้นทางคมนาคมสะดวกและสามารถเชื่อมโยงไปยังอำเภอหาดใหญ่ได้

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ท่าเลที่ตั้งมีของชุมชนที่ทำการการคมนาคมที่ สะดวก ทำให้สามารถผลิตอาหารส่งไปขายในอำเภอหาดใหญ่ได้

3. แนวโน้มการทำการเกษตรสีเขียวและกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น

กระแสการทำการเกษตรอินทรีย์ มีความสำคัญมากขึ้นเนื่องจากผู้บริโภคให้ความสำคัญกับสุขภาพ โดยเน้นเลือกรับประทานที่มีประโยชน์ และปลอดภัยจากสารเคมี

4. นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชน

ปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับชุมชนมากขึ้น โดยให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น เช่น สำนักงานเกษตรได้ส่งเสริมเรื่องไม้ผล และกลุ่มอาชีพ การแปรรูปสินค้าและบริการ บางหน่วยงานจัดตั้งเป็นงบประมาณ และหลายหน่วยงานส่งเสริมให้ความรู้ในการพัฒนาสินค้าทางการเกษตร และรวมถึงการส่งเสริมพัฒนาสินค้า OTOP เป็นต้น

อุปสรรค (Threat)

1. ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม

ได้รับจากภัยธรรมชาติในเรื่อง อากาศร้อนส่งผลให้ขาดแคลนน้ำเนื่องมาจากฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานในบางปี ทำให้ส่งผลต่อการทำการเกษตรไม่ว่าเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์

2. เศรษฐกิจครัวเรือนมีการปรับตัวสูงขึ้น

ในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง ชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า อุปสรรคภายนอกชุมชนที่จะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารคือค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพสูงขึ้น หลายครัวเรือนที่ทำอาชีพปลูกยางพารา แต่ช่วง 2-3 ปีนี้ พบว่าราคาลดลงเป็นอย่างมากทำให้ระบบต่อเศรษฐกิจครัวเรือนมีการปรับตัวสูงขึ้น ส่งผลต่อความมั่นคงทางได้เช่นเดียวกัน

3. สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ

สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดและปริมาณของสินค้าทางเกษตรที่มีในตลาดผู้บริโภค ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

4. ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม

คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ศึกษาเริ่มมีค่านิยมในการบริโภคอาหารที่เปลี่ยนไป สนใจบริโภคอาหารแปรรูป เช่น ปลากระป๋อง หรือนิยมไปซื้ออาหารตามสะดวกซื้อเพิ่มมากขึ้น การสนใจบริโภคอาหารให้ห่างสรรพสินค้า หรืออาหารจานด่วนเพิ่มมากขึ้น ค่านิยมเหล่านี้ได้เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม

5. พื้นที่ผลิตอาหารลดลง

พื้นที่การเกษตรที่ผลิตอาหาร ลดลงเนื่องจากรายงานจากจำนวนประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องใช้ที่ดินมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย และอีกเหตุผลหนึ่งกล่าวคือเมื่อ 10 ปีผ่านมาราคายางพารา ราคาเพิ่มสูงขึ้น ทำให้คนในพื้นที่นำเอาที่ดินไปปลูกยาง แทนที่นาข้าว

6. การลดลงอย่างรวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพและฐานทรัพยากรด้านอาหาร

กลยุทธ์การสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 4.25 การวิเคราะห์ TOWS matrix ของชุมชนตลาดใต้-ทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก	จุดแข็ง (Strength) S1. การมีส่วนร่วมของชุมชน S2. มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน S3. ผู้นำชุมชนมีการนำเข้าองค์ความรู้จากภายนอกมาพัฒนาชุมชน	จุดอ่อน (Weakness) W1. ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร W2. ผลผลิตในชุมชนไม่เพียงพอกับตลาดสีเขียว W3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย W4. พื้นที่ทางนิเวศไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร W5. เกษตรกรขาดเงินลงทุนในการทำเกษตร W6. คนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาชีพทางการเกษตร
โอกาส (Opportunity) O1. การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสงขลา O2. นโยบายของเทศบาลตำบลปริกส่งเสริมการเปิดตลาดสีเขียว O3. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร O4. นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น เช่น สำนักงานเกษตรได้ส่งเสริมเรื่องไม้ผล และกลุ่มอาชีพ เป็นต้น	SO Strategies พัฒนาเทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเพื่อไปเชื่อมโยงกับตลาดสีเขียว	WO Strategies สร้างระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคด้วยกลไกตลาดสีเขียวเพื่อค้ำจุนเรื่องสุขภาพจากสารเคมีทางการเกษตร

อุปสรรค (Threat)	ST Strategies	WT Strategies
T1. ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม T2. พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา T3. สิ้นค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดและปริมาณของสินค้าทางเกษตรที่มีในตลาดผู้บริโภค ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ T4. ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม	ผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อสร้างระบบเกษตรกรรมในระดับครัวเรือนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อสังคมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ลดต้นทุนและพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ 4.26 การวิเคราะห์ TOWS matrix ของชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง จังหวัดสงขลา

ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก	จุดแข็ง (Strength) S1. มีความรักสามัคคีแบบเครือญาติในชุมชน S2. มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน S3. ท่าเลที่ตั้งมีการคมนาคมที่สะดวก S4. เกษตรกรมีภูมิปัญญาในการผลิต	จุดอ่อน (Weakness) W1. ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร W2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย W3. ขนาดพื้นที่ทำกินในครัวเรือนมีน้อย W4. ขาดการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร W5. ขาดแคลนแรงงานในด้านการเกษตร W6. ขาดเครือข่ายในการผลิตสินค้าทางการเกษตรในชุมชน W7. มีการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ W8. ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ทางการเกษตร
โอกาส (Opportunity) O1. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร O2. เส้นทางคมนาคมสะดวกและสามารถเชื่อมโยงไปยังอำเภอหาดใหญ่ได้ O3. แนวโน้มการทำการเกษตรสีเขียวและกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น O4. นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น	SO Strategies พัฒนาเทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเพื่อไปเชื่อมโยงกับตลาดสีเขียว	WO Strategies ผลักดันนโยบายท้องถิ่นในการปฏิรูประบบเกษตรกรรมที่เอื้อต่อเกษตรกรรายย่อย ได้แก่ อ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ตลาดสีเขียว แผนสุขภาพจากสารเคมีทางการเกษตรเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน สังคมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อุปสรรค (Threat)	ST Strategies	WT Strategies
T1. ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม T2. เศรษฐกิจครัวเรือนมีการปรับตัวสูงขึ้นส่งผลต่อการเปลี่ยนอาชีพเป็นพืชทางเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น ยางพารา T3. สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดและปริมาณของสินค้าทางเกษตรที่มีในตลาดผู้บริโภค ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ T4. ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม T5. พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยพืชพลังงาน T6. การลดลงอย่างรวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพและฐานทรัพยากรด้านอาหาร	การฟื้นฟูวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ต่อฐานทรัพยากร ระบบการผลิตอาหารและสุขภาพ	ลดต้นทุนและพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ได้นำมาจัดทำเป็นตารางการวิเคราะห์ TOWS matrix พบว่าพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 ชุมชน ใน 2 ตำบลมีความสภาพจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นเพื่อให้ภาพแนวการจัดการความมั่นคงทางอาหาร คณะผู้วิจัยได้นำเสนอสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ผลประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่เก็บจากแบบสอบถาม และผลการวิเคราะห์ จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค รวมทั้งการวิเคราะห์ TOWS matrix ต่อที่ประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น เชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยการจัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

องค์ความรู้จากผลงานวิจัย และตัวชี้วัดที่สะท้อนระดับความมั่นคงของอาหาร โดยเชื่อมโยงกับทุนทางการดำรงชีพของครัวเรือนหรือของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และรวมไปถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพื่อคาดการณ์ความมั่นคงอาหาร ในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ข้อมูลที่ได้จากวิจัยครั้งนี้ใช้สำหรับการวางแผน และจัดทำกลยุทธ์เพื่อสร้างความมั่นคงอาหารในพื้นที่ นับเป็นการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยในการสนับสนุนเชิงนโยบายของส่วนราชการในท้องถิ่นและส่วนราชการที่อยู่เหนือขึ้นไป รวมทั้งสามารถประยุกต์วิธีการนำไปใช้ในพื้นที่อื่นได้

แม้ว่าคนในพื้นที่ศึกษาโดยส่วนใหญ่จะมีอาหารเพียงพอแต่ก็ยังพบว่ามียุทธศาสตร์ที่มีอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนหรือการบริโภคอาหารที่ขาดโภชนาการ ซึ่งปัญหาความมั่นคงอาหารในระดับครัวเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย

จากการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนได้ใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์บริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้เข้าร่วมได้กำหนดกลยุทธ์เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นแต่ด้านดังนี้

1) ด้านการผลิตอาหารชุมชน

การส่งเสริมการทำการเกษตรยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจเพียงพอ

การพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่นำพื้นที่กลับมาใช้เป็นฐานการผลิตอาหารของชุมชน

ประสานงานส่วนราชการในการบริหารจัดการน้ำและดินโดยให้ทางราชการและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการความรู้

ส่งเสริมให้เทศบาลและองค์การบริหารตำบลหรือราชการส่วนท้องถิ่น โดยร่วมกับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ประสานงานหน่วยงานเกี่ยวข้องในเรื่องข้อมูลด้านสภาพอากาศและปริมาณน้ำฝนในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและใช้เป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจในผลิตอาหารให้สอดคล้องกับสภาพอากาศและปริมาณน้ำฝนในแต่ละช่วงฤดูกาล

2) ด้านการเข้าถึง

ควรเร่งส่งเสริมให้มีการสร้างตลาดอาหารปลอดภัยในท้องถิ่นในการเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขายอาหารจากชุมชน

สร้างเครือข่ายความมั่นคงทางอาหารภายในชุมชน และรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากสภาพผันผวนของสภาพเศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

ควรมีให้ความสำคัญและเร่งฟื้นฟูเมนูอาหารท้องถิ่นที่ใช้วัตถุดิบจากแหล่งอาหารชาติจากธรรมชาติและปลูกหรือเลี้ยงได้เองในท้องถิ่น

3) ด้านการใช้ประโยชน์

การให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารปลอดภัยและส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้และวิธีการปรุงอาหารที่ปลอดภัย รวมไปถึงการปรับพฤติกรรมการกิน เพื่อให้สารอาหารครบถ้วนและปลอดภัย

นอกจากนี้ที่ประชุมมีความเห็นว่าควรกำหนดกลยุทธ์ที่ควรเร่งดำเนินการเป็นการด่วน

1) ด้านการผลิต

ควรเร่งพัฒนาระบบเกษตรท้องถิ่นและระบบตลาดอาหารท้องถิ่นที่สร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยจัดทำตลาดนัดชุมชนหรือตลาดสีเขียว

ควรกันพื้นที่ในการเพาะปลูก หรือเลี้ยงสัตว์ในชุมชนให้มากขึ้น

การส่งเสริมให้ชุมชนหรือส่วนราชการท้องถิ่นสร้างการมีส่วนร่วม ในดูแลพื้นที่รกร้าง ในพื้นที่การปกครอง เพื่อผันเอาพื้นที่เหล่านั้นมาเป็นแหล่งผลิตอาหาร

ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เป็นอาหารของครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

2) ด้านการเข้าถึง

หาแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มในผลผลิตทางการเกษตร ที่ผลิตได้จากพื้นที่ เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างแรงจูงใจในการประกอบอาชีพของเกษตรกร

การสร้างคลังอาหารในระดับชุมชน เพื่อเป็นแหล่งอาหารสำรองในภาวะวิกฤต

3) ด้านการใช้ประโยชน์

การพัฒนาเครือข่ายชุมชนเกษตรปลอดภัยในระดับตำบล

4.4 แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

จากการประชุมเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน ผู้เข้าร่วมได้ให้ข้อมูลเป็นดังนี้

ก่อนที่จะได้แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน คนในชุมชนต้องมีความรู้ในเรื่องภาพรวมเรื่องความมั่นคงทางอาหารเพื่อการปรับเปลี่ยนทางของคนในชุมชน โดยอยู่ต้องตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า การจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ไม่ได้หมายถึงการ การไม่เปิดรับอาหารจากภายนอกชุมชน แต่เป็นเน้นในเรื่องการคุ้มครองรายย่อยผู้ซึ่งผลิตอาหารหรือธุรกิจท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอาหาร ซึ่งต้องการส่งเสริมให้คนกลุ่มคนเหล่านี้ ได้ใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน มีการว่าจ้างคนงานที่อยู่ท้องถิ่น และสร้างผลิตอาหารเพื่อรับใช้คนในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก นอกจากนี้แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน ต้องให้ความสำคัญการพึ่งเองในด้านอาหารในแต่ละครัวเรือนให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ต้องบริหารจัดการในระดับครัวเรือนในเรื่องการจัดหาหรือการซื้ออาหารจากนอกชุมชนให้น้อยลง พิจารณาหาซื้อหาเฉพาะที่จำเป็น โดยพิจารณาก่อนว่ารายการอาหารภายในท้องถิ่นมีหรือไม่ในท้องถิ่นก่อนเสมอ หากพบว่ามีความต้องการบริโภคให้ซื้อหาจากในท้องถิ่นก่อน

ดังนั้นก่อนที่จะนำเสนอแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน ที่ประชุม ได้ระดมความเห็นจากภาพใหญ่ไปหาภาพเล็กที่โยงไปถึงชุมชนและครัวเรือนในเรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารเป็นดังนี้

กล่าวคือระบบอาหารโลก ที่ผลิตโดยกิจการธุรกิจ ที่มีการค้าขนาดใหญ่ทั่วโลก ดูเหมือนว่ากิจการเหล่านี้จะเข้ามาสร้างผลกระทบต่อระบบอาหารการผลิตอาหารให้ค่อนข้างชัดเจนในสังคมยุคปัจจุบัน และไม่เพียงครัวเรือนแต่ละชุมชนในประเทศไทยเท่านั้นที่พบเจอกับปรากฏการณ์ พบว่าครัวเรือนและชุมชนในหลายประเทศก็ประสบปัญหาเหมือนกัน แนวโน้มเช่นนี้ไม่ได้เป็นวิวัฒนาการทางอาหารตามภาวะธรรมชาติ แต่เป็นผลมาจากนโยบายใหญ่ของรัฐที่ผ่านมามุ่งส่งเสริม อุตสาหกรรม ทำให้คนต้องเข้าเมือง เข้าโรงงาน เพื่อมาทำงาน ส่งผลต่อละทิ้งถิ่นฐาน ละทิ้งวิถีจักรการผลิตอาหาร ในรูปแบบเกษตรกรรายย่อย ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเองแต่ละภูมิภาค และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมแบบดั้งเดิมนี้ ทำให้วิถีชีวิตคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

ส่งผลให้ผู้กำหนดนโยบายใช้กรอบความคิดที่ยึดอยู่กับกระแสหลักในการผลิตอาหาร โดยให้ความสำคัญกับฟาร์มและโรงงานแปรรูปอาหารขนาดใหญ่ที่เป็นทำเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการค้าหรือเพื่อการส่งออก โดยมองว่าอาหารเป็นเพียงสินค้า โดยมายาคติไปว่าหลักคิดในวิธีการดังกล่าวที่มีการดำเนินนโยบายลักษณะนี้น่าจะเป็นประโยชน์กับคนหมู่มาก ซึ่งไม่ผิดแต่ประการใด แต่เนื่องจากกรอบการคิดแบบนี้ไม่ได้ คิดถึงต้นทุนที่ผลักดันสู่ภายนอกและการอุดหนุนที่ซ่อนเร้น โดยรวมมองดูว่ากรอบนโยบายนี้มี

ประสิทธิภาพสูงสุด แต่ในทางกลับกัน พบว่าอาหารที่ได้จากผลิวิวิธีการเหล่านี้ขั้นตอนที่ผ่านการใช้สารเคมี ทำให้ประชาชนหรือลูกค้าที่ซื้ออาหารสดหรืออาหารที่แปรรูปมาแล้วต้องอยู่สภาวะจำยอมและไม่ค่อยมีทางเลือกมากนัก จึงจำเป็นต้องบริโภคอาหารเหล่านั้นเข้าไป ซึ่งทำให้มีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระยะยาว บางรายการอาหารอาจก่อให้เกิดโรคร้ายแรงเช่น โรคมะเร็ง หรือโรคอื่น ๆ และอีกประการหนึ่งอาหารเหล่านี้ใช้ทรัพยากรน้ำมัน ทั้งกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการปลูก การเก็บเกี่ยวและการขนส่งอาหาร เป็นจำนวนมาก กว่าผลิตหรือแปรรูปอาหารเหล่านี้ไปสู่ผู้บริโภค ส่งผลทำให้เกิดต้นทุนแฝงในราคาอาหารในหลายขั้นตอนทำให้ราคาเพิ่มสูงมากขึ้น ไม่ได้สะท้อนราคาที่แท้จริงของอาหารเหล่านี้

ซึ่งหากคนในชุมชนเองมีความคิดว่าหากพวกเราลดการใช้ น้ำมันลง โดยให้ความสำคัญการผลิต การเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น ทำให้เราใช้น้ำมันน้อยลงทั้งในแง่การผลิตและการขนส่ง เพราะผู้ผลิตอาหารรายย่อยอยู่ใกล้ชิดกับผู้บริโภคในชุมชน และอีกประเด็นที่รอบความคิดที่ยึดอยู่กับกระแสหลักในการผลิตอาหาร เป็นประเด็นทางสังคมที่ความสำคัญอย่างยิ่งยวด ที่การส่งเสริมให้มีความเป็นเมืองและส่งเสริมอุตสาหกรรมได้สร้างความเสียหายและการพลัดพรากมากมายที่เกิดขึ้นเพราะกระแสที่ภาครัฐที่พยายามทำให้เกิดความเจริญในเชิงอุตสาหกรรม ทำให้เกษตรกรรายย่อยและครอบครัวของเขาเหล่านั้น กำลังถูกผลักดันไปสู่การสิ้นสูญ คนนับล้านถูกดึงจากผืนดินบ้านเกิดเมืองนอนเข้าสู่เมืองใหญ่ที่ขยายตัวไม่หยุด หากเราถอยห่างจากความเป็นจริงเหล่านี้มาย้อนมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรอบ 4-5 ทศวรรษที่ผ่านมา ก็น่าคิดว่า การปรับเปลี่ยนไปตามกรอบแบบนั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายทางสังคมและระบบนิเวศที่เคยผลิตอาหารได้กลับถูกทิ้งร้างไว้อย่างน่าใจหาย เมนูอาหารท้องถิ่น พันธุ์พืชท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นอาหาร และสัตว์พันธุ์พื้นเมือง หลายรายการสูญพันธุ์ไปแล้ว ยากแก่การกู้กลับคืน และบางรายการกำลังจะสูญพันธุ์ไปติดต่อเนื่องไป

แต่อย่างไรก็ตาม ณ วันนี้ยังโชคดีที่ผู้คนเริ่มคิดได้และยอมรับมากขึ้นว่าหากเดินไปเส้นทางเดิมเมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมา นั้น ต้องสร้างให้เกิดการเปลี่ยนทิศทาง ดูแล้วว่าการหวนกลับไปให้ความสำคัญกับชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นผู้ผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงชุมชน มีความจำเป็นมากขึ้น และมีความเป็นไปได้ด้วยเช่นกัน เพราะวันนี้ เราเริ่มมองเห็นว่าต้นทุนอาหาร เมื่อเทียบกับรายได้จากการทำงานในเมือง หรือในโรงงาน ค่าอาหารในแต่ละวันหรือแต่ละเดือนมีแนวโน้มสูงขึ้น และหากคิดให้รอบคอบสำหรับคนส่วนใหญ่ที่มีค่าจ้างไม่สูงหรือเป็นคนทำงานทั่วไป ที่รับรายได้ตามค่าแรงงานตามค่าแรงงานขั้นต่ำ กลับพบว่าค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อหาอาหารไม่ค่อยคุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ที่ได้แล้วนำมาซื้อหาอาหารจากตลาด หรือรวมทั้งซื้ออาหารจากร้านสะดวกซื้อ หรือห้างสรรพสินค้า นอกจากนี้กระแสหลักเรื่องการผลิตอาหารได้แยกอาหารมาจากวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยคิดว่าอาหารเป็นสินค้าอย่างหนึ่งเท่านั้น ทำให้บรรทัดขนาดใหญ่มองเห็นโอกาสในการลงทุนเพื่อหากำไรมากขึ้น

ดังนั้นในระดับนโยบาย ของภาครัฐ รวมไปถึงเกษตรกรรายย่อย และผู้บริโภคเอง ต้องรับรู้และเข้าใจหลักการเหล่านี้ให้มากขึ้น และต้องประสานงานกันเพื่อให้มีการปรับนโยบาย มาให้ความสำคัญ การผลิต

อาหารของคนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ระบบอาหารท้องถิ่น ที่ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยมากขึ้น ส่งเสริมธุรกิจอาหารขนาดเล็กของชุมชนที่หลากหลาย เพราะนี่คือผลประโยชน์รวมของชาติ ภูมิภาคและชุมชน มากขึ้น โดยทำให้มั่นใจว่าแต่หน่วยของสังคมมีความสามารถในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชน โดยไม่ต้องกังวลกับความผันผวนราคาอาหารภายนอกชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

ดังนั้นชาวบ้านเองหรือคนในชุมชนต้องมีการรับรู้และเข้าใจประเด็นที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เพราะการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นกลไกที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับชุมชน และระดับครัวเรือน

หากมองในระดับชาติ พบว่าการส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาหาร มักจะได้รับการส่งเสริม โดยการนำเงินภาษีของรัฐมาอุดหนุนไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม สิทธิประโยชน์ด้านการลงทุนและด้านภาษี ซึ่งล้วนแต่ให้การส่งเสริมกิจการขนาดใหญ่ เรื่องราวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการทบทวน เพื่อให้ราคาอาหารสะท้อนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ในกระบวนการผลิตและการตลาด โดยเฉพาะการขนส่งพลังงาน และการอุดหนุนการเกษตร

ในประเด็นด้านการขนส่ง เช่นการลงทุนอย่างมหาศาลในโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น รถไฟฟ้า ควรทบทวน แล้วหันไปสนใจให้การสนับสนุนทางเลือกอื่นที่เอื้อต่อกิจการขนาดย่อมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์มากกว่า ในแง่การสร้างงาน รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ทำให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมมากขึ้น ส่วนชาวบ้านที่เสียภาษีก็ได้รับการชดเชย เช่นการเพิ่มภาษีรถบรรทุกหนัก ที่สร้างความเสียหายกว่ารถยนต์ขนาดเล็ก ให้นางบประมาณเหล่านี้มาใช้ในการฟื้นฟูชุมชน ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้ผลิตอาหารเพื่อนำไปขายในพื้นที่ของชุมชน โดยส่งเสริมให้มีตลาดนัดสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่มีช่องทางในการจำหน่ายสินค้าอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น แทนที่ให้รถบรรทุก ขนสินค้าประเภทอาหารจากภายนอกชุมชน เข้าขายในพื้นที่ของชุมชนทำให้นอนเสียหาย เสียค่าน้ำมัน อาหารได้มาก็ไม่สดเนื่องจากถูกส่งมาจากต่างพื้นที่ และบางรายการมีปนเปื้อนสารเคมี ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพระยะยาว

ในประเด็นเรื่องพลังงาน ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนา ยังมีชีวิตกระจายอยู่หัวเมืองและชุมชน ในชนบท และยังคงเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่ในวันนี้เกิดโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็ว ซึ่งเกิดความท้าทายในหลายเรื่อง เช่น คนในชุมชนเริ่มเข้าไปอยู่อาศัยในเมืองที่เจริญแล้วมากขึ้น มีโครงการขนาดใหญ่ เช่น การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการขนส่ง ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนสนองความเป็นสังคมเมือง และการผลิตอาหารที่มุ่งส่งออก ซึ่งส่งเสริมทั้งกระบวนการเหล่านี้เร่งความเป็นเมืองให้ขยายใหญ่โตขึ้นไปอีก ประเด็นที่กล่าวมาทำให้เกิดการใช้พลังงานอย่างมหาศาล ทำให้ภาครัฐต้องจ่ายงบประมาณอุดหนุนอย่างมาเป็นเงาตามตัวไปด้วย เรื่องราวเหล่านี้สร้างความไม่สมดุลต่อความมั่นคงทางอาหารทางอ้อม กล่าวคือคนชนบทอยากไปอยู่ในเมืองมากขึ้น เนื่องจากเข้าใจว่าเมื่อเข้า

มาอยู่ในเมืองแล้วสบายกว่าอยู่ในชนบท ทำให้ละทิ้ง พื้นที่ทางการเกษตรที่จะผลิตอาหาร ในเมื่อไม่มีใครผลิตอาหารในชุมชนแล้ว องค์การธุรกิจก็มองเห็นโอกาสเข้ามาเป็นผลิต เพราะอย่างไรผู้คนที่บริโภคอาหารอย่างน้อย 3 มื้อ ดังนั้นภาครัฐควร ทบทวนเรื่องการส่งเสริมการขยายตัวในเรื่องความเป็นเมืองใหญ่และอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยหันมาให้ความสนใจ และสนับสนุนเงินทุน เรื่องเป็นประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงไปสู่เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ประเด็นการส่งเสริมภาคการเกษตร เรื่องเป็นประเด็นระดับชาติ เพราะการที่เราจะหันกลับให้ความสำคัญกับท้องถิ่นในการผลิตอาหารและการตลาดอาหารท้องถิ่น ถือว่าเป็นภารกิจที่เร่งด่วน เพราะอดีตที่ผ่านมา ภาครัฐอุดหนุนโดยตรงหรือโดยแฝง ล้วนแล้วแต่เอื้อประโยชน์ต่อ กิจกรรมขนาดใหญ่ ทำให้สินค้าเกษตรที่เป็นอาหารหลายรายการมีต้นทุนที่ต่ำกว่า จึงสามารถถูกรานเศรษฐกิจอาหารท้องถิ่น ทำให้เกษตรกรและตัวผู้บริโภค ตกอยู่ในภาวะอันตราย แต่ถ้ามหาก ณ วันนี้ภาครัฐอัดฉีดเม็ดเงิน หรือให้การอุดหนุนเกษตรกรายย่อยมากกว่านี้ จะทำให้ผู้ผลิตอาหารของชุมชนมีบทบาทมากขึ้น ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนหลายเรื่อง เช่นเกิดการจ้างงาน พื้นดินและแหล่งน้ำรวมถึงระบบชลประทานทั้งสองเรื่องนี้ที่ปัจจัยต้นน้ำควรจะได้รับ การฟื้นฟูให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เพื่อผลิตอาหารใหม่สด ปลอดภัยจากสารเคมี ส่งผลต่อสุขภาพของคนในท้องถิ่น ซึ่งการหันมาให้การอุดหนุน ที่มุ่งเป้าหมายไปที่ท้องถิ่น ก็จะเป็นคุณูปการสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับชุมชนและครัวเรือน

ส่วนประเด็นการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับชุมชน จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ซึ่งในระดับชุมชน หลายชุมชนกำลังสร้างเศรษฐกิจอาหารท้องถิ่นเช่นในพื้นที่ ตำบลปริก ทางเทศบาลเองก็ได้เริ่มดำเนินการโครงการตลาดนัดสีเขียว ประเด็นนี้สำคัญที่ต้องตระหนัก กล่าวคือท้องถิ่นเองได้พยายามระดมหรือประสานกับเกษตรกรรายย่อยขนาดเล็กที่เป็นผู้ผลิตอาหารของชุมชนซึ่งอยู่อย่างโดดเดี่ยวจะจัดกระจายมาอย่างยาวนาน เทศบาลและคนในชุมชนเองก็มีความพยายามที่เปิดพื้นที่ให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถที่ก่อตัวเริ่มกิจการตลาดนัดสีเขียวซึ่งจะเป็นแหล่งรวบรวมวัตถุดิบ ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ เพื่อนำไปปรุงหรือประกอบเป็นอาหาร รวมถึงอาหารปรุงสุกสำเร็จที่ทำโดยคนในชุมชนเอง มีการนำวัตถุดิบจากชุมชนมาเป็นส่วนประกอบอาหาร ที่ปลอดภัยจากสารเคมี มาจำหน่าย ให้กับคนในท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องการขับเคลื่อนในเรื่องตลาดนัดสีเขียว ในช่วงต้นของการดำเนินการ ไม่สามารถบรรลุการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากต้องสร้างการรับรู้ในชุมชน ให้คนในชุมชนตระหนักและเข้าใจเรื่องอาหารที่ผลิต และขายโดยคนในชุมชน มีความใหม่ สด ปลอดภัยและประหยัดกว่าการซื้ออาหารจากต่างท้องถิ่น

ยิ่งไปกว่านั้นการซื้อสินค้าอาหารท้องถิ่น เป็นการรณรงค์ เพื่อให้ชาวบ้านในท้องถิ่นหรือธุรกิจรายเล็กของชุมชนอยู่รอด แม้จะต้องแข่งขันกับ ร้านค้าปลีก หรือ ร้านสะดวกซื้อ ที่ทันสมัย การขับเคลื่อนเรื่องนี้จะช่วยป้องกันเงินรั่วไหลจากชุมชนได้ และช่วยให้การศึกษาแก่ประชาชน ในเรื่องของต้นทุนค่าอาหารที่ซื้อหากจากนอกชุมชน ซึ่งมีต้นทุนแฝง เพิ่มอยู่ในราคาอาหารที่ซื้อ รวมไปถึงต้นทุนในเรื่องของสิ่งแวดล้อม

ส่วนหนึ่งเริ่มที่ จะรับรู้ และเข้าใจว่า การซื้อสินค้าอาหารจากท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นใกล้เคียง มีข้อดีหลายประการโดยเฉพาะราคา และคุณภาพ รวมไปถึงเรื่องความปลอดภัย ดังนั้นเรื่องนี้ เป็นกลยุทธ์ที่ชุมชนต้องเร่งประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้ผลิตอาหารของชุมชนต้องทำตัวให้ใกล้ชิดกับลูกค้าที่อยู่ในชุมชนให้มากขึ้น

ส่วนประเด็นเรื่องโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ

แนวทางการจัดการที่กล่าวไปแล้วนั้นสามารถช่วยฟื้นเศรษฐกิจอาหารชุมชนได้สมบูรณ์ขึ้น ถ้าหากชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสถานะทางการเงินของมีความมั่นคง อาจจะอยู่ในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์หรือธนาคารชุมชน ทำให้มีทุนเพิ่มมากขึ้น หากโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจลักษณะนี้มีความเข้มแข็ง ก็จะทำให้ภารกิจความมั่นคงทางอาหารของชุมชนมีความสำเร็จตามไปด้วย ทั้งในแง่การช่วยเหลือให้ธุรกิจผลิตอาหารรายย่อยสามารถเข้าถึงสินเชื่อได้ และสามารถนำเงินมาหมุนเวียนใช้ในการกิจการได้ ผู้บริโภคได้ของดีราคาไม่แพง

บทสรุป ประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เป็นเรื่องที่ซับซ้อนและมีความเชื่อมโยงกัน ในหลากหลายมิติ ชุมชนเองต้องการค้นหาและสร้างทางเลือกใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งมีพลังด้านบวก ที่ซ่อนอยู่ในความเป็นมนุษย์ของเราเอง จุดเริ่มต้นที่ดีที่สุด คือ ตัวเราเองและชุมชนเล็กๆ ของเรา

ต้นแบบเรื่องแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

ในการนำเสนอต้นแบบเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือนได้นำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษา ได้พัฒนามาจากผลการวิจัยจากพื้นที่เองและองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาดูงาน ณ บ้านโงกน้ำ จึงได้นำเสนอ ตัวแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับความมั่นคงทางอาหาร

โดยนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน เนื่องจากหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นทางรอดของความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน เพราะแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง ลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อย โดยเน้นให้เกษตรกรผลิตและบริโภคกันเองภายในครอบครัวส่วนเหลือนำไปแบ่งหรือขายเพื่อสร้างรายได้ และให้ความสำคัญกับทรัพยากร กล่าวคือลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิต ด้วยตนเอง ลดความเสี่ยงเรื่องราคา ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารเพื่อบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี แนวทางนี้จะสร้างความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนชุมชน ได้อย่างแท้จริง

ในการประยุกต์หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้ 1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองเชิงระบบที่ เพื่อความมั่นคง และ ความยั่งยืน ของการพัฒนา2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการ

ปฏิบัติตนทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชน โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน 3) ส่วนคำนิยามของคำว่าความพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้ *ความพอประมาณ* หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ *ความมีเหตุผล* หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ *การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว* หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล 4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และ 5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ในด้านการเกษตรที่มี “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากร การพึ่งพาตนเอง และการผลิตอาหารให้พอเพียงสำหรับครอบครัวในรอบปี นับเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นปัญหาที่ได้รับผลกระทบทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมไปถึงในระดับประเทศกำลังเผชิญ เนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการอาหารเพิ่มขึ้น แรงงานภาคเกษตรลดลง การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศและพลังงาน ปัญหาพื้นฐานหลายประการอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางอาหารได้ปรากฏให้เห็นบ้างแล้ว เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ศึกษา ในขณะที่คนทำการเกษตรลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ทำการเกษตรก็เป็นวัยสูงอายุ และพื้นที่การเกษตรที่ผลิตอาหารลดลง

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของ ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือแบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ภาครัฐราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

ความพอเพียงในระดับชุมชนเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกัน ในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ที่สุดในที่สุด



ภาพที่ 4.50 ต้นแบบเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

แหล่งอาหารที่ควรผลิตตามต้นแบบเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน

การแบ่งพื้นที่เพาะปลูกในรูปแบบไร่นาสวนผสม เช่น ปลูกพริกพร้อมกับ ข้าวโพด ขนุน มะม่วง แบ่งพื้นที่เลี้ยงไก่ไข่โดยให้อาหารเป็นผลผลิตที่เหลือจากการขายและบริโภค ขุดบ่อน้ำเป็นแหล่งน้ำสำรองพร้อมทั้งเลี้ยงปลาเพื่อบริโภคและขาย เน้นให้ความสำคัญกับการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ลดการใช้สารเคมี การทำปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชใช้เอง ตามการใช้งานแต่ละประเภท เช่น น้ำหมักชีวภาพจากวัสดุในท้องถิ่นและผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ซึ่งได้ผลเทียบเท่าปุ๋ยเคมี น้ำส้มควันไม้ ใช้เศษกิ่งไม้จากการตัดแต่งสวนมาผ่านกระบวนการหมักแล้วใช้ไล่แมลงศัตรูพืช ทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพน้อยกว่าปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชทั่วไป และสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อให้มีการเรียนรู้ในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อบูรณาการความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิทยาการเกษตรและปรัชญาชาวบ้าน พยายามจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน ผลิตน้ำยาล้างจาน การป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิทยา การป้องกันกำจัดหอยเชอรี่ การผลิตเชื้อราไตรโคเดอร์มา ผลิตสารสมุนไพรป้องกันกำจัดศัตรูพืช และการเลี้ยงปลานิลในกระชัง การเลี้ยงไก่ไข่แบบปล่อยลาน การเลี้ยงไก่ไข่แบบปล่อยลาน การปลูกมะนาวในบ่อซีเมนต์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากสารเร่ง พด.1 ผสมกับแกลบ มูลสัตว์ ขี้ค้างคาว รำข้าวละเอียด แกลบดำ กากน้ำตาล และน้ำ การปลูกผักแบบสวนกระแส เป็นการปลูกผัก เช่น ตะไคร้ ผักหวาน ข่า โดยการตัดบริเวณลำต้นให้สั้นประมาณ 2 นิ้ว ปลูกแค่ต้นเดียว สามารถแตกกิ่งได้ 50 ต้น ซึ่งแตกต่างและดีกว่าการปลูกทั้งต้น ส่วนการปลูกผักหวานให้ปักต้นตามแนวถนนมันจะแตกแขนงไปได้ทุกข้อ ดีกว่าปลูกแบบยืน การปลูกผักแบบเอื้ออารีอยู่ที่สูง เป็นการนำวัสดุเหลือใช้อย่างจานพัดลม

เก่า ๆ มาเป็นวัสดุปลูกผักได้หลากหลายชนิด การปลูกผักแบบไฮโดรโปนิคส์ เป็นการปลูกผักโดยไม่ต้องใช้ดิน การปลูกผักแบบไฮโซ ใส่อะไรก็เอาตัวรอด เป็นการปลูกผักแบบกลับหัว ซึ่งต้องเลือกพันธุ์ผักที่มีต้นยาวประมาณหนึ่งศอก เช่น พริก มะเขือ เอาพันธุ์ผักห้อยหัวลงแล้วเอาส่วนรากยึดใส่กันกระถาง ใส่ขุยมะพร้าวทับลงไปบนกระถาง ส่วนด้านบนก็สามารถปลูกผักอีกชนิดได้ด้วย ทำให้ได้ผัก 2 ชนิดในกระถางเดียว หรือการปลูกผักแบบสายใยรัก ปลูกถั่วพุดต้นเดียวได้ 500 ผัก คือปลูกถั่วพุดต้นเดียว พอโตเริ่มมีเถาเลื้อยให้ทำซุ้มโดยเอาไม้เสาหลักปักไว้ใกล้ ๆ ต้นถั่วพุด 1 เสา ผูกเชือกจากเสาเป็นสายใยหลาย ๆ สาย เพื่อให้เถาถั่วพุดเลื้อยไปตามเชือก ข้อดีคือสายใยจะทำให้ถั่วพุดออกผักดีกว่าไม่ทำสายใย

ตัวอย่าง เกษตรกรรายย่อยที่สามารถประยุกต์ใช้ต้นแบบเรื่องความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมระดับครัวเรือน โดยการประยุกต์แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในครัวเรือนของตนเองแล้วก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร คือ อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง ทั้งสองเป็นปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านโงกน้ำ ท่านได้รับการคัดเลือกขึ้นมาเป็นปราชญ์เกษตรนาร่อง เพื่อเป็นกลไกขยายผลองค์ความรู้และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน และประชาชนทั่วไปแปลงเกษตรของ อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง มีระบบการจัดการในเรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ลงตัวบน เนื้อที่ 17 ไร่ และ 23 ไร่ โดยทั้งสองท่านได้ใช้พื้นดินทุกตารางเมตรเพื่อสร้างประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ช่วยเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะการปลูกพืช 5 ชั้น เลียนแบบคอนโดมิเนียม สามารถทำเงินรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือนและรายปีให้อยู่ได้พอมี พอกิน ทั้ง 2 ท่านได้ดำเนินชีวิต และกิจการเกษตร ตามพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ทั้งสองได้ รู้จักประมาณตน รู้จักตนเอง โดยยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและความพอดี

กรณีตัวอย่างของ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง ได้ศึกษาและเริ่มทำการ เกษตรผสมผสาน และเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เน้นใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชหลักและพืชแซมพร้อมกับเลี้ยงสัตว์ เบื้องต้นได้ปลูกพืชที่ขอบกินและกินสิ่งที่ปลูก ซึ่งช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ ผลของความขยันหมั่นเพียรทำให้ปัจจุบันสวนของ อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง เต็มไปด้วยพืชเศรษฐกิจนานาพรรณ มีการปลูกพืชเลียนแบบป่าธรรมชาติ โดยเฉพาะการ ปลูกพืช 5 ชั้น ถือเป็นจุดเด่นของแปลงเกษตรพอเพียงผืนนี้ชั้นบนสุดเป็นพืชหลัก คือ ไม้ผลและไม้ยืนต้นที่มีต้นสูง ได้แก่ ทุเรียนหมอนทอง หนามลองกอง ลางสาด มังคุด ส้มโอ สะตอ และพืชท้องถิ่นอื่น ๆ

ชั้นรองลงมาปลูกพริกไทยแซมตามโคนต้นพืชหลัก ประมาณ ส่วนชั้น 3 ปลูกพืชแซมตามพื้นที่ว่างมีกล้วยเล็บมือนาง กล้วยน้ำว้า ส้มจี๊ด และส้มโชกุน ขณะที่ชั้น 2 ปลูกพืชสมุนไพรที่มีต้นเตี้ยลงมาอีก ได้แก่ ตะไคร้ และข่า และชั้นล่างสุดเป็นชั้นได้ดินปลูกขมิ้น กระชาย กลอย และ พืชอื่น ๆ ที่ได้ดิน นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาในน้ำจืด เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลาแรด ปลานิลแดงเพื่อบริโภคในครัวเรือน ทั้งยังมีการเลี้ยงเป็ด ไก่บ้าน และไก่ไข่ วัว และสุกรจำหน่ายด้วย

ส่วน อ.สุชุม ทองขุนดำ เจ้าของสวนเกษตร ผู้ยึดมั่นในแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในแวดวงวงการเกษตรในประเทศไทย อ.สุชุม ทองขุนดำ คือหนึ่งใน 25 ปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คัดเลือกขึ้นมาเป็นปราชญ์เกษตรนาร่อง เพื่อเป็นกลไกขยายผลองค์ความรู้และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน และประชาชนทั่วไป สวนของ อ.สุชุม ทองขุนดำ เป็นที่คั่นหู คั่นตาชาวจังหวัดพัทลุงมาหลายปีแล้ว ตั้งอยู่ที่ ต.โงกน้ำ นับเป็นเกษตรกรที่สามารถ จัดการเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ตนเองเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้บริโภคเอง ที่ลงตัวบนเนื้อที่ 17 ไร่ ได้จัดสรรพื้นที่ทำกิน ทุกตารางเมตรถูกใช้ ประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ช่วยเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน สามารถทำเงิน สร้างรายได้ให้พอมี พอกิน ด้วยการปลูกพืช แบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมี เปลี่ยนมาเป็นการเกษตรแบบอินทรีย์

ผลของการทำบัญชีครัวเรือน ทำให้อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง รู้รายรับ รู้รายจ่าย โดยเฉพาะค่าปุ๋ยเคมีแต่ละปีคิดค่าใช้จ่ายแล้วสูงมาก จึงปรับตัวหันมาใช้ผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์ คือ มูลสัตว์เลี้ยง นำมาหมักใช้ปรับปรุงบำรุงดินทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี นับว่าช่วยประหยัดต้นทุนและได้ผลดีสำหรับใบไม้ที่ร่วงหล่นในแปลงจะปล่อยให้ทับถมกันและย่อยสลายไปเอง กลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติ ขณะเดียวกัน อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง ยังใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านผลิตน้ำส้มควันไม้ เป็นสารชีวภาพที่สามารถใช้ไล่แมลงศัตรูพืช และยังขจัดกลิ่นในโรงเรือนของสัตว์เลี้ยงชนิดต่างๆ ได้ด้วย

ขณะนี้ผลิตผลเกษตรพอเพียงของ อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง สามารถทำรายได้ให้อย่างงดงาม มีรายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี ซึ่งทุก ๆ วัน จะมีรายได้จากการจำหน่ายพืชผักต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ผักพืชบ้านนานาชนิด พริกไทยสด และไข่ไก่ ไข่เป็น ส่วนรายสัปดาห์จะมีรายได้จากการขายกล้วยเล็บมือนาง กล้วยน้ำว้า สมุนไพร และการแปรรูปไข่เค็ม รายเดือนจะจำหน่ายปลาตุ๋น และเมื่อพืชหลักให้ผลผลิต ทำให้ มีรายได้รายปี จากการขายทุเรียน ลองกอง มังคุด ลางสาด กลอย มันเทศ และพริกไทยแห้ง ซึ่งแต่ละปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะ ครัวเรือนของ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง มีรายได้การผลิตอาหารและจำหน่ายมากกว่า 1,200,000 บาท

อนาคต อ.เฉลิม เรืองเพ็ง มีแผนที่เลี้ยงปลาตุ๋น โดยจะขยายบ่อเลี้ยงปลาตุ๋น เพื่อเป็นวัตถุดิบให้ธุรกิจแปรรูปปลาตุ๋นกว่า ของชุมชนบ้านโงกน้ำ และทั้งยังมีแผนที่จะชักชวนลูกหลานที่ไปทำงานที่กรุงเทพและหาดใหญ่ ให้กลับมาพัฒนาบ้านเกิดด้วย ท่านกล่าวว่า ทำอะไรก็ตาม อย่าทำมาก ต้องค่อย ๆ ลองทำไปก่อน ต้องเรียนรู้ก่อน ค่อยทำจริง หลังเปลี่ยนแนวคิดสู่ความพอเพียง ทำให้ชีวิตผมเปลี่ยนไป ปัจจุบันครอบครัวมีแต่รายได้ ไม่มีหนี้สิน อยู่อย่างมีความสุข พอมีพอกิน และยังมีเงินเหลือเก็บ อ.สุชุม ทองขุนดำและอ.เฉลิม เรืองเพ็ง บอกตอนท้ายด้วยสีหน้าเปื้อนยิ้ม

ปัจจุบันพื้นที่การทำเกษตร อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง ได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านโงกน้ำ ทั้งสองท่านมีเจตนารมณ์ที่จะแผ้วแผ่ แบ่งปันและขยายผลปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชน และเกษตรกรในพื้นที่และอำเภอใกล้เคียง รวมทั้งผู้สนใจทั่วไปด้วย ซึ่งขณะนี้คนในชุมชน ได้เข้ามาเรียนรู้และปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น

ทุกวันนี้ อ.สุชุม ทองขุนดำและ อ.เฉลิม เรืองเพ็ง ยังคงมีความสุขกับการทำเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อผลิตอาหารเอง พอมี พอกิน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังความสำเร็จของสวนเกษตร นั้นแฝงไว้ด้วย หยาดเหงื่อ ด้วยใจที่อดทน และยึดมั่นในสิ่งที่ดีและถูกต้องและสุดท้าย อ.สุชุม ทองขุนดำ ยังได้กล่าวทิ้งท้ายไว้อย่างน่าคิดว่า บางคนมีพื้นที่ 10-20 ไร่ ยังอดอยาก แต่บางคนมีพื้นที่ 1-2 ไร่กลับมีกินตลอดชีวิต เรื่องนี้สะท้อนให้เรื่องความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

ในการนำเสนอแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าควรเป็นอย่างไร คณะผู้วิจัยได้นำแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารที่ดำเนินการอยู่ที่บ้านบ้านโงกน้ำ มาบูรณาการกับผลการวิจัยในพื้นที่ศึกษาจากวัตถุประสงค์ที่ 1 -3 โดยนำผลการวิจัยมาจัดประชุมระดมความเห็นจากผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ เป็นดังนี้

ในการบริหารจัดการชุมชนในหลายด้านและรวมถึงด้านการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนด้วย ก่อนหน้าที่ชาวบ้านจากตำบลปรัก และตำบลทุ่งหวังไปศึกษาดูงานการจัดการความมั่นคงทางอาหารบ้านโงกน้ำ คณะผู้วิจัยได้สำรวจสภาพชุมชน สัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงใช้หลักการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า พื้นที่บ้านโงกน้ำมีความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรมีการทำนา การเพาะปลูกพืชผัก การทำสวนยางพารา มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีน้ำจากเทือกเขาบรรทัด ไหลมาหล่อเลี้ยงชุมชน และยังพบว่าชุมชนโงกน้ำพัฒนาให้ชุมชนมีความก้าวหน้า ชุมชนมีการส่งเสริมองค์ความรู้เรื่องการผลิตพืช สัตว์ มีกลุ่มออมทรัพย์ เป็นเงินทุนของชุมชน รวมถึงกลุ่มแปรรูป โดยเฉพาะข้าว ข้าวโพด พืชตระกูลถั่ว และการเลี้ยงสัตว์ทั้ง สัตว์บกสัตว์น้ำ ทำให้มีความพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความพร้อมในการจัดการ และที่สำคัญความพร้อมเรื่องคนที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง คณะผู้วิจัยและคณะที่เดินทางไปศึกษาเรียนรู้เรื่องการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ที่คาดว่าจะนำแนวทางกลับไปพัฒนาพื้นที่ตำบลปรัก กับตำบลทุ่งหวัง เพื่อให้เป็นระดับความมั่นคงทางอาหารระดับระดับชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น โดยได้นำแกนนำไปดูงาน แหล่งผลิตสินค้าอาหารหรือผลผลิตทางการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแกนนำได้เห็นแนวทางพัฒนาให้ชุมชนทั้งสองแหล่งได้นั้น ชาวบ้านควรจะต้องได้รับอบรมและลงมือปฏิบัติ ในการทำการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างมั่นคงทางอาหารให้กับระดับครัวเรือนและระดับชุมชนต่อไป

ดังนั้นคณะผู้วิจัยได้ประสานงานกับปราชญ์ชาวบ้าน ของชุมชนโงกน้ำ เพื่อปรึกษาเรื่องนี้ พบว่า การที่จะพัฒนาให้ชุมชนตำบลปรักและชุมชนบ้านทุ่งหวังได้นั้นไม่สามารถทำได้ง่าย ในช่วงระยะ 1-2 ปี อันเนื่องจากในรอบทศวรรษที่ผ่านมาชุมชนปรักเน้นการทำสวนยางและให้ความสำคัญกับการหารายได้จาก

ผลผลิตยาง วิธีชีวิต ขายนํ้ายางหรือยางแผ่นแล้วนำเงินมาหาซื้ออาหารกิน การที่จะทำให้ความสนใจในเรื่องการผลิตอาหารเอง ในการที่จะหวนกลับไป ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์ ทำให้ต้องเรียนรู้กันใหม่ในบางเรื่องด้วย เฉพาะการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้ต้องสะสมประสบการณ์สักระยะหนึ่ง และคำถามที่สำคัญคือชาวบ้านชุมชนตำบลปรักมีความเข้าใจแนวทางการทำเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้งแล้วหรือยัง เท่านั้นยังไม่เพียงพอต้องลงมือทำให้เป็นรูปธรรมว่าตนเองหรือชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องประสานงานกับสมาชิกในแต่ชุมชนให้มีกิจกรรมทางเกษตรที่หลากหลาย

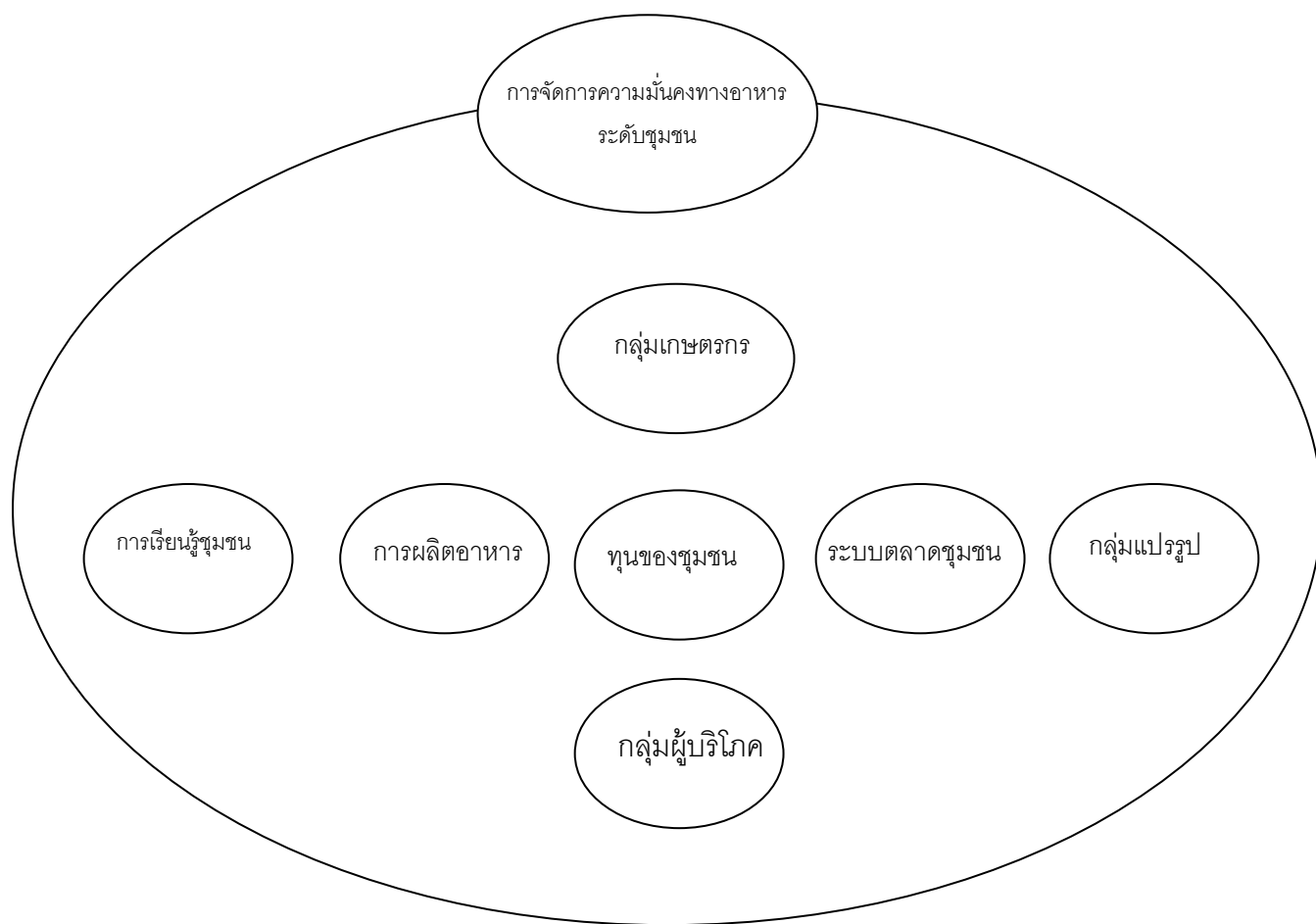
ส่วนชุมชนที่มาจากตำบลทุ่งหวัง ซึ่งเป็นชุมชนที่พื้นฐานมาจากการทำการเกษตรมาก่อน คนส่วนใหญ่ในชุมชน ยังมีความรู้เรื่องการผลิตสินค้าประเภทอาหารหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกมะพร้าว น้ำหอม การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ วัว เป็นต้น แต่อย่างไรในการลงพื้นที่ในตำบลทุ่งหวังพบว่าแนวโน้มน การผลิตอาหารที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีแนวโน้มลดลง แปรเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม เนื่องจากคนมีการศึกษาสูงขึ้น ไม่ได้ความสำคัญกับการผลิตอาหาร เข้าใจว่า ตนเองไปทำงานข้างนอกได้เงิน แล้วค่อยนำเงินเหล่านั้นไปหาซื้ออาหารมากินแทน ซึ่งการไปศึกษาดูงานครั้งนี้ทำให้แกนทั้งสองชุมชน มีความตื่นตัวและเริ่มรู้สึกว่าการที่เรามีทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ มีงานทำนอกบ้านที่สามารถสร้างรายได้ ถ้าจัดแบ่งเวลาที่เหมาะสมก็สามารถหาเวลามาทำกิจกรรมการผลิตอาหารเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือนได้ นอกจากนั้นหากมีผลผลิตยังสามารถนำไปจำหน่ายในตลาดของชุมชนได้เช่นกัน

จากภาพที่ 4.51 ตัวแบบแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ที่นำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ตำบลปรักและตำบลทุ่งหวัง จะเกี่ยวข้องกับ กลุ่มเกษตรกร การเรียนรู้ของชุมชน การผลิตอาหารทุนของชุมชน กลุ่มแปรรูป ระบบตลาดชุมชน กลุ่มผู้บริโภค ชาวบ้านควรรวมกลุ่มกันทำงาน ชาวบ้านควรมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการทำเกษตรอินทรีย์ ด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่ ทั้งไม้ผล ไม้ประดับ ผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก การทำปุ๋ยน้ำ อีเอ็ม ปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด แก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การแปรรูปผลผลิตการเกษตร อีกทั้งชาวบ้านควรรู้จักนำวัตถุดิบที่เหลือใช้ในท้องถิ่นอย่างมูลสัตว์มาทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นการลดต้นทุนการผลิต จนประสบความสำเร็จ และควรมีการประหยัด และรู้จักการออมทรัพย์

โดยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ หลังจากได้ผลผลิตที่เป็นอาหารจากแต่ละครัวเรือนในชุมชน ควรสร้างตลาดนัดสีเขียวหรือตลาดนัดชุมชน โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านนำสินค้าอาหารทั้งพืชและสัตว์ มาจำหน่ายในตลาดนัดของชุมชนหรือตลาดนัดเกษตร จะเป็นทางเลือกของแหล่งอาหารที่สำคัญในอนาคต เพราะตลาดรูปแบบนี้จะเอื้อประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกับผู้บริโภคในพื้นที่โดยตรงตลาดรูปแบบนี้จะมีอาหารสดและ

ราคาถูกลง และที่สำคัญควรให้เกษตรกรรายย่อยมีการผลิตอาหารเพื่อป้อนชุมชนต่อไป ควรมีการวางแผนและเตรียมการสร้างตลาดสดปลอดภัย โดยมี วัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและเท่าเทียมในระบบการกระจายอาหารทั้งกับผู้ผลิต/ผู้บริโภคและกลไกตลาด 2) เพื่อพัฒนาต้นแบบเครือข่ายผู้ผลิต-ผู้บริโภคให้เข้มแข็งและร่วมกันปกป้องฐานทรัพยากรด้านอาหารของชุมชน 3) ผลักดันนโยบายสาธารณะและนโยบายท้องถิ่นในการปฏิรูป เพื่อเป็นช่องทางค้าปลีกอาหารท้องถิ่น โดยให้เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตอาหารรวมตัวกับผู้บริโภคร่วมกันฟื้นฟูเศรษฐกิจอาหารท้องถิ่น แนวทางนี้เพื่อต้องการให้ผู้ผลิตรายย่อยมีจุดจำหน่ายสินค้าและสามารถต่อรองในตลาดการค้าได้มากขึ้น แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร จะเชื่อมกับระบบอาหารของชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงไปจบที่กลุ่มผู้บริโภคที่ทำให้ได้อาหารที่ผลิตชุมชนของตนเอง ต้นทุนอาหารไม่สูงเนื่องจากไม่ต้องขนส่งไกล ที่สำคัญทำให้ทราบแหล่งที่มาของอาหารว่า ใครเป็นผู้ผลิต ผลิตอย่างไร มีความปลอดภัยมากน้อยแค่ไหน

ดังนั้นสรุปได้ว่าการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชน มีการจัดการแบบบูรณาการ กล่าวคือ ปัญหาการจัดการความมั่นคงทางอาหารไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยเทคนิค การเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตพืชและสัตว์ที่มาเป็นอาหารแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้มิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ความเป็นชุมชน และการกระจายอำนาจให้ชุมชน ให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม



ภาพที่ 4.51 แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

ดังที่ชุมชนบ้านโงกน้ำเคยมีประสบการณ์ดำเนินการมาก่อนหน้านี้แล้ว เพราะบ้านโงกน้ำให้ความสำคัญในสร้างกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ หลากหลายกลุ่ม เพื่อดึงเอาความสามารถของคนในชุมชนที่มีความแตกต่าง มาสร้างพลัง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในชุมชน และเปิดใจเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกชุมชนทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เน้นให้สมาชิกในชุมชนได้ทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยความสำเร็จของแนวทางการจัดการความมั่นคงในระดับชุมชนมีปัจจัยที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการยอมรับที่ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ครัวเรือนและชุมชน มีความมั่นคงทางอาหาร และคนในชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีที่พอเพียง และใช้หลักความพอเพียงเป็นเครื่องมือในการสร้างเข้มแข็งเพื่อไปสู่เป้าหมาย เพื่อการพึ่งพาตนเองได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่องแนวทางแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน 2) เพื่อประเมินการจัดการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน และ 4) เพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตามวัตถุประสงค์วิจัย โดยใช้มีกิจกรรมการวิจัยหลัก ๆ เป็นดังนี้ การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง การสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่มย่อย การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางเพื่อหาแนวทางในการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน

การให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้สะท้อนความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารในหลายด้าน ตามระบบนิเวศของชุมชน เช่น ชุมชนทุ่งหวังเป็นชุมชนเกษตรที่สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้หลากหลาย บางส่วนก็ยังทำนา มีการปลูกพืชผัก มีการเลี้ยงสัตว์ และส่วนหนึ่งก็ทำสวนยางพารา ชุมชนนี้ได้สะท้อนความมั่นคงทางอาหารว่า ปัจจุบันชุมชนยังมีความสามารถในการผลิตอาหารได้อยู่ แม้ว่าจำนวนเกษตรกรจะลดลงจากอดีต แต่ในชุมชนก็ยังมีระบบการแบ่งปันอาหารในหมู่ เครือญาติ ส่วนชุมชนปริก ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกรชาวสวนยางพารา ส่วนที่เหลือค้าขาย เป็นลูกจ้าง และรับราชการ ชุมชนสะท้อนว่าความมั่นคงทางอาหารขึ้นกับรายได้จากสวนยาง ถ้าราคายางพาราดี จะมีความมั่นคงทางอาหารสูง ในทางกลับกันหากราคายางพาราไม่สูงจะทำให้เกิดความมั่นคงอาหารในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนลดลงได้ แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองชุมชนได้ความเห็นตรงกันว่า อาหารหลักคือ ข้าว อาหารรอง กับข้าว และพืชผัก ผลไม้ และให้ความสำคัญกับระบบตลาดนัดชุมชน เป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหาร เนื่องจากระบบนิเวศฐานทรัพยากรที่จะผลิตอาหารของทั้งสองตำบล ได้เปลี่ยนไปเป็นสวนยางเพิ่มมากขึ้น ทำให้ฐานทรัพยากรอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ลำคลอง ป่าเขา ได้หายไป ในปัจจุบันจึงไม่สามารถหากินได้

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่บ้านอ่างทองและบ้านคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ปัจจุบันขนาดพื้นที่ ส่วนตำบลทุ่งหวัง มีพื้นที่ 36,406.25 ไร่หรือประมาณ 58.25 ตารางกิโลเมตร ทรัพยากรการเกษตรของพื้นที่บ้าน ชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย ข้าว ยางพารา ผลไม้คือ มะพร้าว ลองกอง แตงโม ทุเรียน มังคุด ลางสาด และอื่น ๆ การที่มีทรัพยากรหลากหลายนี้ทำให้มีเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร อาหารและปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตมีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ แต่จากการทำการเกษตรมาอย่างยาวนานในบางจุดทำให้พื้นที่ขาดความสมบูรณ์ของดิน จนเสื่อมสภาพและหมดความสมบูรณ์ตามธรรมชาติไปอย่างมาก ป่าไม้ถูกถางเพื่อปลูกยางพาราและพืชผล

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรายย่อย มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ควบคู่กับการรับจ้างและบางส่วนก็มีอาชีพค้าขายและรับราชการ ระบบการผลิตในพื้นที่ยังต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำบาดาลใต้ดิน เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าเกษตรและสินค้าอาหารเพื่อการบริโภค กันเองภายในครัวเรือน

ในอดีตชาวบ้านมีความภูมิใจพอใจที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์หรือเงินตรา การจ้างมีน้อยมากและถือว่าการรับจ้างเป็นการเสียเกียรติ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนนี้จะเห็นในการแบ่งปันผลผลิตด้วย ปัจจุบันชาวบ้านที่ทำงานรับจ้างภายนอกบ้าน มีการแบ่งปัน และช่วยเหลือกันน้อยลง เนื่องจากมีเวลารับแรง ไปตามภาวะการทำงานและภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนตนเอง ซึ่งปัจจุบันหลายครอบครัวไม่สนใจงานทางด้านการเกษตรกรรมเพราะเข้าใจว่าผลิตผล ไม่สามารถเลี้ยงครอบครัวให้รอดได้ เนื่องจากราคาพืชผลมีความผันผวน ไม่สามารถควบคุมได้แน่นอน จึงเลือกที่จะไปประกอบอาชีพรับจ้างภายนอกชุมชนซึ่งมีค่าจ้างและเงินเดือนที่แน่นอนกว่า ทำให้การช่วยเหลือกันภายในชุมชนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน

สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก และพื้นที่ใกล้เคียง ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

บริบทพื้นที่ศึกษาตำบลปริก จังหวัดสงขลา สภาพทั่วไป ลักษณะที่ตั้ง ที่ตั้ง ของเทศบาลตำบลปริก ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ หลักของประชาชน การเกษตรกรรม จะทำสวนยางพารา และปลูกไม้ผล ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ลองกอง ซึ่งเกษตรกรนิยมปลูกกันมากขึ้นและมีการรวมกลุ่มตลาดผลไม้ (ชมรมชาวสวนผลไม้เทศบาลตำบลปริก)

การพึ่งพาตนเองของชุมชนตำบลปริก พบว่า สัดส่วนการพึ่งพาตนเองด้านอาหารซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองในภาพรวมของพื้นที่ได้น้อยมาก โดย

ส่วนใหญ่จะซื้อกิน เนื่องจากการใช้ที่ดิน เพื่อปลูกยางพารา เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีพืชในที่สามารถนำมารับประทานเป็นอาหารได้น้อยมาก โดยเฉพาะในอดีตที่ผ่านเมื่อ 5-6 ปีที่แล้ว ราคาของพารามีมูลค่าสูง ทำให้ชาวสวนยางจะใช้เวลากับการจัดการในสวนยาง การพึ่งพาอาหารของครัวเรือนในชุมชนจึงมีอัตราส่วนเฉลี่ยน้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งอาหารที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ข้าว ครัวเรือนในพื้นที่ทั้งหมดต้องซื้อข้าวสารกินทั้งหมด แม้ว่าในอดีตเมื่อ 30 กว่าปีที่ผ่านในพื้นที่จะมีการปลูกข้าวแต่ปัจจุบันไม่พบว่า มีชาวบ้านคนใดปลูกข้าวอีกแล้ว และพื้นที่ทั้งหมดส่วนใหญ่จะแปลงสภาพ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด ส่วนอาหารที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ปลา ในพื้นที่ไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ส่วนอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ไม่ว่าจะเป็น ไช้เปิด ไช้ไก่ และรวมถึงเนื้อสัตว์ปีก เป็ด ไก่ บางครัวเรือนสามารถผลิตได้เอง แต่อย่างไรก็ได้จากลงพื้นที่สำรวจพบว่า มีจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ที่ทัศนคติการผลิตอาหารกลุ่มนี้เปลี่ยนไปจากอดีต ที่เคยเลี้ยงไว้กินในครอบครัว ปัจจุบันพบได้น้อยมาก ส่งผลให้ต้องซื้อ ไช้เปิด ไช้ไก่ และรวมถึงเนื้อสัตว์ปีก

จากวิถีชีวิตและการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในชุมชนตำบลปริก ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของระดับครัวเรือน กล่าวโดยสรุป จำนวนครัวเรือน ส่วนใหญ่ต้องซื้ออาหาร ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนขึ้นอยู่กับรายได้หรือเศรษฐกิจในครัวเรือน

มิติทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน ครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่บ้านชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ปัจจุบันทั้งสองหมู่บ้านมีความเปลี่ยนแปลงมาก มีรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย ทั้งสองชุมชนแม้จะไม่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติสำหรับการผลิตอาหาร เช่น นาข้าว ครัวเรือนในชุมชนมีทั้งที่เป็นเกษตรกร เป็นกึ่งเกษตรกรทั้งรับจ้างหรือเป็นแรงงานรับจ้าง

ความมั่นคงทางอาหารมีความสัมพันธ์โดยตรงกับมิติทางเศรษฐกิจของครัวเรือน การมีรายได้เพื่อซื้ออาหารกลายเป็นความจำเป็นพื้นฐาน การเข้าถึงอาหารของครัวเรือนและชุมชนจึงต้องพึ่งพิงระบบตลาดทั้งในนอกชุมชน เป็นหลัก ตลาดการค้าอาหารเข้ามาบทบาทอย่างสูงในวิถีชีวิตชุมชนควบคู่กับการขยายตัวของการค้า และห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ หรือร้านสะดวกซื้อต่างๆ การซื้ออาหารเพื่อบริโภคมีสูงมาก พบว่าค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นเงินที่ค่อนข้างสูง สำหรับการปลูกพืชที่เป็นอาหาร และการเลี้ยงสัตว์ลักษณะมีน้อยมากในชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก

การประเมินการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนของชุมชนบ้านอ่างทอง และชุมชนบ้านคลองโหนด สรุปผลได้ดังนี้

การมีอาหารพอเพียง

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการมีอาหารพอเพียง พบว่าแต่ละครัวเรือน มีอาหารพอเพียงอันเนื่องจากในพื้นที่เองเป็นแหล่งผลิตอาหารได้ คือข้าว และประกอบกับที่ตั้งของชุมชน อยู่ติดเส้นทางคมนาคมสายหลัก ทำให้การเคลื่อนย้ายสินค้าประเภทอาหารไม่ว่าจะเป็น

อาหารทะเล อาหารสด และเครื่องปรุงอาหารเช่น เกลือ น้ำปลา กระเทียม น้ำมันพืช ผ่านเข้าออกชุมชนได้สะดวก

การเข้าถึงอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการเข้าถึงอาหาร ชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้น้อยมากเนื่องจากระบบนิเวศของพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตมากทำให้ไม่เอื้ออำนวยหรือไม่สามารถเข้าเก็บของป่า หรือการหาปลาในลำคลอง เหมือนสมัยก่อน แต่อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีการแบ่งปันอาหารกันในหมู่เครือญาติ รวมถึงการเข้าถึงแหล่งอาหารจากระบบตลาด โดยเฉพาะตลาดนัดตอนเย็นของชุมชน

การใช้ประโยชน์จากอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหาร ชุมชน เกี่ยวข้องการบริโภคในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่รูปแบบการบริโภคของชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน อาหารมื้อเช้าจะเป็นของจัดเตรียมโดยง่าย เช่น น้ำชา กาแฟ ขนม ส่วนอาหารมื้อกลางวันก็จะเป็น ข้าวและแกง อาหารมื้อเย็น ส่วนใหญ่ สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตา จึงทำอาหารหลากหลาย เพื่อให้สมาชิกได้รับประทาน โดยส่วนใหญ่การบริโภคของชาวบ้านค่อนข้างจะครบถ้วนตามหลักโภชนาการ ชาวบ้านมีความมั่นใจอาหารที่บริโภค เพราะเกือบทั้งหมดเป็นผู้ปรุงเอง รวมถึงมั่นใจในตัววัตถุดิบที่จะนำมาปรุงเป็นอาหาร เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านที่นี่ใช้วัตถุดิบอาหารจากในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนน้ำดื่มชาวบ้านนิยมบริโภคน้ำถึงที่มีการผลิตที่ได้มาตรฐาน

เสถียรภาพด้านอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทอง และคลองโหนด ในเรื่องเสถียรภาพด้านอาหาร พบว่ามีความต่อเนื่องทรัพยากรอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพ ปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนให้ว่าชุมชนบ้านบ้านอ่างทอง และคลองโหนด มีความต่อเนื่องอาหารหรือมีเสถียรภาพด้านอาหาร ในมิติของการซื้อขาย แลกเปลี่ยนอาหาร ทั้งที่ผลิตเองได้ภายในชุมชน และนำเข้ามาจากภายนอกชุมชนจากพื้นที่ใกล้เคียง และในพื้นที่เองก็มีการถนอมอาหาร สอดคล้องกับวิถีการบริโภค และที่สำคัญที่สะท้อนถึงเสถียรภาพด้านอาหารคือรายได้ของครัวเรือน กล่าวคือหากผู้นำครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่มั่นคงจะส่งผลโดยตรงกับความเสถียรภาพด้านอาหารด้วยเช่นกัน

สรุปได้ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา สรุปผลได้ดังนี้

การมีอาหารพอเพียง

ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ในเรื่องการมีอาหารพอเพียง พบว่า แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ให้ความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกล่าวคือ การที่จะมีอาหารพอเพียงหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ โดยเฉพาะรายได้ที่มาจากสวนยาง ดังนั้น พบว่า

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีอาหารเพียงพอสำหรับครัวเรือนของตนเอง แม้ว่าครัวเรือนในพื้นที่ของชุมชนเอง ไม่ได้มีแหล่งผลิตอาหารในบริเวณบ้านหรือบริเวณของชุมชนมากนัก และพบว่าทั้งสองชุมชนนี้ อยู่ติดเส้นทางคมนาคมทำให้การเคลื่อนย้ายสินค้าประเภทอาหารจากภายนอกชุมชน เข้าออกชุมชนได้สะดวก พบว่าชาวบ้านส่วนมีการเก็บสำรองอาหารหลักได้แก่ข้าว ให้สามารถบริโภคเพียงพอ เนื่องจากมีรายได้จากสวนยาง เพื่อสามารถนำเงินไปซื้อมาสำรองไว้ประมาณ 1-2 อาทิตย์ ถ้าหากข้าวสารหมด ก็มีความสามารถเพียงพอที่จะซื้อมาเพิ่มเติมให้พอเพียงพอบริโภคของสมาชิกในครัวเรือน ส่วนอาหารอื่น ๆ เช่นเครื่องครัว ที่เป็นส่วนประกอบหลักในปรุงอาหาร ที่ขาดไม่ได้สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ คือ กะปิ เกลือ น้ำปลา น้ำมันพืช หอม กระเทียม สิ่งเหล่านี้ ชาวบ้านเองก็มีการจัดหาไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่หาซื้อมาจากตลาดในชุมชน

การเข้าถึงอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ชุมชนไม่ได้หาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เนื่องจากระบบนิเวศของพื้นที่ไม่มีอาหารแล้ว โดยหวังพึ่งรายได้จากสวนยาง เพื่อนำเงินมาซื้ออาหาร และบางครัวเรือนมีการทำเกษตรปลูกผักสวนครัวบ้างเล็กน้อย และประเด็นที่สำคัญในเรื่องการเข้าถึงอาหารของชุมชนชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก เน้นไปที่แหล่งอาหารจากระบบตลาดและร้านค้าในชุมชนเป็นหลัก

การใช้ประโยชน์จากอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาหาร โดยส่วนใหญ่รูปแบบการบริโภคของชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน อาหารมื้อเช้าจะเป็นของจัดเตรียมโดยง่าย เช่น น้ำชา กาแฟ ขนม ส่วนอาหารมื้อกลางวันก็จะเป็น ข้าว และแกง และอาหารมื้อเย็น ส่วนใหญ่สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาพร้อมหน้า พร้อมตา จึงการทำอาหารหลากหลาย เพื่อให้สมาชิกได้รับประทานร่วมกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่การบริโภคของชาวบ้านค่อนข้างจะครบถ้วนตามหลักโภชนาการ ชาวบ้านมีความมั่นใจอาหารที่บริโภค เพราะเป็นผู้ปรุงอาหารเองในครัวเรือน แต่มีรายการที่ไม่มั่นใจในเรื่องสารเคมีตกค้างเช่น พืชผักบางอย่าง เช่น ผักคะน้า กระหล่ำ ส่วนน้ำดื่ม ชาวบ้านนิยมบริโภคน้ำถึงที่มีการผลิตหรือมีระบบการกรองที่ได้มาตรฐาน

เสถียรภาพด้านอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่ง พบว่าชุมชนมีความต่อเนื่องของการมีทรัพยากรอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพ ปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนว่าชุมชนบ้านตลาดใต้-บ้านกลาง และชุมชนทุ่งออก มีความต่อเนื่องด้านอาหารหรือมีเสถียรภาพด้านอาหาร ในมิติการซื้อขายและแลกเปลี่ยนอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชนจากพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจัยที่สำคัญที่สะท้อนถึงเสถียรภาพด้านอาหาร ก็คือ รายได้ของครัวเรือน กล่าวคือหากผู้นำครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสวนยาง จะส่งผลโดยตรงกับความเสถียรภาพด้านอาหารด้วยเช่นกัน

สรุปองค์ความรู้จากชุมชนบ้านโงกน้ำ ในการบริหารจัดการชุมชนในหลายด้านและรวมถึงด้านการจัดการความมั่นคงทางอาหารด้วย ผู้วิจัยได้สำรวจสภาพชุมชน สัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงใช้หลักการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรมีการทำนา การเพาะปลูกพืชผัก การทำสวนยางพารา มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีน้ำจากเทือกเขาบรรทัด ไหลมาหล่อเลี้ยงชุมชน และยังพบว่าคนในชุมชนโงกน้ำพัฒนาชุมชนให้มีความก้าวหน้า ชุมชนมีการส่งต่อองค์ความรู้เรื่องการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ รูปถึงการแปรรูป โดยเฉพาะข้าว ข้าวโพด พืชตระกูลถั่ว ทำให้มีความพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความพร้อมในการจัดการ การแปรรูป และที่สำคัญความพร้อมเรื่องคนที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจที่ถูกต้อง คณะผู้วิจัยและคณะที่เดินทางไปศึกษาเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการความมั่นคงทางอาหาร ที่คาดว่าจะนำแนวทางกลับไปพัฒนาพื้นที่ตำบลปริก และตำบลทุ่งหวัง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและระดับชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คณะผู้วิจัยได้นำแกนนำชาวบ้านเดินทางไปดูงาน ในแหล่งผลิตอาหารหรือผลผลิตทางการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ในอดีตที่ผ่านมาบ้านโงกน้ำ ตำบลนาขยาด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นหมู่บ้านเล็กๆ และยังล้าหลังทั้งในด้านการศึกษาและการดำเนินชีวิต ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อย แต่หลังจากที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำงาน และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่ ทั้งไม้ผล ไม้ประดับ ผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ อีกทั้งชาวบ้านรู้จักนำวัตถุดิบที่เหลือใช้ในท้องถิ่นอย่างมูลสัตว์มาทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นการลดต้นทุนการผลิต จนประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับเป็นแหล่งศึกษาดูงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน บ้านโงกน้ำ ยังเป็นที่รู้จักในนามของปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ เรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่แก่เกษตรกร ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีฐานการเรียนรู้ถึง 17 ฐาน เช่น การบริหารการจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก การทำปุ๋ยน้ำ อีเอ็ม ปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด แก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การแปรรูปผลผลิตการเกษตร เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่าการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านโงกน้ำ มีการจัดการแบบบูรณาการ กล่าวคือ ปัญหาการจัดการความมั่นคงทางอาหารไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยเทคนิค หรือการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตพืชและสัตว์ที่เป็นอาหารแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้มิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และการกระจายอำนาจให้ชุมชน ให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังที่ชุมชนบ้านโงกน้ำดำเนินการ ก่อให้มีกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ หลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยความสำเร็จของการจัดการความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน พบว่าปัจจัยที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ของคนในชุมชนโงกน้ำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการยอมรับองค์ความรู้และทักษะที่ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ครัวเรือนและชุมชน มีความมั่นคงทางอาหาร และคนในชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีที่พอเพียง

และใช้หลักความพอเพียงเป็นเครื่องมือในการสร้างเข้มแข็ง เพื่อไปสู่เป้าหมาย เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี อยู่เย็นเป็นสุข

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน

สรุปข้อมูลที่ได้จากเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ครัวเรือน เป็นผู้ตอบสอบถามเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงเชิงเศรษฐกิจหรือรายได้ พบว่าแต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย แสดงว่าพื้นที่ยังมีรายได้ไม่ได้มีความเสี่ยงต่อการไม่มีเงินซื้ออาหาร เพราะพบว่าในเชิงเศรษฐกิจหรือรายได้แต่ละด้านของครัวเรือน สามารถนำมาเรียงลำดับจากความเสี่ยงน้อยไปหาความเสี่ยงมาก พบว่า เรื่องเงินไม่พอท่านต้องซื้ออาหารโดยการซื้อไว้ก่อนมีค่าต่ำสุด ต่อมาเรื่องการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อหาอาหารสำหรับครอบครัว ท่านต้องรอให้มีรายได้ก่อนที่จะซื้ออาหารเมื่อถัดไปสำหรับคนในครอบครัว ส่วนเรื่องเมื่อท่านเดือดร้อนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจถดถอย/สินค้าเกษตรราคาต่ำ ท่านรู้สึกวิตกกังวลว่ารายได้จะไม่เพียงพอกับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว และในแต่ละเดือนท่านมีเงินรายได้พอสำหรับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัวตามลำดับ ในขณะที่ประเด็นในแต่ละวันท่านมีเงินพอซื้ออาหารให้สำหรับคนในครอบครัวมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด

นอกจากนี้พบว่า เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงสังคม แต่ละด้าน พบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.78 ถึง 3.54 สามารถนำมาเรียงลำดับจากค่าคะแนนมากไปหาน้อย โดยมีคะแนนที่มีค่ามากที่สุดคือ ท่านรู้สึกพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่น ต่อมาเป็นเรื่องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้ การพบปะสังสรรค์หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน ส่วนเรื่องคนในชุมชนของท่านมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันอยู่เสมอ คนในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยเหลือกันด้านอาหาร

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร มีการเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่า มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารทั้งสามมื้อ มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่ได้ ท่านต้องลดปริมาณอาหารลงเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้รับประทานอาหารทุกคน ส่วนความเสี่ยงที่ทุกคนในครอบครัวมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับรับประทานทุกมื้อ ในขณะที่ ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเคยอดอาหารมื้อใดมื้อหนึ่งเนื่องจากมีอาหารไม่เพียงพอ ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง สามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า การเลือกซื้อเครื่องปรุงเช่น น้ำปลา น้ำตาลที่มีแหล่งผลิตที่แน่นอนมีคะแนนมากที่สุด ต่อมาในการซื้ออาหารแต่ละครั้งท่านเลือกซื้ออาหารหลายประเภท เช่น ปลา เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ ราคาอาหารเหล่านี้แพงมากขึ้น ความเสี่ยงที่ซื้ออาหารที่

ผู้ขายปรุงไม่ได้ใส่ใจต่อความสะอาดถูกสุขอนามัย ส่วนโอกาสสำหรับการซื้อผัก ผลไม้ หรืออาหารที่อาเจียนเปื้อน ยาฆ่าแมลง พอร์มาลีน อาหารที่ใส่เครื่องปรุงรสเกินความจำเป็น เช่น ผงชูรส ความเสี่ยงต่ออาหารสำเร็จรูป เช่น แกงถุน อาหารกล่อง ที่ด้อยคุณค่าทางโภชนาการ ความเสี่ยงจากการซื้ออาหารไม่มีคุณค่าและไม่เหมาะสมกับราคา ตามลำดับ

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพสรุปความเสี่ยงที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร ได้ดังนี้ 1) การผลิตอาหารไม่ยั่งยืน 2) ทรัพยากรเสื่อมโทรม 3) แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย 4) บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี 5) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ 6) วิธีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร 7) ความไม่ปลอดภัยอาหาร 8) ภาวะสูงอายุกของเกษตรกร 9) เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร และ 10) การขยายตัวของเมืองใหญ่

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากเวทีสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ชุมชนตลาดใต้-ทุ่งออก ตำบลปรัก อำเภอสะเดา สามารถสรุปวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ได้ดังนี้

จุดแข็ง ประกอบไปด้วยเรื่อง 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน 2) มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน 3) ผู้นำชุมชนมีการนำเอาองค์ความรู้จากภายนอกมาพัฒนาชุมชน

จุดอ่อน ประกอบไปด้วยเรื่อง 1) ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร 2) ผลผลิตในชุมชนไม่เพียงพอกับตลาดสีเขียว 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย 4) พื้นที่ทางนิเวศไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร 5) เกษตรกรขาดเงินลงทุนในการทำเกษตร 6) คนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาชีพทางการเกษตร

โอกาส ประกอบไปด้วยเรื่อง 1) การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสงขลา 2) นโยบายของเทศบาลตำบลปรักส่งเสริมการเปิดตลาดสีเขียว 3) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร 4) นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนฐานรากในระดับชุมชนมากขึ้น เช่น สำนักงานเกษตรได้ส่งเสริมเรื่องไม้ผล และกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

อุปสรรค ประกอบไปด้วยเรื่อง 1) ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกร 2) พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา 3) สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดและปริมาณของสินค้าทางการเกษตรที่มีในตลาดผู้บริโภค ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ 4) ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม

การวิเคราะห์ จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอสะเตาะ

จุดแข็ง ประกอบไปด้วยเรื่อง 1) มีความรักสามัคคีแบบเครือญาติในชุมชน 2) มีการแบ่งปันอาหารภายในชุมชน 3) ทำเลที่ตั้งมีการคมนาคมที่สะดวก 4) เกษตรกรมีภูมิปัญญาในการผลิต

จุดอ่อน 1) ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการความมั่นคงทางอาหาร 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนด้านการผลิตอาหารมีน้อย 3) ขนาดพื้นที่ทำกินในครัวเรือนมีน้อย 4) ขาดการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร 5) ขาดแคลนแรงงานในด้านการเกษตร 6) ขาดเครือข่ายในการผลิตสินค้าทางการเกษตรในชุมชน 7) มีการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ 8) ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ทางการเกษตร

โอกาส 1) สามารถนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นฐานในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร 2) เส้นทางคมนาคมสะดวกและสามารถเชื่อมโยงไปยังอำเภอหาดใหญ่ได้ 3) แนวโน้มการทำเกษตรสีเขียวและกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น 4) นโยบายจากภาครัฐให้การสนับสนุนสู่ฐานรากในระดับชุมชน

อุปสรรค 1) ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม 2) เศรษฐกิจครัวเรือนมีการปรับตัวสูงขึ้น 3) สินค้าทางการเกษตรราคาไม่เสถียรภาพ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด 4) ค่านิยมการบริโภคสมัยใหม่เข้ามาทดแทนการบริโภคแบบเดิม 5) พื้นที่ผลิตอาหารลดลงเนื่องจากถูกแทนที่โดยการปลูกยางพาราและพืชพลังงาน 6) การลดลงอย่างรวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพและฐานทรัพยากรด้านอาหาร

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านอ่างทองและชุมชนคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง จังหวัดสงขลา ได้แก่

1. พัฒนาเทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเพื่อไปเชื่อมโยงกับตลาดสีเขียว
2. ผลักดันนโยบายท้องถิ่นในการปฏิรูประบบเกษตรกรรมที่เอื้อต่อเกษตรกรรายย่อย ได้แก่ อ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ตลาดสีเขียว แผนสุขภาพจากสารเคมีทางการเกษตรเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. การฟื้นฟูวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นต่อฐานทรัพยากร ระบบการผลิตอาหารและสุขภาพ
4. ลดต้นทุนและพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตลาดใต้-ทุ่งออก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ได้แก่

1. การพัฒนาเทคนิคการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเพื่อไปเชื่อมโยงกับตลาดสีเขียว
2. การสร้างระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคด้วยกลไกตลาดสีเขียวเพื่อค้ำจุนเรื่องสุขภาพจากสารเคมีทางการเกษตร
3. ผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อสร้าง ระบบเกษตรกรรมในระดับครัวเรือนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ลดต้นทุนและพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการนำเสนอต้นแบบเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือนได้นำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษาได้พัฒนามาจากผลการวิจัยจากพื้นที่เองและองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน ณ บ้านโงกน้ำ จึงได้นำเสนอ ตัวแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

โดยนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน เนื่องจากหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นทางรอดของความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน เพราะแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง ลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อย โดยเน้นให้เกษตรกรผลิตและบริโภคกันเองภายในครอบครัว ส่วนเหลือนำไปแบ่งหรือขายเพื่อสร้างรายได้ และให้ความสำคัญกับทรัพยากร กล่าวคือลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิต ด้วยตนเอง ลดความเสี่ยงเรื่องราคา ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารเพื่อบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี แนวทางนี้จะสร้างความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนและ ชุมชนได้อย่างแท้จริง

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับครัวเรือนและชุมชน ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

การวิจัย ทำให้เกิดผลการศึกษาเฉพาะพื้นที่จังหวัดสงขลา ดังนั้นการศึกษารั้งต่อไป ควรเลือกพื้นที่ต่างจังหวัดเพื่อให้ทราบผลการวิจัย สามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นความแตกต่างในภาพบริบทของพื้นที่

ควรศึกษาการจัดการความมั่นคงทางอาหารในเชิงอื่น ๆ นอกเหนือเศรษฐกิจและสังคม และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ หรือเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระดับครัวเรือน ควรพัฒนาต้นแบบครัวเรือนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือน ควรศึกษาโดยการเก็บข้อมูลระยะยาวเพื่อพยากรณ์ ภาวะความมั่นคงทางอาหารที่จะเกิดขึ้น หากแต่ละครัวเรือนมีสภาพเศรษฐกิจสภาพเช่นนี้ว่าในอนาคต เรื่องความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนจะได้ผลกระทบที่รุนแรงมากน้อยเพียงใด เพื่อใช้เป็นข้อมูลให้ครัวเรือนได้ปรับตัว

ศึกษาแนวทางการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ที่จะส่งผลต่อความปลอดภัยอาหารและส่งเสริมให้มีการผลิตอาหารให้มีเพียงพอต่อการหล่อเลี้ยงชุมชน

ควรศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกรอบกลยุทธ์ของส่วนราชการท้องถิ่นต่อการกำหนดนโยบายความมั่นคงทางอาหารของแต่ละพื้นที่ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องใกล้ตัว ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง

ควรมีการศึกษาเกี่ยวข้องกับบทบาทของการจัดการทุนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้กลุ่มเหล่านี้มีส่วนเชื่อมโยงไปในแง่เงินลงทุนเพื่อนำสู่ผลิตอาหารของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารบริโภค เพียงพอ ปลอดภัยและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะทางนโยบายเพื่อการจัดการความมั่นคงทางอาหาร

ข้อเสนอแนะทางนโยบายบนพื้นฐานของผลการวิจัย พบว่าสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชน คนในพื้นที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องมั่นคงทางอาหาร ผลการวิจัยพบว่าสถานการณ์ด้านอาหารโดยภาพรวมยังมีพอ แต่พื้นที่ทางการผลิตอาหารชุมชนลดลง และชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญการผลิตอาหารบริโภค การจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ในวันนี้พบว่าชุมชนมีการจัดการค่อนข้างน้อยในเรื่องการมีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร เสถียรภาพด้านอาหาร และยังพบว่าการจัดการยังไม่เป็นระบบ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนมีหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการผลิตอาหารไม่ยั่งยืน ทรัพยากรเสื่อมโทรม แหล่งอาหารธรรมชาติสูญหาย บทบาทของบรรษัทค้าอาหารและการเปิดการค้าเสรี การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหาร ความไม่ปลอดภัยอาหาร ภาวะสูงอายุของเกษตรกร เยาวชนขาดความสนใจเรื่องการเกษตร และการขยายตัวของเมืองใหญ่

ส่วนแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมใหม่ที่ดีควรจะเป็น ควรเน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรต่างๆ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของชุมชน การผลิตอาหารที่หลากหลาย ส่งเสริมการออมเพื่อให้มีทุนของชุมชน สร้างกลุ่มแปรรูป พัฒนาระบบตลาดชุมชน เพื่อให้ผู้บริโภคได้อาหารที่มีความปลอดภัย ชาวบ้านควรรวมกลุ่มกัน

ทำงาน ชาวบ้านควรมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้มีอาหารพอเพียง มีการเข้าถึงอาหาร มีการใช้ประโยชน์จากอาหาร เพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพด้านอาหาร ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารทั้งระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่จะเสนอแนะต่อครัวเรือน ควรนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักการ ในการจัดการความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายค่าอาหารเพิ่มขึ้น ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องภูมิคุ้มกัน ในประเด็นความมั่นคง ควรให้ความสำคัญ กับผลิตอาหารเองหรือเลือกซื้ออาหารที่ผลิตจากในชุมชนเพื่อลดค่าใช้จ่าย และลดความความเสี่ยงเรื่อง ความปลอดภัยของอาหารและสร้างภูมิคุ้มกัน โดยเสนอให้ดำเนินการได้แก่ 1) ควรมีการทำเกษตรโดยการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย หรือการทำเกษตรแบบผสมผสาน 2) เพิ่มความหลากหลายของแหล่งอาหาร 3) ควรเข้าร่วมเป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้เรื่องการทำเกษตร 4) ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนเลือกซื้ออาหารที่มีความปลอดภัย โดยเลือกซื้อจากตลาดนัดอาหารของชุมชน 5) สนับสนุนเกษตรกรรายย่อยให้ทำเกษตรปลอดภัยจากสารเคมี 7) ถามหาแหล่งผลิต และที่มาของอาหารที่ซื้อมาบริโภค

ปัจจัยสำคัญที่จะเสนอแนะต่อชุมชน ได้แก่ 1) วรรณคดีให้คนในชุมชนพึ่งตนเองมากที่สุด 2) ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ 3) เก็บข้อมูลพันธุ์พืชท้องถิ่น และขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น 4) รวบรวมอาหารพื้นบ้าน จัดทำกิจกรรมส่งต่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ 5) สร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 6) สร้างตลาดนัดชุมชนเพื่อรองรับสินค้าหรือพันธุ์พืชของชุมชน 7) สร้างองค์ความรู้ด้านการดูแลทรัพยากรอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งหาแนวทางที่จะทำให้อาหารมีความมั่นคงในพื้นที่ ไม่ก่อให้เกิดปัญหา 8) เฝ้าปกป้องและฟื้นฟูชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย

ปัจจัยสำคัญที่จะเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 1) โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลในพื้นที่ศึกษาควรรณรงค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่จะผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับครัวเรือนและชุมชน 2) สาธารณสุขตำบลหรือโรงพยาบาลชุมชน ให้ความรู้การบริโภคที่ส่งผลต่อสุขภาพ เน้นแนวทางการป้องกันมากขึ้น 3) องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรทำความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุดและเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกนโยบายต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เช่น กำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ทำกินในพื้นที่สาธารณะ จัดหาแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร ฟื้นฟูพื้นที่ปลูกข้าว การใช้พื้นที่ปลูกพืชหมุนเวียน รวมถึงการส่งเสริมให้เลี้ยงสัตว์บก สัตว์น้ำเพื่อให้อาหารที่ผลิตได้จากภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีอาหารเพียงพอและได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยด้วยต้นทุนที่ไม่แพงจากในพื้นที่ของชุมชน โดยจัดตั้งตลาดนัดอาหารท้องถิ่นของชุมชนเพื่อเป็นสถานที่นัดพบระหว่างผู้ผลิตอาหารของชุมชนกับผู้บริโภคหรือลูกค้าได้มาพบกันเพื่อซื้อขายอาหารที่มาจากท้องถิ่นในชุมชน ทำให้เกิดทราบถึงแหล่งที่มาของอาหารว่าผู้ผลิตใช้สารเคมีหรือไม่อย่างไร จะทำให้ผู้บริโภคเกิดความมั่นใจต่ออาหารที่รับประทานเข้าสู่ร่างกายมีความปลอดภัยต่อสุขภาพ

บรรณานุกรม

- กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล. (2555). การจัดการความมั่นคงอาหารโดยชุมชน: วิเคราะห์การจัดการป่าบุ่งป่าทาม ภาคอีสานและป่าเบญจพรรณ-ดิบแล้งภาคตะวันตก ด้วยกรอบ diver-Pressure-State-Impact-Response Model. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์. (2554). ความมั่นคงด้านอาหารระดับนานาชาติและระดับประเทศ. การประชุมวิชาการโภชนาการแห่งชาติครั้งที่ 5 ที่มา :
- <http://www.nutritionthailand.or.th/upload/docpath/Plenary/.pdf>
- ชาญชัย แสงโชยสวัสดิ์. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนในชนบทกับทรัพยากรเกษตรตามเขตนิเวศต่าง ๆ. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พฤษัย ยิบมันตะศิริ และคณะ (2553). การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย จังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. (2549). ลู่ทางในการเยียวยาสิทธิด้านอาหารของปัจเจกชน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2552). กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย มุขนิมิตสาธารณะแห่งชาติ (มสช): กรุงเทพฯ.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ สุริยนต์ ธัญกิจจานุกิจ และคณะ. (2551). จากปฏิวัติเขียว สู่พันธู์วิศกรรม: บทเรียนสำหรับอนาคตเกษตรกรรมไทย
- สมพร อิศวิลานนท์. (2551). ความไม่มั่นคงทางอาหาร...ทำอย่างไรจึงจะให้เกษตรกรขนาดเล็กหลุดพ้น. เอกสารประกอบการบรรยาย, คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. (2554). กลยุทธ์องค์การธุรกิจและการดำเนินงานขององค์การตามแนวทาง รางวัลคุณภาพแห่งชาติเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขัน. วารสารสุทธิปริทัศน์. 25,76.
- สุรัชย์ รักษาชาติ. (2545). ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตก ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักเลขาธิการเครือข่ายวิจัยนโยบายด้านการพัฒนาเอเชีย (ADRF). (2548). สรุปประเด็นทางนโยบายความมั่นคงด้านอาหารในเอเชียในบริบทของเป้าหมายสหประชาชาติ.
- ศจันทร์ ประชาสันต์. (2552). การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร. รายงานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

- ศิริจิต พุ่งหว่า. (2551). เศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรมการปฏิบัติงานในสวนยางพาราที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาวะและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร อ.สะเดา จ.สงขลา. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- อภิชัย พันธเสน และคณะ (2550). การสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเสนอแนะและความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานวิจัย สถาบันการจัดการเพื่อพัฒนาชนบทและสังคมมูลนิธินุรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อภิชาติ ชมพูนุช และคณะ. (2555). โครงการประเมินความมั่นคงอาหารในระบบเกษตรชลประทานชุมชนภาคเหนือ เขตลุ่มน้ำแม่วาง. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2555). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการระบบและความมั่นคงอาหารของชุมชน: กรณีศึกษาอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Cohen, B. E. (2002). Community food security assessment toolkit (pp. 02-013). Washington, DC: US Department of Agriculture, Economic Research Service.
- Boudreau, Tanya. 1998. "The Food Economy Approach: a Framework for Understanding Rural Livelihoods". RRN Paper. May. No. 26. London: Overseas Development Institute.
- FAO. (2006). "Food Security". Policy Brief. June. Issue 2.
- FAO. The State of Food Insecurity in the world, 2002.
<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>
- FAO. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit, 1996. <http://www.fao.org/wfs>
- Frankenber, Timothy R. (1992). "Indicators and Data Collection Methods for Assessing Household Food Security. In Maxwell, Simon and Frankenberger, Timothy R. Household Food Security :Concepts, Indicators, Measurements: A Technical Review. UNICEF and IFAD.
- Fisher, A. (1997). What is Community Food Security? Urban Ecologist, Issue 2.
- Hamm, M. W., & Bellows, A. C. (2003). Community food security and nutrition educators. Journal of Nutrition Education and Behavior, 35(1), 37-43.
- Hoddinott, J. (1999). Operationalizing household food security in development projects: an introduction. International Food Policy Research Institute Washington, USA.
- Iram, U., & Butt, M. S. (2004). Determinants of household food security: An empirical analysis for Pakistan. International Journal of Social Economics, 31(8), 753-766.

- Inter Pares. (2004). Community-Based Food Security Systems: Local Solution for Ending Chronic Hunger and Promoting Rural Development. Inter Pares Occasional Paper No.4" Ottawa.
- Kathleen Talbot. (2012). A Participatory, Transformational Approach to Urban Food Security Research. Thesis. Arizona State University.
- Kantor, L. (2001). Community Food Security Programs Improve Food Access. Food Reviews 24:21-33.
- Lutz et al. (2007). Defining Community Food Security. Institute of Food and Agriculture Sciences University of Florida.
- Maxwell, Daniel et al. 1999. "Alternative food-Security indicators: Revisiting the Frequency and Severity of Coping Strategies". Food Policy. Vol 24.
- McCullum, C. et al. (2005). Evidence-Based Strategies to build Community food security. Journal of the American Dietetic Association 105: 278-283.
- McMichael, P. (2000). The power of food. Agriculture and human values 17; 21-33.
- Thathaida Wangtharong. (2010). Food security in Thailand: hunger int midst of plenty. Dissertation, Grergetown University.
- McKeown, David. (2006). "Chapter 1: Definitions of Food Security". In Food Security: Implications forthe Early Years. Background Paper. Toronto Public Health: Toronto.
<http://www.toronto.ca/health/children/pdf/fsbp_ch_1.pdf>
- Mccuillum et al. (1995). Evidence-Based Strategies to Build Community food Security. Journal of American Cietetic Association 105:
- McMichael, P. (2000). The Power of Food. Ariculture and Human Value 17: 21-33.
- Schendel, D.E. and Hofer, C.W. (1979). Strategic Management: A New View of Business Policy. Boston, Massachusetts: Little Brown & Co.
- Simon Maxwell. (1996). "Food Security: a post-modern perspective." Food Policy 21 Issue 2.: 155-170
- Simon Maxwell and Marisol Smith. (1992). "Household Food Security: A Conceptual Review." in Simon Maxwell and T. Frankenberger (eds) Household Food Security: Concepts, Indicators, and Measurement: A technical Review (1992).
- Thanthida Wongthomrong. (2010). Food Security in Thailand : Hunger in midst of Plenty. Thesis, Georgetown University.

Vijay S. Vyas (2005). Food Security in Asian Countries: in the context of Millennium Goals.
India: Academic Foundation, 2005.

Wheelen, Thomas L. and Hunger, J. David. (2004). Strategic Management and Business Policy.
(9th ed.). Singapore: Pearson Prentice Hall.

Winne, M., Joseph, H., & Fisher, A. (1997). Community food security: A guide to concept,
design and implementation. Community Food Security Coalition.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและภาพกิจกรรมการวิจัย

ผู้เข้าร่วมประชุมชุมชนบ้านอ่างทอง อ.เมือง จ.สงขลา

วันที่ 22 พฤศจิกายน 2557

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นายสุวรรณ การะหงษ์	193 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
2	นายอุดม แก้วประดิษฐ์	197 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
3	นายสมคิด เอกกระจาย	21 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
4	นายจรรยา ชาดตร	152/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
5	นายอุทัย คงทอง	37 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
6	นายเผียน ปิยะมโน	9 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
7	นายยวด วงศ์สุลัย	167/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
8	นายสุคนธ์ การะหงษ์	233 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
9	นายเปรม จินดาวงศ์	70/3 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
10	นายสุส แก้วชนะประเสริฐ	22/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
11	นายชินวัฒน์ สองรุ่งเรือง	121 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
12	นายวิฑิต	ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
13	นายไพฑูรย์ กรสวัสดิ์	167/3 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
14	นางอึ้ง สุวรรณชาติรี	169/3 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
15	นางเตือนใจ ช่วยจวน	235/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
16	นายลาม โกสุพรรณ	131 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
17	นายศุภกรณ์	103 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
18	นางมะลิ แก้วประดิษฐ์	53/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
19	นางคณินนิตย์ แก้วประดิษฐ์	55 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
20	นายเสริม แก้วประดิษฐ์	102 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
21	นางอารี การะหงษ์	5/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
22	นายชัย ศรีทอง	195/6 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
23	นางจำเนียร การะหงษ์	168/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
24	นางเคลือน เสริมสุทท์	84 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
25	นางลวย อินทอง	130 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
26	นางสาวจิตติมา นัยโรจน์	74/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
27	นายวิรัตน์ กาญจนันท์	22/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
28	นางประณีต จันทโร	48 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
29	นายทิน ไชยทอง	74 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
30	นายเวียน จันวันทนะ	ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
31	นายสอน	ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
32	นายเซ่ง ศรีทอง	183 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
33	นายถวิล สมานทอง	150/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
34	นายสมศักดิ์ รัตนะแก้ว	151 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
35	นายสนธิ ทวีแสง	154 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
36	นายเจิมศักดิ์ อรุณ	170 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
37	นายวิโรจน์ การะหงษ์	148/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
38	นายเอี่ยม แก้วบัญญัติษฐ์	47 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
39	นายสวิข สุขสวัสดิ์	193/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
40	นายสุภาพ นักรัตน์	72/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
42	นางกัลญา สมานทอง	150/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
43	นางชนานันท์ สังข์ทอง	196/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
44	นายดุลย์ แก้วประดิษฐ์	71 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
45	นางสาวจุฑามาศ เพชรเกษ	91 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
46	นายทวี จันทโร	89 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

ผู้เข้าร่วมประชุมบ้านทุ่งออก ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา

วันที่ 27 พฤศจิกายน 2557

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นางข้อดีหิยะ เส้นทอง	63 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
2	นางชื้อป๊ะ แตหลง	40 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
3	นางอุบลสาลาหิมะ หมาบเรือง	16 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
4	นางลิขอ หมัดเล	57 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
5	นางตีหิมะ สันเหล็ม	8 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
6	นางปวีณา สุวรรณชาติรี	48 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
7	นางฟาติหิมะ เบ็ญเหม็ด	48 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
8	นางมรียา หมัดอะดัม	48 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
9	นางศรัญญา ไบระหมาน	44 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
10	นายโสม มุ่งมานะชัย	77 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
11	นายสมาน หมัดอาหลี	44 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
12	นางเล็ก กิจบรรจง	8 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
13	นางฝีฮะ หมัดเลียด	8 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
14	นางสาวสุกัญญา ยังไพบุรณ์	75 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
15	นางจันทรา หมัดเล	57 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
16	นางรอหิมะ หมัดเลียด	69 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
17	นางซ่าเหรีะ หมัดอาดัม	71 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
18	นายวิเศษ แก้วเอียด	41 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
19	นางหัทยา ไบหมุด	39 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
20	นางสุขฤทัย มุ้ยโดด	6 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
21	นายอภิชาติ ไบหมุด	39 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
22	นายนพพล มุ้ยโดด	6 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
23	นางสาวรัตฉณี รักษ์เพ็ชร	53 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
24	นางมณูญ หมัดเลียด	63 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
25	นางไรรนบ บินร่าหมาน	50 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
26	นางปัดจรัช ช่างพุด	19/1 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา
27	นางติมาเหรียม ยีขุน	18 ม.2 ต.ปริก อ.เสดดา จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
28	นางมัลลิกา วรรณสมาน	58 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
29	นางสาวสดีเส เสินทด	102 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
30	นางสาวสุน บิลหลา	47 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
31	นางอุบลสาลาหมีะ หานเรียง	16 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
32	นางวรรณา ชูยงหมัด	53 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
33	นางผู้สดี หมัดอาดัง	53 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
34	นางอัลนาร์ เดวิส	53 ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
35	นายพนพล น้อยโคด (ประธานชุมชน)	ม.2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา

ผู้เข้าร่วมประชุมชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง อ.สะดา จ.สงขลา

วันที่ 9 ธันวาคม 2557

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นางมาลี หัดหละ	23 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
2	นายวิรัช หวันละเบ้	136/3 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
3	นายหะสะเอบ หัดเด	80/2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
4	นางสาวมาเหรียม เบ็นล่าเต๊ะ	45 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
5	นายอิสมาแอณ หมายหนึบ	2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
6	นางกาญจนา แหะติ	79 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
7	นางรุ่งนภา กลีวัฒน์สกุล	23 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
8	นางรัตจณี รักษ์เพ็ชร	53 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
9	นายสโสม หัดรำหมาน	47 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
10	นางนิภา เหลี่ยมหมั่น	151 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
11	นางสาวไหมมุหนึะ ยีกะจิ	68 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
12	นางอรนุช บุญศรีจันทร์	32 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
13	นายนพพล น้อยโดด	6 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
14	นายชนกิมลี โอภาส	93 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
15	นายอุเส็น หมาดไ้ะ	21 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
16	นายดลรอนเณม หัดอะดัม	99/1 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
17	นายศักดิ์ดา หมานหมื่น	7 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
18	นายหาโหรน เหลี่ยมหมั่น	159 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
19	นายกอริส โอภาส	151 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
20	นายสุมิตร ยีขุน	120 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
21	นางพยอม ทองนวล	21 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
22	นางจริยา หัดเด	80/2 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
23	นางมุมนึะ บินล่าเต๊ะ	74 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
24	นางหัททยา ไบหมุด	39 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
25	นายจามรี แก้วเอียด	41 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
26	นางร้อชีติะ มาลินี	235 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
27	นางมาลี อธิการโกวิทย์	121 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
28	นางนดาภรณ์ สุวรรณนิตย์	192 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
29	นางสาวอรอนงค์ ตริไวย	6 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
30	นางกนกวรรณ เพ็ชรชนะ	ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
31	นางสาวอุษณีย์ เหลี่ยมหมั่น	159 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
32	นายสวาท ดาอี	5 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
33	นายเกษม หมดเอียด	27 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
34	นายนำพล ยองไย	6 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
35	นางโสภา บิลห๊ะเต๊ะ	ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา
36	นางนิภา เป็นหมาน	76 ต.ปริก อ.สะดา จ.สงขลา

ผู้เข้าร่วมประชุมชุมชนบ้านคลองโหนด ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

วันที่ 13 ธันวาคม 2557

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นางชลลลักษ์ณ ยิมไพบูลย์	202 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
2	นายเจือ คำทอง	220 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
3	นางสาววัลภา ศิริอินทร์	16 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
4	นางวรรณภา บัวศรี	121/10 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
5	นางสุภาพร เรืองประทุม	239/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
6	นางฉวย เรืองประทุม	239 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
7	นางสงวน สังวาทกิจ	243 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
8	นางน้อย ชูช่วย	233/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
9	นางเขียว พงมณี	ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
10	นางบุญธรรม พันธุ์รัตน์	ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
11	นางเดือน สิกขะสุด	233/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
12	นางสมบุญ ศรีเมือง	243 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
13	นางด้วน สุนทรโร	211 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
14	นางชนิภรณ์ รัสสะวรรณโณ	214/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
15	นางพัชรินทร์ จิตจันทร์	231 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
16	นายคลี เกอศรี	219 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
17	นางสงบ ทวนสุวรรณ	242/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
18	นางบุญจิต นพประดิษฐ์	76 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
19	นางเจียง จิตรรัตน์	245/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
20	นางสุภาพ ประวรรณ	205 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
21	นางพัน คงเพชร	24/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
22	นางชะภา นันยะมโน	17/9 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
23	นางวรรณิ พูลสุข	207/3 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
24	นางสุนทรี ช่วยนุกูล	45/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
25	นางดวงเดือน เกอศรี	248 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
26	นายสมพงษ์ สำรองศาสตร์	208/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
27	นางสุจง ไชยรัตน์	253 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
28	นางสาวเกสรินทร์ ชูช่วย	247/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
29	นางอรุณกร ชูช่วย	247/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
30	นางสาวอารี แก้วกระจ่าง	34/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
31	นายสุวรรณ นันยะมโน	17/9 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
32	นางัญญานี จิตจันทร์	211 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
33	นายสีเงิน เงินจันทร์	242/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
34	นายประพันธ์ ปิยะมิตร	215 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
35	นายประพันธ์ ธรรมะ	204 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
36	นางจำเนียร ศรีรัสสะ	249 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

รายชื่อผู้เดินทางศึกษาดูงาน ณ บ้านโงกน้ำ

7-8 กุมภาพันธ์ 2558

ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1. นายวิเศษ แกรเอียด	41 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
2. นายดลเหล๊ะ หมัดหนี	33 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
3. นายอภิชาติ ไบหมุด	39 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
4. นายสวัสดิ์ หมัดเส	57/1 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
5. นายอาหลี หมัดหนี	13 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
6. นายฟาริต เบ็ญมสา	2 ถ.เทศบาล 5 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
7. รตต. นพพล หน้อยโคด	6 ถ.เทศบาล 5 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
8. นายสุลัยหมาน ยีซุน	3 ม. 2 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
9. นายประสงค์ หะกะำฉัตร	32 ม. 10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
10. นางหนูพันธ์ คงเพชร	264/1 ม. 10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
11. นางประภา ปิ่นทองพันธุ์	244/2 ม. 10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
12. น.ส. วัลภา ศิริอินทร์	16 ม. 10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
13. นางบุญธรรม พันธุ์รัตน์	231/1 ม. 10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
14. นางกัลยา สมานทอง	150/1 ม. 1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
15. นายไพฑูรย์ ตราสวัสดิ์	167/3 ม. 1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
16. นางตรี เจริญบุญ	227/2 ม. 1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
17. นายสมพร บุญแก้ว	86/3 ถ.เทศบาล 5 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
18. นายชากรียา หมัดเลียด	57 ถ.เทศบาล 5 ต.ปริก อ.สะเดา จ.สงขลา
19. นางลวย อินทอง	130 ม. 1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
20. นางสาวอารี แก้วกระจำง	34/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
21. นายสุวรรณ นันยะมโณ	17/9 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
22. นางชัญญานี จิตจันทร์	211 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
23. นายสีเงิน เงินจันทร์	242/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
24. นายประพันธ์ ปิยะมิตร	215 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
25. นางสาวเกสรินทร์ ชูช่วย	247/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

การประชุมระดมความเห็นแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในอำเภอ

เมืองและอำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา

วันที่ 11 สิงหาคม 2558

ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านอ่างทอง ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นายสุวรรณ การะหงษ์	193 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
2	นางเตือนใจ ชั่วจวน	235/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
3	นางอิน สุวรรณชาติรี	235/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
4	นางประไพ ไชยกิจ	65 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
5	นางสาวจิตติมา พัยโรจน์	74/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
6	นางสาวดวงใจ แก้วยกิจ	60/2 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
7	นายเผื่อน ปิยะมโน	9 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
8	นายสุภาพ นัตรีตัน	72/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
9	นางชนานันท์ สังข์ทอง	196/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
10	นายสมศักดิ์ รัตนะแก้ว	150 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
11	นายสนิทยอดมณี	173/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
12	จ.ส.อ. เพิ่มศักดิ์ สิทธิรัตน์	183/6 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
13	นายเจริญ สุชะบุญพันธ์	ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
14	นายยวด วงศ์สุริยะ	167/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
15	นายดุลย์ แก้วประดิษฐ์	71 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
16	นางปราณีต จันทโร	48 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
17	นางสุมาลี สุนทราการ	90 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
18	นายเสริม แก้วประเสริฐ	102 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
19	นายสุคนธ์ การะหงษ์	233 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
20	นางสาวจุฑานันท์ นัตรีตัน	72/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
21	นางกัลญา สมานทอง	150/1 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
22	นายก้าน เสริมสุทธ	104 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
23	นายวิฑูรย์ สกุลนนท์	167/3 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
24	นายอุดม แก้วประดิษฐ์	197 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
25	นางสาวจุฑามาศ เพชรรัตน์	91 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
26	นายทวี จันทโร	89 ม.1 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

การประชุมระดมความเห็นแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในอำเภอ
เมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

วันที่ 29 กรกฎาคม 2558

ณ ศาลากลางบ้านคลองโหนด ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นางระเบียบ จันทรัตน์	20/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
2	นางมาลี แซ่เฮ่า	203 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
3	นางฉลวย เรืองประทุม	239 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
4	นางเฉลียง จิตรรัตน์	212/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
5	นางวรรณ บัวศรี	207/9 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
6	นางเลือน ทองไทย	231/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
7	นางบุญธรรม พันธุ์รัตน์	87/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
8	นางนุสริน ลอยแก้ว	84/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
9	นางสาวศิริรัตน์ บัวศรี	219/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
10	นางสมปอง แดงสุกิจ	243 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
11	นางสงวน สิวราชกิจ	219/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
12	นางสาววิมล แดงสุกิจ	16 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
13	นางสาววัลภา ศิริอานนท์	32 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
14	นายประสงค์ หะกัณัตถ	211/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
15	นางเขียว พวงมณี	253 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
16	นายสอง ไชยรัตน์	264/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
17	นางวรรณิ์ พูลสุข	207/3 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
18	นางหนูฝัน ศรีเพชร	264/1 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
19	นางคลี เกอศรี	219 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
20	นางเดือน สิกขะโต	233/2 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
21	นางชลลักษ์ณ์ ปิ่นไพฑูรย์	202 ม.10 ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
22	นางภิญญดา ศรีวะโร	โรงพยาบาลบ้านทุ่งหวัง (พยาบาลวิชาชีพ)

การประชุมระดมความเห็นแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในอำเภอ

เมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

วันที่ 3 สิงหาคม 2558

ณ ห้องประชุมสภาเทศบาลตำบลปริก

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นายสราไสญ หมดระหมาน	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
2	นางนัยนา แก้วทุย	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
3	นางอภิญญา แหะลิหะลี	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
4	นางสอฝี่หะยะ หลี่หมุด	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
5	นางจะ หมดระหมาน	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
6	นางซ้อฮะยะ เลานุด	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
7	น.ส.ซอนย่า สนยาแหละ	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
8	น.ส.ปิยะมาศ โต๊ะหมี่	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
9	นางติมาห์เหรัมย์ ยี่ขุน	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
10	นางดลนภา สุวรรณรัตน์	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
11	นางด่วน แสงจันศิริ	ครัวโบโหนด
12	นางพริ้ม สะก๊ว	ครัวโบโหนด
13	นางสุดาวรัตน์ ทองสุข	ครัวโบโหนด
14	น.ส.สุณี ชลพัฑ	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
15	น.ส.สภาพร สมัยนุ้ย	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
16	นางสรินญา มุเล็มสะเดา	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
17	นายเทิดศาส โบรทอง	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
18	นายเสรี ตระกูลกองโด	ชุมชนตลาดใต้-บ้านกลาง
19	นางซ้อฝี่ฮะ แดหงา	ชุมชนทุ่งออก
20	นายสวัสดิ์ หมดเล	ชุมชนทุ่งออก

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
21	นายวิเศษ แก้วเอียด	ชุมชนทุ่งออก
22	นางหัตยา ไบหมุด	ชุมชนทุ่งออก
23	นายอภิชาติ ไบหมาด	ชุมชนทุ่งออก
24	นางซาก็่นะ หมัดหนี	ชุมชนทุ่งออก
25	นางอุบลสลาหมีะ หมานเรือน	ชุมชนทุ่งออก
26	นางสาวสโลนา หมัดเลียด	ชุมชนทุ่งออก
27	น.ส. เจนนีสา ขุนหมาน	ชุมชนทุ่งออก
28	น.ส. ดาลัด แหะหะหะ	ชุมชนทุ่งออก
29	นางเปรมจิต กาเหย์ ม	ชุมชนทุ่งออก
30	นางนิภา เป้นหมาน	ชุมชนทุ่งออก
31	น.ส.มาเหรัมย์ เป้นสะเต๊ะ	ชุมชนทุ่งออก
32	นายอภิรักษ์ ยี่ขุน	ชุมชนทุ่งออก
33	นางนัยนา แก้วทุย	ชุมชนทุ่งออก
34	นางสรีญา มุเสริมสะเดา	ชุมชนทุ่งออก

ภาคผนวก ข
ภาพกิจกรรมการวิจัย

กิจกรรมการวิจัย การประชุมระดมความคิดเห็น ตำบลปริก



กิจกรรมการวิจัย การประชุมระดมความคิดเห็นเทศบาลปริก



กิจกรรมการวิจัย การประชุมระดมความคิดเห็น บ้านคลองโหนด



กิจกรรมการวิจัย การประชุมระดมความคิดเห็น บ้านอ่างทอง



การสัมภาษณ์เชิงลึก ความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน



การสัมภาษณ์เชิงลึก ความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือน



กิจกรรมการวิจัย การศึกษาดูงานบ้านโงนน้ำ



กิจกรรมการวิจัย การศึกษาดูงานบ้านโงกน้ำ



กิจกรรมการวิจัย สํารวจตลาดนัดชุมชน



กิจกรรมการวิจัย สํารวจตลาดนัดชุมชน



กิจกรรมประชุมเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารบ้านอ่างทอง



กิจกรรมประชุมเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารบ้านคลองโหนด



กิจกรรมประชุมเพื่อหาแนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ณ เทศบาลบริก



ภาคผนวก ค

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยที่ผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร เชิงเศรษฐกิจและสังคม

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อครอบครัวหรือตัวท่าน ผู้ศึกษาขอรับรองว่าข้อมูลที่ท่านตอบทั้งหมดจะถือเป็นความลับ และจะนำข้อมูลที่ได้สรุปในภาพรวมเพื่องานทางวิชาการเท่านั้น ทางผู้ศึกษาขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่กรุณาใช้เวลาอันมีค่า เพื่อให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษานี้

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด 7 ส่วน จำนวน 11 หน้า

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน
- ส่วนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ
- ส่วนที่ 4 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน
- ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม
- ส่วนที่ 6 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน
- ส่วนที่ 7 การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงอาหารของครัวเรือน

ในแต่ละส่วนโปรดขีด ✓ ลงใน () หรือ เติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับสภาพความจริง

ขอขอบพระคุณอย่างสูง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ จุสปาโล

โทรศัพท์ 074-200320, 086-5989056

e-Mail chairat@hu.ac.th

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำอธิบาย โปรดใส่เครื่องหมาย ☐ ลงใน () หน้าข้อความที่ท่านต้องการเลือก

1. ท่านมีอยู่อาศัยอยู่ในตำบล

1 () ตำบลทุ่งหวัง () บ้านใต้ หรือ () ทุ่งออก

2 () ตำบลปริก () คลองโนด หรือ () อ่างทอง

2. เพศ 1 () หญิง

2 () ชาย

3. อายุ.....ปี

4. สถานะของท่านในครอบครัว

1 () หัวหน้าครอบครัว

2 () ผู้อาศัย

5. การศึกษา

1 () ไม่ได้ศึกษา

2 () ประถมศึกษาตอนต้น

3 () มัธยมศึกษาตอนต้น

4 () มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.

5 () ปวส. / อนุปริญญา

6 () ปริญญาตรี

7 () ปริญญาโทหรือสูงกว่า

6. การประกอบอาชีพ

1 () ทำสวนยาง

2 () ทำนา

3 () รับจ้าง

4 () ค้าขาย

5 () รับราชการ

6 () อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

7. ท่านมีบุตรจำนวนกี่คน

1 () ไม่มี

2 () มี จำนวน.....คน

8. จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยกันในปัจจุบัน.....คน

9. ผู้ดูแลค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัวคือใคร

1 () ท่านเอง

2 () คู่สมรส (สามี / ภรรยา)

3 () บุตร

4 () อื่นๆ ระบุ.....

10. รายได้

9.1 แหล่งรายได้หลักของครัวเรือน

1 () ภาคเกษตร เช่น สวนยาง ทำนา สวนผลไม้ เป็นต้น

2 () นอกภาคเกษตร เช่น รับราชการ รับจ้าง

9.2 รายได้ต่อเดือนของท่านจากการประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม

- 1 () 5,001 – 10,000 บาท 2 () 10,001 – 15,000 บาท
 3 () 15,001 – 20,000 บาท 4 () 20,001 – 25,000 บาท
 5 () มากกว่า 25,000 บาท

9.3 รวบรวมรายได้ทั้งครอบครัวต่อเดือน

- 1 () 5,001 – 10,000 บาท 2 () 10,001 – 15,000 บาท
 3 () 15,001 – 20,000 บาท 4 () 20,001 – 25,000 บาท
 5 () 25,001 – 30,000 บาท 6 () มากกว่า 30,000 บาท

9.4 ค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเพื่อบริโภคครัวเรือน

- 1 () 5,001 – 10,000 บาท 2 () 10,001 – 15,000 บาท
 3 () 15,001 – 20,000 บาท 4 () 20,001 – 25,000 บาท
 5 () มากกว่า 25,000 บาท

11. การบริโภคอาหารของครอบครัวท่าน (ที่ปฏิบัติเป็นประจำ)

- 1 () ประกอบอาหารรับประทานเอง
 2 () ซื้ออาหารสำเร็จรูป / อาหารกล่อง
 3 () รับประทานอาหารนอกบ้าน

12. ลักษณะการรับประทานอาหารภายในครอบครัว

รับประทานอาหารพร้อมกันทั้งครอบครัว (ระบุมี) () เข้า () กลางวัน () เย็น

13. แหล่งอาหารของครอบครัว (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () 1 ปลูกข้าวกินเอง () 2 พืชผักสวนครัวภายในบ้าน
 () 3 ร้านค้า/ร้านขายอาหารใกล้บ้าน () 4 ตลาดสด / ตลาดนัดชุมชน
 () 5 แหล่งอาหารตามธรรมชาติ () 6 แบ่งปันจากญาติ/คนรู้จัก
 () 7 อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับอาหารของครัวเรือนในเรื่องการโภชนาการ

ที่	ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ	ใช่	ไม่ใช่
1	ควรรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่		
2	อาหาร 5 หมู่ ได้แก่ เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้ และไขมัน		
3	ทุกมื้ออาหาร ต้องมีประเภทของอาหารที่หลากหลายเช่น ต้ม ผัด แกง ทอด		
4	วิตามินได้จากการรับประทานผักและผลไม้		
5	เด็กและผู้ใหญ่ควรดื่มนมทุกวัน		
6	ขนมขบเคี้ยวต่างๆ ให้สารอาหารแก่ร่างกายน้อย		
7	การรับประทานอาหารเนื้อติดมัน หนังไก่ หรือเนื้อสัตว์ที่มีไขมันสูงให้ประโยชน์สูง		
8	ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารปิ้ง ย่าง อาหารรมควันต่างๆ		
9	ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ		
10	ไม่ควรรับประทานอาหารซ้ำๆ กันทุกวัน		
11	พริก หอม กระเทียม และถั่ว ที่ขึ้นรา สามารถนำมาประกอบอาหารได้		
12	อาหารหมักดอง เช่น มะม่วงดอง มะยมดอง มีวิตามินเท่ากับผลไม้สด		
13	น้ำมันที่มีสีดำ หรือผ่านการทอดซ้ำหลายครั้ง ทำให้อาหารเข้มข้น อร่อยกว่าปกติ		

ส่วนที่ 4 ประเมินความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

เกณฑ์	ตัวชี้วัด	ใช่	ไม่ใช่
ตัวชี้วัดด้านการมีอาหารเพียงพอ			
ทรัพยากรการผลิต	1)ท่านมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และเมล็ดพันธุ์		
ขนาดไร่นา	2)ท่านมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ใช้เพื่อการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 1-3 ไร่		
ศักยภาพการผลิต	3)ท่านสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ		
ตัวชี้วัดด้านความมีเสถียรภาพของอาหาร			
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	4)ท่านมีการบำรุงรักษาดิน เช่น ใช้ปุ๋ยหมัก การทำพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน		
	5)ท่านมีน้ำที่เพียงพอเพื่อใช้ในการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์		
	6)ท่านมีพื้นที่ป่าหรือที่ปลูกไม้ยืนต้นอย่างน้อยร้อยละ 10 ของพื้นที่		
ระบบไร่นา	7)ท่านมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ทั้งการผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด		
เสถียรภาพด้านรายได้	8)ท่านมีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร คือ 1,443 บาทต่อคนต่อเดือน		
	9)ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตนเองและมีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้		
ความรู้และข้อมูล	10)ท่านได้เป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ หรือองค์กร ทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับการช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน		
	11)มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่น ๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง		
ตัวชี้วัดด้านการเข้าถึงอาหาร			
การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต	12)มีอาหารที่ผลิตเองได้ตลอดปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อเมื่อมีความต้องการ		
	13)ท่านมีที่ดินเป็นของตนเอง		

การเข้าถึงตลาด	14)มีตลาดนัดชุมชนที่สามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง		
การเข้าถึงอาหารธรรมชาติ	15)มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น มีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้		
ตัวชี้วัดด้านการใช้ประโยชน์ของอาหาร			
ความปลอดภัยด้านอาหาร	16)ท่านมีเกณฑ์ในเลือกซื้อบริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัย ปราศจากสารตกค้าง		
	17)มีการเข้าถึงและใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร		
โภชนาการ	18)เลือกผลิต ซื้อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำ ๆ		
	19)เข้าใจและรู้วิธีปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น เลือกวัตถุดิบที่ดีการเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย		

ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางอาหาร	ระดับ				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
เชิงเศรษฐกิจ (รายได้)					
1. ในแต่ละเดือนท่านมีเงินรายได้พอสำหรับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว					
2. ในแต่ละวันท่านมีเงินพอซื้ออาหารให้สำหรับคนในครอบครัว					
3. ท่านรู้สึกวิตกกังวลว่ารายได้จะไม่เพียงพอกับการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัว					
4. ท่านต้องรอให้มีรายได้ก่อนที่จะซื้ออาหารมื่อถัดไปสำหรับคนในครอบครัว					
5. เมื่อมีเงินไม่พอ ท่านต้องซื้ออาหารโดยการเชื่อไว้ก่อน (เงินเชื่อ)					
6. ท่านเดือดร้อนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ถดถอย/สินค้าเกษตรราคาต่ำ					
7. เมื่อเดือดร้อน ท่านเคยกู้ยืมเงินเพื่อซื้อหาอาหารสำหรับครอบครัว					
เชิงสังคม					
8. คนในชุมชนของท่านมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน อยู่เสมอ					
9. คนในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยเหลือกันด้านอาหาร					
10. การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน					

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือ ความไม่มั่นคงทางอาหาร	ระดับ				
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
11. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วย ให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติม ได้					
12. ท่านรู้สึกพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทาง สังคมกับผู้อื่น					
เชิงความเสี่ยงต่อความเพียงพออาหาร 13. มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้ รับประทานอาหารทั้งสามมื้อ					
14. ความเสี่ยงที่ทุกคนในครอบครัวมีอาหาร ไม่เพียงพอสำหรับรับประทานทุกมื้อ					
15. มีสมาชิกในครอบครัวท่านที่ไม่ได้ รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่					
16. ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเคยอด อาหารมื้อใดมื้อหนึ่งเนื่องจากมีอาหารไม่ เพียงพอ					
17. ท่านต้องลดปริมาณอาหารลงเพื่อให้ สมาชิกในครอบครัวได้รับประทานอาหารทุก คน					
เชิงความเสี่ยงต่อการเลือกซื้ออาหาร 18. ความเสี่ยงจากการซื้ออาหารไม่มีคุณค่า และไม่เหมาะสมกับราคา					
19. ในการซื้ออาหารแต่ละครั้ง ท่านเลือกซื้อ อาหารหลายประเภท เช่น ปลา เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ ราคาอาหารเหล่านี้แพงมากขึ้น					
20. ความเสี่ยงต่ออาหารสำเร็จรูป เช่น แกง ถุง อาหารกล่อง ที่ด้อยคุณค่าทางโภชนาการ					
21. ความเสี่ยงที่ซื้ออาหารที่ผู้ขายปรุงไม่ได้ใส่ ใจต่อความสะอาด ถูกสุขอนามัย					

ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงหรือ ความไม่มั่นคงทางอาหาร	ระดับ				
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
22. ท่านเลือกซื้อเครื่องปรุงเช่น น้ำปลา น้ำตาลที่มีแหล่งผลิตที่แน่นอน และเชื่อถือได้					
23. โอกาสสำหรับการซื้อผัก ผลไม้ หรือ อาหารที่อาจปนเปื้อน ยาฆ่าแมลง พอร์มาลีน ฯลฯ					
24. อาหารที่ใช้เครื่องปรุงรสเกินความจำเป็น เช่น ผงชูรส					

ส่วนที่ 6 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารเชิงเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน

แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร	ระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้น				
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
ด้านการพึ่งตนเอง					
1. การจดรายรับ-จ่ายเงินภายในครอบครัวจะ ทำให้ท่านควบคุมค่าใช้จ่ายได้					
2. การวางแผนก่อนซื้ออาหาร จะช่วยให้ท่าน จัดงบประมาณ และได้ของตามความจำเป็น					
3. การปรุงอาหารรับประทานในครอบครัว จะ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย					
4. การปรุงอาหารเผื่อหลายมือ ทำให้คุ้มค่า และประหยัดพลังงาน					
5. การนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอมอาหาร เช่น การตากแห้ง เป็นการสำรองอาหารใน ครอบครัว					
6. การปลูกพืชผักสวนครัว จะทำให้ประหยัด ค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารปนเปื้อน ต่างๆ					

ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน	ระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านการสนับสนุนทางสังคม					
7. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน					
8. การพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน เป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน					
9. การให้หรือการแลกเปลี่ยนอาหาร สิ่งของเงินทองระหว่างคนในชุมชน/ญาติพี่น้อง/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน เป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกัน					
10. การพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆกับคนในชุมชน/เพื่อนฝูง/เพื่อนบ้าน จะช่วยให้ท่านได้รับข้อมูลต่างๆและได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น					
11. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ช่วยให้ท่านมีช่องทางการประกอบอาชีพเพิ่มเติมได้					
ด้านการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว					
12. การรับประทานอาหารที่บ้านร่วมกัน จะทำให้ครอบครัวมีความสามัคคีมากยิ่งขึ้น					
13. การประกอบอาหารรับประทานให้มากขึ้น ช่วยสร้างนิสัยความมัธยัสถ์ภายในครอบครัวได้					
14. การแนะนำครอบครัวให้เลือกบริโภคอาหารที่ให้คุณค่าทางโภชนาการมากกว่าอาหารราคาแพงแต่คุณค่าน้อย เป็นการสร้างนิสัยการบริโภคที่ดี					

ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน	ระดับการปฏิบัติ / สิ่งที่เกิดขึ้น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
15. การลดการซื้ออาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกายจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมการบริโภคที่ดี					
ด้านการหาอาชีพเสริม 16. ถ้ามีโอกาสท่านจะประกอบอาชีพเสริมหลังงานประจำ เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น					
17. หากได้รับการฝึกอาชีพหรือเรียนรู้เพิ่มเติมจะทำให้ท่านมีอาชีพที่มีความมั่นคงเพิ่มขึ้น					
18. การอ่านหนังสือ/นิตยสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการแนะนำอาชีพ จะทำให้เพิ่มความรู้และช่องทางหารายได้					
19. การประกอบอาชีพโดยการรวมกลุ่มกันในชุมชนจะช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับท่านได้					

ส่วนที่ 7 การปรับตัวต่อความไม่มั่นคงอาหารของครัวเรือน

1.ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวท่าน

() 1 เหลือกิน () 2 พอกิน () 3 ไม่ค่อยพอ

2.ท่านมีความกังวลว่าครัวเรือนของท่านจะมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่

() 1 ไม่เคย () 2 มีบ้าง () 3 ตลอดเวลา

3. ราคาอาหารที่ซื้อมาบริโภคที่มีราคาสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมาท่านได้รับผลกระทบหรือไม่

() 1 ไม่ได้รับผลกระทบ () 2 ได้รับผลกระทบ.....(ตอบข้อ 5)

4. ในกรณีที่ท่านไม่มีอาหารเพียงพอในการบริโภคของครัวเรือนท่านมีวิธีการปรับตัวอย่างไร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- | | |
|--|---|
| () 1 หาแหล่งอาหารที่มีราคาถูก | () 2 ยืมข้าวจากเพื่อนบ้านหรือญาติ |
| () 3 ซื้อข้าวด้วยการใช้ความเชื่อ | () 4 จำกัดปริมาณการบริโภคในแต่ละมื้อ |
| () 5 ลดมื้อของการบริโภคในแต่ละวัน | () 6 ขายทรัพย์สินในครัวเรือนเพื่อซื้อข้าวเพื่อบริโภค |
| () 7 ขายสัตว์เลี้ยงเพื่อซื้อข้าวเพื่อบริโภค | () 8 อื่นๆ (ระบุ)..... |

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ร่วมตอบแบบสอบถาม